

The background of the cover is a photograph showing the dark silhouettes of several palm trees against a sky filled with soft, orange and yellow clouds, suggesting a sunset or sunrise. The trees are of varying heights and are positioned across the lower half of the frame.

Al bell mig de l'oasi

Novel·la històrica

Roger Mimó Lladós

Amb croquis de l'autor i
dibuixos de Rachid Bouskri

2005

Dedicatòria

Aquesta novel·la està dedicada a tots els habitants de l'alcàsser El Khorbat Ujdid i molt especialment a l'Ahmed Ben Amar, que me'l va ensenyar un matí de primavera de 1996 sense pensar que els nostres respectius avenirs –el de l'Ahmed, el meu i el de l'alcàsser- podien quedar lligats per sempre.

Nota

L'Alí U Tarmun, l'Alí U Amuri, Sidi Alí Ben Larbi, en Ba Alí, el caid Alí Jakm... són personatges reals. No és culpa nostra que tots es diguéssin Alí, un nom força corrent a la regió, i, encara que aquest fet pugui crear una certa confusió als lectors, no hem volgut anomenar-los d'una altra manera a la novel·la per mantenir el màxim rigor històric possible.

Introducció

Si alguna vegada viatgeu al sud del Marroc, hi descobrireu sens dubte un munt d'oasis plens de verdor que s'estenen, seguint els rierols procedents del Gran Atlas, a través d'un desert pedregós, monòton, inhòspit. En un entorn tan àrid, aquests oasis apareixeran als vostres ulls com petits paradisos, indrets oblidats del món exterior on el silenci sols es veu interromput pel piular dels ocells i on la pau més absoluta sembla haver regnat des de l'inici dels temps.

Ferkla és un oasi que passa desapercebut per a la major part dels viatgers que recorren la regió, més interessats pel seu veí Todra que neix d'un engorjat espectacular o bé pel Ziz que discorre més a prop de les dunes de sorra. I, no obstant, al bell mig de l'oasi de Ferkla s'hi troba un dels alcàssers més curiosos del sud marroquí: El Khorbat¹ Ujdid.

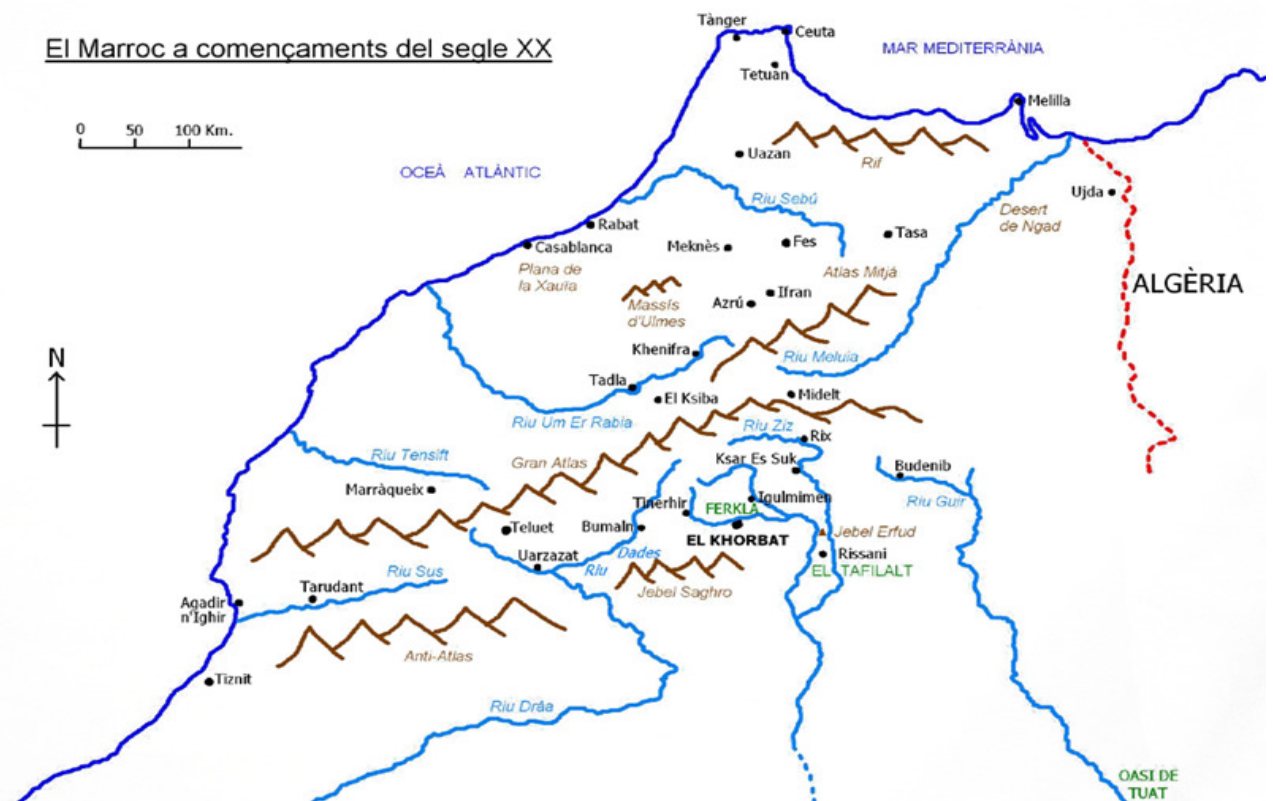
Si alguna vegada visiteu El Khorbat Ujdid, us trobareu amb un poblet de cent cinquanta cases de terra crua envoltades per una muralla del mateix material. Un sol carrer el travessa de banda a banda, perpendicular a l'entrada única del recinte. D'aquesta via principal surten els altres carrerons més estrets, on es distribueixen les diferents famílies per afinitats consanguínies, per clans.

Allí, al carrer principal, sols hi veureu una porta, una gran porta de cedre que pertany a un habitatge de dimensions considerables, just al mig de la població. Si pregunteu per quin motiu aquesta llar és tan gran o per què té accés directe al carrer principal, els veïns us diran: "és que aquesta era la casa d'en Ba Alí!". No us caldrà rumiar gaire per deduir que en Ba Alí fou un gran personatge, un senyor molt ric i poderós, el més influent d'El Khorbat i potser de tot l'oasi.

¹ Cal pronunciar el dígraf KH com la J castellana.

Ara bé, si continueu caminant fins al fons del darrer carreró us trobareu davant una porteta insignificant, com qualsevol altra, com totes les portes de palmera que tant abunden a dins l'alcàsser. Probablement no se us acudirà preguntar a ningú pel nom dels qui vivien en aquesta llar, ara deshabitada. Però, si ho féssiu, algun veí encara recordaria que fou la casa de l'Alí U Tarmun. Veient-la, pensareu sens dubte que l'Alí U Tarmun era un home senzill, un vilatà que passà desapercebut per la vida.

Tanmateix, si continueu fent preguntes als habitants d'El Khorbat Ujdid com vaig fer jo, descobrireu que no sempre podem confiar-nos del que ens indiquen els nostres ulls. De vegades, és precisament en els indrets d'aparença més pacífica on s'han produït les batalles més cruentes i, de vegades, són precisament els homes d'aspecte més senzill els qui capgiren la història.

Capítol primer: 1907

Amb prou feines la feble llum de l'albada ha començat a esclarir les àrides muntanyes grises i els profunds espadats que els envolten, ja l'Alí és dempeus, fora de la *khaima*², contemplant bocabadat el panorama obert al seu davant. Aquest matí s'ha despertat en un racó de món que mai no havia sabut ni tant sols imaginar-se.

La d'ahir va ser una llarga jornada, llarga i esgotadora, caminant sense repòs al costat de l'avi Bassú: des del seu alcàsser natal El Khorbat Ujdid, passant pel mercat dels diumenges d'Asrir a fer les compres, enfilant des d'allí la vall de l'Ogror i continuant després pels altiplans on la calor aclaparada de l'estiu quedava temperada per un airet relativament fresc. Per això, quan varen arribar al campament on els esperava la resta de la família, era negra nit i l'Alí, rendit com estava, no va fer-se la menor idea del lloc on es trobaven. Si ni tan sols es va preocupar de conèixer els cosins i cosines! Va quedar-se adormit com un soc al mateix instant en què va deixar-se caure sobre l'estora de palma. Sense cap mena de dubte, fou la caminada més important de la seva vida, si és que als dotze anys es pot parlar ja d'una existència viscuda.

Però ara, amb la primera llum de l'albada, l'Alí es troba ben despert; ha oblidat el cansament i concentra la seva atenció en el panorama que l'envolta. La *khaima* ocupa un petit replà al vessant de la muntanya. Pocs metres més enllà, pendents de terra roja i cingles de roca grisa deixen pas a una vall molt profunda però molt ampla, caracteritzada per un fons pràcticament pla i també gris, àrid, compost de pedres calcàries més grans o més petites. Ara bé, el que crida l'atenció del vailet no és aquest desert monòton i uniforme, al que ja està prou acostumat, sinó precisament la nota que trenca la monotonia: una franja verda, d'un verd encès, viu, llampant, que s'eixampla o s'estreny per indrets en funció dels accidents del terreny. Per a un xicot com l'Alí, un oasi no constitueix pas una raresa: ha nascut en un d'ells, el de Ferkla, i el té ben apamat. Però sempre l'havia vist des de dins, mai als seus peus des d'una alçada impressionant com aquesta mena de balconada on es troba la tenda.

I, a més a més, el palmerar que ara contempla és molt diferent del seu país natal. És diferent pel color, per la manera d'adaptar-se a les muntanyes que el cenyeixen i

² Veure lèxic al final del llibre.

també per la forma dels alcàssers que sorgeixen a banda i banda de la franja verda. Són més petits que els de Ferkla, pensa l'Alí, però... n'hi ha tants!

- Què et sembla aquesta vall del Todra, Alí U Tarmun?

El qui ha parlat és un seu cosí. El reconeix perquè varen veure's una vegada a El Khorbat, on va baixar acompanyant l'avi Bassú. També es diu Alí, aquest xicot. Potser per això l'ha cridat a ell amb el nom complet: Alí fill de Tarmun. I per això ell li contesta igualment:

- Molt maca, Alí U Amuri, molt verda. Fa goig de mirar-la.
- Maca? –riu l'Alí U Amuri-. I què me'n dius dels conreus? La verdor no és casual, amic meu. Hi ha tanta aigua que els pagesos poden sembrar i collir tres vegades l'any fins i tot en èpoques de sequera. Hi creixen gairebé més oliveres que palmeres i en treuen un oli tan bo que, si te'l prens per esmorzar, ja no torna a punxar-te la gana en tot el dia. I no parlem dels altres fruiters que s'hi troben: magraners, ametllers, figueres, parres, albercoquers, presseguers, fins i tot algun taronger... Quina delícia per a l'estómac! Aquesta és la seva bellesa!
- Vés per on –fa l'Alí U Tarmun-, jo no em pensava que un pastor com tu s'interessés tant pel conreu de la terra.
- No m'atreuen les tasques del camp, amic meu –respon l'Alí U Amuri una mica picat-, sinó els seus fruits. Per a conrear la terra prou que hi ha els habitants de Todra. Ells es passen la vida treballant de sol a sol i són porucs com donetes. No saben guerrear, ni amb prou feines defensar-se. Nosaltres, els Ait Mergad, en tenim prou amb arribar al darrer moment i tirar quatre trets per apoderar-nos de la collita.

L'Alí U Tarmun es queda mirant el seu cosí sense saber ben bé si parla seriosament o si tracta de prendre-li el pèl. És un parell d'anys més gran que ell i sembla dotat d'un fort caràcter. Per això li pregunta en un to més admiratiu que no pas burleta:

- Tu ja has participat en alguna ràtzia contra la gent de Todra?
- No –confessa l'Alí U Amuri-, encara no, però ja tinc ganes de participar-hi. Pel que explica l'avi Bassú, és un joc de poques taules. A la que senten parlar dels Ait Mergad, els pagesos corren a refugiar-se dins els alcàssers, bo i deixant a la nostra disposició tot el que encara no estigui emmagatzemat. Només cal servir-nos al nostre gust. I si no en tenim prou, a punta de fusell se'ls obliga a treure

les reserves amagades als graners. Si no ho fessin, entrariem nosaltres a l'alcàsser i faríem un carnatge.

- Però ells també tenen espingardes, encara que no siguin gaire afeccionats a utilitzar-les! Abans no aconseguíem entrar a l'alcàsser per força, en pelarien uns quants dels nostres...
- Cada operació té el seu cost i el seu risc, amic meu, ningú no regala res, però t'asseguro que saquejar un alcàsser d'aquesta conca val la pena. Si n'hi ha de riqueses acumulades a dins! El que passa és que ara, d'ençà que els Ait Atà s'han instal·lat al curs baix del Todra, la cosa s'ha complicat. Aquests Ait Atà són uns guerrers tan aguerrits com nosaltres mateixos.

Ara, a l'Alí U Tarmun li fa l'efecte que el seu cosí està bravatejant sense solta ni volta. Certament, els Ait Mergad i els Ait Atà tenen molta anomenada en el camp bèl·lic, sobretot els que mantenen la vida nòmada i no es deixen encisar per les comoditats d'un alcàsser, però veient-los amb aquesta pinta de pastorets, rodejats d'ovelles, ningú no diria que siguin capaços de guanyar-se les garrofes amb la força de les armes. Més aviat ofereixen un quadre bastant bucòlic.

- Els temps han canviat, Alí U Amuri –respon convençut-. Les batalles que explica el nostre avi són d'una altra època, fa vint o trenta anys, quan les tribus eren totalment lliures i el Soldà no s'atrevia ni tant sols a treure el nas per aquestes terres. D'ençà que Mulai Hassan va sotmetre al *makhzèn* els oasis de Todra i de Ferkla, ho has de reconèixer, ja res no tornà a ser igual que abans. S'han acabat les entremaliadures dels Ait Mergad. Ara tots obeïm el nostre caid i, si no ho fem així, ens estiren les orelles.
- No em facis riure, Alí U Tarmun! El pobre Mulai Hassan ja fa tretze anys que cria malves i ara regna el seu nen petit, Mulai Abdelasís. No pensaràs seriosament que els Ait Mergad li podem rendir obediència, oi? Si és un pobre malaurat que no aconsegueix dominar ni els propis membres de la cort! Diuen que es passa el dia entretingut amb joguines mecàniques que li envien els cristians des de l'altra banda del mar a preus força abusius i que amb això està malgastant el tresor imperial.

- Sí, bé, però a El Khorbat encara mana el caid Hamed³, que és el representant del Soldà. No m'ho neguis. I té poder sobre tota la tribu.
- Encara mana... quan l'obeeixen, si és que troba algun apocat com tu disposat a obeir-lo fora del seu propi clan, els Irbiben. D'ençà que l'antic caid Alí Jakm va sortir de la garjola, i d'això ja fa sis anys, els Beni Hia tornen a ser la família més poderosa d'El Khorbat i de tot Ferkla.
- Què sabràs tu si sols hi has estat una vegada, a El Khorbat?
- Sí, però sóc més gran que tu i em preocupo d'informar-me. Si no em creus, pregunta-li a l'avi què en pensa.

L'Alí U Tarmun deixa per un moment de contemplar la vall del Todra, que l'ha mantingut embadalit fins ara amb els successius canvis de llum, i es gira cap on el dit del seu cosí li senyala. Sorprès, comprova que l'avi Bassú ha sortit de la *khaima* i està resant l'oració de l'albada, no com resen els homes de Ferkla, primer dempeus i després fent genuflexions, sinó assegut a terra amb les cames encongides i movent a poc a poc els llavis, amb la mirada perduda a l'horitzó pel que ha començat a treure el cap un disc vermell com les brases de la foguera que, al mateix moment, l'àvia Rkia tracta de reanimar bufant amb força.

“Que n'és de valent el meu avi, pensa l'Alí. Després de la caminada que vam fer ahir, si tingués els seus anys jo no podria ni posar-me dret. I mira que el bon home va anar tota l'estona al davant, guiant la mula i quasi arrossegant-me. És clar, ell està acostumat a avançar tot el dia entre les pedres. Nosaltres, la gent de l'oasi, hem perdut la força i l'esperit guerrer. No sé per què va haver d'establir-se a El Khorbat, el meu pare. Si no ho hagués fet, ara jo fóra tan valent i tan dur com l'avi, com l'oncle Amuri o com el meu cosí. O com les cosinetes, que corren descalces pel damunt de les pedres cantelludes com si ho fessin pel mig d'un prat verd”.

És cert. Mentre l'avi resava, l'àvia reanimava el foc i ells dos la feien petar tot contemplant el palmerar de Todra, les tres filles de l'oncle Amuri han sortit a empaitar les cabres i les ovelles que s'havien escampat pels voltants i estan agrupant-les en un ramat compacte, que l'oncle conduirà als altiplans rics en pasturatges. Al campament hi ha un parell de gossos, però no estan ensinistrats per a dur a terme una tasca

³ A tots els noms propis i paraules àrabs o berbers que apareixen al llarg del text, cal pronunciar les “H” com l'hac aspirada anglesa.

semblant, sinó que es limiten a vigilar durant la nit i a foragitar els xacals quan s'acosten.

Són encisadores, les tres cosinetes, continua pensant l'Alí U Tarmun. Cal veure amb quina gràcia salten de roca en roca, s'enfilen pels penyals com si fossin cabretes elles mateixes i es deixen caure sense perdre mai l'equilibri. La Rabha deu tenir si fa o no fa la mateixa edat que ell, uns dotze anys; la Itó rondarà els deu, i la més petita de les tres, l'Aixa, és també la més airosa. Corre darrere les altres gesticulant com una persona adulta, quan en realitat no sobresurt ni quatre pams del terra. Tindrà sis anys amb prou feines. A l'Alí, aquesta nena li recorda la seva germaneta, que també es diu Aixa i és igual de graciosa, tot i que ja deu haver complert els nou anys.

Seguint son cosí, s'apropa a la *khaima* on l'àvia Rkia li ofereix una gerra de llet batuda. Ell en beu un bon glop i la passa a l'Alí U Amuri. Després l'àvia gira el pa que s'està coent sobre una llosa ben plana subjectada per tres pedres més petites, al damunt de les brases que ha reanimat amb tant esforç.

- Fa tres dies que se'ns va trencar el plat de terrissa on solem coure el pa – explica la dona, com excusant-se-. Per això hem de fer servir una llosa. Com que l'avi ja era fora, no vam poder-li demanar que comprés un altre plat al marcat d'Asrir.
- El varen trencar la Itó i l'Aixa, quan jugaven a empaitar-se com gos i gat –acusa l'Alí U Amuri-. Són de por, aquestes dues.
- Tant se val –interromp l'oncle, tot defensant les seves filles-. El proper dilluns baixaré al mercat de Tinerhir i compraré un plat nou. Els terrissaires d'El Hart n'laamín els fan tant o més forts que els d'Asrir.
- Que podré acompanyar-te, oncle Amuri? –exclama l'Alí U Tarmun ple d'excitació per la idea d'apropar-se a aquell magnífic oasi que es distingeix a la llunyania-. No hi he estat mai al mercat de Tinerhir ni a la vall del Todra.
- És clar, és clar que podràs acompanyar-me –s'afanya a acceptar l'oncle-. Així m'ajudaràs a carregar les compres a la mula.
- Tens una setmana per a descansar –afegeix l'avi-. Em sembla que la caminada d'ahir va ser una miqueta llarga per a tu, no és cert?
- Només una mica. I per a tu no ho va ser, avi Bassú?

- També... una mica. Els anys no passen en va. Quan era jove, solia anar fins a Ferkla i tornar el mateix dia, sense notar el cansament. Em penso que ara no podria fer-ho. A més, aquestes dues setmanes que he passat a casa vostra he perdut l'hàbit de caminar. Que n'és d'ensopida l'existència sedentària als alcàssers!
- Avi –exclama l'Alí U Amuri-, li pots explicar al meu cosí qui mana de veritat a la tribu? Ell diu que el caid Hamed encara compta per a alguna cosa, com si no hagués tornat el caid Alí Jakm.
- Bé, bé... El caid Hamed és el representant del soldà de Fes, no hem d'oblidar-ho. El que passa és que ara mateix el propi soldà, Mulai Abdelasís, no té gaire força i per tant els seus representants encara en tenen menys. Però... és hora d'esmorzar i de dur el ramat a cercar pastura. Si voleu, al vespre us explicaré la història del caid Hamed i del caid Alí Jakm.
- Sí, sí que ho volem –responen els dos néts a l'hora-.

L'àvia treu el pa del foc, el parteix a trossos amb les mans sense fer cabal de la seva escalfor i els reparteix entre els membres de la família: primer l'avi, després l'oncle Amuri, la seva esposa Abuix que està donant de mamar a un petit infant al fons de la *khaima* i, per fi, als dos Alís, abans de quedar-se'n un per a ella mateixa. Després aboca oli d'una gerra de terra cuita en un bol de fusta i tots s'afanyen a sucari el pa.

- Què et sembla l'oli d'oliva de Todra? –no es pot estar de preguntar-li l'Alí U Amuri al seu cosí tot donant-li un cop de colze-.
- Boníssim –contesta l'Alí U Tarmun-. Però... l'heu comprat o bé...
- És clar que vam comprar-lo –fa l'oncle-. L'hivern passat, al mercat dels dilluns de Tinerhir.
- Ja t'he dit –s'excusa l'Alí U Amuri- que ara s'han posat molt difícils les ràtzies, des que els Ait Atà es varen instal·lar a la sortida de la vall. Si no fos per això...
- No facis massa cabal del teu cosí –aconsella l'oncle-. És molt bel·licós i també molt exagerat, aquest fill meu. Mira que en fa d'anys que no organitzem una ràtzia!
- Però n'havíeu organitzades...
- Ah, això sí. Quan jo tenia la vostra edat, eren d'allò més corrent. Us ho pot explicar també l'avi.

- Al vespre, al vespre –insisteix en Bassú -.

L'oncle Amuri i el seu fill s'alcen amb el darrer bocí de pa a la boca i es posen a caminar davant el ramat per conduir-lo als altiplans on creix l'herba més gemada. L'avi els segueix a certa distància, vigilant que no es quedi cap ovella ressagada pel camí. L'Alí U Tarmun dubta un moment si hauria d'acompanyar-los, però encara es troba massa feixuc i, a més a més, està desitjant veure de prop les tres cosinetes, que ara s'atansen a la *khaima* perquè saben que ha arribat el seu torn d'esmorzar. L'àvia els reparteix el pa que queda i elles el suquen al bol d'oli sense dir ni un mot. L'Alí tampoc no parla, ni tan sols les mira directament. Elles, al primer moment, semblen apocades de vergonya, però després comencen a fer comentaris en veu baixa i de tant en tant esclaten a riure. Finalment la conversa es va animant.

La Rabha és baixeta i més aviat grassona, té uns ulls rodons com dues taronges i el nas petit, lleugerament arromangat. Ja va pentinada com les dones de la tribu, amb els cabells formant una superfície plana al damunt del cap mentre, a banda i banda del rostre, donen lloc a una mena de semiesfera. I també llueix a la barbeta el tatuatge propi de les xicotes Ait Mergad. Un cop agafa confiança, parla com una mallerenga, sense preocupar-se massa del que diu.

La Itó es veu més alta que la seva germana, tot i ésser un parell d'anys més petita. Si el seu cos és esvelt com el d'una gasela, el seu rostre presenta la innocència d'un anyell. Sens dubte és la més tímida de les tres, encara que molt belluguet. Quant a la petita Aixa, té una expressió tan simpàtica als ulls que ni tan sols li caldria ser bonica com és per a fer-se admirar. Si la seva pell sembla una mica fosca comparada amb la blancor de les altres dues, les seves faccions es veuen delicades i plenes de gràcia.

Havent esmorzat, l'àvia envia les tres nenes a buscar aigua. L'Alí s'ofereix a acompanyar-les i emprenen tots junts el camí portant un bot de pell de cabra cada u a la mà. Durant quasi mitja hora baixen fent zig-zag pel vessant de la muntanya fins a un torrent, per flanquejar després cap a l'oest. Un cop lluny del campament i aprofitant la seva superioritat numèrica, les noies aclaparen a preguntes al pobre Alí, que s'esforça a contestar amb fermesa i sense tardança. Elles, que no han estat mai a un alcàsser ni a l'interior d'un oasi, volen saber com s'hi viu allà dintre, com són les cases, què se sent en estar protegit per una muralla, quines obligacions comporta la vida en societat i

quins avantatges té aquesta coexistència amb altres famílies, amb altres clans, fins i tot amb altres tribus.

D'entrada, l'Alí tracta de presumir de la seva condició de ciutadà culte i espavilat davant les rústiques cosinetes que no han baixat mai de les muntanyes; però ben aviat se sent ell mateix inferior perquè s'adona que a l'alcàsser s'ha acostumat a gaudir d'unes comoditats de les quals ara li és molt difícil prescindir: un pou a quatre passes, un bany públic a la mesquita on es renta el cos tot sencer un cop a la setmana, unes parets que el resguarden del fred i de la calor, un graner ben aprovisionat a dintre casa i uns camps conreats pels negres *ikabliin* a canvi d'una cinquena part sobre la collita. La seva família de les muntanyes no tenen res de tot allò, és cert, però tampoc no ho necessiten, i aquí rau precisament llur superioritat. Són més lliures que ell perquè saben prescindir de moltes coses. I quan l'Alí presenta el pou o el bany públic de l'alcàsser com uns grans avantatges, les tres nenes nòmades no fan altra cosa que mirar-se entre elles amb estupor i esclatar a riure.

Al cap de poc troben un segon torrent i allí descobreixen la Fonteta del Baladre, Taghbalut n'Ulilí. És un lloc fresc i agradable on, a més de baladres, hi ha unes quantes figueres que fan una ombra deliciosa. Els quatre joves no tenen pressa. Omplen els bots un per un, reposen, es renten la cara i es refresquen amb aquella aigua claríssima que brolla entre les roques. Després, en fila índia, emprenen la tornada cap a la *khaima*.

L'Alí ha agafat el bot més gros per deferència a les noies, o potser per ànsia de fer el valent, però ara, amb tot aquest pes a l'esquena, la forta pujada del caminet i el cansament acumulat d'ahir, el pobre xicot no aconsegueix seguir el pas de les seves cosines, tot i que ell va ben calçat amb unes sandàlies que li va comprar l'avi Bassú al mercat d'Asrir abans de marxar. De mica en mica es va quedant enrere, esbufegant com un brau i maleint l'hora en què s'ha ofert per acompanyar les noies a la font. Per sort, amb la distància que els separa ja no el poden aclaparar amb més preguntes, que ara fóra incapaç de respondre; però escolta enfurismat com elles fan comentaris plens de mala intenció, riuen i es diverteixen com si estiguessin passejant a peu pla i amb les mans buides pel mig del palmerar una vesprada de primavera.

Quan arriben al campament, l'àvia torna a enviar les tres nétes muntanya avall, aquesta vegada a la recerca de mates seques que ella necessitarà per a coure el sopar.

A l'Alí no se li acut pas oferir-se voluntari en aquest cas. Ja n'ha tingut prou amb l'aigua per a aprendre la lliçó. Cercar mates pel foc és una tasca de dones, indigna d'un futur guerrer com ell, reflexiona mentre s'estira exhaust a l'ombra de la *khaima*. La del seu avi és una tenda gran i maca, d'un to marró fosc, teixida amb llana de cabra i de dromedari barrejades. A la part central s'hi pot estar dret, de tan alta com és. La carpa s'aguanta sobre troncs d'arbre, dos de llargs al mig i uns altres més petits al voltant, subjectats aquests darrers mitjançant unes cordes lligades a diferents pedres grosses o a unes estagues clavades a terra.

Del matí al vespre, l'àvia i la tia Abuix passen la major part del temps teixint una catifa. També es dediquen a sacsejar, dins d'un bot penjat de tres troncs entrecreuat, la llet de cabra que prèviament han munyit i a coure un segon pa més petit que al migdia mengen acompanyat de mantega. Els homes, pel seu cantó, s'han emportat als sarrons respectius uns quants crostons que havien quedat del matí, per entretenir la gana fins a la seva tornada. Durant la tarda, les dones preparen a més a més un cuscús amb sèmola de blat i fulles d'alfals tendre. El seu *cas-cas* no és de terrissa amb forats a sota per a passar-hi el baf, com els que fan servir a l'oasi de Ferkla, sinó que està fet amb fulles de palmera trenades. Així no pesa tant quan s'han de traslladar d'un lloc a l'altre i no corre perill de trencar-se com el plat del pa. Quant a l'olla que va a sota del *cas-cas*, és metàl·lica i l'àvia diu que ve del Tafilalt.

L'Alí tampoc no hi ha estat mai, al Tafilalt, però ha sentit dir que és un oasi més gran que els de Ferkla i de Todra, molt poblat, situat a dues jornades de camí des d'El Khorbat i força desenvolupat gràcies al comerç. No sols té relacions estretes amb Fes i amb les terres del Soldà, sinó també amb l'Orient, d'on procedeixen les espècies, i amb Timbuctu, d'on arribaven fins fa pocs anys les caravanes carregades d'esclaus. Però ara aquest comerç ha entrat en decadència perquè tant el regne d'Alger que es troba a l'est com la pròpia Timbuctu han caigut en mans dels cristians i concretament dels francesos.

Per descomptat, l'Alí tampoc no n'ha vist mai cap, de cristià, i no sap ben bé com imaginar-se'ls. Diuen que són gent força estranya i digna del més absolut menyspreu; mengen carn de porc, l'animal prohibit per l'Alcorà; beuen vi com els jueus, fins i tot a l'interior de l'església, i un mercader que assegurava haver-ne conegut uns quants a la

ciutat de Tànger va qualificar-los d'antropòfags, però al fill d'en Tarmun aquesta darrera afirmació li sembla massa esgarrifosa per a ser certa.

Per sortir de dubtes, al vespre, quan es troben tots reunits al voltant d'un plat de fusta ple de cuscús, li pregunta a l'avi:

- Que has vist mai algun cristià, tu?
- Que Déu me'n guardi! –contesta en Bassú- Ni n'he vist ni en vull veure. Per què, fill?
- No, per res, només volia saber com són.
- Són... traïdors, malvats i perillosos. Amb això en tens prou!
- Diuen que el Soldà té molts problemes per culpa de les seves relacions amb els cristians...
- Ja pot ser, ja –intervé l'oncle Amuri-. Sembla que s'hi ha embolicat d'una manera força imprudent. Ha signat amb ells uns tractats vergonyosos i ara el tenen lligat de peus i mans. Però a nosaltres el que li passi al Soldà no ens afecta ni molt ni poc. Ens limitem a respectar-lo com a cap espiritual, com a califa descendent del Profeta, però la seva política no guarda cap relació amb els nostres interessos.
- Avi –interromp l'Alí U Amuri-, ens havies promès contar-nos la història del caid Alí Jakm, del caid Hamed i dels Beni Hia.
- Mireu –respon en Bassú-, els Beni Hia són una família de Zaian vinguts de l'Atlas Mitjà. Si ara pertanyen a la nostra tribu i concretament al clan dels Ait Amar U Mansur és només perquè va haver-hi un acord entre ells, no perquè tinguin un avantpassat en comú. Fou el soldà Mulai Sliman, fa prop d'un segle, qui va concedir al caid Beni Hia el comandament sobre els Ait Mergad, reconeixent-los així com a col·laboradors del *makhzèn*. Amb aquest suport oficial, ells emprengueren una campanya contra les altres forces que volien dominar la regió, bàsicament contra els Ait Atà. El fruit d'aquella campanya fou la conquesta de l'alta vall del Dades, on vaig néixer jo. Mon pare solia explicar-me les terribles batalles d'aquella època mentre sopàvem a la vora del foc, tal com ara us ho explico a vosaltres.
- Continua, avi, continua –l'animen ambdós cosins-. Ho volem saber tot.

- Bé –prosegueix en Bassú, content de trobar un auditori interessat per les seves paraules-, quan jo tenia la vostra edat, els Ait Atà varen instal·lar-se a diferents alcàssers de Ferkla, entre d'altres a El Khorbat, després de foragitar-ne els àrabs o els Iguerruan que hi vivien. En aquella època, El Khorbat era un alcàsser diminut. Ells varen engrandir-lo, el reforçaren amb una muralla imponent dotada de vuit torres de vigilància i des d'allí es dedicaren a espoliar els habitants de tot l'oasi, pagesos de tradició sedentària que no eren capaços d'oferir cap mena de resistència.
- Què els feien?
- Els exigien uns tributs molt forts en gra i els amenaçaven amb saquejar els seus pobles si no pagaven. Els més afectats per aquestes mesures eren els pacífics camperols negres i mercaders jueus d'Asrir, que des de fa molts segles ha estat la població més gran de Ferkla i també la més pròspera. Els Ait Atà varen establir un costum força peculiar: cada vegada que els enviaven un tronc de palmera surant pel riu, els d'Asrir havien de correspondre a l'obsequi amb l'ofrena d'un bou sacrificat a les portes d'El Khorbat. Però com que la carn d'aquells bous era deliciosa, la davallada de troncs pel riu es va anar fent més i més freqüent, fins que la gent d'Asrir decidiren que ja no podien suportar-ho. Aleshores no varen trobar millor solució que enviar una delegació de notables al Dades, on vivíem els Ait Mergad, per demanar-nos ajut.
- Els Ait Atà són molt dolents, oi? –ha interromput l'Alí U Tarmun-.

L'avi Bassú es queda pensarós un moment, contemplant les brases que s'extingeixen de mica en mica davant la *khaima*. Després contesta:

- No, fill meu. Els Ait Atà no són ni millors ni pitjors que nosaltres. Simplement... són els nostres enemics. Ells procedeixen del Jebel Saghro i nosaltres del Gran Atlas. En mig de les dues cadenes de muntanyes hi ha uns oasis que tots plegats cobegem. Cadascú fa el que pot per ocupar-los i el més fort és qui guanya. En aquell cas vam ser nosaltres els vencedors.
- Com us ho va fer per dominar-los?
- Ens vàrem posar d'acord amb els habitants d'Asrir, que estaven obligats a enviar a El Khorbat unes quantes mules carregades amb ordi, blat i palla després de cada sega. Entremig de la palla s'hi varen amagar un parell de

guerrers dels nostres, dos joves molt forts i molt valents. A la nit, un cop dins l'alcàsser, varen sortir del seu amagatall, varen degollar el porter sense fer soroll i varen obrir les portes de bat a bat a la resta del grup, que ens esperàvem a fora. Quan els Ait Atà varen adonar-se de la nostra presència ja era massa tard. Una bona part varen morir aquella mateixa nit; els altres emprengueren la fugida i les cases que deixaren buides foren ocupades per famílies Ait Mergad. Però molts de nosaltres vam preferir tornar a les nostres muntanyes. Jo, tot i que era molt jove, vaig prendre part a l'assalt com un de més i vaig obtenir la meua part del botí, que fou esplèndid. Si n'havien acumulat de riqueses aquella gent en poc més d'una dècada, espoliant els pobres veïns!

- I després, què va passar?
- Bé, amb el temps els Ait Mergad i els nostres al·liats de la confederació Ait lafelman aniríem conquerint altres alcàssers de Ferkla i fins i tot de la vall del Gheris. El nostre triomf sobre els Ait Atà culminaria a la gran batalla de Tiliuín, ara fa poc més de vint anys. Però de moment, els clans que havien decidit establir-se a El Khorbat varen trobar que les cases no eren suficients per a acollir-los. Per això varen construir un segon alcàsser que anomenaren Ujdid, el Nou, mentre l'altre que ja existia va passar a dir-se Akedim, el Vell.
- Encara no ens has parlat del caid Alí Jakm ni dels Beni Hia.
- Precisament quan es va construir l'alcàsser Ujdid, els Beni Hia varen reservar-s'hi l'habitatge més destacat perquè encara conservaven el comandament sobre la tribu de part del Soldà; varen triar la zona més protegida de l'alcàsser, just al mig, i foren els únics habitants autoritzats a obrir la seva porta directament sobre el carrer central.
- Encara és així, per cert.
- Sí, la porta no ha canviat. Però el que va canviar fou la situació política. Poc abans de construir-se El Khorbat Ujdid, el soldà Mulai Abderrahman havia nomenat l'*amgar* Brahim Usumur com caid dels nostres veïns Ait Izdegh, però més tard aquest personatge es rebel·là contra el nou monarca, Sidi Mohamed Ben Abderrahman, i arrossagà en la seva rebel·lió a tots els Ait lafelman, entre ells els Ait Mergad, que deixarem de pagar tributs durant tres dècades. Al llarg

d'aquells anys, els successius caps de la família Beni Hia mantenien de paraula el tractament de "caid", però en realitat eren simples *amgars*, sense suport del *makhzèn*, encara que no per això menys poderosos. Ans al contrari: eren quasi com reis. Aleshores va venir l'afer de Mulai Serur i els Ait Abdí. Cal dir que entre tant Sidi Mohamed s'havia mort i que havia pujat al tron el seu fill Mulai Hassan, força jove i molt més impulsiu. Mulai Hassan havia començat el seu regnat organitzant dues expedicions consecutives al Sus i després va agafar-se-les amb les tribus de l'Atlas Mitjà, que tampoc no pagaven impostos i a més a més tallaven els camins de Fes cap al sud i cap a Marràqueix per l'interior. Però vet aquí que aquelles tribus també eren els nostres aliats i el caid Alí Jakm va anar a ajudar-los amb un munt d'homes.

- El mateix Alí Jakm que jo conec?
- Sí, el mateix. Des de l'època de Mulai Sliman el càrrec havia anat passant de pares a fills dins la família Beni Hia, fins arribar al caid Alí Jakm.
- I què va passar a l'Atlas Mitjà?
- Doncs que Mulai Hassan va haver de tornar a Fes amb la cua entre cames, havent perdut el seu oncle Mulai Serur i centenars de soldats en una emboscada dels Ait Abdí.
- Una bona lliçó! –fa l'Alí U Amuri, rient-.
- Sí, però d'ençà d'aleshores Mulai Hassan les hi tenia votades al caid Alí Jakm i quan va emprendre la gran expedició al Tafilalt, quatre o cinc anys més tard, va aprofitar la ocasió per agafar-lo.
- I el caid Alí Jakm es va deixar agafar?
- Home, el Soldà duia un gran exèrcit de quaranta mil homes i uns quants canons; nosaltres no podiem enfrontar-nos-hi directament de cap manera, però tot i així no li hauria estat fàcil capturar l'Alí Jakm si no hagués comptat amb la traïció dels Irbiben.
- Vaja! I per què el varen traïr, els Irbiben?
- Els Irbiben i els Ait Amar U Mansur sempre han pugnats per dominar el conjunt de la tribu, ja que són els dos clans més forts. El cap dels Irbiben era en aquell moment un jove d'uns vint-i-cinc anys anomenat Hamed, molt impulsiu i també molt astut. Cercant la manera de dominar, el xicot se'n va anar a trobar els

notables d'Asrir i els va advertir, com si els confiés un gran secret, que els Ait Amar U Mansur tenien la intenció d'organitzar una ràtzia contra els seus alcàssers.

- Era cert, això?
- Suposo que no, però, assabentats del perill que corrien, o que s'imaginaven córrer, la gent d'Asrir varen reaccionar disparant contra un grup d'Ait Amar U Mansur que s'havien apropiat al seu poble una vesprada d'una manera que els havia semblat sospitosa. Aquest incident va desencadenar una vertadera guerra entre els Ait Amar U Mansur i els habitants d'Asrir, que no eren tan aguerrits però que eren molts. El combat va durar mesos i tots dos bàndols varen perdre-hi un important nombre d'homes, a més de veure cremats els conreus i tallades les palmeres. Així s'anaren debilitant de mica en mica. Aleshores els Irbiben aprofitaren aquest afebliment per a sotmetre'ls tots plegats i esdevingueren el clan més poderós de l'oasi.
- Que murrís!
- Ja pots ben dir-ho. Quan Mulai Hassan va arribar al Tafilalt amb la seva *harka*, en Hamed li va anar a rendir homenatge presentant-se com a cap suprem de la tribu i, en prova de la seva lleialtat, li va lliurar l'Alí Jakm, que havia estat capturat en el transcurs de la lluita. Agraït, el Soldà va designar el jove Hamed com a nou caid dels Ait Mergad. Al mateix temps va promoure molts altres caids per tota la regió, com el caid Mohamed d'Asrir, que té comanament sobre les poblacions de tradició sedentària de Ferkla: els *imeluan*, els *imasighen*, els *igurramen* i els jueus. Així fou com els Ait Amar U Mansur i la família Beni Hia perderen la seva preeminència.
- I al pobre Alí Jakm què li varen fer?
- Després d'estar-se un parell de mesos al Tafilalt, el Soldà va continuar el seu camí passant per Ferkla i per Todra i d'allí cap a Marràqueix, però abans va enviar-hi en Jakm carregat de cadenes.
- Ho veus com tenia raó jo - crida l'Alí U Tarmun-. És el caid Hamed qui mana.
- Sí, bé –l'atura l'avi- però tingues en compte que Mulai Hassan no va poder gaudir gaire temps de la seva victòria; va morir pocs mesos després. El seu lloc fou ocupat per Mulai Abdelasís, que només tenia catorze anys i esdevingué

una joguina en mans dels cortesans. Per tant, el caid Hamed mana, però sense gaire força; no pot obligar els seus conciutadans a pagar-li vertaders tributs, havent-se de conformar amb els regals esporàdics que li fan, i ell tampoc no li envia al seu senyor altra cosa que obsequis força simbòlics i bones paraules, conscient de que l'emperador no té mitjans d'exigir-li res més. Quan en Jakm va tornar de Marràqueix, després de passar-se set anys a la presó, fou rebut com un heroi per tots els Ait Mergad, tret dels Irbiben, recuperà una bona part del seu poder i són molts els qui li segueixen donant el tractament honorífic de "caid" malgrat saber que no manté cap relació amb el *makhzèn*. Tingueu en compte que, als nostres temps, la riquesa és més important que un decret de nomenament segellat pel soldà i els Beni Hia, una sola família, posseeixen vint-i-cinc dels tres-cents vint-i-cinc *tagurts* d'El Khorbat.

Durant tota la setmana, l'Alí U Tarmun acompanya el ramat amb els altres homes de la família per no semblar un inútil amagant-se a la *khaima* ni exposar-se a les rialles de les seves cosines si es queda enrere quan van junts a buscar aigua. Sap, de totes maneres, que aquelles rialles no duen males intencions: són més afectuoses que burletes. I les tres nenes li semblen cada dia més simpàtiques.

El dilluns a tren d'alba l'oncle Amuri prepara la mula i emprenen junts el camí per davallar a la vall del Todra, que contempen als seus peus. Passen arran de la font on les cosinetes acostumen a omplir els botes; flanquegen una estona pel vessant de la muntanya; travessen un altiplà en el que perden completament la visió sobre l'oasi; emprenen un fort descens en zig-zag anomenat Tassalumt (l'Escaleta) i, un cop a baix, continuen caminant per la plana fins a atènyer els horts. Han tardat sols un parell d'hores des del campament.

Per arribar al mercat dels dilluns han de travessar el curs del Todra, molt més cabalós aquí que al seu pas per l'oasi de Ferkla. A l'altra banda del riu s'alça un tossal imponent, conegut com Ighir n'Mehalt, el Tossal de la Mehala, car és allí on Mulai Hassan va mantenir el seu exèrcit fins que aconseguí recaptar els tributs pertinents. Rodejant el tossal i baixant després per un marge, el mercat apareix de sobte en una fondalada, al peu de l'alcàsser Tinerhir i arran del palmerar. Està atapeït d'homes que es mouen d'una banda a l'altra com formigues, compren, venen, regategen, pregunten, anuncien llurs productes a viva veu o cerquen qualsevol cosa. És tan animat

com el d'Asrir, pensa l'Alí, fins i tot potser hi ha més varietat. No hi manquen els forjadors, ni els terrissaires, ni els fusters, ni els basters, ni els orfebres israelites, ni els adobers de pells, ni els cistellers que fan qualsevol objecte amb fulles de palmera trenades.

L'oncle Amuri ven un parell de cabretes que ha portat a les alforges de la mula i, amb els diners obtinguts, compra les vitualles que necessita la família per a subsistir durant dues o tres setmanes: un sac de farina, un manat de naps, un altre de pastanagues, un almud de dàtils, espècies, alfals... i un plat de terra cuita per a substituir el que varen trencar l'Aixa i la Itó jugant a empaitar-se. Mentre carreguen la mula a l'ombra de les palmeres, observen a certa distància un esvalot que ha començat de sobte i va creixent de mica en mica. Sembla que el xivarri és provocat per la presència de dos traginers jueus que acaben d'arribar de molt lluny i, a més de mercaderies, també porten bones o males notícies. Vénen de Marràqueix, assegura algú que els coneix. L'Alí U Tarmun, sense poder dominar la seva curiositat, s'encamina lleuger cap a l'esvalot i atansa l'orella.

- Els cristians! –repeteix un dels traginers-, els cristians han envaït les terres del Soldà!

Una força estranya s'apodera de l'Alí, el manté clavat a terra com si se li haguessin enganxat les sandàlies en un fang inexistent. Voldria córrer al costat de l'oncle, fer-li saber la novetat, comentar-la amb ell... Però no aconsegueix avançar ni una sola passa. Els cristians, es repeteix. Els cristians, aquells éssers misteriosos, perillosos, enigmàtics, malvats, han penetrat al Marroc. Han envaït les terres del Soldà. Podrien arribar un jorn fins al seu oasi?

La notícia corre de boca en boca com una reguera de pólvora, s'escampa pel mercat, s'expandeix com una ona irrefrenable. S'han detingut sobtadament totes les activitats. Ja ningú no compra, ningú no ven, a ningú no se li acut anunciar els seus productes. Un sol mot es va reproduint una i mil vegades: els infidels!

Però l'Alí manté l'orella ben atenta a les paraules del traginer jueu que, ja més calmat, està explicant els detalls de l'afer. Els francesos, assegura, varen desembarcar en un petit port de l'Atlàntic anomenat Dar Beida, "La Casa Blanca". Varen ocupar la població del mateix nom amb un exèrcit de sis mil homes i han començat a avançar cap a l'interior del país. Les tribus de la Xauia ofereixen una resistència ferma, però ells van

ben armats i no és fàcil aturar-los. Moltes veus acusen Mulai Abdelasís de traïció per haver signat acords amb els europeus i son germà Hafid ha estat coronat soldà a Marràqueix. Ara sembla inevitable una guerra civil entre els partidaris de cada un dels germans... Una guerra civil just quan l'imperi viu els moments més crítics, amb un rebel conegut com Bu Hamara ocupant la regió de Tasa i amb els cristians a les portes!

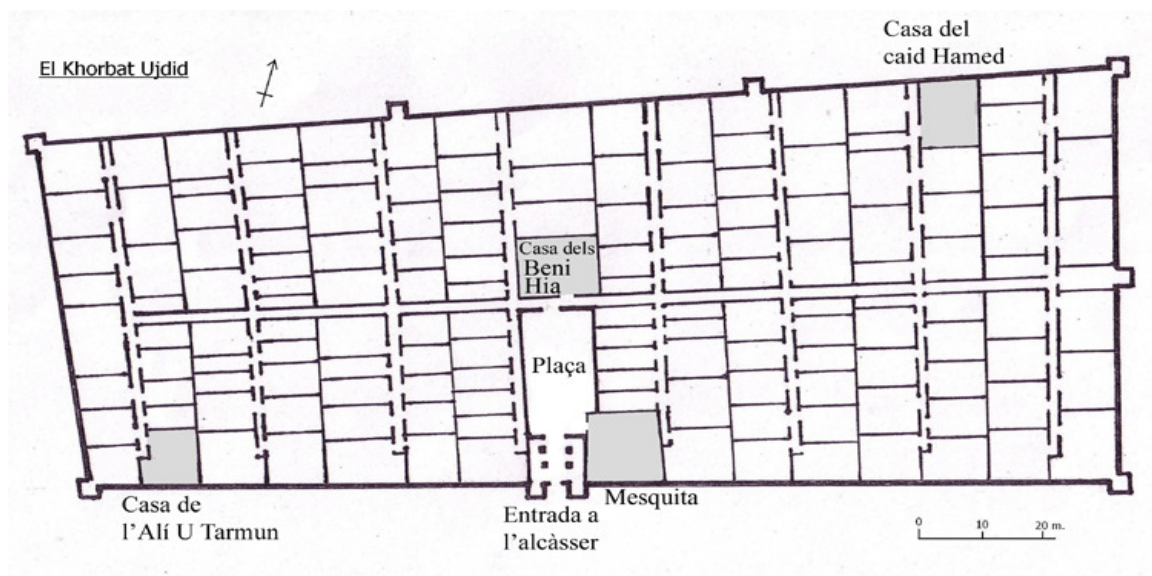
- M'agradaria veure quina cara hi fa el caid Hamed quan li arribin aquestes notícies –reflexiona l'oncle Amuri-. Ell és el representant del soldà, naturalment, però, de quin soldà? Del que resisteix acorralat a Fes o bé del que li disputa el tron des de Marràqueix?

Capítol segon: 1908

Ha transcorregut més de mig any sense gaire novetats. L'Alí U Tarmun va tornar a l'alcàsser quan ja l'hivern a les muntanyes començava a fer-se insuportable per a un sedentari com ell, acostumat a viure dins una casa. Les cosinetes, en canvi, s'embolicaven amb l'*abisar* i no semblaven sentir el fred. Per no parlar de l'avi Bassú, que s'ha quedat a passar uns quants dies al poble i dorm cada nit al terrat, com si fos ple estiu. Només quan plou accepta el consell d'aixoplugar-se sota els porxos, però mai no ha estat capaç de pernoctar en una habitació tancada. Diu que s'ofegaria d'angoixa si obrís els ulls i no veiés els estels.

Avui és divendres i l'Alí acompanya son pare a la mesquita, que es troba a la plaça pública, arran de l'entrada monumental de l'alcàsser. Així és accessible per a tothom en un recorregut mínim i senzill, no com la d'El Khorbat Akedim que està situada en un racó lluny de tot. Els Ait Mergad, reflexiona el xicot ple d'orgull, quan varen construir Ujdid ho varen fer pensant amb el cap, no com els Ait Atà o els altres habitants anteriors que havien alçat Akedim d'una manera tan enrevessada. No obstant, per a ells dos que viuen a la darrera casa del darrer carreró, anar a la mesquita vol dir haver de travessar mig alcàsser. Tant se val: els carrers estan protegits del sol i de la pluja pel pis de dalt dels habitatges, que els cobreix íntegrament excepte les cruïlles.

Un cop arriben davant l'aristocràtica porta dels Beni Hia, pare i fill surten a la plaça pública, la travessen i entren a l'edifici de culte en el mateix moment en què el muetzí

del poble fa una darrera crida als fidels per a l'oració del divendres al migdia, que és la més important de tota la setmana. Com que la mesquita d'El Khorbat no té minaret, el muetzî pronuncia les paraules rituals des del terrat de casa seva.

- *Alah akbar!* –s'esgargamella l'home tot fent un altaveu amb les dues mans al voltant de la boca- Déu és el més gran. Proclamo que no hi ha cap més divinitat que Déu. Proclamo que Mahoma és el missatger de Déu. Veniu a la pregària. Veniu a resar. Déu és el més gran!

En Tarmun i el seu fill accedeixen a la sala d'ablucions, que és plena de gom a gom. Treuen del pou una galleda d'aigua freda, la barregen amb aigua calenta d'una gran caldera de coure que hi ha penjada al sostre i es renten tres vegades les mans, la boca, el nas, la cara, els braços, es passen les mans humides pels cabells o per la closca i finalment s'esbandeixen els peus fins als turmells, també tres cops. Ja nets i presentables davant l'Altíssim, passen a la sala d'oració, avancen entre les columnes fins al peu del mihrab, fan dues reverències i s'asseuen a l'estora que cobreix el terra de la sala. En Tarmun procura arribar sempre d'hora per ocupar un dels llocs preeminents prop del mihrab. Ell és el capítost dels Ait Amar Guahí, un dels clans representats al poble, i li convé fer-se notar. És un home ceapat, més aviat alt, amb la cara rodona i la mirada penetrant. Duu el cap completament pelat i una barbata simbòlica. L'Alí n'està molt cofat, de son pare, i s'infla d'orgull quan sent dir que ell se li assembla cada vegada més a mida que va creixent.

Abans de la pregària, l'alfaquí Sidi Abdessalam puja els graons del mimbar i enceta el sermó setmanal, acompanyat amb freqüents cops de bastó sobre el púlpit de fusta, que ressona amb força en mig del silenci respectuós guardat pels oients. Aquests cops no sols tenen per objecte recalcar la importància de les seves paraules sinó també evitar que s'adormin els oients. Al principi cita en àrab clàssic alguns *hadits* del Profeta, però de seguida passa a utilitzar el berber perquè la seva audiència l'entengui. Durant quasi mitja hora parla de l'obligació que tenen tots els musulmans d'impedir que la seva terra caigui en mans dels infidels. És una referència clara als esdeveniments que han tingut lloc en els darrers mesos: l'ocupació d'Ujda pels francesos la primavera passada, el desembarcament de tropes a Casablanca a l'agost i, darrerament, la submissió de tota la Xauïa per aquelles mateixes tropes.

La tensió a la sala va creixent a mesura que el discurs avança i ateny el seu punt àlgid en el moment en què l'alfaquí, com cada setmana, ha de pregar a Déu que ajudi el Soldà en l'acompliment del seu deure com cap espiritual dels creients, tot donant-li suport i una llarga vida. Fa vuit dies encara va dir "el cap dels creients Mulai Abdelasís...", però aquesta vegada és el nom de Mulai Hafid el que surt de la seva boca. Una remor de comentaris irreprimibles omple aleshores la sala d'oracions, trencant el silenci respectuós que fins ara s'havia mantingut. Dos centenars d'ulls cerquen el caid Hamed per veure quina és la seva reacció, però el caid no es troba present a la mesquita. Ha anat precisament a Fes per posar-se al corrent de la situació política, o potser fins i tot per intervenir-hi, oferint el seu jurament de fidelitat al nou soldà.

Queda confirmat, doncs, el rumor que ja s'havia deixat sentir a la plaça: Mulai Hafid, coronat a Marràqueix l'agost passat, porta les de guanyar en front del seu germà Abdelasís. Diuen que compta amb l'ajut de nombrosos caps locals i regionals compromesos en el rebuig de la pressió francesa a la que Mulai Abdelasís no havia sabut enfrontar-se i, sobretot, compta amb el suport d'una mena de senyor feudal que, des de fa una dècada, no para d'incrementar la seva força i la seva influència: el caid de la tribu Glaua del Gran Atlas, anomenat Madani El Glai.

De retorn a casa, tot dinant, en Tarmun li pregunta a son pare per què no ha anat a la mesquita.

- Per a mi –contesta l'avi Bassú- tota la terra és una mesquita. No em calen parets ni sostres, quan desitjo pregar.
- Ja ho sé, però hauries escoltat el sermó de Sidi Abdessalam. Ha parlat de guerra santa, d'impedir l'arribada dels cristians al nostre país, i ha dit les oracions en el nom de Mulai Hafid. Sembla que Mulai Abdelasís porta les de perdre.
- Mulai Hafid o Mulai Abdelasís, tant se val. Mentre a nosaltres ens deixin en pau i no comencin a reclamar-nos impostos...

Asseguts en rotllana sobre una catifa, mengen un estofat de llegums i carn de bou en un gran plat de terrissa, sucant-hi molt pa. L'avi no està acostumat a les verduretes, ni tampoc a la carn tret dels dies de festa, però ho endrapa tot sense fer cap comentari. A més d'ell i d'en Tarmun, prenen part a l'àpat l'Alí, la seva mare Fàtima, la seva germaneta Aixa i dos germanets encara més petits. L'Ixú no passarà de sis anys i l'Assú

en té dos amb prou feines. En Tarmun es considera un home molt afortunat perquè quasi tota la seva descendència ha estat masculina. També mengen amb ells dues germanes menors de la Fàtima, que solen ajudar-la en les tasques domèstiques.

La seva llar és força gran i dóna per darrere a l'exterior de la muralla. Es troba al carrer dels Ait U Lghom, tot i que ells pertanyen als Ait Amar Guahí. Com que a l'alcàsser hi ha molt pocs Ait Amar Guahí, no disposen d'un carrer propi. A més, els Ait U Lghom i els Ait Amar Guahí han mantingut sempre una relació molt estreta. Juntament amb els Ait Aissa Ism formen l'aliança anomenada precisament Ait Kerat Ighsan, "els Tres Llinatges".

La casa és de terra crua premsada, com totes les de l'alcàsser. Les parets fan mig metre de gruix, tret de la que serveix de muralla, que fa un metre. Tots els sostres són de palmera, que és la fusta més abundant a l'oasi. A l'interior s'hi està bastant fosc, però protegit de la calor i del fred. A la planta baixa hi ha l'estable, on es guarden la vaca, un ruc i, aquests dies, també la mula de l'avi. Ara a l'hivern els treuen a prendre el sol durant el dia i sols els desen a la nit, però a l'estiu és a la inversa. Els tres petits magatzems que rodegen l'estable serveixen per a guardar-hi palla i alfals, la palla i l'alfals que consumeixen les pròpies bèsties. Al primer pis hi ha l'ampli saló on ara estan dinant, que també fa funcions de dormitori a la nit i fins i tot de cuina, amb un forn de pa i dos fogons en un angle. Una lluernia oberta al sostre permet l'entrada de llum, la ventilació i la sortida de la fumera.

Aquesta gran sala es troba situada sobre l'estable i al seu voltant hi ha quatre rebostos. A dos d'ells, organitzats per departaments, hi guarden el gra: blat, ordi, blat de moro, faves... En un tercer s'hi poden veure unes gerres enormes plenes de dàtils, unes de més petites atapeïdes de mantega i també una d'oli, tot i que l'oli d'oliva és un producte bastant escàs a l'oasi de Ferkla. Com que no se n'hi produeix prou per a cobrir el consum local, els mercaders el porten de Todra, de Gheris o de la vall del Ziz, on hi creixen moltes més oliveres. Al quart rebost el contingut va canviant al llarg de l'any, segons les collites. Una porta baixeta limita l'accés a cada un d'ells per evitar que hi remenin la quitxalla, però un forat a la mateixa porta permet a les persones grans arribar al forrellat interior estirant una mica el braç i obrir-lo.

A un cantó del terrat hi ha un porxo on la mare de l'Alí sol cuinar les vesprades d'estiu i on l'avi Bassú s'aixopluga quan la pluja li impedeix dormir al ras. A l'altre cantó hi

trobem un cobert ple de gallines, cabres i ovelles. Encara més amunt, sobre la caixa de l'escala, una cambra ampla i clara està reservada als convidats. És l'única de tota la casa que té finestres i darrerament en Tarmun n'ha fet recobrir les parets amb guix, un material que constitueix la darrera novetat a l'oasi, a diferència del Tafilalt, on ja fa segles que el fan servir.

Per fi, a la mateixa alçada de la cambra d'hostes però tocant a la muralla exterior s'alça la *taborgit*, la torreta destinada a la defensa. Uns troncs de tamariu clavats a l'angle fan de graons per a accedir sobre la coberta a través d'un forat del sostre. Quan es produeix un atac de l'exterior, l'amo de la casa fa venir tots els homes del seu clan que viuen dispersos per l'alcàsser i els concentra sobre aquest terradet, des d'on es pot disparar sense gaire perill.

Havent dinat l'Alí puja al terrat amb el seu germà. Donen blat de moro a les gallines, els canvien l'aigua i després, deixant l'Ixú entretingut amb les ovelles, el xicot es disposa a saltar pel damunt del carreró, tot recolzant-se en la paret del galliner, per accedir a la casa del costat, des d'on el seu amic Hussa li acaba de fer senyals: aniran junts a veure els coloms, perquè a cal Hussa hi ha un gran colomar, cosa que no existeix a cal Tarmun. Però just quan posa el peu dret sobre el mur, sent la veu de son pare que l'increpa:

- Que vols trencar-te coll i barres? Si torno a veure't saltant per sobre del carreró et tancaré a l'estable i et passaràs un mes sencer a pa i aigua! Que potser ja no te'n recordes del pobre Moha?

I tant que se'n recorda! En Moha era el seu germà gran. D'això ja fa força temps, quan ell tenia l'edat de l'Ixú, però no l'ha oblidat. En Moha també solia saltar del seu terrat al dels veïns per anar a veure els coloms. Era un entusiasta dels animallets de tota mena. Però un dia va fer la passa més curta del que tenia previst, o bé va relliscar, o va perdre l'equilibri en el darrer moment, i es va estavellar contra el terra del carreró. Des d'aleshores l'Alí és el noi gran de la família.

- Però jo ja tinc dotze anys –balboteja a manera d'excusa-, en Moha era molt més petit en aquella època.
- Precisament, amb dotze anys tu ja hauries de tenir una miqueta de seny!

L'Aixa, tot i ser més petita, sembla bastant més assenyada que l'Alí. Ajuda la mare i es passa la major part del dia fent alguna cosa de profit. Va a buscar aigua al pou de la

mesquita, baixa al riu carregada amb un farcell de roba per a rentar i surt als camps a tallar l'alfals per a la vaca amb les noies veïnes. Quan tornen a l'alcàsser carregades amb un bon feix a l'esquena, escolten amb orgull com el porter pronuncia els seus noms en veu alta i donen un manat d'alfals cada una al brau que es troba lligat darrere la gran porta, tal com estableix la llei costumària. És el semental del poble i se l'ha d'alimentar entre tots els habitants.

A casa seva, la nena aprèn a teixir i a brodar al costat de sa mare. Teixeixen *abisars*, les capes de llana que fan servir les dones Ait Mergad per a sortir a l'hivern o per a les ocasions importants, i broden *taharuit*, uns *haiks* negres amb vores i motius de diferents colors, que constitueixen la seva indumentària habitual a l'alcàsser. L'Aixa sols es permet el caprici de jugar quan aquestes feines li deixen una estona lliure. Juga aleshores amb les filles de les veïnes que van a veure la seva mare o que la seva mare i ella van a visitar. Juguen sense gaires joguines, amb restes de terrissa trencada que la seva imaginació converteix en autèntiques vaixelles i amb pedretes o pinyols de dàtil que fan la funció d'aliments a cuinar.

L'Alí se l'estima molt, aquesta germaneta. La troba espavilada i simpàtica. És força alta per a la seva edat, molt riallera, treballadora i amb un caràcter prou dolç.

Un matí de primavera, coincidint amb l'aniversari del naixement del Profeta, la cerimònia de la circumcisió té lloc a la gran plaça d'El Khorbat Ujdid. La Fàtima hi és present, junt amb altres dones, duent a la mà una canya d'uns tres metres de llarg amb uns collarets d'ambre penjats a la punta per a servir d'insígnia. Va coberta amb la *taharuit* negra brodada amb diferents colors i llueix al front unes ratlles grogues que s'ha pintat amb safrà. L'Assú, el seu fill petit, la segueix entre divertit i esporuguit, una mica atabalat pel soroll de les trompetes, els tambors i les panderetes que acompanyen la comitiva i pel xivarri dels altres nens més grans que no es volen perdre l'espectacle.

Un per un, els infants van passant per les mans de l'*ahajam*, el barber encarregat de practicar la circumcisió. Arribat el seu torn, l'Assú es troba de sobte subjectat per dos homes forçuts que l'immobilitzen, mentre els músics intensifiquen la gatzara. En aquell moment, l'*ahajam* li fica un cagalló de cabra dins el prepuci, estiba la pell i talla net amb unes tisores que al vailet li semblen enormes. Vençut pel dolor, esclata en plors mentre el barber li posa a la ferida una barreja d'alquena, mantega, oli d'oliva i un

rovell d'ou per evitar l'hemorràgia i li embolica amb un mocador. Després el seu pare el duu en braços fins a casa.

La setmana següent, l'avi Bassú se'n torna cap a les muntanyes caminant al costat de la mula, que duu les alforges ben plenes de gra i d'objectes comprats al mercat d'Asrir. L'Alí surt a acomiadar-lo i l'acompanya una estona, fins que s'allunya definitivament del palmerar. Aleshores, mentre va cap a l'alcàsser, veu arribar una munió d'homes ben armats que vénen de ponent, alçant una polseguera espantosa. En el grup s'hi barregen curiosament els Ait Mergad, els Ait Atà i membres d'altres tribus que fins ara havien estat enemigues entre elles. L'amenaça estrangera sembla que els ha fet oblidar les antigues rancúnies, tant com el respecte que els mereix a tots plegats el santó Sidi Alí Ben Larbi, cap de la Zauïa de Sidi l'Huari, un home prestigiós i valent que coordina la resistència contra els invasors a tota aquesta contrada, valent-se de la seva condició de xerif descendent del Profeta que el situa per sobre de les picabaralles tribals. Responent a la crida feta a les mesquites i als mercats, milers de voluntaris es dirigeixen al Tafilalt des de punts tan allunyats com la vall del Dades i l'Atlas Mitjà per unir-se a l'exèrcit que estan llevant els Ait Khabbaix, una de les tribus de la confederació Ait Atà.

El clamor de guerra santa s'ha estès en pocs dies com una taca d'oli pel sud del Marroc.

Des d'Algèria, els francesos han envaït la regió de Tuat, que fins ara estava sotmesa als Ait Khabbaix. Per a ells, que en rebien considerables tributs a canvi de la seva protecció, aquesta ocupació representa unes pèrdues que no semblen disposats a tolerar. Per això reuneixen voluntaris amb la idea d'enfrontar-se als malvats cristians i recuperar el territori que els han pres. El seu primer objectiu és Budenib, on l'enemic acaba d'establir una guarnició, a només dues jornades de distància del Tafilalt.

Durant uns quants dies, tant l'Alí com la resta de la població de Ferkla tenen el cor en un puny, fins que una vesprada de maig els arriben les tristes notícies de Budenib. Malgrat el seu nombre, el seu valor i la seva voluntat de lluitar, els berbers no han pogut fer gran cosa contra l'armament modern de què disposaven els europeus. El resultat de la batalla ha estat desastrós i tota la vall del Guir ha caigut en mans dels invasors.

A partir d'aquest moment, pensa l'Alí U Tarmun, l'amenaça estrangera és una realitat. Fins ara, la invasió de la Xauïa o l'ocupació d'Ujda sonaven com uns fets llunyans, esdevinguts en terres del pobre Soldà, que ben merescut s'ho tenia per haver pactat amb els infidels. En canvi, Budenib es troba tan a prop que el vailet es pregunta per quant temps podrà l'avi Bassú continuar dient que no ha vist mai un cristià.

Com si vingués a dur-li la resposta, el caid Hamed arriba a l'alcàsser un vespre, a començaments de l'estiu, acompanyat dels seus acòlits. L'assemblea de caps de família dels Ait Mergad és convocada immediatament. Els homes, embolicats amb els seus barnussos blancs i cobert el cap amb turbants del mateix color, formen un cercle perfecte al mig de la plaça, com els pètals d'una margarida.

El caid anuncia que Mulai Hafid ha estat reconegut com soldà pels ulemes de Fes, de manera que ara regna sense rival, mentre Mulai Abdelasís ha buscat refugi a la Xauïa ocupada pels francesos. En la campanya militar que ha dut Mulai Hafid al poder hi han jugat un paper molt important les tribus berbers del Gran Atlas occidental conduïdes per en Madani El Glaiu, que ha esdevingut ministre de la guerra i un dels homes de confiança del nou emperador.

- En definitiva –conclou el caid Hamed-, la situació està sota control i no tenim de què preocupar-nos. Mulai Hafid ha obert les negociacions amb els francesos perquè comencin a retirar-se de la Xauïa i de la franja del Marroc oriental que varen envair l'any passat.
- Sí –contesta aleshores l'Alí Jakm-, la situació està sota control, sens dubte, però de qui? D'en Madani El Glaiu? Em sembla molt perillosa la carrera que ha iniciat aquest home. No hem d'oblidar que fa quinze anys fou proveït per Mulai Hassan "*khalifa* dels Glaua, de Todra i del Tafilalt" i ja una vegada va organitzar una expedició a aquest darrer territori. Amb el poder que ara té, no creieu que farà els possibles per apoderar-se d'allò que li correspon per decret? I us recordo que nosaltres ens trobem just al mig, entre Todra i el Tafilalt.
- Si s'acosta per aquí –crida un exaltat- comptem amb tu, caid Jakm, per a organitzar-li la benvinguda! I tu compta amb els nostres fusells!

Les paraules d'aquest home provoquen una remor d'aprovació i molts impropis contra els nous amos de l'Estat. El caid Hamed es troba completament sol, incapaç de fer valer el seu punt de vista. Fins i tot els Irbiben comencen a dubtar de la seva

capacitat de comandament. L'assemblea esdevé una olla de cols fins que la veu d'en Jakm s'imposa novament per sobre de les altres:

- A més a més, el fet que Mulai Abdelasís hagi buscat refugi entre els francesos no em sembla gens tranquil·litzador. Qui ens assegura que ha renunciat vertaderament al tron? Els infidels només cerquen la manera de legitimar la seva ocupació, una excusa per a continuar envaint el Marroc sense que les altres potències europees tinguin res a dir-hi. No us sembla que restituir en el seu càrrec el pobre rei destronat pot constituir per a ells la millor excusa?
- No hi tenen cap dret legal –protesta el caid Hamed- des del moment en què els ulemes, els baixàs, els caids i totes les personalitats de l'Imperi hem reconegut Mulai Hafid com soldà per mitjà de la *beia*!
- El que falta veure –insisteix en Jakm- és què faríeu vosaltres, les “personalitats de l'Imperi”, si demà els francesos tornessin a col·locar Mulai Abdelasís en el tron i us demanessin de reconèixer-lo amb una nova *beia*. Us hi negaríeu?

El caid Hamed s'estalvia la penosa tasca de respondre a aquesta qüestió perquè la reacció dels assistents a l'assemblea li ho impedeix. La cridòria que s'organitza és ensordidora i ja no hi ha qui l'aturi fins que els caps de família comencen a dispersar-se, discutint entre ells en petits grupets. L'acusació d'en Jakm ha estat audaç, però el que més ha molestat el seu oponent és el to amb que ha pronunciat les paraules “personalitats de l'Imperi”. Les actituds han esdevingut irreconciliables. Cada u se'n torna a casa seva sense saber exactament com caldrà actuar a partir d'ara.

Els únics caps de família d'El Khorbat que no han pres part a l'assemblea són els *ikabliin*. Ells viuen arreglats en una desena d'habitatges, com si fossin sardines enllaunades, tots en un sol carreró situat al mig de l'alcàsser per a gaudir de la protecció dels Ait Mergad que ocupen la resta de la fortalesa. No s'interessen ni poc ni molt per la política, ni per la guerra. Que domini una fracció o una altra, que l'oasi estigui o no estigui sotmès al *makhzèn*, tant els fa. Són foscos de pell, molt foscos, però no tant com els esclaus portats de l'altra banda del desert, que s'anomenen *ismekhan*. Els *ikabliin* llauren la terra aliena en règim de parceria perquè no en posseeixen de pròpia. Duen a terme totes les tasques agrícoles i reben a canvi una cinquena part de la collita. Per això se'ls coneix també com *khamassa*, derivat de *khoms*, cinquena part,

o fins i tot com *hartaniin*, llauradors. Tanmateix, a ells cap d'aquests noms no els agrada perquè els troben despectius.

Diuen que fa segles els *ikabliin* havien estat propietaris de les terres de conreu, com encara ho són aquests altres negres anomenats *imeluan*, i que tot ho varen perdre en les guerres. Per això consideren vexant llur condició.

A l'oasi de Ferkla hi ha molts *imeluan*, sobre tot a Asrir, però en canvi a El Khorbat no en queda ni un. Els àrabs primer, després els berbers Iguerruan, els Ait Atà i finalment els Ait Mergad s'han anat apoderant de tot els uns després dels altres per la força de les armes. I si es permet als *ikabliin* tenir un carrer a dintre l'alcàsser és només perquè els necessiten per a treballar la terra. Si no, qui ho faria? Uns nobles guerrers com els Ait Mergad no han pensat mai en la possibilitat d'empunyar l'aixada en lloc del fusell. Si fessin fora els parcers es veurien obligats a comprar esclaus *ismekhan*, com varen haver de fer la gent d'Ihandar, i això els suposaria una despesa considerable.

Dins el palmerar de Ferkla, El Khorbat és l'únic alcàsser on sols hi viuen famílies Ait Mergad o *ikabliin*. A tots els altres la població és una barreja de diferents grups. Per aquest motiu, El Khorbat juga un paper preponderant a la vida de l'oasi, considerant-se el nucli més fort a nivell militar i la capital política.

Pels Ait Mergad, els *ikabliin* són una gent miserable, una casta inferior digna de menyspreu. Si mai un *ikablii* gosés demanar la mà d'una noia de la tribu protectora, el pare de l'escollida es sentiria tan ofès que no sols li denegaria, sinó que li tallaria el cap sense rumiar-s'ho ni un moment.

Pel que fa als *imeluan*, tampoc no s'atreveixen a unir-se en matrimoni amb parelles de pell clara, ni s'interessen gaire pels conflictes polítics, però tenen terres pròpies i armes i ofereixen una considerable resistència quan els ataquen. La major part, no obstant, es posen sota la protecció d'algun clan Ait Mergad mitjançant l'ofrena d'un sacrifici, una vaca o un bou, que simbolitzen el compromís de futurs regals a canvi d'ajut militar en cas de veure's amenaçats per algun perill exterior.

Passat l'estiu comença el mes de ramadà, en el que tots els musulmans han d'abstenir-se de menjar, de beure i de fumar des que poden distingir la llum de l'alba fins a la posta de sol. Enguany l'Alí U Tarmun ha decidit dejunar per primera vegada en sa vida, puix que ja és grandet i a més ja està fart de contestar "encara no, fins l'any vinent"

quan algú li pregunta si ho fa. Que pesades que són les persones grans amb aquestes coses! Què se'ls en dóna a ells si està o no està dejú? Però, en el fons, també li fa il·lusió poder dir que observa el precepte del ramadà. És la manera d'entrar oficialment en el món dels adults.

La gana no el fa patir gaire, tret del primer dia, però en canvi el turmenta la set. Encara fa força calor i el clima de la regió és extremadament eixut. Per evitar la set, el noi cerca refugi a l'entrada de casa seva, que és la part més fresca de l'habitatge. Passa moltes hores allí, ajagut a terra, mig endormiscat, i sent una gran admiració pels *ikabliin* que, malgrat el dejuni, surten a treballar la terra de sol a sol. Sens dubte Déu els ha fet d'una pasta diferent, són porucs i apàtics però tenen una resistència física extraordinària.

A mitjans del ramadà, un matí que bufa un vent molt fort de ponent, el *berrah* o pregoner del poble crida les dones, els vells i la quitxalla perquè s'agrupin davant la porta de l'alcàsser duent un cistell cada u a la mà. Com que ja sap de què va la cosa perquè cada any es repeteix de la mateixa manera, l'Alí corre a cercar un cabàs i avisa l'Aixa i sa mare perquè també hi vagin. Sortint de casa es troba amb el seu amic Husa, que viu al davant, i emprenen junts el camí cap al portal de l'alcàsser.

Quan ja hi és tothom, l'*amgar* els recorda les normes de l'acte. Es tracta de recollir els dàtils que el vent ha fet caure a terra i que serviran per a engreixar el bestiar, una vegada trinxats a cops de pedra. Però sols es poden collir els que han caigut als camins o bé a les terres que no estan llaurades, car la resta correspon als propietaris dels camps. Fins avui ningú no tenia dret a agafar aquests dàtils caiguts i, si el porter hagués vist algú introduint-los a l'alcàsser, l'*amgar* l'hauria castigat amb una forta sanció.

Un cop donada la senyal, comença la cursa per a veure qui en recull més. Cada u surt disparat en una direcció, cap on li sembla que poden haver-hi molts dàtils acumulats o bé cap on creu que trobarà menys competència. Els xicots corren com gaseles desaforades cap als punts més allunyats, mentre les nenes i la gent gran es conformen amb les zones més properes, on comencen immediatament la seva tasca.

- Vine –li crida l'Alí U Tarmun al seu amic i veí-, sé d'un lloc al costat del canal on hi ha moltes palmeres i la terra no està llaurada. Segur que omplim el sac.

Però en Husa no el segueix. Sense dir ni un mot, es dirigeix al mausoleu de Sidi Bu Guersif, arran del cementiri, un lloc on no hi va ningú perquè les poques palmeres que

hi ha són molt velles o bé són petites i encara no donen fruit. Estranyat, l'Alí es desentén del seu amic i s'emporta l'Aixa de la mà perquè l'ajudi a recollir els dàtils de la zona que ell coneix. Durant un parell d'hores s'arrosseguen per terra, arreplegant un darrere l'altre tots els fruits que descobreix la seva vista. La tasca és entretinguda i una mica angoixosa estant en dejú pel ramadà, però el resultat val la pena. El lloc era prou bo. El cistell de l'Alí queda ple de dàtils i el de l'Aixa supera la meitat. Quan ja no en troben cap més, emprenen a poc a poc el camí de tornada a l'alcàsser.

Allí, prop del portal, es troben altre cop en Hussa. No té aspecte de cansat ni està amarat de suor com ells, però quan alça la tapa que cobria el cabàs el veuen ple a vessar i, a més a més, els dàtils tenen un aspecte d'allò més atractiu. Bocabadats, li pregunten com s'ho ha fet.

- He estat de sort –fa en Hussa sense donar-li major importància-.

En lloc d'entrar directament a l'alcàsser, els dos xicots decideixen prendre part en un joc propi d'aquesta ocasió. S'asseuen juntament amb altres nois formant una rotllana i cada u diposita al mig del cercle un parell de dàtils, cobrint després tota la pila amb terra. L'Aixa també hi juga, però ho fa en una rotllana diferent, formada només per noies. Cada un dels participants es procura una fulla de palma ben punxeguda per llançar-la una vegada i una altra sobre el munt de terra remoguda. Si la punxa es clava en un dàtil, se'l queda. Si no, cal esperar el seu torn per a tornar a provar sort. El joc es va repetint fins que ja no queden dàtils al mig de la rotllana. Després, tothom es dispersa.

L'Alí, mort de set i de calor per aquest exercici poc habitual en un dia de ramadà, s'emporta aleshores el seu amic al refugi climàtic de l'entrada de casa i, un cop sols, li exigeix que li doni una explicació més concreta de com s'ho ha fet per trobar tants dàtils. No n'hi ha prou amb la sort.

- Bé –respon en Hussa-, t'ho explicaré si em jures no dir-ne ni mitja paraula a ningú.
- Sí, home, sí, t'ho juro. Sóc el teu amic, no?
- Doncs, mira, fa un parell de dies vaig sortir a passejar pels camps una vesprada, després de rompre el dejuni amb un bol de sopa, i em vaig entretenir collint a la llum de la lluna els millors dàtils que veia a terra. Però no podia endur-me'ls a casa per por de que l'*amgar* em posés una multa. Per tant, els vaig amagar en

aquella zona on sabia que ningú no aniria a cercar-los. Els vaig entaforar sota una palmera joveneta, amb moltes fulles, i vaig posar-hi algunes pedres al voltant de manera que no es veiessin. Avui n'he tingut prou amb apartar les pedres.

De collir la resta dels dàtils se n'ocupen els *ikabliin*, durant el mes d'octubre, abans de plantar sota les mateixes palmeres l'ordi, les faves i el blat dur. Barrejat amb aquestes llegums hi creix també l'alfals que serveix per a alimentar les vaques un cop se n'han tret les fulles més tendres, reservades al cuscús; però l'alfals n'hi ha prou amb sembrar-lo un cop cada quatre o cinc anys i després es revifa tot sol a mesura que el van tallant.

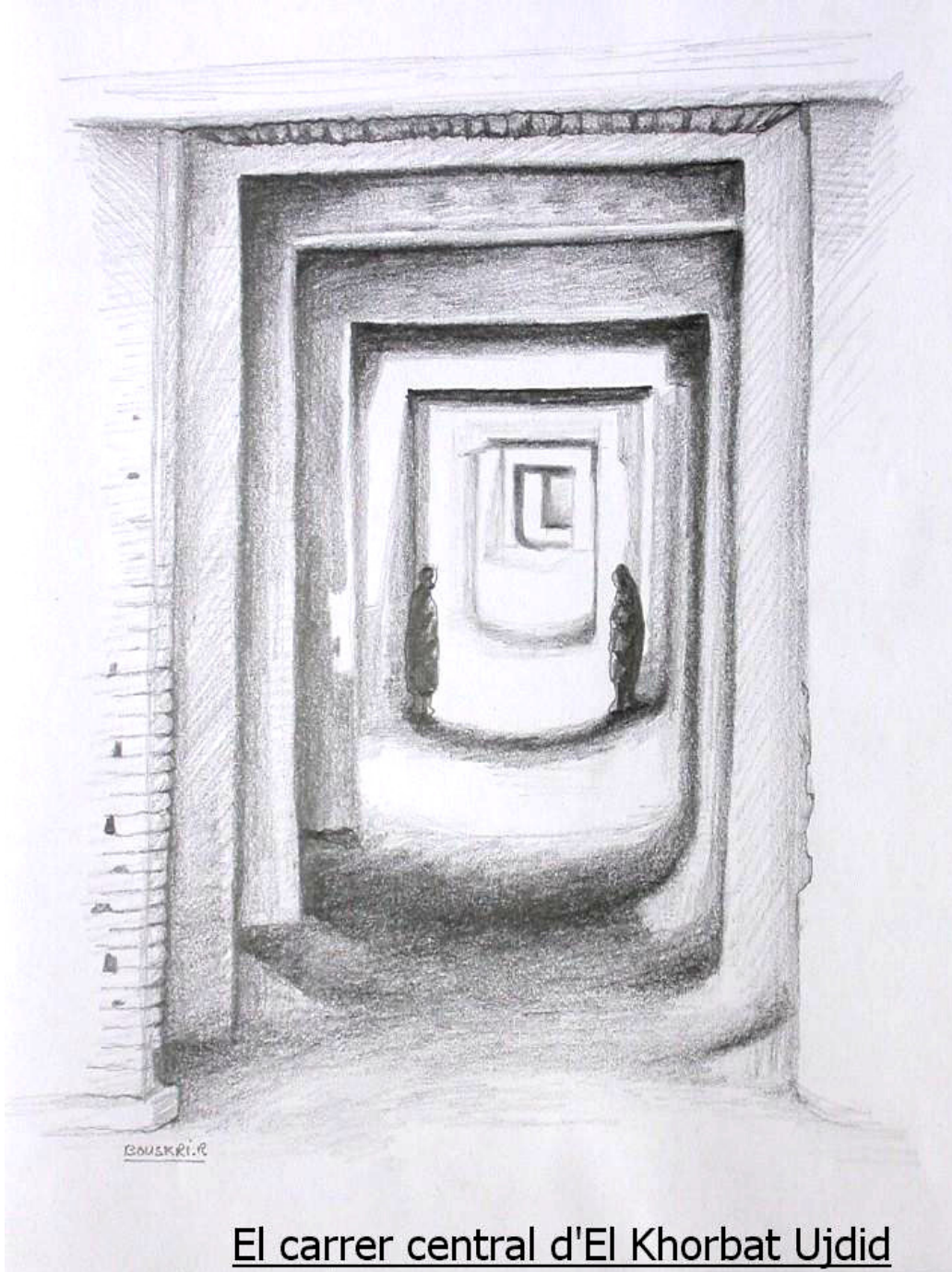
En Hatú, el parcer que s'ocupa de les propietats agrícoles d'en Tarmun, planta més faves que blat als horts del palmerar, atès que de blat ja en varen conrear pel setembre al *bur*, les terres de secà situades fora de l'oasi, que amb el règim de pluges d'enguany prometen un bon resultat. Els habitants de Ferkla sols demanen a Déu que mai no tornin els terribles temps de sequera i de penúries que varen viure fa cosa de trenta anys, quan una petita part de la població va morir literalment de gana i una altra part més important va perir en les baralles per obtenir un bocí de pa.

Acabat el ramadà, els veïns d'El Khorbat celebren, com tots els musulmans, l'Aid Es Seguir o "Festa Petita". Fan un bon esmorzar, un bon dinar i surten a passejar embolicats amb la millor gel·laba blanca que tenen els homes i amb una *taharuit* o un *abisar* nous de trinca les dones que s'ho poden permetre. Prèviament, al matí, s'han reunit a la mesquita per oferir a l'Altíssim la pregària especial d'aquesta ocasió i han repartit les almoines prescrites, un *ujaín* per cada llar, sense les quals el fet d'haver dejunat al llarg de tot el mes no tindria cap valor a l'hora del Judici Final.

Sabent que hi hauria repartiment d'almoines, com cada any, la plaça pública de l'alcàsser s'ha omplert de mendicants que pugnaven entre ells per obtenir el màxim de socors cada un. Eren quasi tots vagabunds habituals o bé pastors vinguts del Jebel Saghro, una terra tan àrida que fins i tot les cabres tenen dificultats per a viure-hi.

En Tarmun, però, ha donat els dos *querx* de la seva llar a una dona vídua d'El Khorbat Akedim, que no té camps per a fer conrear ni altres mitjans de subsistència fora de l'ajut de les ànimes compassives. Ha anat a dur-li les monedes personalment i s'ha fet acompanyar per l'Alí, bo i explicant-li que té molt més mèrit fer caritat a una persona

coneguda o fins i tot a un parent que en tingui necessitat, que no pas a un d'aquests pidolaires de la plaça que ningú no pot saber si són pobres de veritat o ho fan veure.

El carrer central d'El Khorbat Ujdid

Capítol tercer: 1909

Dos mesos i deu dies després de la Festa Petita ve la Gran Festa, l'Aid El Kebir. Acomplerta la pregària col·lectiva del matí, cada família degolla un be per commemorar el sacrifici d'Abraham. Uns el maten al terrat i uns altres al carrer, davant la seva porta. Però a El Khorbat hi ha un xai molt especial, el de l'alfaquí: li tallen el coll a l'entrada de l'alcàsser i a continuació un grup de joves forçuts l'agafen a pes, malgrat les estrebades de l'agonia, i el porten fins a la casa de Sidi Abdessalam. Van molt ràpids perquè, segons la tradició, el xai ha d'arribar sagnant a la porta de l'alfaquí. És una qüestió d'honor dels portadors i ja se sap que pels Ait Mergad l'honor compta moltíssim, fins i tot més que la pròpia vida. L'Alí, que presumiblement serà fort com son pare, espera prendre part ben aviat en aquesta cursa.

Per a les dones, l'Aid El Kebir és una festa que només dóna feina. Per començar han de netejar i endreçar bé la llar en previsió de visites. Després han de fer un munt de pastes de dàtil, d'ametlla i de mel per a obsequiar les mateixes visites, que mai no manquen. Degollar, pelar i trossejar el xai és tasca dels homes, però elles l'han de cuinar: el primer jorn, broquetes de fetge o d'altres vísceres i cuscús amb tripa; els dies que segueixen, estofat o broquetes de carn a dojo, i amb la resta, perquè no es passi, fan una mena de conserva anomenada *khalia*, que consisteix en llargues tires de carn que elles adoben, deixen assecar-se al sol penjades d'unes cordes al terrat durant quatre o cinc dies i després couen a l'olla, per finalment omplir-ne una o diverses gerres de ceràmica, on es pot guardar durant la resta de l'any. La *khalia* és el menjar preferit dels qui van de viatge o a la guerra, però també es consumeix quan l'economia no permet proveir-se de carn fresca.

L'endemà, segon dia de l'Aid El Kebir, té lloc a El Khorbat l'elecció de l'*amgar*, el cap del poble, que ho serà durant un any i tindrà potestat per a fer complir les lleis costumàries segons el seu propi criteri, exigint unes multes força dures als infractors.

Reunits en assemblea a la plaça, els caps de família Ait Mergad voten a mà alçada entre els candidats presentats pels Ait Mohamed, car aquesta vegada li toca el torn de comandament al clan Ait Mohamed, de la mateixa manera que la volta anterior correspongué als Ait Amar U Mansur i la propera recaurà en els Irbiben. Al seu torn, el nou *amgar* ha de triar dos consellers pertanyent a clans diferents del seu, de manera que sempre es mantingui un cert equilibri en el poder. Per descomptat, els *ikabliin*

estan exclosos tant del dret de vot com del d'ocupar qualsevol càrrec polític a l'alcàsser.

Si bé les celebracions religioses com l'Aid El Kebir segueixen el calendari musulmà basat en la lluna, per a les feines del camp es fa servir el calendari julià, introduït al Marroc pels romans i que es va estendre per tot el país, encara que els exèrcits de Roma no arribessin mai a trepitjar aquest oasi de Ferkla.

El calendari julià està basat en el sol i canvia d'any el dia tretze de gener. En aquest cas ha coincidit just després de l'Aid El Kebir. En Tarmun i la seva família, farts com estan de xai, degusten avui el tradicional cuscús amb set llegums: col, albergínia, patata, pastanaga, nap, ceba i... un pinyol de dàtil!

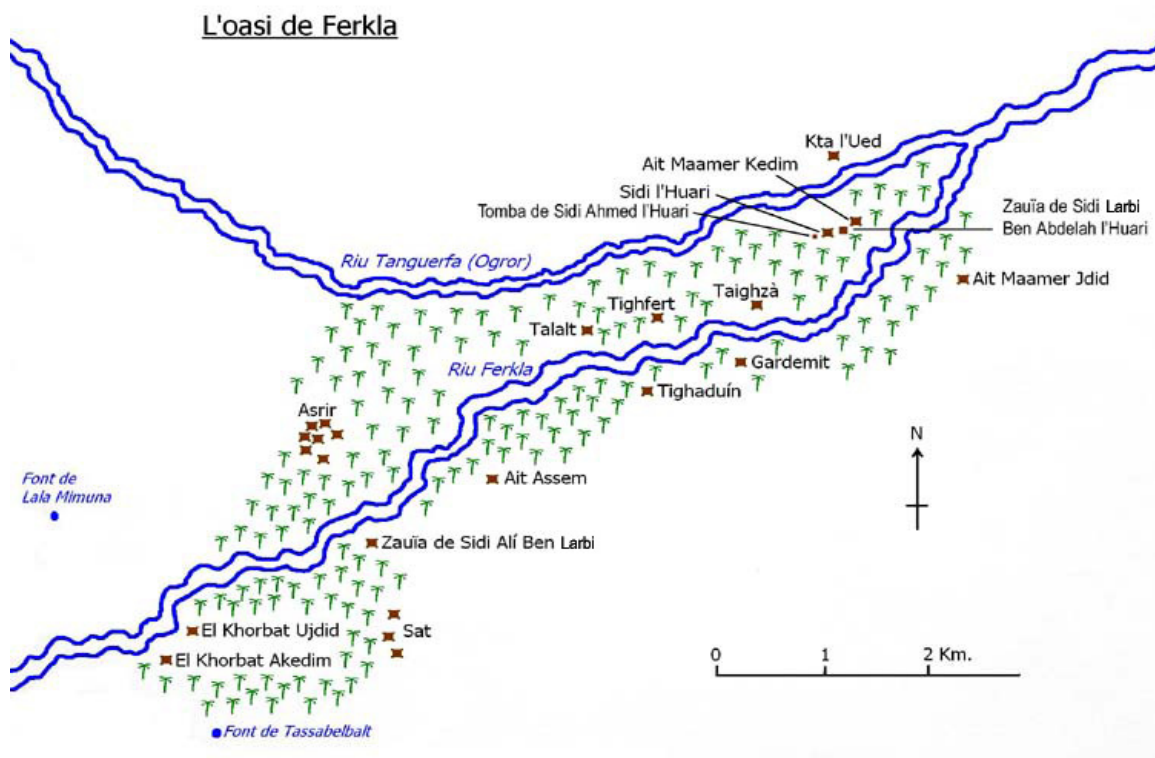
Els comensals, reunits al voltant del plat de ceràmica, van agafant grapats de cuscús amb la mà dreta, en fan una bola i se la duen a la boca procurant que no en caigui gens pel camí. De sobte, l'Aixa fa un crit: ha trobat el pinyol de dàtil. Els altres deixen de menjar un moment i la feliciten perquè, segons una creença molt arrelada, trobar la "setena llegum" porta sort.

Què li pot proporcionar la sort a aquesta nena de deu anys, tan airosa i espavilada? La seva mare sols pensa en trobar-li un bon marit, honorable i complidor. I que tingui terres, afegeix son pare, o com a mínim un ramat de cabres respectable. Pel que fa a ella mateixa, encara és massa joveneta per a pensar en el matrimoni amb il·lusió. El seu desig secret és el de viatjar, sortir una llarga temporada de l'alcàsser i de l'oasi per anar a conèixer el món exterior, el desert, les muntanyes, aquest espai obert i sense límits del que li ha parlat el seu germà Alí amb tant entusiasme.

Quan va tornar de la seva estada de tres mesos al campament de l'avi Bassú, el noi no parava d'explicar meravelles i la seva germaneta se l'escoltava amb tanta atenció que seria capaç de repetir paraula per paraula totes les anècdotes viscudes per l'Alí, descriure tots els indrets que ell havia vist i enumerar totes les persones que ell havia conegut. La sang nòmada que corre per les seves venes la fa somniar desperta quan algú parla de la vida a la natura.

Si jo fos un xicot, es diu a si mateixa, li demanaria a l'avi Bassú que se m'emportés també una temporada. Però una noia... No, de cap manera... L'avi no acceptaria mai una responsabilitat semblant.

El lloc més llunyà on ha arribat l'Aixa és a Sidi l'Huari, que es troba a l'altre extrem de l'oasi, a la riba esquerra del riu Ferkla. Allí no es parla berber sinó àrab, una llengua que la noia compren amb dificultat, i no hi viu cap membre de la seva tribu. Abunden els tamarius més que les palmeres i l'aigua de regadiu es rep a través d'una *khattara*, una canalització soterrània que ve de molt lluny, amb uns pous d'accés cada deu o dotze metres al voltant dels quals s'acumula la terra extreta de l'interior. D'El Khorbat a Sidi l'Huari no hi ha gaire més d'una hora i, tanmateix, el contrast és enorme. Quina no seria, doncs, la diferència que trobaria si visités llocs com Todra o el Tafilalt, o si penetrés en aquelles muntanyes que descobreix en la llunyania?

Des de la cambra d'hostes de casa seva es distingeixen a la cadena del Gran Atlas tres cims coberts de neu. Son pare li ha explicat que el del mig és l'Ighil n'Tizi Mkorn, situat no gaire lluny de la vall del Todra però que constitueix una zona de pastura reservada als Ait Atà. El que es veu a ponent és l'Ighil Mgun, en territoris de la tribu Mguna, que són sedentaris i parlen un dialecte una mica diferent del seu. I el cim que es veu cap a llevant és l'Aiatxi, que representa una mena de frontera nord per als Ait Mergad. Més enllà de l'Aiatxi –però l'Aixa no sap si gaire més enllà- comencen les terres del *makhzèn*, les que paguen tributs al Soldà, on cap dels seus parents no ha estat mai.

De totes maneres, sense moure's de l'alcàsser també hi ha dies força divertits, com el de l'Aixura, el desè de l'any musulmà, que enguany ha canviat poc després de l'any julià. L'Aixura és una festa molt especial pels adolescents, que es dediquen a mullar-se els uns els altres amb gerres d'aigua, sense fer massa cabal del fred, que és intens tant de nit com de dia. Les xicotes mullen únicament els nois i a la inversa. Les gerres d'aigua s'omplen al pou de la mesquita o directament al canal de regadiu i es buiden des dels terrats sobre els qui passen prop de la muralla, o fins i tot pels carrers de l'alcàsser o a la plaça pública. Però els mateixos que llancen l'aigua es veuen obligats a sortir de casa per a tornar a omplir les gerres i solen acabar ben xops.

Cap al vespre, el mateix dia de l'Aixura, l'Alí s'emporta el seu germà Ixú a Sat, que és un conjunt de tres alcàssers anomenats respectivament "el de Dalt", "el del Mig" i "el de Baix", tot i que el desnivell no és apreciable a simple vista. Els dos fills d'en Tarmun es dirigeixen a l'alcàsser de Dalt per veure "la mula del cementiri", que surt només una vegada l'any. A l'Alí ja no li fa por, perquè s'ha fet gran i sap que és un home disfressat, però a l'Ixú encara l'impressiona. L'individu va cobert amb una capa enorme, l'esquena corbada, porta dos bastons que simulen les potes del davant i amb aquests pals va picant rítmicament a terra: pom-pom, pom-pom, pom-pom...

Un reguitzell de quitxalla el segueixen a certa distància, entre divertits i esporuguits, confiats si més no en el seu gran nombre. Fan tant xivarri que se'ls reconeix a molta distància i això precisament és el que atreu altres nens i nenes que es van sumant al grup. De sobte, la mula del cementiri gira sobre les seves potes del darrere, que són les cames de veritat, i els empaita. Aleshores la gatzara esdevé ensordidora i el batibull que s'organitza pels carrerons estrets de l'alcàsser és apocalíptic.

L'avi Bassú apareix a El Khorbat al cap de pocs dies d'acabades les festes. Arriba un vespre, a cavall de la mula, i saluda amb aire d'indiferència, com si no fes ni mitja hora que ha sortit. Per a ell el temps no compta en absolut i un any té el mateix valor que una sola jornada. No duu cap mena d'equipatge, no el necessita. Va sempre embolicat amb el mateix barnús de llana, tant a l'hivern com a l'estiu: tant el protegeix de la calor com del fred. No té costum de rentar-se i sols ho fa molt de tant en tant si li ho demana amb insistència el seu fill Tarmun. Es canvia les sandàlies cada dos o tres anys, quan ja no les pot fer durar més ni apedaçant-les ni lligant-les amb un cordill, i es cobreix el cap amb un turbant que fou blanc alguna vegada. La barba la hi retallen

quasi cada mes al mercat de Tinerhir o bé al d'Asrir, al mateix temps que li rapen la closca.

L'Alí no oblidarà mai les jornades i les vesprades que va passar amb ell a la muntanya, ni les històries que li explicava sobre les arrels de la tribu, els conflictes entre clans i la guerra contra els Ait Atà, els seus enemics de sempre.

- De sempre no –li aclareix en Bassú-. Fa segles, nosaltres mateixos ens trobavem sota la protecció de la confederació Ait Atà, que s'havia creat per a lluitar contra els beduïns vinguts de l'Orient. Els beduïns havien ocupat les valls del Drâa, del Ziz i fins i tot aquest oasi de Ferkla i havien sotmès a tribut la resta dels palmerars, així com les rutes comercials per on transitaven les caravanes. Aleshores, gràcies a la iniciativa de Dada Atà, diverses tribus berbers varen unir-se per mantenir-los a ratlla. Però després cada u va començar a mirar pels seus propis interessos. La gent del Jebel Saghro, que eren la major part dels Ait Atà, volien ocupar el Gran Atlas oriental, el nostre país. Aleshores les tribus d'aquesta zona vam formar una nova confederació, els Ait lafelman, per fer-los front. Així va començar la lluita.

Mentre roman a l'alcàsser, l'avi Bassú es passa la major part del temps al terrat de casa, o bé a la plaça pública, o bé assegut al peu de la muralla. Deixa córrer les hores amb tranquil·litat, indiferent a tot el que l'envolta; contempla l'horitzó i pren el sol sense límits. El seu nét pensa que deu ser aquest sol acumulat durant el dia el que li permet passar les nits al ras i no tenir fred.

Durant la seva estada, un dijous a la tarda, l'Alí acompanya sa seva mare i son germanet Assú a la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi, carregat amb un sac d'ordi que la Fàtima li ha fet dur per oferir-lo a la institució a canvi d'unes paraules benèvols que n'espera. Resulta que el seu fill petit creix una miqueta escanyolit, no és gaire de vida i es posa malalt força sovint. Com que ja l'han dut a un parell de santuaris i l'han visitat un parell d'alfaquis sense cap resultat, ella pensa que la darrera esperança pot raure en un home sant i culte com Sidi Alí Ben Larbi, que és el xeic de la Zauïa de Sidi Larbi Ben Abdelah l'Huari des de fa molts anys però fa poc ha fundat aquesta nova casa que duu el seu nom en ple palmerar, en un punt estratègic entre Sat, Asrir, El Khorbat i Ait Àsem, que són els alcàssers més poderosos de Ferkla. Es tracta d'una fortificació impressionant, amb altíssimes muralles i torres de vigilància, perquè, tot i ser una

institució de pau, no han oblidat preparar-se per un cas de guerra. Dins el recinte hi ha una mesquita amb el seu minaret, un gran edifici on viuen el xeic i la seva família, un pati rodejat de porxos on es reben els visitants i on s'ofereix allotjament als pobres, una escola corànica, una biblioteca i diverses cases habitades pels servidors de la institució. La major part són esclaus negres, cosa que sorprèn a l'Alí, poc acostumat a veure'n a l'oasi.

El fundador, Sidi Alí Ben Larbi, és fill de Sidi Larbi Ben Abdelah l'Huari, que creà una prestigiosa casa a l'altre extrem de l'oasi fa cosa d'uns setanta anys, i descendent de Sidi Ahmed l'Huari, un sant molt venerat que va venir d'Oran fa segles i està enterrat al cementiri del poble que duu el seu nom, arran de l'esmentada Zauïa de Sidi Larbi. És un home força gran però ben conservat, d'estatura mitjana, grassó, amb cara de bonhomia i cobert amb una simple gel·laba de llana. Els rep assegut en una preciosa catifa roja que ocupa tota la sala, obsequi d'un grup de dones d'Asrir, i els ofereix uns vasos de te que ells agraeixen de tot cor. El te encara és una beguda prou rara pels habitants de Ferkla. En porten algunes vegades els mercaders del Tafilalt, però a uns preus que en restringeixen l'accés als vertaders notables.

Per a resoldre el problema de l'Assú, Sidi Alí escriu tota una sura de l'Alcorà en un paperet i li dóna a la Fàtima perquè li posi sota el coixí on dorm el nen. També li recomana que, malgrat les freqüents malalties que pateix, no el tingui tancat a casa.

- Fes-lo alçar a tren d'alba i envia'l amb els parcers al palmerar, de manera que faci exercici, jugui, li toqui el sol i es distregui. A mig matí li envies l'esmorzar i veuràs amb quina gana se l'endrapa. I en darrera instància, Fàtima, hem de conformar-nos i acceptar la voluntat del Senyor, que a uns ens ha creat més forts i a uns altres més febles. Aquest vailet no serà mai com son pare, suposo, però potser amb el temps en podrem fer un bon alfaquí, o fins i tot un xeic de *zauïa* com jo.

Enllaçant amb aquesta frase captada al vol, el sant home passa a parlar d'ell mateix i de la seva institució religiosa. S'ha instal·lat allí, explica, en mig dels alcàssers dels Ait Mergad, per apaivagar els conflictes entre clans i aconseguir que s'uneixin tots davant l'amenaça dels infidels que volen conquerir el país, així com per predicar la pau, ajudar els habitants de la contrada i procurar el benestar de tothom. És una llàstima, es plany, que alguns no ho acabin d'entendre i es mostrin hostils a la seva presència. Ell és àrab,

certament, i pot comprendre que els berbers el mirin com un estranger, però al cap i a la fi tots els musulmans són germans davant Déu i això és el que compta.

- Per què barallar-nos constantment –afegeix- unes tribus contra les altres i uns clans contra els altres, quan és possible viure en pau i compartir els béns que l'Altíssim ens ha donat? Jo sols intento fer de mitjancer per a mantenir el difícil equilibri. Ja sé que hi ha interessos contraposats, però el bé comú ha d'estar per sobre de totes les conveniències privades i nosaltres, els homes de religió, som els més indicats per a interpretar-lo. No et sembla, Fàtima?

La dona contesta que sí, que té tota la raó, i és cert que ho pensa. Però, dintre seu, també pensa que el xeic la vol fer servir per a atreure's en Tarmun cap a la seva causa, que no sols és religiosa sinó igualment política. Ara bé, reflexiona ella, si la causa és justa, per què no hauria d'ajudar-lo? I la causa d'un home sant com aquest per força ha d'ésser justa...

- Per què ens ha explicat tot això? –pregunta l'Alí a sa mare un cop són fora-.
- Aquest home és més valent que l'Aixa Hammamuix –deixa caure la Fàtima per tota resposta, com si parlés per a ella mateixa-.

L'Alí continua sense entendre res. Ha escoltat moltes vegades l'expressió “més coratjós que l'Aixa Hammamuix”, una frase feta com tantes d'altres, però mai no ha sabut d'on venia. Per això, quan arriben a El Khorbat, se li acut preguntar-li-ho al seu avi.

- És clar que sé qui era l'Aixa Hammamuix –riu en Bassú-. Si la vaig conèixer personalment. No fa pas tants anys que va morir.
- De veritat? I era tan valenta com diuen?
- Si n'era? Més i tot!
- Una digna filla dels Ait Mergad...
- No, fill meu. Era filla dels Ait Atà, però no per això menys digna.
- De veritat?
- Sí, pertanyia a un dels clans Ait Atà instal·lats a Sat, abans que nosaltres ocupéssim aquest oasi. L'havien casada molt joveneta i havia tingut set o vuit filles, totes noies, quan el seu marit va morir en una de les freqüents batalles d'aquella època. L'home posseïa camps de conreu i un ramat de cabres però, com que segons la llei costumària dels Ait Atà les xicotes no tenen dret a l'herència, la vídua i les orfes varen quedar-se sense res. Tot va anar a parar als

oncles i cosins que, l'un per l'altre, ni tan sols es preocupaven de saber si les seves nebodes o cosines tenien alguna cosa per a omplir l'estómac.

- Pobres noies!
- De pobres n'eren, però la seva mare, que tenia molt més caràcter que un home, feia el que calgués per a procurar-les el pa. Mantenia negocis amb els jueus, intervenia en les picabaralles entre clans locals, i de tot sabia treure'n algun profit per a la seva mainada. Fou en aquell temps quan, a petició de la gent d'Asrir, els Ait Mergad vam baixar de les muntanyes i vam ocupar El Khorbat després de foragitar-ne els Ait Atà.
- I aleshores...
- Encara no feia un mes que ens havíem establert aquí quan, una nit, es va presentar l'Aixa Hammamuix embolicada amb un barnús d'home i va exigir parlar amb els notables d'un afer molt important. Ells es varen reunir per escoltar-la i es varen quedar bocabadats quan va començar a insultar-los, a menysprear-los.
- Què els va dir?
- Els va dir aproximadament: “vosaltres, els Ait Mergad, sou uns covards i uns incapaços. ¿Per què us conformeu amb aquestes àrides terres d'El Khorbat quan sabeu que a Sat hi creixen unes palmeres tan gemades que n'hi ha prou amb sacsejar-les per a omplir un cabàs de dàtils, i quan sabeu que a dintre l'alcàsser s'hi amaguen unes riqueses incalculables, fruit d'anys i anys de pillatge sobre els pobles veïns?” Ells respongueren: “sí, però les muralles de Sat són molt robustes i els seus habitants ara estan previnguts, no es deixarien enredar amb els feixos de palla farcits d'homes”. Tanmateix, la dona va insistir: “què hi fa que les muralles siguin robustes, si jo us puc obrir les portes?” “Per què faries això” varen preguntar desconfiats els notables. I aleshores l'Aixa Hammamuix els va explicar la seva trista història, els va fer comprendre la rancúnia que sentia contra els seus propis veïns i parents i els va fer jurar que, si ajudava els Ait Mergad a conquerir Sat, li donarien quatre *tagurts* per a ella i per a les seves filles. Els homes ho varen jurar solemnement l'un rere l'altre.
- I ella us va ajudar?

- Sí. Vam esperar encara uns quants dies perquè els Ait Atà de Sat s'anessin confiant, veient que no passava res, i una matinada vam aparèixer davant l'alcàsser de Dalt, armats fins a les dents, en el moment just en què s'acabaven d'obrir les portes perquè els parcers anessin a llaurar els camps. Tal com havíem convingut, l'Aixa Hammamuix es va posar a cridar: "els Ait Mergad! Que vénen els Ait Mergad! Correu a buscar les armes!" I, empenyent el porter, afegí: "tu també, corre a cercar el teu fusell, ja tanco jo la porta!"
- I no la va tancar?
- Sí que la va tancar, però passant en fals els dos grans forrellats de fusta. Nosaltres sols vam haver d'empènyer la fulla i entrar, abans de que els Ait Atà tinguessin temps d'arribar a les seves cases. Va haver-hi una escabetsxada de por. Així fou com vam conquerir Sat, perquè un cop va ser nostre l'alcàsser de Dalt on hi vivien la major part dels Ait Atà, els altres dos es rendiren sense resistència. Per descomptat, a l'Aixa Hammamuix li vam donar els quatre *tagurts* promesos. En cas contrari, ves a saber de què hauria estat capaç aquella dona!

Per la seva banda, la Fàtima explica a son marit les insinuacions que li ha fet Sidi Alí Ben Larbi.

- Aquest home –replica en Tarmun- vol acaparar el poder que se li està escapant de les mans al caid Hamed. Per això ens fa la cort als caps dels diferents clans, perquè ens arrenjerem al seu costat.
- No ho dubto pas, però potser té raó. Un buit de poder sols facilitarà les baralles entre clans. Tornarem a trobar-nos com a l'època que va precedir l'ascensió del caid Hamed: camps cremats, palmeres tallades, homes morts i ferits... això fóra un desastre per a tots nosaltres i més ara que ens amenacen els infidels. Només podrem fer-los front units sota el comandament d'un personatge valent i prestigiós.
- No et dic pas el contrari. El que cal veure és a qui ens convé donar aquest comandament. Sidi Alí Ben Larbi no és l'únic pretendent que hi ha. El caid Jakm també hi aspira, compta amb el suport de diversos clans i té un historial que l'acredita.

- Els Irbiben mai no admetrien que el caid Jakm tornés al poder i no has d'oblidar que són el llinatge més important a El Khorbat. Si tractés de sotmetre'ls per força, tornariem a caure en la inevitable guerra entre els clans, que sols ens debilitaria tots plegats i ens deixaria indefensos en front als invasors estrangers. Que no te n'adones?
- És un risc, evidentment.
- En canvi –sentencia la Fàtima- un home de religió com Sidi Alí Ben Larbi, que no pertany a cap dels nostres clans, podria ésser acceptat per tots. De fet, ja fa anys que coordina la resistència de diverses tribus contra els invasors i la seva influència s'estén fins a l'Atlas Mitjà. Si sembla que li fan més cabal els de fora que no pas nosaltres, que el tenim tan a prop...
- Bé, no hi havia caigut en això. N'hauré de parlar amb els altres caps de família dels Ait Amar Guahí abans de prendre cap decisió. El moment és prou delicat.
- A més –afegeix la Fàtima triomfant- el caid Jakm ja no és el cabdill que fou en una altra època. Els set anys que s'ha passat empresonat a Marràqueix l'han hagut de marcar per força i s'ha fet molt gran.
- L'edat sols augmenta els coneixements. És una virtut en un líder.
- Vull dir que potser no us duraria gaire.

A l'avi Bassú el tema no el preocupa ni poc ni molt. Després d'estar-se un parell de setmanes a El Khorbat, el següent dijous al matí marxa tal com va venir, sense acomiadar-se de ningú, amb la indiferència de sempre. Passarà pel mercat d'Asrir a proveir d'ordi, explica com si parlés d'anar simplement al pou a buscar aigua, i d'allí s'encaminarà al seu campament, que ja no és a prop de Todra sinó a la regió d'Ait Hani.

- Quan tornaràs? –li pregunta l'Alí-

En lloc de respondre, l'avi fa un gest alçant la mà que tant pot voler dir el mes entrant com d'aquí un parell d'anys. O més aviat vol dir que només Déu pot saber-ho. L'Aixa se'l queda mirant fascinada. És la imatge viva de la llibertat, de la manca de lligams. Qui pogués marxar amb ell, caminar al seu costat fins a les terres on la vista sols queda limitada per l'horitzó! Però no s'atreveix ni a insinuar-ho.

Al llarg dels mesos que segueixen, el rebombori polític va en augment. Una tarda d'estiu, la Fàtima envia el seu fill a buscar el brau comunitari per mirar de fecundar la

vaca. L'Alí travessa la plaça i arriba a l'entrada de l'alcàsser, on es troba lligat el semental, a l'espai cobert que separa la porta principal de la segona porta. Dins aquest mateix espai, a la banda oposada, s'han reunit els caps dels diferents clans d'El Khorbat, entre ells en Tarmun, el caid Hamed i l'Alí Jakm. Tots plegats estan discutint en un to bastant aspre i acalorat, no sobre problemes del poble sinó sobre la situació política al Marroc. Resulta que en Madani El Glaui, fins ara Ministre de la Guerra, ha esdevingut Gran Visir del soldà i, per si això no fos prou alarmant, el seu germà Thami acaba d'ésser promogut baixà de Marràqueix. És un càrrec de vital importància perquè aquella ciutat es considera la segona capital de l'imperi. Qui la controla té mig país a les mans. Per això el monarca es passa la vida desplaçant-se de Marràqueix a Fes i de Fes a Marràqueix, consolidant amb la seva presència física el seu poder nominal.

Aquesta família El Glaui han aparegut a l'arena política d'una manera ben sobtada. En Madani era senzillament el caid de Teluet fins que, fa quinze anys, va obtenir de Mulai Hassan el títol de "*khalifa* dels Glaua, de Todra i del Tafilalt" i, juntament amb el títol, un munt d'armes. Amb aquestes armes ha subjugat les tribus que envolten la seva i ara ja ni tan sols en té prou amb això.

L'Alí ha deslligat el brau i se l'emporta cap a casa pels carrers frescos i ombrívols. És un animal formós, jove, amb la pell bruna i la mirada altiva. Està ben alimentat gràcies a la llei que obliga tothom qui entra a l'alcàsser amb un feix d'alfals a donar-n'hi un manat. El noi l'introdueix a l'estable on hi ha la vaca i l'empeny cap a ella perquè la munti. Després puja fins al primer pis i no pot evitar parlar amb sa mare del que ha escoltat a l'entrada del poble.

Ella el tranquil·litza. Ben mirat, li explica, potser els càrrecs obtinguts per aquests dos germans El Glaui a les terres del soldà els faran oblidar els petits oasis com aquell de Ferkla. Per què haurien de malgastar les forces en conquerir un lloc així, perdut en el desert, quan ara tenen a l'abast les riques planes del nord de l'Atlas?

Convençut pels arguments de la Fàtima, l'Alí deixa estar el tema. Però l'Aixa, que ha escoltat la conversa, no pot evitar pensar en les tres muntanyes que es destacaven pel seu color blanc a l'hivern, tot i que ara es confonguin amb les cadenes menors que les precedeixen. Serà, potser, de darrere l'Ighil Mgun d'on procediran els invasors, quan arribin?

Capítol quart: primavera i estiu de 1912

El cop ha estat fort, sobretot perquè ningú no se l'esperava. Quatre anys havien passat d'ençà de la coronació de Mulai Hafid i el nou soldà es mostrava molt més ferm que Mulai Abdelasís. Havia aconseguit dominar completament la rebel·lió d'en Bu Hamara a la regió de Tasa i àdhuc havia obtingut la retirada dels cristians de la Xauïa i del Marroc oriental, després –això sí- d'una llarga i delicada negociació. L'imperi semblava consolidat aquest mes de març quan, de sobte, l'exèrcit francès ha envoltat la capital i ha forçat el soldà a signar un tractat vergonyós que converteix el país en un protectorat. Sota la pressió de les armes, Mulai Hafid ha firmat el que li ordenaven.

- I ara –llança el vell Jakm en to acusador- què me'n dius d'aquest emperador esdevingut esclau dels infidels? Encara pretens que continuem obeint-lo, i a tu de rebot?

El caid Hamed no sap com sortir-se'n. Ell mateix està consternat pels esdeveniments i per la pèrdua de poder del seu senyor, que tal vegada comporti la seva pròpia desfeta. Però ben mirat... per què no podria ser justament al contrari? Convertit en col·laborador dels francesos, no disposarà el soldà de mitjans financers i d'armament per a restablir el domini sobre els oasis del sud que ara se li escapen i per a obligar-los a pagar-li tribut com en temps de Mulai Hassan? Si així fos, reflexiona el caid Hamed, ell recuperaria la seva força com a representant del *makhzèn*. És clar que això significaria posar-se de la banda dels invasors cristians... És una eventualitat en la que no havia pensat fins ara.

- Mulai Hafid –respon amb diplomàcia- s'ha vist obligat a pactar amb els francesos per culpa dels enemics interiors que han debilitat el seu tron. Diverses tribus dels voltants de Fes s'havien revoltat i el nostre emperador no va tenir més remei que comptar amb l'ajut estranger per sotmetre-les. El que ara convé, més que mai, és donar-li suport perquè pugui deslliurar-se dels cristians que li han fet signar aquest vergonyós tractat a canvi de la seva assistència.

Per molt raonables que semblin, les seves paraules ja no convencen a ningú. Els caps de família, reunits una vegada més a la plaça d'El Khorbat, es neguen a continuar sota el seu comandament, per molt feble que sigui. El seu càrrec oficial ja no és respectat. Ara bé, per fortuna per a ell, els reunits no es posen d'acord per a escollir-li un

substituit, per a deixar els afers de l'oasi en mans d'un altre home. Cada llinatge estiba cap a una banda. Els Ait Amar Guahí, convençuts pel seu cap Tarmun, es mostren favorables a Sidi Alí Ben Larbi. Per solidaritat sanguínia, els altres dos clans emparentats amb ells –els Ait Aissa Ism i els Ait U Lghom- estarien també disposats a acceptar-lo, tot i que el seu entusiasme és molt menor. Els Ait Amar U Mansur donen un suport incondicional a l'Alí Jakm. Els Irbiben, per molt decebuts que n'estiguin, es resisteixen a abandonar el caid Hamed. Els Ait Mohamed parlen de col·laborar amb els Ait Khabbaix del Tafilalt que fins ara han protagonitzat la resistència contra els francesos i que no semblen tan dividits com els Ait Mergad. Per fi, els Ait Iub consideren que no és en absolut necessari que hi hagi un cabdill per al conjunt de Ferkla: cada clan pot continuar amb la seva organització interna i cada alcàsser té el seu *amgar*, escollit un cop l'any.

L'Alí U Tarmun acata submís la decisió familiar en aquest tema i no es planteja res més. Amb disset anys acabats de fer, és talment la imatge de son pare: robust, un metre vuitanta d'alçada, la cara rodona, els ulls grossos i la closca rasurada. Sols li falta la barba, que no té previst deixar-se fins que es casi. Però en el matrimoni no hi pensa pas quan surt una tarda del carreró dels Ait U Lghom acompanyat de l'amic Husa i del seu cosí, l'Alí U Amuri. Aquest darrer, que fa un parell de dies va arribar a l'alcàsser acompanyant l'avi Bassú, els ha convidat a una vetllada de gresca per a celebrar l'èxit de la primera escomesa en la que ha pres part juntament amb tres joves més.

- No podem parlar d'una vertadera ràtzia –reconeix amb falsa modèstia-, sols va ser un petit cop de sort. Ens vàrem assabentar per casualitat que un grup de traginers del Tafilalt volien anar al mercat de Tinerhir sense fer-se acompanyar per cap membre dels Ait Mergad que els garantís la seguretat, com és costum. Així pensaven estalviar-se la retribució corresponent. De seguida vam decidir intervenir-hi, no sols pel profit econòmic sinó també per mostrar-los el seu error.
- Ets un cínic –el talla l'Alí U Tarmun-.
- Parlo seriosament –protesta son cosí-. Què s'havien cregut? Si deixem que un mercader circuli sense protecció, aviat faran tots el mateix i aleshores les tribus guerreres ens quedarem sense clientela.

- I us haureu de posar a treballar com *ikabliin* –afegeix, en to de mofa, l’amic Husa-. Què et semblaria empunyar l’aixada en lloc del fusell?

La mirada rancuniosa de l’Alí U Amuri el fa callar. Els tres xicots travessen la plaça i surten fora de l’alcàsser. Mentre avancen sota les palmeres pel caminet que condueix a Asrir, continuen parlant de la recent escomesa.

- El grup de traginers recorria de nit els nostres territoris per no ser vistos, però nosaltres els esperàvem al peu del Jebel Asdaf. Era el darrer punt on podíem tallar-los el pas, perquè més enllà haurien penetrat als dominis dels Ait Atà de Todra, amb els quals tenien una *debiha*, un acord permanent per a la seva seguretat.
- I vosaltres –acusa l’Alí U Tarmun- va atacar-los tot i sabent que tenien una *debiha* amb els Ait Atà? Que potser voleu provocar una nova guerra entre tribus?
- De cap manera –el tranquil·litza son cosí-. El pacte que tenien sols garantia la seva seguretat en terres controlades pels Ait Atà, no pas a les contrades que dominem els Ait Mergad. Per tant, ens vam amagar darrere les roques i quan ells arribaren els vam comminar a estirar-se al terra. Sols vam haver de tirar un parell de trets per fer-los por. Eren deu homes i anaven armats, però en sentir la nostra veu es varen esporuguir de seguida i varen obeir les nostres ordres. Si en fa de respecte l’accent dels Ait Mergad! A més, ells no sabien que els atacants érem només quatre.
- I què va fer-los?
- Res, no pateixis. Un dels meus companys proposava que els degolléssim perquè no poguessin identificar-nos més endavant, però els altres ens hi vàrem oposar. Al cap i a la fi, ells no tenien cap dret a transitar pels nostres territoris sense pagar-nos la protecció. No hi fa res que ens identifiquin. Vam limitar-nos a requisar-los les mercaderies, les bèsties de càrrega, els fusells, les dagues i alguns objectes de valor que duien a sobre, però vàrem deixar-los les gel·labes perquè no es morissin de fred. Era una nit glaçada.
- Esperem que no porti cua, aquest afer.
- No, no et preocupis. Han transcorregut ja un parell de setmanes i no ha passat res. Els mercaders varen tornar-se’n al Tafilalt sense fer cap mena de

rebombori. Saben que la culpa fou seva. Per voler estalviar-se un quants rals, ho varen perdre tot: els animals, les armes i deu càrregues d'objectes de cuir. Hi ha sarrons, babutxes, beines de gumia, sandàlies, cinturons, estoigs per a la pipa, bosses per a la pólvora, fundes per als llibres...

- I què en fareu de tot això?
- Bé, apart dels regals que us he dut a vosaltres –recalca l'Alí U Amuri amb una expressió d'orgull al rostre, bo i senyalant el Winchester que duu el seu cosí a l'espatlla-, la resta ho hem venut a l'engròs als comerciants d'Asrir. Tot i fent-los molt bon preu, ens han donat seixanta-cinc rals per a cada un de nosaltres, i encara ens queden les mules.

El camí se'ls ha fet curt amb la conversa. Al voltant de l'esplanada on té lloc el mercat els diumenges i els dijous, es distribueixen set alcàssers formant una pinya, units els uns amb els altres i comunicats entre ells mitjançant diferents portes, que poden tancar-se en cas de conflicte. Asrir és la població més important de l'oasi, sens dubte, i també la més antiga, probablement mil·lenària. Però aquí no s'hi han establert els Ait Mergad, sinó que cada barri conserva les seves comunitats originals. Els *imasighen* blancs de tradició sedentària són majoria a Ait Farah, que és el nucli més important. Allí s'hi troba la casa del caid Mohamed i també una mesquita amb un gran minaret, construïda, segons diuen, pels almoràvits fa vuit o nou segles. Ait Bu Haddú compta amb una població de negres *imeluan*, molts dels quals són terrissaires. A Ait Buthssein hi viuen els *igurramen* descendents de Sidi Alí U Lussef, i així successivament.

Entre mig d'Ait Farah i Ait Aissa es troba el barri jueu, que compta amb una entrada directa des del mercat a més dels accessos a partir d'ambdós alcàssers veïns. És per aquesta porteta per on desapareixen els tres xicotets, procurant no cridar gaire l'atenció. A l'interior veuen un munt d'israelites amb llargues barbes i el cap cobert amb un casquet negre, treballant al portal de les cases per a aprofitar la darrera llum del capvespre. La major part són orfebres que fan joies d'argent i d'ambre, collarets, fíbules, anells o arracades que després vendran a les musulmanes. També hi ha algun fuster, algun baster i tres o quatre cistellers. D'altres no treballen, es limiten a passar la tarda tot fent-la petar o a prendre la fresca. Les dones, quant a elles, van embolicades amb una *taharuit* molt similar a la que duen les Ait Mergad, però de color vermell fosc en lloc d'ésser negra.

L'Alí U Amuri guia els seus companys pels carrerons enrevessats del barri com si se'ls conegués de memòria, sense fixar-se ni en els artesans que aconpleixen la seva tasca, ni en els badocs que maten el temps, ni tan sols en les noies, malgrat haver-n'hi algunes força maques.

- Tu ja hi has estat més vegades aquí, oi? –li pregunta en Husa amb sornegueria, veient-lo tan decidit-. Saps molt bé el que busques.
- Vaig venir-hi l'any passat –respon ell- un parell de voltes. Hauria vingut moltes més, però no tenia diners per a permetre-m'ho.

Arribats a la darrera porta d'un carreró fosc, estret i tortuós, l'Alí U Amuri truca fort amb la baula. Una jueva vella i arronsada, vestida tota de negre, obre i els fa pujar al primer pis, il·luminant-los l'escala amb un gresol.

- Benvinguts –els diu en berber-. Considereu-vos a casa vostra.
- Volem passar una nit –respon l'Alí U Amuri, bo i posant-li tres rals a la mà- com no n'hem passada cap altra en la nostra vida.
- Sereu complaguts, no ho dubteu. Tinc les millors xicotes de tot Ferkla, les més joves i les més formoses. Només heu de triar.

Els tres xicots entren al saló central seguint les indicacions de la mestressa i s'acomoden sobre la catifa que cobreix el sòl. Senten veus, però no distingeixen els rostres fins que els seus ulls es van habituant a l'escassa claror de l'interior. Aleshores compten ben bé una dotzena de mosses assegudes al voltant de la sala, vestides amb túniques de diferents colors. No són tan maques com pretén l'alcajota, pensa l'Alí U Tarmun després de donar-les una ullada, ni són totes tan joves. Però se'n queda mirant una que es troba molt a prop d'ell i que, si no és formosa, com a mínim té pocs anys. Quinze o setze com a màxim.

- T'agrada la Sara? –li pregunta la mestressa, veient-lo embadalit-. És l'última que ha arribat a aquesta casa, fa amb prou feines un mes.

L'Alí fa que sí amb el cap. No és del tot cert que li agradi, però li ha caigut bé. La xicota ve a asseure's al seu costat i li acarona la mà.

- Com et dius?
- Alí.
- Jo sóc la Sara. Benvingut.
- Gràcies.

No, no és bonica, ni tan sols té la gràcia de les noies d'El Khorbat. És baixeta, escanyolida, pàl·lida de pell i té la mirada trista, melangiosa. La túnica fosca que cobreix el seu cos no fa res més que ressaltar la seva cara esblanqueïda. Però potser és precisament el seu aire de melangia el que ha atret l'atenció de l'Alí. No sabia dir ben bé si li plau o li fa pena.

L'alcajota porta una gerra de licor de figues, amb un sol tassó. L'Alí U Amuri se'n serveix, se'l beu d'un glop, n'ofereix a la mossa que fa un moment se li ha vingut a asseure al costat i després li passa la gerra i el vas a son cosí.

- Això és... *maghia*? –pregunta l'Alí U Tarmun dubitatiu-.
- De la millor que fan els jueus d'Asrir –contesta l'Alí U Amuri-. Tasta-la i ho comprovaràs.
- Però... beure licor no va contra la nostra religió?
- Aquesta és una nit de disbauxa, amic meu. En la religió ja tindràs temps de pensar-hi els altres dies.

El fill d'en Tarmun omple un tassó, l'ensuma, el manté un moment prop dels llavis i per fi l'ofereix a la Sara, que se'l beu en silenci. Aleshores ell n'omple un altre i el tasta. El sabor se li fa estrany i sent una forta cremor a l'estómag, però no s'atreveix a rebutjar-lo perquè sap que dues dotzenes d'ulls estan seguint els seus moviments. Després es troba reconfortat, relaxat. Passa un braç per darrere l'esquena de la seva parella i contempla el quadre que l'envolta.

La dona que seu al costat de son cosí deu tenir ben bé trenta anys i és l'antitesi de la Sara: grassa, rodona de cara, les galtes inflades i uns ulls vius, però ell no la qualificaria de maca, com tampoc no li sembla bonica la xicoteta que ha triat en Hussa. Repartits pels diferents racons de la sala hi ha quatre o cinc homes més, tots aparellats, així com altres noies que esperen company. Una d'elles toca el llaüt amb certa gràcia. Tothom parla i alguns ho fan amb veu molt forta.

Després del segon tassó de *maghia*, l'Alí també té ganes de fer-la petar. Estreny més la Sara amb el braç esquerre, l'acarona amb la mà dreta i li comenta:

- O sigui que sols fa un mes que ets aquí. He estat de sort de trobar-te.
- Sí, fa cosa d'un mes. A casa necessitàvem diners i jo sóc la més gran dels germans. M'ha tocat sortir a guanyar-me les garrofes.
- No us podia mantenir el vostre pare?

- Mon pare va morir fa cinc anys, a la darrera ràtzia que varen fer els Ait Atà contra el barri hebreu d'Uighlan. Li varen tirar un tret perquè intentava defensar-nos. Per sort va deixar una gerra plena de monedes de plata enterrada en un lloc secret que sols la mare coneixia. D'aquest argent hem viscut fins ara, però ja s'ha acabat i no tenim cap altre mitjà de subsistència.
- On és Uighlan? Mai no n'havia sentit parlar.
- És al cor del Tafilalt.
- I tu has vingut des del Tafilalt expressament? Que no en teniu, allí, de cases com aquesta on et poguessis guanyar la vida?
- Per descomptat que n'hi ha. Però la meua mare i els meus germans es moririen de vergonya si jo fes el que faig a dues passes de la nostra llar. En canvi, aquí no em coneix ningú.

Havent-se pres un tercer vas de licor, a l'Alí U Tarmun li sembla surar en el mar de veus que omple la sala. S'abraça encara més fort amb la Sara, que de mica en mica li va semblant menys malenconiosa, i deixa caure el cap sobre la seva espatlla.

- Si vols –li proposa la noia- entrem en una de les cambres.

Ell es deixa dur fins una cel·la diminuta, sense finestres de cap mena ni a les parets ni al sostre, accessible per un portaló d'un metre d'alçada. S'ajeu sobre l'estora del terra i deixa que l'adolescent jueva li obri les portes d'un món que fa temps desitjava conèixer.

L'endemà, quan tornen caminant sota les palmeres cap a El Khorbat, el fill d'en Tarmun li pregunta a son cosí:

- Sempre que vols una dona vas al barri jueu?
- Quasi sempre, al d'Asrir o bé al de Tinerhir.
- Que no n'hi ha de dones musulmanes dedicades a aquest ofici?
- És clar que n'hi ha, però són quasi totes negres, filles dels *imeluan*, dels *ismekhan* o dels *ikabliin*. A mi m'agraden més les jueves, blanques com la llet.
- Sí, sobretot la que m'ha tocat aquesta nit. Semblava anèmica.
- Bé, la propera vegada te'n tries una més grassoneta i amb una mica més de color.
- No, si ja m'ha agradat la Sara. Fins i tot espero tornar a visitar-la un altre dia, quan tingui diners.

- Ves amb compte. No és convenient escollir sempre la mateixa companya.
- Per què no?
- Podries enamorar-te'n.
- Escolta, i per què a El Khorbat no hi ha cap casa com aquesta d'Asrir?
- Que estàs boig? –intervé en Husa-. Si una filla dels Ait Mergad s'atrevis a portar aquesta mena de vida, la farien fora de l'alcàsser a cops de pedra!
- Bé, i les filles dels *ikabliin*?
- Que no coneixes la nostra llei costumària? La fornicació a l'interior de l'alcàsser es castiga igual que el robatori: deu rals de multa per cada porta que s'hagi traspassat. Per exemple, si t'ensexampessin a una cambra de casa teva, comptarien les dues portes consecutives de la muralla, la porta de la vostra llar, la del primer pis i la de l'habitació. Haver-li de donar cinquanta rals a l'*amgar* no et faria pas gaire gràcia...
- No, gens.

Lluny encara d'aquesta mena d'inquietuds, l'Assú no serà mai robust com el seu germà, però s'ha anat espavilant i ara es pot considerar un infant molt normal dins la seva complexió magra. Té set anys i va cada dia a la mesquita, on l'alfaquí ensenya als nens versicles de l'Alcorà que ells han d'escriure sobre una fusta mitjançant una canya punxeguda sucada en tinta. Un cop memoritzada la lliçó, l'esborren tot fregant-la amb un tros de pedra pissarra i tornen a començar. Quan s'equivoquen, Sidi Abdessalam els pica les mans amb un bastó perquè recordin sempre la seva errada. Però a l'Assú no li han d'aplicar el bastó gaire sovint perquè sol estar molt atent i quasi no comet cap falta.

La gent diu que no sembla fill dels Ait Mergad aquest vailet, més dotat per a les lletres que per a les armes, però la seva mare n'està orgullosa i també molt agraïda a Sidi Alí Ben Larbi, que li va ensenyar la manera de pujar-lo malgrat la manca d'esma inicial.

Tan agraïda està la Fàtima i tan convençuda de que el xec té raó, que no ha deixat en cap moment de donar suport a la seva causa. Una vesprada d'abril se'n va a visitar la Mahjuba Mufi, que és l'esposa del cap dels Ait Iub. Les dues dones beuen juntes una gerreta de llet batuda, mengen uns dàtils i parlen durant molta estona còmodament estirades a la catifa del saló. Parlen de la propera collita, de la salut dels fills, de la

pluja, del preu que ateny l'oli aquesta temporada i finalment, com era inevitable, surt el tema del protectorat francès.

- El món està capgirat –s'exclama la Mahjuba-. Qui ens ho havia de dir que viuríem per a veure els cristians envair la nostra terra?
- De moment sols han ocupat la terra del Soldà –precisa la Fàtima-. Si tracten de robar-nos la nostra, caldrà barrar-los el pas.
- Per descomptat –corroborava la Mahjuba-. Els Ait Mergad mai no permetrem que els infidels penetrin als nostres territoris!
- Bé... Això espero.
- Que potser ho poses en dubte?
- No me'n dubto pas de la força ni del coratge dels Ait Mergad, mentre ens mantinguem units. Ara bé, si cada clan tira per una banda, com ha passat a la darrera assemblea...
- Sí, tens raó. Fou vergonyós. El caid Hamed està del tot acabat. Ja no representa ningú i ja ningú no li fa cabal.
- És veritat això, però el que no puc entendre és l'actitud que vàreu prendre els Ait Iub. El teu marit va manifestar que no calia triar un nou capitost per a tot l'oasi, que cada clan sabia el que millor els convenia fer, sense obeir ordres de ningú. Tu creus que per aquesta via podrem fer front a l'enemic estranger, quan arribi?
- Mira, en realitat el que pretenem els Ait Iub és evitar que el caid Hamed sigui substituït pel caid Jakm i que el poder deixat pels Irbiben passi altre cop a mans dels Ait Amar U Mansur. Nosaltres, igual com els Ait Kerat Ighsan, estem en minoria dins l'alcàsser. No podem aspirar a la supremacia sobre els altres clans. Per tant, preferim que no hi hagi cap clan que domini.
- Això mateix és el que penso jo. Per a evitar que un clan Ait Mergad sotmeti els altres, el millor és cercar una autoritat imparcial, que no pertanyi ni als Ait Amar U Mansur ni als Irbiben. Un home neutre, que no tingui cap interès en les picabaralles dels llinatges. Un home culte, religiós, preocupat únicament per mantenir l'oasi en pau i lliure d'ocupants estrangers.
- Ja veig per on vas, ja. Tu penses que Sidi Alí Ben Larbi és aquest home ideal, oi?

- Evidentment, Sidi Alí Ben Larbi és un sant, és culte i no pertany a cap clan Ait Mergad, o sigui que reuneix les condicions necessàries.
- Però és un àrab!
- També ho era el profeta Mahoma, que la salut i la pau siguin amb ell.
- Tu creus que els Ait Mergad podrien sotmetre's a l'autoritat d'un àrab?
- L'arbitri d'un àrab, d'un sant àrab, és precisament el que necessitem els Ait Mergad per a deixar de barallar-nos entre nosaltres.
- Mirat així...
- Sense aquest arbitri, ens tornarem a trobar com en temps del caid Alí Jakm. Els homes moriran en guerres internes, ens calarem foc als camps els uns els altres i l'oasi s'empobrirà. Quan arribin els cristians, no tindran cap mena de dificultat a sotmetre'ns, de la mateixa manera que va sotmetre'ns Mulai Hassan ara fa vint anys.
- Bé, tractaré de fer-ho comprendre així al meu marit i que ell convenci els altres caps de família dels Ait lub, amb l'ajut de Déu.

Pocs dies després arriba d'Igilmimen el cosí Said U Bruk per anunciar el seu proper enllaç amb la cosineta Rabha, la germana de l'Alí U Amuri. L'Aixa no cap a la pell de contenta quan son pare decideix que hi assistiran tots plegats. Tots, ha dit, i aquest mot la inclou a ella, l'Aixa, que tan desitjosa estava de sortir a conèixer món. Igilmimen és a prop, un dels primers alcàssers de Gheris, amb prou feines mitja jornada de viatge, però el que compta és el fet d'eixir, per primera vegada en catorze anys, fora de l'oasi. L'important per a ella és caminar pel desert, sentir la seva solitud i ensumar l'aroma de la terra eixuta; i també arribar a un lloc diferent al final del trajecte.

Diuen que la vall del Gheris no s'estén sobre la plana com l'oasi de Ferkla, sinó que s'endinsa en els contraforts del Gran Atlas fins a tancar-se en un engorjat on el pas del riu no deixa espai ni per a pobles ni per a conreus de cap mena. I diuen també que Igilmimen és la capital d'aquesta vall, una petita ciutat on els Ait Mergad es barregen amb altres habitants més antics, àrabs, negres i jueus. El seu mercat és més gran que el d'Asrir, mentre la seva collita de dàtils triplica la d'El Khorbat. Deserts, muntanyes i ciutats competeixen al caparró de l'Aixa per fer-la somniar.

La data de l'enllaç ha estat fixada pel mes de novembre, just després de la collita dels dàtils i abans de l'Aid El Kebir. L'oncle Bruk és el germà petit d'en Tarmun. Es va instal·lar a Iglumimen quan els Ait Mergad varen ocupar la conca del Gheris i en foragitaren els Ait Atà, fa cosa d'uns vint anys. Com que les terres conquerides als Ait Atà són abundants i molt productives, l'oncle pot considerar-se un home benestant i la cosina Rabha pot estar contenta, pensa l'Alí tot fent memòria. Com deu haver canviat, en cinc anys, aquella nena que empaitava les cabres als matins, anava a buscar l'aigua a la font i arplegava llenya pel campament...

L'avi Bassú i el seu nét es queden quasi tot un mes a El Khorbat. Durant aquest període, la generositat de l'Alí U Amuri permet a l'Alí U Tarmun i al seu amic Husa repetir un parell de vegades l'escapada nocturna al barri jueu d'Asrir. Al cap i a la fi, els rals que malgasta en aquestes disbauxes els ha guanyat d'una manera ben senzilla. Ja ho diuen, ja, que el diner del pecat se'n va en pecat... I com se'n va! Tot i que el noi no considera pas un pecat assaltar uns mercaders que tractaven d'escamotejar el dret de protecció establert pels Ait Mergad en llur territori: totes les valls del sud de l'Atlas i, en general, totes les regions que rebutgen de pagar tributs al Soldà estan organitzades de la mateixa manera: cada contrada es troba sota l'ègida d'una tribu determinada, que l'ha sotmesa mitjançant la guerra i, per tant, hi té dret de conquesta. Qui vulgui viatjar per aquesta zona ha de pagar els serveis d'un membre de la tribu dominant, que l'acompanyarà i el protegirà. Qui vulgui travessar-la carregat de mercaderies, ha d'abonar un percentatge sobre la càrrega que transporti. Si no ho fa, corre el risc d'ésser assaltat i robat, o fins i tot de perdre la vida.

És un sistema que funciona des de fa segles i segles. Ningú no en recorda l'origen. Durant molts anys foren les tribus beduïnes, vingudes de l'Aràbia a través del desert, les que rebien aquests drets de protecció. Després els Ait Atà anaren guanyant territoris als àrabs i més tard els Ait lafelman varen substituir-los en diverses valls del Gran Atlas. De totes maneres, els Ait Atà encara dominen la major part del desert, el Jebel Saghro i molts oasis. Més cap a occident són els Ait Sedrat els qui tenen la supremacia i encara més enllà es troba el país controlat per la família El Glaui en nom del *makhzèn*.

Un cop se'n va son cosí, l'Alí U Tarmun troba a faltar aquelles vetllades al barri jueu d'Asrir, amb la Sara o bé amb una altra mossa més gran però també més pleneta, la

Judit. Ara no té diners per a pagar-se ell mateix semblants disbauxes. Sols hi van molt de tant en tant amb en Husa quan un dels dos aconseguix algun afer lucratiu, com ara acompanyar un traginer fins a la vall del Todra. Els que millor paguen són els israelites, primer perquè són els més rics i segon perquè, no essent musulmans, ningú no es preocuparia si els passés quelcom de dolent. Per a evitar que el propi guardaespalles els robi o els assassini pel camí, abans de marxar exigeixen d'ell un compromís formal davant l'alfaquí del poble.

En canvi, quan s'acompanya un altre mahometà, sigui de l'origen ètnic que sigui, n'hi ha prou amb donar-li la paraula d'honor. Si un Ait Mergad s'atrevis a causar perjudici, o si permetés que un tercer li fes algun mal a un musulmà situat sota la seva protecció, tothom se li giraria d'esquena i hauria d'abandonar el país, la família, la tribu, tot.

Quan l'Alí o en Husa van a Todra bo i escortant algun traginer, no ho fan sols, de totes maneres. Prenen part a la caravana que surt d'Asrir cada diumenge i de Tinerhir cada dimarts. Hi solen participar quaranta o cinquanta mercaders amb els protectors respectius, dos per cada comerciant: un Ait Mergad que es fa responsable del trajecte fins a l'alçada del Jebel Asdaf i un Ait Atà que pren a càrrec seu el darrer tram d'allí a Tinerhir. En aquests casos l'Alí, com tots els altres guardaespalles, va armat amb el fusell Winchester que li va regalar son cosí –producte del robatori als mercaders del Tafilalt- i amb una gumia. És un bon tirador, tal com ho demostren el nombre d'ocells i d'altres animalons abatuts quan surten de cacera.

El ramadà comença enguany a mitjans d'agost. La calor és espantosa i la set es fa insuportable a partir del migdia. Sols alguns *ikabliin* que semblen de pedra per la seva resistència surten als camps a collir els tomàquets i els pebrots o a plantar pastanagues i naps. Per sort, el blat i l'ordi ja estan emmagatzemats dins els graners que hi ha a totes les cases i al blat de moro encara li queda un mes llarg per a madurar.

El carrer central de l'alcàsser, fosc i relativament fresc gràcies al corrent d'aire que hi ha, és el lloc més agradable on deixar passar les hores. Per això dues fileres d'homes l'omplen de gom a gom, asseguts a banda i banda sobre els graons que s'alcen mig metre del sòl, deixant la part central com a desguàs. Les dones, per la seva banda, s'acomoden als rebedors de les llars i als carrerons secundaris, on també juga la quitxalla. Un dels temes de conversa preferits d'aquests homes que seuen al carrer

principal és l'actitud que han adoptat els membres de la família El Glai. Ells, que havien pres part activa en la coronació de Mulai Hafid perquè fes front a l'amenaça estrangera, ara no han dubtat ni un moment en arrengher-se al costat dels francesos. De la nit al dia, tan bon punt han vist que això del protectorat és irreversible, han esdevingut partidaris incondicionals de l'ocupació. Potser hi ha influït el fet que ambdós germans Thami i Madani varen caure en desgràcia l'any passat i varen perdre els seus càrrecs respectius de baixà de Marràqueix i Gran Visir. Ara, sota la pressió dels europeus, Mulai Hafid sembla disposat a rehabilitar-los.

- Aquesta gent –explica l'Alí Jakm- es venen a qui millor els pagui. Pensen sols en adquirir poder a qualsevol preu i no tenen cap mena d'escrúpol. En això radica la seva força. Ja cal que ens mantinguem ben atents per no caure mai a les seves urpes.
- De moment –respon un vell pertanyent al clan dels Ait Iub- estan prou ocupats a les terres del Soldà. No ens molestaran pas.
- Em sembla que n'estàs molt segur, massa fins i tot.

Amb aquestes i altres converses van passant els dies calorosos. Quan arriba la posta de sol, cada u entra a casa, pren un bol de sopa i apaga la set amb una gerra d'aigua o de llet batuda, tret dels més rics que beuen te. Al cap d'una estona tornen a sortir per prendre la fresca de la vesprada, els homes a la plaça pública o al palmerar, la quitxalla i les dones als terrats. La nit és curta i cal aprofitar-la per a menjar i beure sovint, abans que despunti l'alba.

El cinquè dia de ramadà, mentre els homes reposen a l'ombra del carrer principal, un genet arriba de l'exterior. Entra per la porta de l'alcàsser, travessa la plaça pública, salta del cavall i es dirigeix al carreró dels Irbiben. És portador d'un missatge pel caid Hamed, un paper que ha de lliurar en mà. Però pel camí, mentre avança entre les dues files d'homes que se'l miren expectants, no es pot estar d'acompanyar la seva salutació de rigor amb la notícia que l'ha fet venir des de Fes:

- Mulai Hafid ha abdicat. No volia seguir col·laborant amb els infidels.

El rebombori que han provocat les seves paraules permet al missatger continuar el camí fins a la casa del caid Hamed, que és la darrera del carreró dels Irbiben. El caid el rep a la porta, on estava prenent la fresca, i el fa pujar al saló per llegir la missiva sense testimonis. En realitat, per a ell no és cap sorpresa l'abdicació de Mulai Hafid: ja fa cosa

d'un mes i mig que el soldà va comunicar oficialment als nous amos del país la seva voluntat d'abandonar el tron, per no traïr la missió que li havia encomanat el poble cinc anys abans i que consistia precisament en impedir l'ocupació estrangera. Això, oficialment; extraoficialment, el que diuen a la cort és que són precisament els francesos els qui han forçat aquesta abdicació per col·locar en el seu lloc un tercer germà, Mulai Iussef, que no gaudeix de cap legitimitat especial però en canvi sembla disposat a deixar-se manejar com un titella i això és el més important pels colonitzadors.

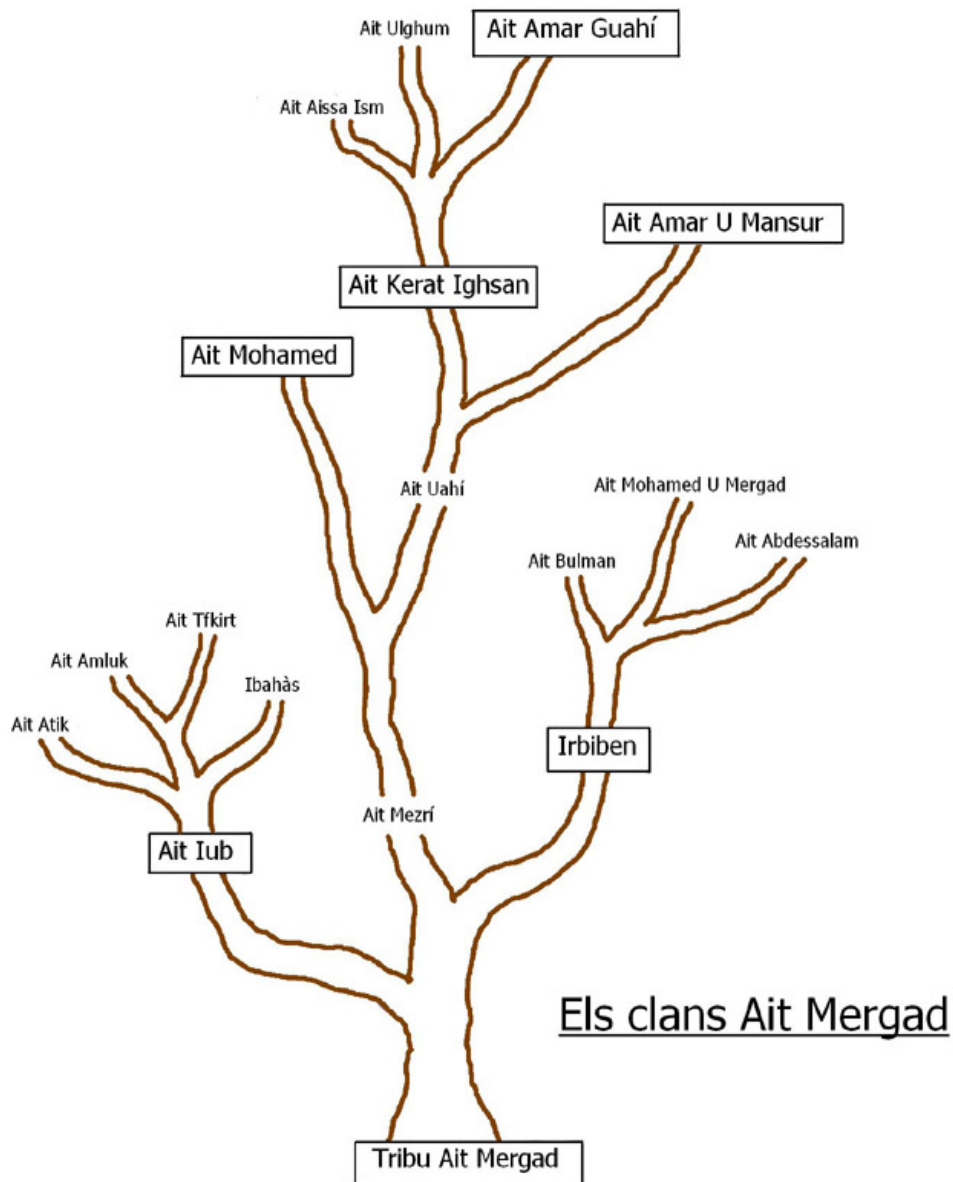
La carta duta pel missatger confirma el que ja apuntaven els rumors. Per sort, aquesta vegada el caid Hamed ha tingut el temps necessari per a decidir com li calia actuar quan arribés el moment. Ell veu cada vegada més clar que sols entenen-se amb els francesos pot recuperar el poder que un dia va tenir i que ha anat perdent de mica en mica; no obstant, si ara s'arreglerés al costat dels cristians, la reacció dels Ait Mergad fóra molt dura. Una guerra entre els clans esdevindria inevitable, tots units contra els Irbiben, i ni tan sols està segur de si la major part dels Irbiben li donessin suport: la sola paraula "infidels" fa vibrar els cors i fa alçar cegament les armes.

Per altra part, els francesos encara són molt lluny i tenen molts problemes pendents de resoldre. Aquest mes d'agost concentren totes les forces a Marràqueix, assetjada per El Hiba, fill i successor del gran xeic Ma Al Ainín, amb un exèrcit de sahrauís que l'han proclamat soldà a l'assebentar-se de l'abdicació de Mulai Hafid. Després hauran de sotmetre les planes i les regions agrícoles, tret del Nord que l'estan conquerint els espanyols. Difícilment es preocuparien, ara per ara, d'aquest petit oasi de Ferkla, per molt que hi tinguessin un al·liat en la persona del caid.

El moment ha arribat de prendre la decisió. Surt de casa cobert amb la seva millor gel·laba blanca i avança a poc a poc pel carreró dels Irbiben fins a l'avinguda principal de l'alcàsser. No li cal avisar el pregoner per a convocar una assemblea. Tots els caps de família són allí, al llarg del carrer, i estan pendents de les seves paraules.

- Fills de Mergad –comença dient-, heu de saber que Mulai Hafid ha deixat el tron per no haver de col·laborar amb els invasors estrangers. En el seu lloc ha estat coronat son germà, Mulai Iussef.

- I ara tu –l’interromp l’Alí Jakm acusador- te n’aniràs a Fes per oferir el teu suport al nou titella col·locat pels infidels, oi? Tan ràpid has oblidat els teus juraments de lleialtat als altres dos soldans?
- No, Jakm –respon el caid amb aplom-. T’equivoques. No he oblidat el meu jurament, ni tampoc no aniré a Fes. Els Ait Mergad no acceptarem la dominació francesa. El soldà coronat pels cristians no comptarà amb la nostra *beia*. I jo personalment, des d’avui mateix, deixo de considerar-me el seu representant. D’ara en endavant em podeu tractar simplement d’*amgar*. Tornem a ser una tribu lliure!

Capítol cinquè: tardor de 1912

Amb el neguit de preparar el viatge, la Fàtima no aconsegueix encendre el fogó per molt que colpegi entre si, sobre un manyoc de llana, els dos trossos de pedra foguera que té a les mans. És una de les tasques de la llar que més l'amoïnen, fins al punt de que quasi cada dia espera que alguna veïna li ofereixi una tija encesa a través dels forats que comuniquen les cases, precisament amb aquesta finalitat. Però avui encara no s'ha llevat cap altra dona de l'alcàsser i ella no voldria retardar tota la família. Cal preparar la sopa per prendre-la abans de sortir cap a la vall del Gheris.

Per sort, l'Aixa li dóna un cop de mà i encén el fogó en un tres i no res. La xicota sembla més neguitosa que sa mare, però sempre ha tingut molta més facilitat amb això del foc. Deixa fer-se algunes brases i les venta amb una manxa, mentre la mestressa remena l'olla plena d'aigua, sèmola d'ordi, mantega i unes quantes espècies. L'Alí ha baixat a l'estable amb son pare per carregar a les alforges del ruc els equipatges i els regals destinats a la família de l'oncle Bruk. També l'Assú i l'Ixú, que tot just comencen a desvetllar-se, marxaran amb ells cap a Igulmimen. Sols les dues germanes de la Fàtima romandran a casa per prendre cura de la vaca i de les gallines.

Un cop la sopa és a punt, es reuneixen tots a la sala del primer pis i se la beuen sense dir ni un mot, cada u del seu bol, xarrupant d'una manera bastant sorollosa per no cremar-se els llavis. Després baixen al carrer, fan eixir el ruc de l'estable i emprenen la marxa. Encara no ha sortit el sol. Quan passen per la porta de l'alcàsser, el vigilant els desitja molta sort i els demana que donin de part seva les felicitacions als nuvis.

Caminen a bon pas, fins i tot el petit Assú que té poc més de sis anys. En Tarmun obre la comitiva decidit, amb l'espigarda penjada a l'espatlla. També l'Alí duu amb orgull el Winchester que li va oferir son cosí. Al passar prop de la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi se'ls uneixen tres homes procedents de Sat, dos comerciants jueus i el corresponent protector. Després troben un segon grupet que ve d'Asrir i més endavant altres individus que surten dels diferents alcàssers: Ait Àsem, Tighaduïn, Gardemit, etcètera. De mica en mica es va formant així una petita caravana d'uns trenta o trenta-cinc membres.

Al cap d'una hora han deixat enrere l'oasi de Ferkla i avancen per un terreny absolutament àrid, sense cap arbre. Sols hi ha petites mates d'herba groga, seca, escampades entre les pedres de color granat i la terra rogenca. Dos tossals ocre, molt

allargats i encara força distants limiten la planúria. Més lluny, darrere els tossals, apareix la cadena grisa i esquarpa del Gran Atlas.

El sol naixent els colpeja la cara, impeding-los mirar a la dreta on es distingeix de tant en tant algun petit oasi, res més que un grapat de palmeres en una fondalada. El silenci que sol imperar en aquesta plana desèrtica es veu ara romput per la fressa de la comitiva, les passes dels animals i els crits dels homes per a fer-los avançar. Aquesta caravana no és com la de Todra, que s'organitza un dia per setmana en funció dels mercats; aquesta és diària i es forma d'una manera espontània, donats la curta distància i el contacte que hi ha entre les regions de Ferkla i de Gheris, ambdues controlades pels Ait Mergad.

A l'Aixa no la destorba el sol a la cara ni la preocupen les pedres del camí, de tan entusiasmada com està amb el viatge. Als catorze anys, acaba de sortir per primera vegada de l'oasi. A mesura que avança descobreix constantment coses noves i en somnia moltes més de les que veuen els seus ulls. Per a ella el desert no és ni buit ni monòton. Cada roca li sembla diferent de les altres i cada depressió del terreny li fa esperar amb neguit el següent promontori des d'on albirarà un paisatge nou, diferent, si més no, en el seu esperit. Ho havia desitjat tant, això d'aventurar-se fora dels llocs coneguts, que ara voldria aprofitar cada instant com si tingués por de no tornar a viure'l mai més. Però, al mateix temps, no pot dominar l'ansia per arribar a la vall del Gheris, el seu objectiu final. Com serà aquell indret del que tant ha sentit parlar?

Cap a mig matí la caravana es creua amb una altra que circula en direcció contrària. Per un instant ambdues es barregen, cada viatger cerca amb la mirada un conegut per preguntar-li quines novetats hi ha, com estan la família, els veïns, els amics. Però les preguntes no esperen gairebé resposta i la conversa continua a distància mentre els dos interlocutors van allunyant-se ja, seguint cada un el seu camí. Poc després es troben amb una zona sorrenca. Des d'allí es distingeix clarament un esvoranc entre mig dels dos tossals ocres del fons i, davant l'esvoranc, apareix la típica línia verda que anuncia l'existència d'un palmerar.

Igulmimen és el primer alcàsser que troben quan arriben al palmerar en qüestió. No és dintre l'engorjat, ni a la muntanya, sinó a la plana en la que s'endinsa el riu Gheris un cop abandona el Gran Atlas. Malgrat aquesta situació tan poc original, semblant a la de qualsevol poble de Ferkla, Igulmimen és impressionant. L'Aixa es queda bocabadada

quan apareix davant els seus ulls, amb les dues torres altíssimes que guarden l'entrada principal com dues sentinelles a l'aguait i precedit per una gran esplanada on es troben les eres, totes plenes de dàtils assecant-se al sol. En cap altra època de l'any no oferiria una imatge tan pintoresca com ara, a primers de novembre.

Quan passen sota la gran arcada, entre les dues torres gegantines coronades de merlets blancs i molt decorades en la seva part superior, els nouvinguts saluden maquinalment els homes asseguts als bancs de pedra que envolten com un sòcol la base de les torres i de la muralla.

- *Es salam aleicum*, que la pau sigui amb vosaltres.
- *Ua aleicum es salam* –responen a una sola veu els qui prenen el sol-, i amb vosaltres sigui la pau.

Accedeixen així a un ampli vestíbul situat entre la primera i la segona portes. A més a més de l'estable destinat al semental del poble, com en el cas d'El Khorbat, aquest vestíbul inclou la casa del porter, un taller de forja on treballen dos artesans negres i un espai enlairat on acostumen a pernoctar els viatgers de trànsit si són desconeguts i no gaudeixen de la confiança de cap veí. Un cop traspassada la segona porta, surten a la gran plaça on s'alça la mesquita precedida per uns porxos i coronada amb un minaret gairebé tan alt com les torres de l'entrada. Deixant el temple a la dreta, creuen la plaça tota envoltada de botigues i parades de les mercaderies més diverses, avancen una bona estona pel carrer principal i, just abans d'arribar al barri jueu, es desvien per un carreró fosquíssim on troben la casa de l'oncle Bruk.

L'ambient de festa es fa palès en aquesta llar des del moment de la seva arribada. De fet, ja hi ha uns quants convidats més, parents de l'oncle o de la seva esposa vinguts de l'alta vall del Gheris, on alguns encara fan vida nòmada i d'altres habiten petits alcàssers entre mig dels engorjats. Hi haurà en total una vintena de persones, amb les quals els Tarmun de seguida es troben integrats. Els homes ocupen la cambra d'hostes que s'alça sobre l'escala, mentre la Fàtima i la seva filla es barregen amb les dones de la casa i amb les que han vingut de fora, traginant totes plegades entre la cuina i la gran sala del primer pis. L'Aixa ben aviat agafa confiança amb les cosines, tot i que a la major part no les havia conegut fins avui.

Al cap de poca estona serveixen el dinar, que ja estava fent-se quan ells han arribat: dos enormes plats de terrissa plens de llegums i de carn estofada, un per als homes

reunits a la cambra d'hostes i l'altre per a les dones, que mengen al saló, tothom assegut a les catifes del terra. L'edifici en si no és gaire diferent de les cases de Ferkla, però en canvi l'alcàsser sembla molt més gran que El Khorbat. Hi viuen, segons l'oncle Bruk, unes quatre-centes famílies, quasi tres mil persones comptant-hi la mainada. Una vertadera ciutat!

A mitja tarda, l'Alí U Tarmun surt a donar un tomb amb son cosí Said i amb un grapat d'amics d'aquest últim. Travessant el barri jueu, atenyen una segona porta més petita que la principal però encara més guarnida amb dibuixos geomètrics. Per ella ixen a una esplanada tota plena de tanques on es guarden les vaques de les diferents famílies. Passant entremig de les tanques, arriben al palmerar i s'hi endinsen per caminets que voregen els horts on algunes dones arrepleguen alfals i alguns homes de pell fosca llauren la terra. L'activitat és mínima en aquest moment, havent acabat la recollida dels dàtils i no havent començat encara la de les olives.

Més tard rodegen per fora tot l'alcàsser, fins a les eres que havien vist al matí. Allí es passen una bona estona admirant els diferents tipus de dàtils posats a assecar. N'hi ha de vint o vint-i-cinc menes, des dels enormes i tovíssims *mej hul* de pell transparent fins als *bufagús* petits i durs, passant pels *saier* llargs i prims o pels *asigzau* d'ínfima qualitat que solen conservar-se premsats a l'interior d'una gran gerra.

Mentre van caminant parlen de la collita i del creixement de les palmeres. Després, inesperadament, canvien de tema.

- Ets un xicot afortunat –li llança l'Alí a son cosí Said-. D'aquí una setmana tindràs al teu costat una pubilla d'aquelles que ja no se'n troben.
- La Rabha? –es sorprèn en Said-. Bé, veurem com és i què tal es porta.
- Que no l'has vista mai?
- No, mai. L'ha triada la meva mare i mon pare va anar a demanar-la per a mi a la muntanya, però no vaig poder acompanyar-lo perquè un de nosaltres havia de quedar-se a vigilar els camps.
- Vaja, serà una sorpresa per a tu.
- Sí. Tu la coneixes?
- O i tant –exclama l'Alí tot envanit-. Jo vaig viure més de tres mesos amb la família de l'oncle Amuri. D'això fa cinc anys, és clar. La noia deu haver canviat força. Però tal com jo la recordo era digna d'admiració: bonica, sana i

treballadora. Què més pots demanar? Gairebé t'envejo de pensar que la tindràs per esposa.

- Que Déu te'n doni a tu una de més formosa i més treballadora encara.
- Amén. La veritat és que de mosses boniques no en falten entre els Ait Mergad, però les dels alcàssers no conserven ni la força ni el dinamisme que tenen les de la muntanya. Les tres filles de l'oncle Amuri em varen deixar bocabadat de com es movien. Si t'he d'ésser sincer, es carregaven a l'espatlla uns bots d'aigua que jo amb prou feines podia alçar i hauries d'haver vist amb quina gràcia caminaven malgrat el pes i malgrat anar descalces per camins força pedregosos.
- La gent de la muntanya és molt forta, ja se sap. Nosaltres, en establir-nos als oasis, ens hem atrofiat una mica.

L'endemà comença la festa, que transcorre durant la jornada dins la casa de l'oncle Bruk. Els homes, reunits a la cambra d'hostes, parlen de política o de negocis i beuen vasets de te, una infusió que s'ha anat popularitzant molt aquests darrers anys. Les dones, al gran saló del primer pis, també mengen i prenen te, però en lloc de parlar canten acompanyant-se de panderetes.

Quan es pon el sol, uns i altres ixen a la plaça pública i la xerinola s'incrementa amb la participació de tot el poble. La família del nuvi envia uns plats enormes de cuscús per donar de sopar als assistents i després nois i noies barrejats ballen l'*aheidús*, la dansa tradicional dels Ait Mergad. La gresca dura tota la nit, fins que el muezí crida els fidels a la pregària de l'alba. Després cada u se'n va a casa seva, però a mig matí la llar de l'oncle torna a ser plena de gom a gom i les dones tornen a cantar les cançons ancestrals de sempre.

Durant les festes, la Fàtima troba per casualitat la Hasna, que és una veïna d'El Khorbat però va néixer a Igulmimen i ara està passant uns dies amb la seva germana Raja. En topar-se d'una manera tan inesperada s'abracen efusivament i, com que la gatzara les priva de parlar, al cap d'una estona les dues germanes conviden la mare de l'Alí a la casa pairal on la Raja, encara soltera, continua vivint.

La Hasna tindrà uns vint-i-dos anys com a màxim i en fa quatre que va contraure matrimoni amb en Gasi, un membre del clan Ait Mohamed d'El Khorbat. És una dona molt maca, de faccions regulars, amb els ulls grossos i la pell suau, ben blanca, però té

un xic de tristor a la mirada. Fins i tot el seu somriure, que no li abandona els llavis, té un aire melangiós. Parla a poc a poc i en veu baixa, com si li fessin por les paraules. En canvi la Raja, cinc anys més jove, es mostra desimbolta, decidida i sense pèls a la llengua.

Durant una bona estona, mentre comparteixen un gran bol de llet batuda, es van repetint les preguntes i respostes de rigor: com estàs? Bé. Com esteu? Bé. Què tal de salut? Molt bé. Com va la família? Tots bé, gràcies a Déu. I el teu home què fa? Està bé, molt bé. I els teus pares? Tots dos molt bé, gràcies a Déu...

- Com t'hi trobes a El Khorbat? –qüestiona finalment la Fàtima-. Comparat amb Iglulmimen se't deu fer una miqueta provincià, no? Aquesta sí que és una vertadera ciutat. I quin moviment que hi ha...
- Sí, però a El Khorbat jo també m'hi estic prou de gust, saps? Tant de bo m'hi pugui quedar tota la vida.
- I és clar, dona! Qui te'n priva?
- Sols Déu sap el que ens prepara el destí.
- La meva germana –intervé la Raja, més explícita- té por que el seu marit la repudii, saps? En tal cas hauria de tornar a aquesta casa amb la cua entre cames.
- Quin disbarat! –s'esvera la Fàtima-. Que no hi toca, en Gasi? Per què faria una bajaranada com aquesta?
- Bé, ja fa quatre anys que som casats i encara no li he donat cap fill. Se li està acabant la paciència.
- Dona, ja ho sabem que és important això dels fills, però no ho és tot a la vida. Segur que en Gasi no es deixaria perdre una muller tan bonica i tan abnegada com tu per un detall així.
- Doncs ja n'ha repudiat dues més pel mateix motiu, saps? –intervé altra vegada la Raja-. La Hasna ja és la seva tercera esposa. La primera li va durar vuit anys i la segona, sis. Cada vegada l'home es va fent més gran i li agafa més pressa per tenir descendència.
- Sí, ara que ho dius, ja ho recordo. En aquest cas hauries de mirar de trobar-hi algun remei. No has provat de dur algun pa de sucre a Sidi Ismail de Sat el dia quinze de ramadà? Diuen que és el més eficaç en aquest tema.

- Per descomptat que he dut pans de sucre a Sidi Ismail el quinze de ramadà i he visitat les tombes dels set sants d'Asrir i la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi, però no m'ha servit de res, com tampoc no m'han servit de res les mil potingues que m'han fet prendre els alfaquís: que si un rovell d'ou barrejat amb llet batuda i alfolba, que si pollastre farcit amb una mescla de tretze espècies, que si herbetes, que si banys calents...
- Fins i tot –afegeix la Raja- l'estiu passat la vàrem dur a la font de Tizgui, al naixement del riu Todra, que té una anomenada com cap altre indret per això de la fertilitat. S'hi va banyar tota sencera i vam omplir dues gerres d'aigua, que va estar bevent durant quasi un mes. Doncs ni així es va quedar embarassada!
- No estava escrit –accepta la Hasna amb resignació-. Sols Déu té a les seves mans el nostre avenir.
- Naturalment –respon la Fàtima-, res no es pot obtenir contra la voluntat del Senyor. Però també ens hi hem de fer una mica per part nostra. Dius que vas anar a veure Sidi Alí Ben Larbi?
- Bé, vaig anar a la seva *zauïa* i vaig dipositar-hi una ofrena. No el vaig veure a ell personalment. Diuen que és un sant home.
- Sí –corroborava la Fàtima-. És un home sant, culte i també molt valent. Més decidit que l'Aixa Hammamuix! I té una ferma voluntat d'ajudar la gent. Hauries de parlar amb ell. Segur que se li acut alguna solució pel teu problema. Si vols, un jorn l'anem a veure juntes tu i jo.
- No saps pas com t'ho agrairia. Em fa tanta vergonya presentar-m'hi així, sense més ni més...

El quart dia del casori, cap a mitja tarda, arriba la comitiva portant la núvia des del campament de la muntanya, on també han estat celebrant la festa pel seu cantó. La comitiva sembla quasi una petita caravana de les que uneixen els oasis els dies de mercat. La componen una vintena llarga de persones, entre els germans i amics del nuvi que varen sortir d'Igilmimen fa un parell de dies per anar a cercar la noia i els parents d'aquesta que l'acompanyen.

Van tots a cavall de mules i els homes armats amb espingardes, que de tant en tant carreguen de pólvora i disparen a l'aire a l'uníson per demostrar la seva joia. En mig d'aquests cavallers braus i rudes, la Rabha cavalca embolicada en el seu *abisar* de

llana, cobert el rostre amb un vel molt flonjo. Va escrutant l'horitzó amb els seus ulls rodons i, contra el seu costum, sense dir ni una paraula. Sembla una miqueta esglaiada, inquieta pel que li espera d'aquí un parell de nits i neguitosa per conèixer aquest cosí al que no ha vist mai en sa vida i amb qui haurà de compartir d'ara en endavant l'existència diària. Li han assegurat que és jove com ella i molt bon xicot, i no s'ha atrevit a preguntar-ne res més.

En veure-la arribar, en reconèixer-la malgrat el vel que l'amaga i els anys que han transcorregut, l'Alí no pot evitar una estranya sensació de malenconia, de nostàlgia pels mesos que va romandre al campament de l'avi Bassú i també d'angoixa per aquesta noia que ha d'abandonar les muntanyes i tancar-se a partir d'avui a la llar de l'oncle Bruk. Potser ha crescut una mica, no es veu tan baixeta com ell la recordava, però també s'ha continuat engreixant al mateix temps. En canvi, el seu gest és ben bé el d'aquella daina que empaitava les cabres i les feia recular a cops de pedra.

La comitiva ha entrat a Igulmimen per la porta monumental, entre les dues torres, i s'ha aturat a la plaça, on és rebuda amb grans alegrois per tots els participants a la festa. Es disparen una vegada i una altra els fusells a l'aire i llancen les dones uns inacabables *iu-ius* fent vibrar la llengua entre els seus llavis mig tancats. Els músics colpegen amb força les panderetes i el xivarri esdevé eixordador.

En mig de la gernació, l'Alí U Tarmun troba son cosí Alí U Amuri. S'abracen i junts prenen part a la dansa, seguint l'impuls de la joventut. Després, en un moment de repòs, es retiren a un racó del vestíbul de l'alcàsser per poder parlar a recer del soroll. Cada un vol saber què ha fet l'altre al llarg d'aquests mesos, des que es varen veure per darrera vegada a El Khorbat.

- Vas gaire sovint al barri jueu d'Asrir? –pregunta amb un gest de murrieria l'Alí U Amuri-.
- De tant en tant –confessa l'Alí U Tarmun-. Quan em puc guanyar quatre rals acompanyant un mercader a Todra. Altrament, no hi ha pressupost.
- Sí, jo tampoc no tinc ni una trista *musuna*. Els seixanta-cinc rals que vaig treure d'aquella operació del març es varen fondre molt més de pressa del que semblava.
- I no has pres part en cap altre assalt a viatgers, des d'aleshores?

- Tu te'n fums de mi, oi? Com si les ocasions de desvalisar un grup de traginers es trobessin cada dia.
- Ah, jo tenia entès que tu et volies dedicar a aquesta feina com els nostres avantpassats, que saquejaven pobles sencers.
- Tot anirà venint. Encara som joves. En aquest moment, els pactes entre tribus fan molt difícil saquejar un alcàsser sense comprometre l'estabilitat de tota la nostra regió. Ara bé, si penses en alguna operació que pugui tenir èxit, avisa'm!

Capítol sisè: hivern de 1912/1913

Complint la seva promesa, la Fàtima camina al costat de la Hasna cap a la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi. Ja fa dies que les dues dones varen tornar de la vall del Gheris, però fins ahir estigueren molt ocupades amb la festa de l'Aid El Kebir, primer preparant pastetes i després fent assecar i conservar la carn de xai que no s'havia consumit fresca.

Sidi Alí Ben Larbi les rep de seguida. No ha oblidat pas els serveis que li ha fet la Fàtima, empenyent els Ait Kerat Ighsan i àdhuc els Ait Iub a decantar-se pel seu partit. Ni tampoc no vol deixar passar l'ocasió de travar amistat amb una muller dels Ait Mohamed, per la influència que pugui tenir sobre el seu marit i, de rebot, sobre la resta del clan. Els projectes d'agrupar tots els llinatges de Ferkla sota la seva pròpia direcció van endavant i enguany han donat dus passes gegantines: el seu matrimoni amb una filla dels poderosos Ait Amar U Mansur de Sat i la retirada voluntària del caid Hamed.

Per molt feble que fos el seu comandament en aquests darrers anys, el caid Hamed havia estat fins ara la màxima autoritat de l'oasi a més de ser el cap suprem dels Ait Mergad. La seva renúncia a la representació del soldà i el fet que ell mateix es consideri des d'ara com un simple *amghar* deixa vacant la plaça, una plaça que Sidi Alí Ben Larbi té força possibilitats d'ocupar si sap negociar amb habilitat i atreure's de mica en mica els clans que encara no li donen suport. L'altre candidat és l'Alí Jakm, sense cap mena de dubte; però en Jakm no aconseguiria mai fer acceptar als Irbiben el seu domini a causa de la pugna que enfronta els dos grups des de fa molts anys. En canvi ell té les mans lliures per a pactar amb tothom i en el seu passat sols hi ha un prestigi religiós irrefutable.

Si en Lahcèn Ait Kedduix, cap dels Ait Amar U Mansur de Sat, li ha concedit per esposa la seva filla Rkia tot i estar emparentat amb l'Alí Jakm és perquè no veu incompatibilitat entre els dos homes, o potser perquè en Jakm ja és molt gran i els seus fills no semblen gaire interessats pel poder. En tot cas, per a Sidi Alí aquest enllaç ha estat providencial. Ja tenia una primera esposa, una dona àrab de Sidi l'Huari que li havia donat dotze fills, però això no ha estat pas un inconvenient, car l'Alcorà li concedeix el dret de casar-se amb quatre, i la seva edat força avançada tampoc no ho ha estat en absolut: la major part dels seus avantpassats varen viure cosa de cent vint anys i tothom sap que engendraren fills fins al darrer moment gràcies a la baraka de

què gaudien. Per què no hauria de ser com ells? Potser, amb el temps, li caldrà cercar una tercera muller pertanyent als Irbiben. Si l'aconseguís, tindria assegurada una bona relació amb els principals clans Ait Mergad i encara li restaria la possibilitat de pensar en una quarta... Tal vegada una filla dels Ait Iub o dels Ait Mohamed...

Aquestes idees bullen a la ment del xeic mentre rep les dues dames al saló de convidats, les fa asseure sobre la gran catifa roja i els pregunta molt amablement per les respectives famílies. Elles responen amb les frases fetes de rigor, que van repetint-se durant una bona estona. Mentrestant, dos esclaus porten una safata plena d'ametlles, mel, oli d'oliva i suc de dàtils repartits en platets al voltant d'una tetera fumejant, aromàtica. Un cop servit el te, Sidi Alí Ben Larbi vol saber quin és el motiu de tan apreciada visita.

- No et destorbarem gaire –s'excusa la Fàtima, que duu la veu cantant-. Sols hem vingut a demanar-te un consell per a la Hasna.
- La vostra presència no em pot destorbar de cap de les maneres. Ans al contrari. Però... quin problema té la Hasna que necessiti els meus consells?
- El seu marit, en Gasi, la vol repudiar perquè no li ha donat ni un sol fill en quatre anys de casats.
- Bé, potser en Gasi sols tracta de fer-la espantar. Com podria repudiar una muller tan jove i tan bonica?
- Doncs el cas és que ja va repudiar les dues dones anteriors pel mateix motiu.
- Vols dir que les altres dues tampoc no li havien donat fills?
- Exactament.
- Aleshores, amiga Hasna, el teu problema té una solució molt senzilla!
- Ho dius de veritat? –exclama la Hasna, mentre s'apropa al xeic arrossegant-se per la catifa per escoltar millor les seves paraules-. En les teves santes mans poso la meva vida i la meva esperança!

La Fàtima veu brillar en els ulls de la seva veïna una llum que no havia vist mai fins ara, ni quan es trobaven rentant roba al riu, ni quan es visitaven per l'Aid El Kebir, ni quan es varen reconèixer durant la festa d'Igulmimen. La seva expressió melangiosa ha deixat pas a un somriure obert, expectant. Potser la xicota no ha entès encara quina és aquesta solució tan senzilla, però Sidi Alí Ben Larbi sens dubte li ho farà comprendre

tot seguit. Aprofitant el gest d'apropament, el sant home li agafa una mà entre les seves i segueix parlant molt a poc a poc, sense alçar gaire la veu:

- Amb l'ajut de l'Altíssim i amb la teva ferma voluntat, enguany li oferirem a ton marit un formós vailet.

La primera reacció de la Hasna ha estat la de retirar la mà, però acte seguit s'ho repensa i cedeix del tot quan el xeic li pregunta:

- Que potser tens por de mi?

No, es diu la noia, ella no té por de res ni de ningú. Els Ait Mergad no la coneixen, la por. Ella està decidida a fer el que calgui per obtenir descendència.

- Sols tracto d'ajudar-te –continua ell-. Que potser no ho saps, que el tacte és la millor manera de fer-te passar la *baraka* que el Senyor ha tingut la generositat d'atorgar-me?
- Bé –interromp la Fàtima-, jo ja he fet les presentacions. Ara me n'haig d'anar, que tinc altra feina.

I desapareix de la sala deixant la seva amiga tota sola amb el santó, car ella sí que ha entès des del primer moment quina era la solució del problema. Si en serà d'estúpid aquest pobre Gasi!

Poc després, a mitjans de febrer, l'Alí U Tarmun aconsegueix un contracte de trenta rals per acompanyar i donar escolta a dos jueus d'Asrir, l'Abraham i en Saul, que van al Tafilalt a proveir-se de mercaderies. La durada del viatge serà de vuit o deu dies, tenint en compte el temps que han de romandre allí per a fer les compres pertinents. Aniran a cavall de les mules però tornaran a peu, amb les bèsties ben carregades.

Com que han de travessar territoris de diverses tribus, a més a més de l'Alí duen dos protectors Ait Atà: un dels Ait Khabbaix que dominen el Tafilalt i un altre dels Ait Iazzà que ocupen el curs baix del riu Ferkla, car en aquest moment hi ha un malentès entre ambdós grups i cap d'ells no podria impedir un atac del contrari als seus clients. En èpoques passades, quan totes les tribus Ait Atà estaven d'acord, n'hi hauria hagut prou amb un sol guardaespalles.

L'Alí està molt il·lusionat amb aquesta expedició, no sols pels diners que s'hi guanyarà sinó també perquè li permetrà conèixer el famós Tafilalt, on encara no ha estat mai en la seva vida. I se n'expliquen tantes meravelles, d'aquella contrada!

Surten un matí del mercat d'Asrir, tots cinc embolicats amb capes i barnussos de llana per a protegir-se del fred. Els tres membres de l'escolta duen espingardes o fusells, gumies i un sarró penjat a l'espatlla, mentre l'Abraham i en Saul van desarmats i es distingeixen de lluny pel casquet negre de jueus, tot i dur-lo tapat amb la caputxa. Junt amb ells han emprès el camí una dotzena de persones, a les que de mica en mica se n'ajunten d'altres fins a formar una vertadera caravana. La major part van a peu, acompanyant les bèsties carregades de gom a gom. No es dirigeixen pas tots al Tafilalt, sinó que una bona part es quedaran als oasis del curs baix del riu Ferkla.

En Hamú, el membre dels Ait Khabbaix encarregat d'escoltar els dos mercaders israelites, resulta ser un jove molt obert i molt simpàtic. Amb l'Alí de seguida es fan amics. Tindrà uns trenta anys com a molt, és alt i prim, sempre mira endavant i els seus gestos donen una idea de noblesa. Li explica que va prendre part a la batalla de Budenib contra els francesos, ara fa cinc anys.

- He sentit dir que fou terrible –fa l'Alí-. Jo encara era un vailet en aquella època.
- Sí que va ser-ho. Els cristians anaven molt ben armats i també, cal dir-ho, sabien organitzar-se. Nosaltres, en canvi, sols disposàvem d'espingardes i d'alguns fusells com el teu, no gaires. Els vam fer front amb coratge, sobretot al principi, però quan aquelles maleïdes màquines varen començar a vomitar foc sense pausa, sense deixar-nos temps ni per a carregar els fusells, alguns dels nostres varen esverar-se. No és que vagi fugir ningú, això no, simplement vull dir que va haver-hi un cert desordre. Érem uns vint mil homes i, encara que la major part pertanyíem als Ait Khabbaix, també hi havia representants de moltes altres tribus.
- Sí, això ja ho recordo.
- Bé, doncs cada grup obeïa els seus propis capitosts i veia la situació d'una manera diferent. Amb les màquines vomitant foc a sobre nostre, no era senzill prendre decisions, transmetre-les i fer-les complir. Per molt que vàrem esforçar-nos, al final vam haver de batre'ns en retirada, deixant molts cadàvers darrere nostre. Aleshores els francesos no sols recuperaren la caserna de Budenib que nosaltres havíem assetjat, sinó que varen establir-se definitivament a la vall del Guir. Ara, això sí, també n'havíem pelat molts dels seus abans de retirar-nos.

- Com són els cristians?
- Tenen la pell més blanca que nosaltres i van vestits d'una manera molt estrafolària: porten una mena de *serual* llarg fins als peus, que anomenen "pantaló", unes botes negres que pugen pel damunt d'aquest *serual*, una camisa oberta per davant i un casquet amb visera, tot del mateix color, un verd apagat com les fulles de l'acàcia. I parlen un argot que no hi ha qui l'entengui.
- Tots van vestits igual?
- Sí, els que jo vaig veure sí. Però m'han dit que fora del camp de batalla es guarneixen d'una altra manera molt diferent.
- I, tret del vestit, com es nota que són cristians?
- Bé, en realitat no es nota gaire. N'hi ha que duen una creu penjada al coll amb una cadeneta, però queda molt amagada. En fi, si t'haig de ser franc, la major part dels invasors amb qui vàrem lluitar nosaltres no eren cristians de veritat, sinó musulmans d'Algèria que estaven al seu servei des de feia temps i vestien el seu mateix uniforme.
- Que Déu els maleeixi! Venuts!

Amb aquesta conversa van fent camí sense gairebé adonar-se'n. Han deixat a l'esquerra la ruta d'Igilmimen i avancen per un terreny pedregós, desèrtic, seguint el curs del riu Ferkla que ja no duu ni una gota d'aigua. Piquen dret cap a l'est bo i contemplant al sud els darrers contraforts del Jebel Ugnat, una mola de roca granítica seca i aspra.

Fa quasi tres hores que han sortit d'Asrir quan atenyen la frontera entre els dominis de la confederació Ait lafelman i dels Ait Atà, un límit sempre conflictiu, fixat ara fa trenta anys per la batalla de Tiliuín. Tant a l'Alí com a en Hamú, que no havien arribat al món, aquella guerra els sona com un fet llunyà, quasi llegendari. Però no cal oblidar que l'avi Bassú hi va prendre part d'una manera prou activa i sempre ho explica ple d'orgull: varen enviar a l'altre barri uns mil sis-cents Ait Atà en un sol matí, assegura, tot i que els Ait lafelman varen perdre també quatre centenars d'homes.

Per sort, d'ençà d'aquell carnatge el conflicte entre ambdues grans confederacions no s'ha revifat i les baralles ocasionals no van més enllà de les que solen tenir lloc al si de les diferents tribus, entre clans o entre famílies. D'aquesta manera, l'Alí U Tarmun pot caminar ara pel territori Ait Atà amb una certa confiança, tenint a més a més al seu

costat un home tan ferm com en Hamú i també en Baha, representant dels Ait Iazzà que són majoria en aquella contrada.

En Baha és bastant més gran que ells i va embotit dins el barnús, gairebé sense dir ni una paraula. Per a ell, per a un Ait Iazzà com Déu mana, seria denigrant barrejar-se amb els Ait Mergad, aquests veïns de costums relaxats que sempre han estat vistos amb desconfiança. Si en aquests moments fins i tot fóra mal vist el travar amiat amb un membre dels Ait Khabbaix! De fet, dintre la confederació Ait Atà, els Ait Iazzà no gaudeixen de gaires simpaties per part dels altres grups, tret dels Ait Isful amb qui tenen un pacte permanent, i es troben sempre bastant aïllats. Això probablement ha influït en llur caràcter esquerp i sorrut, del que en Baha és un bon exemple.

D'amagat, els dos nois joves se'n fumen d'ell perquè, entre els Ait Mergad, Baha és nom de dona. L'escarneixen i el tracten d'efeminat, com si no sabessin que pels Ait Atà és una manera afectuosa de dir Brahim.

Cal fer constar en la seva defensa que l'home es comporta correctament malgrat l'expressió malagradosa que duu al rostre. Garanteix la seguretat de tot el grup i, quan atenyen Melaab, els convida a beure junts una gerra de llet batuda a les portes de casa seva, tot aprofitant que la caravana s'ha aturat. Alguns viatgers es queden aquí. D'altres s'incorporen a la colla per dirigir-se cap al Tafilalt o només al següent alcàsser, Urturug, on arriben poc després del migdia. Allí s'ajunten al grup una dotzena de mercaders amb les mules carregades de terrissa, un producte local que té molta acceptació a les contrades del voltant.

Quan tornen a emprendre la marxa, el sol ja ha començat a declinar. Encara caminen un parell d'hores llargues pel curs del riu Ferkla, fins al punt en què s'uneix amb el Gheris, que també baixa sec. Una mica més enllà de la confluència, el territori Ait Atà deixa pas al de la tribu Sabah, formada per beduïns que parlen àrab i no entenen el berber. Ara torna a ser l'Alí U Tarmun l'encarregat de protegir el grup, car la tribu Sabah té una relació excel·lent amb els Ait Mergad, com a membres que són de la confederació Ait Iafelman, i en canvi és enemiga secular dels Ait Atà.

La caravana s'atura al cap de poca estona, al costat d'uns pous, per muntar el campament i passar la nit. Es fa una gran foguera central amb llenya que recullen entre tots i els membres de les diferents escoltes arriben a un acord per a la repartició dels torns de guàrdia.

Des de primera hora del matí continuen avançant per un terreny pla i absolutament sec. Els cims de l'Ugnat s'han quedat enrere. No fa tant fred com a Ferkla i el cel, que ahir es trobava cobert de pols a conseqüència del vent, apareix ara blau, sense ni un sol núvol. Al cap de poca estona distingeixen una successió de *khettares* que travessen el camí en diagonal. N'hi ha mitja dotzena, l'una al costat de l'altra, i els diferents pous d'accés a les canalitzacions subterrànies ofereixen un aspecte força curiós, envoltats d'un gran tossal de terra acumulada en el moment d'excavar-los. L'Alí està prou acostumat a veure *khettares*, al propi oasi de Ferkla n'hi ha unes quantes, però potser no n'havia trobada mai cap de tan espectacular.

Després van passant pels diversos alcàssers de la tribu Sabah, on se'ls uneix moltíssima gent que es dirigeix al Tafilalt. Els homes, apart de la parla, no es diferencien gaire dels Ait Mergad o dels Ait Atà ni en la fisonomia ni en la manera de vestir. En canvi, les dones van completament embolicades amb un xal negre que els cobreix fins i tot el rostre, deixant-les amb prou feines l'espai just per a guaitar l'entorn, i encara la major part es conformen de mirar amb un sol ull. Aquest rigor sorprèn l'Alí, acostumat com està a veure les noies de la seva tribu amb el rostre descobert i lluint uns pentinats d'allò més vistosos.

Aquí, gràcies a l'aigua duta per les *khettares*, els palmerars tornen a ser verds i frondosos, un esclat de vida en mig del desert que els ha envoltat fins ara. Ja no hi ha grans muntanyes, però sí unes eminències de roca planes per sobre i sovint amb força sorra al voltant. Al damunt de l'eminència més alta s'hi distingeix un *agudim*, una d'aquestes torres aïllades que serveixen per a controlar el pas dels viatgers i detectar possibles incursions enemigues. Des d'allà dalt, pensa l'Alí, es pot albirar un exèrcit a quatre o cinc hores de distància.

Seguint sempre el curs del riu, es van desviant gradualment cap al sud. Al migdia descobreixen a l'esquerra un turó punxegut que treu el cap per sobre del palmerar, coronat igualment per una torre de vigilància. És el Jebel Erfud, explica en Hamú, i afegeix:

- Al peu d'aquesta muntanya corre el riu Ziz, que ve del Gran Atlas i, juntament amb el Gheris, formen aquest magnífic oasi del Tafilalt.
- Allí és on s'ajunten? –pregunta l'Alí, curiós-

- No –respon en Hamú-, no s’ajunten. Segueixen tots dos en paral·lel cap al sud i és entremig dels dos on es troba el palmerar. Per això és tan gran, perquè rep aigua de dues bandes.

Al cap d’un parell d’hores hi entren de ple. Al començament l’Alí U Tarmun, que tant i tant havia sentit parlar d’aquest oasi, troba que s’assembla molt a qualsevol altre. Fins i tot és menys frondós que el de Ferkla i, per descomptat, molt menys verd que el de Todra. Però el que caracteritza el Tafilalt –i això no ho descobrirà ell fins més endavant- és per una banda la seva grandària, més d’un milió de palmeres repartides per una plana inacabable, i per altra banda una situació molt especial que l’ha convertit en un enclavament estratègic al llarg de la història.

Durant molts segles era d’aquí d’on sortien les grans caravanes que travessaven el desert fins a Timbuctu i tornaven carregades d’or i d’esclaus, garantint així la prosperitat econòmica de la regió, però aquest comerç fa quasi vint anys que s’ha interromput, quan Timbuctu fou conquerida pels francesos. Potser per això la primera impressió de l’Alí ha estat un desengany. No obstant, la cosa canvia quan travessen el Ziz i arriben al mercat de Mulai Alí Xerif, destí final dels dos israelites.

Malgrat ser una hora prou avançada, l’animació és considerable. Ni el mercat d’Asrir ni el de Tinerhir ni el d’Igulmimen poden comparar-se amb aquesta esplanada on s’apiloten tota mena de productes agrícoles i artesans formant vertaderes muntanyes i per on passegen homes de totes les races i colors, blancs i negres, àrabs i berbers, musulmans i jueus. Limitant l’esplanada per l’oest s’alça l’alcàsser Abu Am i pel nord l’alcassaba de Rissani, molt gran però mig enrunada.

L’Abraham i en Saul troben allotjament en una casa d’Abu Am, on tenen família. En Hamú i l’Alí U Tarmun prefereixen acampar als afores, mentre en Baha se’n va pel seu compte. Durant la nit parlen del Tafilalt, de la seva història i de la seva importància per al conjunt del país. Aquí va néixer el primer estat islàmic del Marroc, Sijilmassa, fa més d’onze segles, i aquí fundà Mulai Alí Xerif la nissaga dels Alauites, a la que pertany el soldà actual.

- Encara que jo no li tingui cap simpatia al soldà actual –comenta l’Alí-, m’agradaria visitar la tomba de Mulai Alí Xerif.

- Per què no? Podem anar-hi demà –respon en Hamú-. És molt a prop d'aquí. De passada, t'ensenyaré una miqueta el Tafilalt. Al cap i a la fi, els nostres clients tindran prou feina amb els negocis. No ens necessitaran pas.

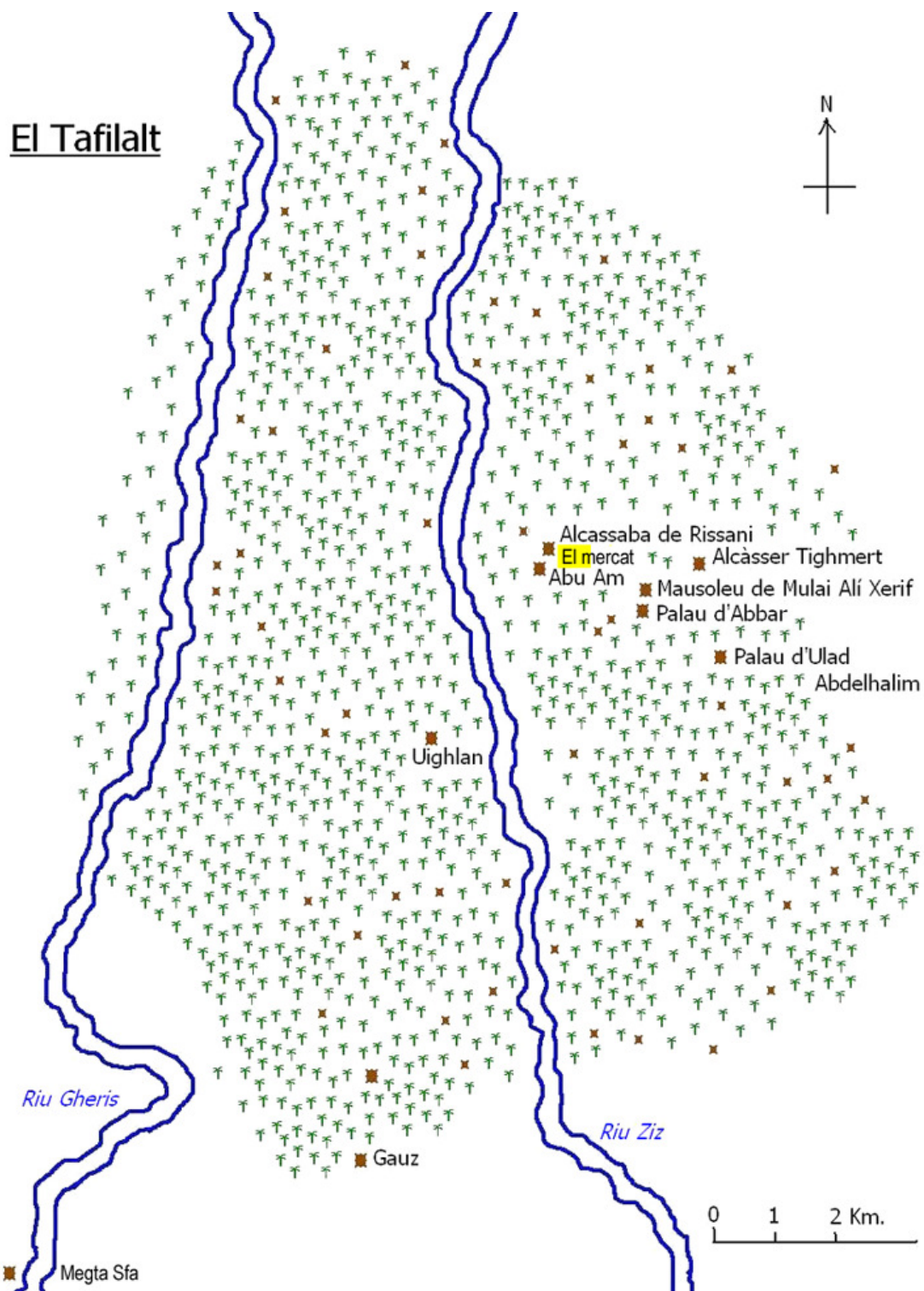
Així, l'endemà es dirigeixen a la Zauïa de Mulai Alí Xerif, un petit alcàsser amb una dotzena de cases i, al mig, el mausoleu on reposa la despulla del sant home, mort fa prop de tres-cents anys. Els dos joves entren al santuari, es planten al costat de la tomba i resen una breu pregària. Tots dos demanen a Déu que els doni forces per a lluitar contra l'amenaça estrangera, tal com va donar-ne en el seu moment a Mulai Alí Xerif per a redreçar un imperi caigut a l'anarquia.

Sortint de la *zauïa* pel sud, passen davant el palau d'Abbar, que queda amagat darrere una muralla de tàpia com la de qualsevol alcàsser.

- És aquí on Mulai Hassan i altres sobirans anteriors amagaven el tresor imperial –explica en Hamú-. En aquella època, sis-cents soldats negres de la guàrdia real armats fins a les dents guardaven el recinte.
- Doncs ara la vigilància sembla molt més relaxada...
- Sí. Malauradament, el tresor acumulat per Mulai Hassan es va dissipar en pocs anys sota el regnat de Mulai Abdelasís, entre les joguines mecàniques comprades als cristians pel jove emperador i les despeses de la guerra contra Bu Hamara.

Els dos nois continuen passejant cap a l'est sota les palmeres, fins que es topen amb un altre recinte fortificat de grans dimensions, dotat d'altíssimes torres d'angle que s'alcen orgulloses pel damunt de l'oasi mentre la porta que s'obre al mig és d'estil ciutadà, tota plena de rajoles i de guix esculpit com les de Fes.

- Aquest és l'alcàsser Tighmert –assegura en Hamú-, edificat també pel *makhzèn*, fa cosa d'uns vint anys, amb una funció bàsicament militar.
- Si que tenia ben controlat el Tafilalt, Mulai Hassan.
- I encara no has vist l'alcàsser Ulad Abdelhalim, on resideix el *khalifa* del soldà. Aquella sí que és una gran fortalesa!

Quan tornen al mercat, el troben ple de gom a gom, encara molt més animat que ahir a la tarda. Des del xerif de pell claríssima, turbant verd i cara rodona fins a l'esclau portat del Sudan i des del rude guerrer Ait Atà que no deixa el fusell ni per a dormir fins al pacífic venedor de teles incapaç d'alçar la veu si no és per anunciar un producte, tothom hi és representat i tothom s'hi barreja. Fa goig contemplar-lo.

Allí concorren les mercaderies més diverses que hom pugui arribar a imaginar-se, apilotades al damunt d'estores fetes amb fulles de palmera trenades. Entre les llegums, n'hi ha algunes que l'Alí no havia vist mai en sa vida, com els codonys o una espècie d'espínacs que anomenen *melukhia*, molt apreciats en aquesta contrada. També s'hi veuen tota mena de peces de vestir per a homes i per a dones: *haiks* de diferents colors, gel·labes, barnussos, capes de llana, *seruals* més curts o més llargs, turbants blancs, negres, blaus o verds, casquets per als musulmans o per als jueus, babutxes de qualsevol mida, sandàlies de pell o de goma, cinturons, camises.

El mercat ofereix igualment una varietat increïble de joies d'ambre, d'argent, de coral: braçalets, collarets, fíbules, arracades, cadenes, penjolls de monedes antigues i malles per al front, per a les cames o per a la cintura. Tampoc no manquen els productes artesans més diversos: plats de fusta, gerres de terra cuita, eines de ferro forjat, sarrons de cuir, pipes fetes d'os, alforges d'esparg, cordes trenades amb escorça de palmera, llibres manuscrits, manxes per al foc, llums d'oli, catifes per a la pregària, rosaris, panderetes, llaüts, arades, falç, trampes per a caçar conills o guineus... Quant a les espècies, els perfums i els medicaments, la varietat és increïble: pebre vermell del Sudan; safrà de la conca del Sus; pebre negre, nou moscada, clavell d'espècia i ungüent de nard portats de l'orient, almesc de l'Himàlaia, làdan de Turquia, galega xinesa, mirabolaner de la Índia... I pel que fa a les armes, hi ha fusells importats d'Europa, dagues d'El Quelaa de Mguna i mitja dotzena de pistoles requisades als francesos.

En successius recintes tancats per uns murets de tàpia de poca alçada s'hi troben a més a més les diferents classes de bestiar: vaques, cabres, ovelles de diferents races, dromedaris enormes, ases diminuts, mules, alguns cavalls –pocs- d'esvelta figura, i també aviram, gallines, coloms i un animal que l'Alí tampoc no coneixia: el gall dindi.

I per acabar, en un altre recinte molt gran però bastant buit, els dos nois descobreixen el mercat d'esclaus. En Hamú assegura que s'ha anat degradant aquests darrers anys, d'ençà que els francesos ocuparen Timbuctu i varen interrompre el trànsit de les caravanes. Abans arribaven al Tafilalt milers de negres cada hivern, capturats al Sudan en les guerres tribals o en ràtzies dels àrabs. Aquí eren subhastats i distribuïts per tot el país a través d'unes xarxes mercantils molt ben organitzades. Però això s'ha acabat.

Ara sols es troben exposats per a la venda mitja dotzena d'homes dels que tal vegada s'han hagut de desprendre llurs propietaris a causa de problemes econòmics, així com

un parell de dones bastant grandetes i alguns vailets de vuit o deu anys. Les nenes i les xicotes joves, comenta en Hamú, van molt buscades per a emprar-les com a concubines i generalment no surten al mercat, sinó que els xerifs les compren directament a algun tractant conegut abans que arribin a la pubertat. Quant als homes, aquí al Tafilalt sols els fan servir per a les tasques domèstiques, no per a llaurar la terra com a d'altres regions ni per a funcions militars, tret dels que formen part de la guàrdia del soldà.

Realment, aquest mercat ofereix una imatge bastant patètica. Un sol venedor va prenent un per un els diferents esclaus i els fa donar una volta pel recinte, tot escoltant les ofertes del públic, més aviat escàs, que roman a l'expectativa mentre ell va repetint sense parar el darrer preu que hom ha donat. Però les licitacions no passen de cinquanta rals en el millor dels casos i no es conclou cap operació, de manera que l'encarregat de la subhasta torna l'individu en qüestió a la tarima i comença la ronda amb el següent.

Els possibles compradors, xerifs grassons amb cara de bonhomia, examinen la mercaderia sense cap mena de vergonya, palpen els muscles dels captius per valorar la seva força i els fan obrir la boca per saber com tenen la dentadura. També els alcen les túniques velles i apedaçades que els cobreixen per comprovar que no pateixin cap defecte físic. Si es tractés d'adquirir una vaca o bé un cavall no s'hi mirarien pas més.

La prova de que els antics propietaris d'aquests esclaus se n'han hagut de desfer per dificultats econòmiques la tenim en el seu propi aspecte miserable i descurat. No s'assemblen de res amb els altres negres que l'Alí ha vist voltant pel mercat, fent les compres per a llurs amos amb aire altiu i respectable, més altiu i més respectable com més benestant és la família a la que pertanyen. Aquests, en canvi, es veuen afamats, tristos, mal engiponats. Van descalços i vestits de qualsevol manera, fins al punt que fa pena mirar-se'ls.

- Vosaltres en teniu, d'esclaus, a casa vostra? –li pregunta l'Alí al seu company amb curiositat-
- No –respon en Hamú, rient-. Ni els necessitem per a res. Això de comprar-se concubines i servidors per a la llar és un costum dels xerifs, que disposen de diners i no saben fer-se la feina ells mateixos. Nosaltres, els Ait Atà, ens en podem passar perfectament.

- Sí, nosaltres també. De fet, a Ferkla n'hi ha molt pocs, només a la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi, on vaig comptar-ne una vintena, i a l'alcàsser lhandar, on els fan servir per a les tasques del camp.

Apart dels articles més diversos, al mercat d'Abu Am també s'hi troben les darreres notícies procedents dels quatre cantons del Marroc. En aquest cas resulten força alarmants: els sahrauís i la gent del Sus comandats per El Hiba varen aconseguir ocupar Marràqueix durant un mes l'estiu passat, però finalment foren vençuts i s'han retirat a l'altre cantó de l'Atlas, a la regió de Tarudant, mentre en Thami El Glaui ha recuperat el seu càrrec de baixà de la ciutat. Per altra banda, les tropes franceses avancen com una piconadora irrefrenable sobre les planes agrícoles del Garb, la Tadla, el Hauz, la Xauïa, la Dukala, tot el que ells anomenen sarcàsticament "el Marroc útil". Com si la resta no servís per a res!

Vist que l'Abraham i en Saul en tenen per uns quants dies de fer les compres, en Hamú convida l'Alí a visitar Megta Sfa, no gaire lluny de l'oasi. És allí on té tota la família, els pares, la dona i un parell de criatures. L'Alí accepta encantat i emprenen el camí cap al sud després de travessar el curs del Ziz, arribant al cap d'una estona a les portes d'un gran alcàsser, que en Hamú identifica com Uighlan. En escoltar aquest nom, l'Alí pensa en la Sara, la moixa jueva amb qui va perdre ell la innocència l'any passat. Mira per on, han anat a parar al seu poble natal. Com el deu enyorar, la pobra noia, tancada en aquella casota d'Asrir! En veure davant la muralla un grapat de dones jueves que renten la roba a la sèquia i un munt de quitxalla que corre d'una banda a l'altra, el fill d'en Tarmun es pregunta si no seran alguns d'ells els parents de la melangiosa xicota que s'ha sacrificat voluntàriament per ajudar-los.

Continuant cap al sud, en poc més d'una hora el camí els condueix fins a Gauz, un alcàsser de dimensions modestes situat al darrer límit de la zona de conreu. En aquest punt giren completament a l'oest i s'endincen al desert, un desert sorrenc de tons beix i grogós. Una hora més tard, havent travessat la llera seca del Gheris, atanyen Megta Sfa, un petit alcàsser habitat pels Ait Khabbaix que s'alça imponent a l'altra riba. És com si aquests nòmades acostumats a les terres àrides no haguessin fet altra cosa que posar un peu tímidament al Tafilalt quan el varen conquerir ara fa cosa d'un segle, com si tinguessin por de perdre el seu caràcter guerrer si s'emmotllen a la vida confortable de l'oasi, de manera que prefereixen contemplar-lo des de fora.

L'Alí és molt ben rebut a cal Hamú, tant per part dels homes que li fan els honors amb insistència com de les dones que, sense deixar-se veure gaire, li preparen uns plats deliciosos a base de xai o de cabra. Sols li desplaú el pa. De fet, ja li ho havia advertit l'avi Bassú: els Ait Atà fan un pa d'ordi força bast i el deixen mig cru, com si volguessin estalviar-se la llenya de coure'l. Quatre dies més tard, els dos nois tornen al mercat de Mulai Alí Xerif, però els israelites encara no estan a punt de marxa perquè esperen una comanda de babutxes que els han de dur de Zrigat.

- O sigui que les famoses babutxes del Tafilalt –s'estranya l'Alí- en realitat venen de fora.
- Bé –respon l'Abraham-, cal dir que Zrigat no és gaire lluny del Tafilalt, només a mitja jornada remuntant el curs del Ziz.

Certament, a l'oasi no manquen els artesans: fusters, forjadors, terrissaires, joiers, basters i sobretot els adobers de pells que li han donat anomenada dintre i fora del Marroc. No obstant, la gran majoria dels productes que s'hi troben procedeixen d'altres indrets, ja sigui dels pobles del voltant com Zrigat, de Fes, de Timbuctu, de l'Orient o d'Europa. Car el Tafilalt és, abans que res, un punt de trobada, una cruïlla entre les diverses rutes comercials del Nord d'Àfrica.

Capítol setè: de la primavera de 1913 a la primavera de 1914

Quan l'Alí es presenta de retorn a El Khorbat amb els trenta rals a la butxaca, son pare l'acull amb un discurs inesperat.

- Aquests diners te'ls has ben guanyat –li adverteix-. Són per a tu. Però no se t'acudeixi dissipar-los de mala manera.
- No tinc la mà foradada –respon l'Alí, una miqueta confós amb aquest sermó-. Per què m'ho dius això?
- Perquè ja tens divuit anys i comença a ser hora de preparar el teu matrimoni. Et cal estalviar per al dot i per a les despeses de la festa.
- Sí, bé, però és que encara no tinc promesa.
- La teva mare i jo hem estat pensant en aquesta qüestió. Corren temps difícils, els clans Ait Mergad no sempre estan d'acord entre ells i fóra molt enutjós trobar-te amb una esposa que, de sobte, pertanyés a un llinatge en conflicte amb el nostre. A tu et convé un enllaç dins els Ait Amar Guahí, per descomptat, i encara millor dins la pròpia família.
- Sí, això ja ho sabem.
- La teva mare i jo –continua en Tarmun amb aplom- vam aprofitar la nostra estada a Iglumimen per a temptejar les possibilitats. L'oncle Bruk només té una filla i la va prometre ja fa temps. En canvi, les dues noies de l'oncle Amuri que resten solteres estan lliures. Quan li vam insinuar la possibilitat de triar-ne una per a tu, ell va contestar que l'Aixa era massa petita, però que no tindria cap inconvenient pel que fa a la Itó. Què et sembla?

Sorprès, l'Alí tracta de recordar aquella nena de deu anys esvelta com una gasela, tímida com un ocell i amb el rostre innocent d'un anyell que corria descalça sobre les pedres cantelludes per empaitar les cabretes. Era prou encisadora, pensa, i també força treballadora. No hi ha cap motiu per no fer-ne la seva esposa. Però sobtadament l'assalta un dubte: podrà la gasela de la muntanya acostumar-se a viure entre els murs d'un alcàsser?

- Faré el que cregueu millor –contesta submís-.

Pocs dies després la Fàtima rep una visita de la Hasna, que no cap a la pell de contenta: per fi s'ha quedat en estat. La seva amiga l'abraça i la felicita, bo i picant-li l'ullet amb discreció. En Gasi també es mostra prou satisfet. Encara falta que sigui un vailet el qui

vingui al món, un hereu del seu nom i de les seves terres. Però, de moment, el primer pas està donat i, tal com s'ha prenyat una vegada, pensa l'home, la Hasna es pot prenyar moltes més.

En això no s'equivoca. La seva esposa ha esdevingut una feligresa de la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi; no passa una setmana sense dur-hi alguna ofrena i continua rebent la *baraka* del xeic. Sovint hi va tota sola, però de vegades l'acompanyen algunes veïnes, parentes o altres dones del seu clan, desitjoses de visitar el recinte sagrat i, quan és possible, de saludar el fundador. Així, de mica en mica, la relació entre l'agrupament místic i els Ait Mohamed es va fent més cordial.

Ans que donar suport als Ait Amar U Mansur, amb en Jakm i la família Beni Hia al davant, o bé als Irbiben moguts pel caid Hamed, que si ha deixat oficialment el càrrec de representant del soldà, no per això ha renunciat al poder, els clans minoritaris, conscients de que mai no podran dominar la tribu, prefereixen confiar els afers a un home neutre com Sidi Alí Ben Larbi, de manera que els caps de família Ait Mohamed es deixen convèncer l'un rere l'altre per les seves mullers que freqüenten la *zauïa*.

La panxa de la Hasna va creixent al mateix ritme que la popularitat del xeic. El suport dels Ait Mohamed ve a sumar-se al dels Ait Kerat Ighsan i dels Ait Iub, sense parlar dels poderosos Ait Amar U Mansur de Sat. Però és que, apart dels Ait Mergad, la Zauïa ha sabut guanyar-se tota la resta de la població de Ferkla: els *imeluan* de pell fosca, els *imasighen* blancs de tradició sedentària, els esclaus alliberats, els àrabs de la zona oriental i, per descomptat, els *igurramen*. El seu prestigi religiós atreu totes les mirades i el seu missatge de pau captiva totes les voluntats. Àdhuc els jueus li tenen simpatia perquè esperen que els protegeixi contra els abusos de les tribus guerreres.

En un moment com aquest, pensa la gent, el que cal és evitar les baralles internes i presentar un front unit en el cas que els francesos ataquessin l'oasi. Per a aconseguir això no hi ha ningú més adequat que un cap religiós, descendent de sants i defensor de l'islam abans que de qualsevol interès de clan.

Dia rere dia, mes rere mes, la Zauïa rep donacions de camps de conreu, de palmeres i de tota mena de béns que la van transformant en una institució rica i poderosa. Ja ningú, tret de Sidi Alí, no coneix els límits de les seves possessions ni la vàlua de les collites que pugui obtenir-ne. Tots els conflictes entre veïns, entre famílies, entre alcàssers es resolen a la Zauïa, que fa un paper de mediació i, en darrer terme, dicta

sentència segons la llei corànica, sentència que ningú no s'atreveix a incumplir i que, en darrer terme, el xeic faria executar mitjançant la força dels seus milers de seguidors repartits per tots els pobles de Ferkla i per molts d'altres contrades. Qualsevol que s'enfronti amb un problema del caire que sigui acut a la Zauïa. Qualsevol que es vegi perseguit, o que no tingui casa, o que vagi perdut pel món, troba refugi darrere les altes muralles de la Zauïa.

Pel juny l'Alí fa un segon viatge al Tafilalt acompanyant en Saul i l'Abraham, que ja li han agafat confiança. Quan torna, son pare li fa guardar també els diners que ha rebut per destinar-los al seu futur matrimoni. Però el xicot, que ja ha previst aquesta situació, s'ha amagat prèviament cinc rals per poder visitar, de tant en tant, la Sara, la Judit o qualsevol altra de les mosses d'aquella casa que ara ja es coneix de memòria.

Les collites d'aquesta primavera han resultat més minses que les d'anys anteriors degut a la manca de pluja i ara mateix moltes llars ja estan consumint les reserves que tenien arraconades als graners. Aquest és un dels temes de conversa més freqüents entre els homes que passen el dia mig endormiscats al carrer central de l'alcàsser, des que comença el ramadà.

L'altre tema, per descomptat, continuen essent les notícies que arriben sobre la penetració francesa i sobre la col·laboració de la família El Glai amb els invasors. El passat mes de maig, un exèrcit sota les ordres d'El Haj Thami va creuar el Gran Atlas occidental per fer front a les tropes d'El Hiba, aquells sahrauís i gent del Sus que l'any passat havien arribat a ocupar Marràqueix durant un breu període i que d'ençà d'aleshores s'havien refugiat a la regió de Tarudant.

És allí on va tenir lloc l'enfrontament entre ambdós exèrcits. El d'en Thami El Glai en va sortir vencedor i va continuar avançant cap a l'oest fins a conquerir pel juny l'alcassaba d'Agadir N'Ighir, a la costa de l'Atlàntic. D'aquesta manera la vall del Sus, coneguda pel seu valor agrícola, s'afegeix a les terres controlades pel protectorat. Per la seva banda, El Hiba s'ha retirat més al sud, a Tiznit, però no abandona la lluita ni ha perdut l'esperança de reconquerir la regió que ara se li ha escapat de les mans.

Per un altre cantó, les tropes franceses també han avançat a l'Atlas Mitjà. Segons expliquen els mercaders que vénen del nord, aquesta primavera han caigut en el seu poder l'alcassaba d'Azrú i posteriorment la de Tadla, mentre a El Ksiba s'han trobat

amb una resistència ferotge que fins ara els ha barrat el pas. Però els homes reunits al carrer central es pregunten durant quants dies podran fer front els herois d'El Ksiba amb llurs espingardes a les metralladores dels invasors.

Just després del ramadà, la gran casa dels Beni Hia s'omple de gent: veïns del propi alcàsser o d'El Khorbat Akedim i també molts membres del clan Ait Amar U Mansur vinguts d'altres indrets. L'Alí Jakm està greument malalt, ha perdut la força fins i tot per a moure els llavis i rep les visites amb una mirada senzilla d'acomiadament. El vell caid sempre rebel ha viscut prou per a saber que ja no hi ha res a fer.

Al llarg d'una setmana, dos alfaquís vinguts de Gardemit i d'Asrir tracten sense resultat de revifar-lo llegint-li sures de l'Alcorà, posant-li talismans entre la roba i fent-li beure infusions de diferents herbetes: fulles de boix, escorça d'arç blanc, alquequengi, falzilla, murta... En va les dones de la família li apliquen alquena als palmells de les mans i sobre el front. En va li preparen plats de cuscús amb llet batuda que tant li agradava i que ara gairebé no arriba ni a tastar.

A finals de setembre, en Jakm abandona la lluita. Deixa el món dels vius. En mig de plors i gemecs que s'escolten des de tot l'alcàsser, els parents mascles més propers agafen el cadàver i el duen a la sala d'ablucions de la mesquita, on el dipositen sobre la llosa central prevista per a aquests casos. Entre tots el despullen i Sidi Abdessalam el renta de cap a peus, tal com prescriu l'Alcorà, perquè pugui presentar-se davant el Senyor en estat de puresa. Després l'emboliquen acuradament en un sudari blanc i el col·loquen estirat de costat sobre un baiard llarg i prim de fusta, que pertany a tot el poble i roman sempre sota l'escala que puja al terrat, a punt per qui el necessiti.

Com que és divendres, la mesquita s'omple de gom a gom al migdia i, acabada la cerimònia habitual, Sidi Abdessalam requereix als reunits per a resar la pregària de la mort. Així ho fan, tothom dempeus, repetint una vegada i una altra en veu baixa la *fatiha* i en veu alta les paraules Alah Akbar, Déu és el més gran.

Després, quan els parents del difunt surten del temple duent el baiard a l'espatlla entre sis homes, tres per cada banda, es forma darrere d'ells una llarga comitiva que deixa l'alcàsser per la porta monumental, passa davant d'Akedim i marxa una estona entre els horts fins a trobar el cementiri. Mentre avancen a poc a poc, els acompanyants no deixen de repetir en veu forta versicles de l'Alcorà i, sobretot, la professió de fe: "no hi ha cap divinitat sinó Déu i Mahoma és el missatger de Déu".

A la comitiva s'hi troben tots els barons d'El Khorbat Ujdid, inclosos els Irbiben, que tan males relacions tenien amb l'Alí Jakm mentre era viu, i també molts d'altres que han vingut d'El Khorbat Akedim, de Sat i d'Ait Àssem en conèixer la trista notícia: cinc-centes o sis-centes veus que s'alcen potents en l'aire del desert, caldejat per un sol encara molt fort.

Un cop excavada la fossa, hi dipositen el cos embolicat en el sudari blanc, reposant sobre el costat dret i mirant cap a l'est, que és aproximadament la direcció de La Meca. El cobreixen amb uns troncs de palmera, el colguen de terra fins a formar un túmul que s'anirà aplanant amb el temps i, al damunt, hi claven dues pedres allargades, la més grossa coincidint amb el lloc on es troba el cap del difunt i la més petita sobre els peus. Fet això, els reunits es comencen a dispersar de mica en mica.

Durant els tres dies que segueixen, la família rep més d'un miler de visitants que vénen a donar-los les condolences, duent a les mans un cistell de farina cada u. La vídua s'encarrega d'acollir a casa seva totes les dones, oferint-les un gran plat de cuscús i escoltant les paraules de condol, que són unes fórmules molt concretes i conegudes. L'auxilien en aquesta tasca les diferents filles i sobretot la Khadija, una dona tan enèrgica com son pare. Mentrestant, el fill gran del difunt, l'Addí U Jakm, esdevingut ara cap de la família, fa el mateix amb els homes a la mesquita.

En Tarmun i l'Alí són dels que hi passen la tarda mateixa del divendres per expressar el seu sentiment, dipositar el cistell de farina i dur-se a la boca uns quants grapats de cuscús. També hi va, entre d'altres, el caid Hamed, a qui tothom segueix anomenant d'aquesta manera per molt que ja no sigui el representant del soldà. Davant la mort, el passat s'oblida ràpidament i l'Addí U Jakm s'abraça conmogut amb l'home que fa vint anys féu empresonar son pare.

L'endemà, una de les visites més destacades que reben els Beni Hia és la de Sidi Alí Ben Larbi en persona, que ve acompanyat d'una trentena de fills, germans i altres membres de la Zauïa. El xeic porta, a més a més de la farina, una caixa de te i roman una hora llarga al costat de l'Addí, consolant-lo certament per la pèrdua de son progenitor i parlant-li del Paradís tal com el descriu l'Alcorà, però també temptejant les opinions polítiques del nou cap de tan important família. La conclusió que treu de l'entrevista és que el fill gran d'en Jakm no té ni la personalitat, ni l'afany de poder, ni la ferma voluntat de lluitar de son pare.

Poc després de marxar Sidi Alí Ben Larbi apareix en Lahcèn Ait Kedduix, el seu sogre, que és el cap dels Ait Amar U Mansur de Sat i membre d'una de les famílies més poderoses de la regió. Els Ait Kedduix no tenen terres a El Khorbat ni als altres alcàssers de Ferkla fora de Sat, però sí un elevat nombre de *tagurts* a Iglumimen i sobretot a Tadighust, a l'alta vall del Gheris.

En Lahcèn abraça l'Addí U Jakm, li xiuxiueja les frases de rigor i accepta uns grapats de cuscús. Després l'agafa de la mà i se l'endú a fer un tomb, per poder parlar sense que ningú més els destorbi.

- Què t'ha semblat el meu gendre? –li pregunta sense preàmbuls-.
- Sidi Alí? És un bon home, sens dubte, molt culte i molt devot; un hereu força digne de son pare Sidi Larbi.
- Només això? No creus que també dóna la talla d'un bon polític?
- Sí, suposo que sí. Té molt interès pels afers de l'oasi.
- Mira, Addí –afegeix en Lahcèn abaixant el to de veu-, et parlaré amb tota franquesa. Si li he donat la meva filla Rkia en matrimoni és perquè m'interessa estar emparentat amb ell. Ha arribat el moment de que els Ait Amar U Mansur, apartats del poder fa vint anys per una mala jugada dels Irbiben, recuperem el nostre protagonisme. No et sembla?
- Home, si és possible, per què no?
- Bé, escolta: fins fa dos dies ton pare fou el nostre cabdill indiscutible i a partir d'ara ho seràs tu si decideixes ocupar el seu lloc. Pels Ait Amar U Mansur, la família Beni Hia sempre gaudireu de la nostra preferència.
- Ocupar el lloc del meu pare? No tinc pas ganes de passar-me set anys a la garjola com se'ls va passar ell, si t'haig d'ésser franc.
- Aleshores, en el cas que els Beni Hia no tingueu interès per la política, donarem el nostre suport a Sidi Alí Ben Larbi. És l'únic personatge de l'oasi que pot desbancar els Irbiben i, un cop tingui el poder, la meva filla s'encarregarà de vigilar que no prengui cap decisió contrària als interessos del nostre clan. Què te'n sembla?
- Jo no tinc res en contra del teu gendre –fa l'Addí U Jakm, desentenent-se de l'afer-. Que Déu l'assisteixi.

A mitjans d'octubre l'Alí U Tarmun pren part en una tercera expedició comercial de l'Abraham i en Saul al Tafilalt i duu a casa trenta rals més, després d'amagar-se'n quatre o cinc pels petits vicis. Amb això, son pare considera que ja n'hi ha prou per a cobrir les despeses del casament i decideix que aniran tots dos, ell i l'Alí, a demanar oficialment la mà de la Itó.

Surten un matí d'El Khorbat, a peu, amb l'ase carregat de presents: un sac de blat, quatre pans de sucre, una gerreta de mantega i una capsa de te per a la família; i per a la Itó un mocador del cap i un paquet d'alquena. La pobra bèstia no pot amb la seva ànima i la han d'empènyer sovint a les pujades.

Al principi van seguint la vall de l'Ogror tal com aquella vegada va fer l'Alí amb el seu avi, però després de passar per un engorjat on es troba el palmerar de Taghia n'Ifegh deixen a l'esquerra el camí de l'anterior viatge i continuen remuntant l'Ogror que, si al principi baixava sec, ara duu força aigua i pren el nom d'Igudamèn.

- L'oncle Amuri –explica en Tarmun- ja no és al campament que tu coneixes. El trobarem sens dubte voltant per la regió d'Ait Hani, darrere aquestes muntanyes.

A primera hora de la tarda entren a Igudamèn, un alcàsser solitari envoltat d'un frondós palmerar, i es dirigeixen a ca l'oncle Idir, que és un germà de la Fàtima. Encara és una mica d'hora, però com que ha fet molta calor al llarg de la jornada i l'ase necessita reposar, es queden a passar la nit al poble. A més a més, si no ho fessin així el seu hoste s'ofendria. L'Idir sacrifica un pollastre per donar-los la benvinguda i els insisteix perquè restin un parell o tres de dies a gaudir de la seva hospitalitat, però ells argumenten que tenen de resoldre un afer, sense explicar ben bé de què es tracta, no fos cas que finalment no hi hagués acord amb l'Amuri pel tema del casament i es convertissin en la riota de la família.

L'endemà continuen la marxa de bon matí. Molt aviat entren de ple en un congost amb parets de pedra calcària, on desapareixen els conreus. Quan surten d'aquesta gorja, el paisatge ha canviat radicalment. Les palmeres han deixat pas a una vegetació d'alta muntanya, en la que predominen els ametllers i les figueres. Deixant enrere una colla d'alcàssers repartits pel fons de la vall, arriben finalment a la naixença del riu Kerdús, que en realitat és l'Ogror o Igudamèn al seu curs alt. L'aigua brolla de sota la roca amb un raig tan potent com l'Alí no n'havia vist mai cap altre. Allí emprenen una

forta pujada en zig-zag pel penya-segat, on cal tibar el ruc amb força des del davant i empènyer-lo per darrere perquè avanci. Sort que han sortit d'hora i la calor, amb l'alçada, és força tolerable. Cap a mig matí atenyen un coll, on troben el primer grup de nòmades. En Tarmun els pregunta si coneixen a son germà i si saben on té el campament.

- L'Amuri U Bassú? No és gaire lluny d'aquí. Baixeu per aquest camí fins al fons de la vall i, quan veieu un grup de nogueres, desvieu-vos a l'esquerra.

Amb aquestes indicacions i algunes altres que els ofereixen més endavant no els costa gaire d'arribar a la *khaima* de l'avi Bassú, plantada arran d'unes cavitats obertes al cingle. És un lloc sorprenent, però l'Alí gairebé no en fa cabal. Sols té ulls per a contemplar les dues noies que preparen sèmola de cuscús assegudes al damunt d'una roca.

No hi ha cap dubte: són l'Aixa i la Itó. Per molt que hagin crescut, i realment han crescut molt, no han canviat gaire de fesomia. La Itó, que deu tenir quinze o setze anys, és força alta i no desmereix el record que en tenia, ni pel que fa al cos esvelt ni pel que fa a l'expressió d'innocència. Quant a l'Aixa, és una nena de faccions extraordinàriament formoses, amb una gràcia que salta a la vista. Llàstima, pensa l'Alí, que sigui encara massa jove pel matrimoni, tal com ha dit son pare. No passarà dels dotze anys.

Ben mirat, això no fóra un obstacle de pes. D'altres n'hi ha que les han casat a dotze anys. Moltes famílies tenen por que llurs filles puguin malmetre's en mans d'algun cràpula i procuren treure's el compromís de sobre tan bon punt arriben a la pubertat o fins i tot abans. El que passa en aquest cas és que l'oncle Amuri no vol parlar de la petita fins a haver col·locat la mitjana, no fos cas que se li quedés per a vestir sants. "Potser els meus pares varen precipitar-se" reflexiona el noi. Però tot seguit es diu que tant se val, que la Itó no és pas lletja.

L'arribada d'en Tarmun i de l'Alí causa una gran alegria al campament, on sols hi ha dones i quitxalla. Els rep l'àvia Rkia, que no havia vist el seu fill des de feia un grapat d'anys. L'avi Bassú i l'Amuri arriben cap al tard amb el ramat. L'Alí U Amuri és fora per uns quants dies.

Al vespre, havent sopat i havent parlat ja de tots els temes banals que cal tocar abans d'abordar el que realment interessa, l'Abuix envia les dues filles a dormir dins la cova

amb l'excusa que fa molt aire. Naturalment, elles entenen que s'han d'allunyar perquè la gent gran pugui parlar en llibertat i obeeixen a l'instant, encara que procuraran agusar l'oïda per assabentar-se del que puguin des de la gruta. Aleshores en Tarmun enceta la conversa.

- Bé, sols venim a confirmar allò que ja vam comentar entre nosaltres a Iglumimen. L'Alí ha trobat que és una magnífica pensada la de casar-se amb la Itó i ha volgut venir a demanar-la personalment.
- Benvinguts! –exclama l'Amuri-. A nosaltres també ens causarà una gran satisfacció aquest enllaç, que perpetuarà els lligams de la nostra família. Sols cal que ens posem d'acord en els detalls: el dot i la data.
- El costum dels Ait Mergad –respon en Tarmun- estableix un dot simbòlic de tres rals.
- Bé –replica l'Amuri-, però res no priva el nuvi d'oferir una mica més a la seva estimada si és generós. De noies com la Itó, no cal que us ho recordi, se'n troben poques: bonica, llesta, treballadora i obedient.
- Per descomptat –accepta en Tarmun-. Coneixem perfectament les virtuts de la vostra filla. Pel que fa a l'Alí, és un xicot valent, capaç, honest i generós, però no és ric.
- No cal ésser un potentat per a dotar la núvia amb vint o trenta rals que cobreixin les despeses de la seva pròpia festa.
- Mai no s'han pagat vint rals com dot al si de la nostra tribu. Fóra una excentricitat. No som burgesos de Fes.
- Els burgesos de Fes arriben a pagar dots de cent i de cent cinquanta rals. No és pas això el que jo us demano.
- Deixeu-ho en deu rals i no en parleu més –els talla l'àvia Rkia, farta d'escoltar aquest regateig entre els seus fills-.

La sentència de l'àvia és acceptada per tothom. Sols queda per acordar la data del casori. Es parla de la primavera vinent, o de la tardor, que deixaria més temps per a preparar la cerimònia. Però la tardor es fa curta, entre la recollida dels dàtils i l'Aid El Kebir, mentre a la primavera sol bufar un vent capaç d'aigualir qualsevol festa. Finalment sembla que el mes de juliol pot ser l'adequat, just abans del ramadà. L'afer queda resolt.

En Tarmun i el seu fill encara romanen quinze dies més al campament, però ningú no revé al motiu de la visita. Tanmateix, la Itó i l'Alí es miren ara d'una manera diferent i es passen moltes hores asseguts l'un al costat de l'altre, parlant i fent gresca, sense despertar cap recel en llurs famílies gràcies al costum lliberal del *tacarfit* que impera entre els Ait Mergad: són promesos i tenen dret a festejar.

Pare i fill tornen a casa just a temps per a prendre part a la gran festa que està organitzant en Gasi ple d'il·lusió. La Hasna ha infantat un vailet preciós, un mascle, un hereu del nom i de les terres que amb tant esforç i heroisme varen conquerir els seus avantpassats fa mig segle. Ara ja ningú no recorda el mot "repudi", que tan sovint s'havia pronunciat abans que la noia se n'anés a Iglumimen a veure la família. En aquest cas són ells els qui han vingut a El Khorbat i han estat rebuts amb els braços oberts. Ni un sol desig, ni el menor caprici de la seva muller no és rebutjat per en Gasi, que l'omple de regals i de moixaines, mentre la sogra li prepara tot sovint brou de dàtils, l'aliment aconsellat a les recent parides.

Al llarg d'una setmana desfilen per la llar centenars de dones amb l'objectiu de besar i felicitar la Hasna, que les acull plena de joia. El nadó, en canvi, resta ocult a la vista de les visitants per a evitar que alguna d'elles li faci un tort en lloar-lo en excés i sense afegir la fórmula protectora "que Déu el beneeixi". Certament, sa mare li ha posat al front una taca d'oli de ginebró per a immunitzar-lo davant el mal d'ull, però cap mena de precaució no és excessiva. Cada una de les dames duu dos paquets, un de sal i un d'alquena, que dipositen a l'entrada de la cambra, i totes donen mostres molt sinceres d'alegria per aquest naixement tan esperat. Sols la Fàtima fa una estranya ganyota d'ironia en el moment de transmetre l'enhorabona a la jove mare, però ningú no es fixa en un detall com aquest.

La festa té lloc el setè jorn del naixement, a la plaça del poble. Perquè no manqui la carn, a primera hora del matí sacrifiquen una vaca de les grosses a més a més del be que és imprescindible per a aquest acte. En el moment de tallar-li el coll al xai, l'alfaquí pronuncia el nom de Hru que portarà el nou nat. A partir d'avui, son pare es farà dir Gasi Bu Hru, de tan orgullós com està per la seva descendència. Malgrat el fred, la música i l'*aheidús* es perllonguen fins a la matinada.

L'Alí U Amuri arriba eufòric a El Khorbat a finals de gener. Acaba de prendre part a la seva primera ràtzia! Una ràtzia de veritat, assegura, com les que feien a l'època de l'avi Bassú! Son cosí se l'escolta entre incrèdul i embadalit mentre prenen uns vasos de te, car la casa d'en Tarmun és una de les moltes on s'ha introduït la nova beguda amb una força inesperada des que el seu preu ha començat a davallar.

- Com que la darrera collita fou tan escassa i els nostres ramats estaven famèlics per manca d'herba –explica l'Alí U Amuri-, als meus amics de la muntanya se'ls va ocórrer que havia arribat l'hora de procurar-nos el gra i els dàtils per una altra via que no fos comprant-los al mercat d'Asrir, on atenyen uns preus mai vistos.
- Una idea força lògica –fa l'Alí U Tarmun amb sornegueria-.
- Oi que sí? Els Ait Mergad sempre ho hem fet així, com totes les tribus nòmades. Atès que els sedentaris no saben guerrear, és normal que nosaltres els exprimim segons les nostres necessitats. Si darrerament havíem deixat de fer-ho és només per culpa dels Ait Atà que defensen la vall del Todra.
- I ara heu trobat una alternativa?
- No, no exactament. Però davant la necessitat, vam decidir atacar per sorpresa un dels alcàssers més apartats de la zona oriental on viuen els Ait Atà, de manera que quan ells arribessin ja haguéssim fet saca. Per a evitar que corregués la notícia, el nom de l'alcàsser es va mantenir en secret fins al darrer moment en què els capitostos de la ràtzia varen comunicar-nos-el: Tikutar. L'havien escollit per ser un poble de talla modesta, amb escasses defenses i situat prop d'un torrent pel que vàrem arribar sense ser vistos de lluny.
- Vau atacar-lo de nit?
- No, a mig matí, quan tots els homes eren fora. Com que la major part són pagesos, es passen el dia a l'hort i no es preocupen gaire de vigilar les cases. Els nostres capitostos varen acostar-s'hi sols i desarmats, com si fossin dos captaires, mentre la resta del grup romaníem amagats al fons del torrent. Quan vam sortir, algunes dones que varen veure'ns començaren a cridar com folles: “els Ait Mergad, els Ait Mergad!” Aleshores el porter va anar per tancar la gran porta, però els dos capitostos li ho impediren.
- Com s'ho varen fer si anaven desarmats?

- No duïen espingardes, però sí un parell de gumies sota el barnús apedaçat de pidolaires. De totes maneres, el porter tampoc no tenia el fusell a mà. Feia tants anys que no els atacaven...
- I va entrar tots dins l'alcàsser?
- No, tots no. Vam deixar mitja dotzena dels nostres a l'entrada. La resta, uns vint o vint-i-cinc, vam dispersar-nos pels carrers. Les dones tancaven a corre-cuita les portes de les cases, però vam trobar-ne algunes d'obertes i des d'aquelles vam saltar a les altres pels terrats. Arreplegàvem tot el que trobàvem de valor al nostre pas i quan ja no ens quedaven mans per a endur-nos-en res més ens dirigíem a la sortida.
- No es resistia ningú?
- Sí, és clar. Alguns vells que no havien anat als camps ens varen rebre a trets i vam haver de pelar-ne quatre o cinc. També la varen dinyar un parell dels nostres. En aquestes operacions, ja se sap, sempre hi ha un risc. Però la quantia del botí ha compensat l'esforç i el perill. Vam requisar una pila d'armes, força joies i tant gra com vam ser capaços de carregar-nos a l'esquena. Quan ja marxàvem, varen aparèixer els homes del poble, que havien pujat corrent del palmerar. Eren seixanta o setanta, el doble que nosaltres, però sols anaven armats amb aixades i forques, de manera que no ens va costar gaire mantenir-los a ratlla. A més a més, els companys que s'havien quedat a l'entrada no havien perdut el temps. Tenien una vintena de vailets lligats amb una corda i vam amenaçar d'endur-nos-els com hostatges a la muntanya si no ens donaven immediatament cinc-cents rals. Aleshores un grup d'homes varen entrar a l'alcàsser i en varen sortir amb una bossa d'uns tres-cents o tres-cents cinquanta rals, assegurant-nos que era tot el que havien pogut recollir.
- I què va fer?
- Vam agafar la bossa i vam deixar anar els vailets; de totes maneres, més aviat ens haurien destorbat per a la fugida.
- Podíeu haver-los conservat una estona per evitar que us perseguissin.
- Com volíeu que ens empaitessin, si ens n'havíem endut les seves armes? Ells varen anar a cercar ajut als pobles veïns i sembla que la gent d'Afanur sortiren

a donar una batuda, però ja érem lluny i ningú no s'atreveix a penetrar en els territoris dels Ait Mergad sense un protector dels nostres.

Mentre els berbers malgasten llurs forces lluitant entre clans o assaltant alcàssers per prendre's la collita i les armes els uns els altres, els francesos continuen avançant de mica en mica. Darrerament han ocupat la regió de Tasa malgrat la coratjosa resistència de la tribu Ghiata i han entrat a la vila de Khenifra, capital dels Zaian, al cor de l'Atlas Mitjà. El caid Moha U Hamú no ha pogut barrar-los el pas durant més temps, però tampoc no ha capitulat, sinó que s'ha emboscat a les muntanyes amb un elevat nombre de seguidors i manté la lluita, aprofitant el terreny ple de boscos, grutes i accidents geogràfics diversos per a aplicar tàctiques guerrilleres.

Però el que més preocupa els habitants de Ferkla és que les tropes establertes a Budenib des de fa sis anys han començat a moure's d'una manera inquietant, si bé de moment actuen amb força prudència perquè no han oblidat quina fou la reacció dels Ait Khabbaix. Ara per ara es limiten a organitzar expedicions de reconeixement a l'alta vall del Ziz, amb uns efectius bastant reduïts. Tanmateix, el seu atreviment va augmentant de mica en mica. Mentre l'any passat sols varen donar un tomb per la regió de Tizi n'Talghamt, enguany han arribat fins el districte de Ksar Es Suk, on es troba un dels mercats més importants del sud marroquí.

Evidentment, els militars no es passen per plaer. Si han explorat la conca del Ziz és perquè pensen atacar-la en un futur no massa llunyà. I si la vall del Ziz caigués a les seves mans, ja sols quedaria la del Gheris entre mig dels invasors i l'oasi de Ferkla. Sembla que l'hora de la lluita es va apropant d'una manera fatídica, irrefrenable.

Capítol vuitè: juliol de 1914

A mesura que s'acosta la data fixada pel casament, la llar d'en Tarmun es va omplint de parents vinguts de Sat, d'Igulumim i de les muntanyes. Tothom hi troba un espai on entaforar-se durant les hores de calor, les dones al primer pis i els homes a la cambra d'hostes o bé a la *taborgit*. Quan es pon el sol es reparteixen pels terrats, on sopen i passen la nit al ras.

L'oncle Bruk és nomenat fadrí o "visir" de l'Alí. Quan li han ofert aquest honor, l'home ha tractat de rebutjar-lo, argumentant que no havia fet mai un paper semblant en cap celebració i que més valia cercar algú que en tingués experiència, però al final ha acabat acceptant. Ell s'encarregarà d'acompanyar el nuvi, de donar-li consells, de guiar-lo durant la cerimònia i també d'anar a cercar la núvia al seu campament.

No hi ha una data exacta ni una hora prevista per a començar la festa. La cosa va animant-se conforme van arribant convidats. Per a nodrir-los ha calgut sacrificar una vaca i un parell de xais. Cada àpat consisteix en un enorme plat de cuscús i després carn estofada. També es pren força te, que ha esdevingut la beguda de moda, acompanyat amb dàtils, ametlles i unes pastes que han estat fent les dones al llarg de la darrera setmana. La Fàtima dirigeix amb energia la cuina, on formiguegen una vintena de germanes, cosines, filles, cunyades i veïnes.

Havent dinat i havent sopat, els homes parlen d'afers familiars, de negocis, dels problemes comunitaris i de la situació política. Corren rumors de que hi ha força malentesos entre les diferents nacions cristianes, més enllà del mar, i no es descarta l'esclat d'una guerra entre elles. Això podria frenar l'ocupació del Marroc, suggereix algú, i tothom s'engresca amb el tema.

Mentre els homes parlen, les dones canten i toquen la pandereta. Van totes guarnides amb jolius vestits de diferents colors recoberts per una capa blanca finíssima, quasi transparent, subjectada mitjançant fibules de plata, i al cap hi duen un mocador vermell ple de lluentons que no els tapa la cabellera sinó que la cenyeix com una cinta donant-les un to festiu. Van pentinades a l'estil tradicional Ait Mergad, que és un dels més complicats del Marroc i permet diferenciar les solteres de les casades. Al front hi llueixen una diadema feta de monedes antigues o de plaquetes d'argent cisellat, mentre unes grans arracades del mateix metall els pengen de les orelles. Els collarets, en canvi, són quasi tots de coral vermell que fa joc amb el mocador del cap i contrasta

amb la capa blanca. Els braçalets, també de plata, són tan gruixuts que pesen com un mort, però ningú no ho diria veient la gràcia amb què les dames, joves o velles, mouen els braços. La major part duen les galtes untades d'ocre, els ulls negres de *kohl* i, moltes d'elles, les mans tenyides d'alquena. N'hi ha de maques i de lletges, però així, en conjunt, ofereixen una imatge d'allò més atractiva. Quina diferència amb els homes, que van vestits com si fos un dia qualsevol!

Un capvespre, tots els convidats es traslladen a la plaça pública i, en veure'ls, els altres habitants de l'alcàsser surten també a prendre part a la festa, que s'anima per moments. Asseguts al damunt de catifes i estores que s'han tret per a l'ocasió, els homes ocupen la banda dreta i les dones la banda esquerra, però sense un límit fixat entre ells, mentre la quitxalla es barreja o corre d'un cantó a l'altre. Nois i noies joves, bo i asseguts, formen uns quants rotlles i comencen a cantar acompanyant-se de panderetes. Els xicots entonen una estrofa, les mosses responen amb una altra i així es van alternant les veus masculines i femenines durant més d'una hora.

Després, la Fàtima i les seves acòlites duen a la plaça els enormes plats de fusta o de terrissa, de quasi un metre de diàmetre, plens a vessar de cuscús amb tripa i fulles de col. Al voltant de cada plat es formen unes rotllanes de deu o dotze persones que enfonsen la mà dreta a la sèmola i en fan boles per dur-se-la a la boca. Un cop tips, els comensals en qüestió s'alcen i deixen el lloc a uns altres, fins que la muntanya de pasta desapareix del tot.

Amb la panxa plena, els joves tornen a cantar i aviat ja no en tenen prou amb el cant sinó que també volen ballar l'*aheidús*. Aleshores ixen per la porta monumental de l'alcàsser i es planten a l'esplanada exterior, entre la muralla i el Caid de les Palmeres, que és un arbre d'una alçada excepcional. Dempeus, formen dues llargues files encarades l'una amb l'altra, files mixtes compostes per nois i noies alternats. Entre ambdues files hi seu el públic, sobretot dones grans i criatures que volen veure la dansa sense prendre-hi part.

El visir i alguns joves fan sonar la pandereta, mentre la resta es limiten a picar de mans. Les noies, en canvi, les mantenen caigudes o creuades sobre el ventre. Canten un parell de versos els de la primera fila, responen els de la segona i així successivament. El ritme musical és lent i l'evolució dels cossos encara ho és més. No es mouen

pràcticament del lloc, limitant-se a una suau contorsió i, de tant en tant, a un senyal convingut, s'ajupen tots una mica, tornant-se a alçar de manera immediata.

L'Alí U Tarmun participa com un de més a la dansa, sense cap mena de protagonisme. És l'oncle Bruk, en qualitat de fadrí, qui dona la benvinguda als convidats i qui es mou entre les rotllanes animant els comensals a menjar força, com si no ho fessin ja per la seva pròpia iniciativa. Per a exercir aquest paper va tan mudat com pot, amb una gel·laba de cotó blanc, un turbant del mateix color immaculat, babutxes grogues i, al damunt del turbant, una xarxa de llana de diferents colors que dóna fe del seu càrrec. L'endemà, mentre a El Khorbat continua la festa, el visir i alguns altres homes de la família cavalquen de sol a sol per arribar al campament de l'avi Bassú, situat ara prop d'Aghbalú n'Kerdús.

L'Abuix considerava que el cos de gasela de la seva filla no era el més adequat per a donar-la en matrimoni, de manera que aquests darrers temps ha mirat de fer-la engreixar tant com ha pogut. Que no sigui dit que a la muntanya passava gana. Per a esmorzar li ha estat donant cada matí dues cullerades d'alfolba premsada, dissolta amb aigua, i també de tant en tant li ha fet prendre bols de llet de dromedari barrejada amb sèsam i blat germinat. Com que ells no tenen dromedaris al seu ramat, compren la llet a una família Ait Hadidú que acampen a poca distància.

Després de quaranta dies de seguir aquest tractament la Itó ha atès un cert volum, encara que no es pugui comparar amb la seva germana Rabha. Finalment li han empastifat la cara amb tots els ungüents disponibles: un per a amorosir la pell fet de llevat, farina i pasta d'ametlla; un altre a base de rovell d'ou, argila, clavell d'espècia, coriandre i benjuí, per a fer desaparèixer els granets, i també li han fregat la boca amb escorça de noguera perquè li brillin tant les dents com els llavis.

Quan arriba l'oncle Bruk amb la comitiva, una munió de dones reunides al campament els reben amb crits de joia, càntics, *iu-ius*, picar de mans i música de pandereta, totes dempeus davant la *khaima* de l'avi Bassú on la núvia roman amagada. Els homes, menys nombrosos, van engalanats amb gel·labes blanques i ballen alegrement al ritme marcat per les dames.

L'Abuix surt amb una safata rodona al cap a rebre els presents que duu el visir dins un sac de cuir, al damunt de la mula. Ell, com si es volgués fer pregar, treu del sac un xal blanc i el diposita a la safata. La dona insisteix, mentre la música i l'alegria continuen.

L'oncle Bruk li ofereix aleshores unes babutxes precioses, brodades amb fils de diferents colors, però l'Abuix no es dóna per satisfeta i, a mesura que es desenvolupa la negociació, la xerinola va pujant de to al seu voltant.

En tercer lloc, el visir fa sortir del sac uns magnífics collarets d'ambre i els col·loca sobre la plata, empenyent-la cap avall des de dalt de la mula, com si volgués dir amb el gest: "ara sí que n'hi ha prou". No obstant, la dona no es deixa acovardir i segueix presentant la safata fins que el fadrí, vençut, opta per lliurar el sac tot sencer.

Els nouvinguts passen la nit al campament, on la gresca va en augment i s'han sacrificat ja un parell de moltons per a nodrir tots els convidats. L'avi Bassú assisteix a la festa com un espectador llunyà, com si els nuvis no fossin tots dos els seus néts, assegut impassible sobre una pedra a certa distància de la *khaima*. Ni tan sols es molesta en acostar-se al gran plat de fusta d'on mengen tots els homes a l'hora, sinó que s'espera com si no tingués gana fins que algú li porta una petita ració per a ell sol. Qui no el conegués podria pensar que no està satisfet amb aquest matrimoni, però els qui han viscut amb ell des de fa uns quants anys saben que aquest és el seu tarannà.

Durant la nit, les noies duen la Itó al naixement del riu Kerdús i la renten de cap a peus, fregant-la un cop i un altre amb una manyopla de cànem. Li posen alquena als cabells i els hi netegen amb *ghassul*, una argila de color negre que els deixa suaus com una ploma d'ocell, volàtils com les fulles de pollancre a la tardor. L'untan amb aigua de roses portada de la vall del Dades i la guarneixen amb la roba que li ha enviat el seu futur marit.

Al matí, la comitiva nupcial emprèn el camí, encapçalada pel visir i els seus acòlits, als que segueix la Itó al damunt de la mula que li han dut especialment per a ella. Va coberta amb el *haik* blanc i un gran vel del mateix color li tapa tot el rostre i li baixa fins a la cintura, però és tan fi que la deixa respirar i veure-s'hi sense dificultat. Darrere d'ella, com guardant-li les espatlles, cavalquen els pares, el germà gran i alguns altres parents que viuen dispersos per la muntanya.

Al llarg de la jornada marxen per senders pedregosos entre cims pelats, valls profundes, planes desèrtiques, rierols i palmerars concentrats en els poquíssims punts irrigables. La Itó es pregunta com serà la seva existència futura a l'alcàsser i quan tindrà l'ocasió de tornar a trepitjar aquestes contrades que la varen veure néixer,

aquesta terra esquerpa on ha viscut fins avui. Els crits de joia i els trets que llancen a l'aire de tant en tant els acompanyants la distreuen, però, d'aquestes cabòries.

La comitiva nupcial arriba a les portes d'El Khorbat al capvespre, passa entre les dues torres de vigilància que flanquegen l'entrada i accedeix a la plaça, on és rebuda per una gernació de joves que l'estaven esperant amb les panderetes a la mà. Descavalquen els nouvinguts, s'assenten tots a les catifes que prèviament els han preparat, canten una bona estona en honor de la núvia i sopen com cada vespre dels enormes plats de cuscús amb *zigzaun* enviats per la Fàtima.

Quan tothom està tip, comença la cerimònia de l'alquena. L'Alí U Tarmun surt de casa cobert amb una gel·laba blanca, la caputxa abaixada fins a tapar-li tot el rostre, conduït del braç pel seu amic Husa i per l'oncle Bruk en qualitat de visir. Quatre homes avancen a reculons davant d'ells, tocant la pandereta per obrir la comitiva. Molt a poc a poc, recorren el seu carreró i la via central de l'alcàsser, arribant a la plaça on els esperen la Itó i la major part dels convidats.

Els dos nuvis seuen aleshores al damunt d'una catifa, l'un al costat de l'altre, però no es veuen mútuament perquè tots dos duen la cara tapada. Una dona especialista en la matèria els passa a cada un d'ells entre els dits de les mans un cordó blanc que serveix per a simbolitzar llur condició nupcial i els aplica a les palmes la pasta verda feta amb fulles d'alquena triturades i aigua que, curiosament, els tenyeix la pell d'un to granat. Després els fa el mateix a les plantes dels peus, amb una gran parsimònia, mentre els assistents entonen un cant lent i monòton que dóna solemnitat a l'acte.

A continuació, a l'Alí U Tarmun li envolten la closca, per sobre de la caputxa, amb una mena de bufanda de llana roja de la que pengen unes quantes borles a cada costat. Al mateix temps a la Itó li substitueixen el vel per set mocadors vermells amb lluentons que, l'un sobre l'altre, li emboliquen totalment el cap i li amaguen el rostre, davallant un d'ells fins al pit, on queda subjecte pels collarets d'ambre que li ha regalat el seu futur espòs.

Guarnits d'aquesta faisó, els fan alçar i prendre part a la dansa de l'*aheidús*, que ara comença al mig de la plaça. Els nuvis constitueixen el centre de la fila. A l'esquerra de la núvia s'hi posa el seu germà Alí U Amuri, seguit de la seva germana Rabha, que ha vingut expressament d'Igilmimen, i a continuació altres cosins i cosines procedents de les muntanyes. A la dreta del nuvi s'hi col·loca l'Aixa, més enllà l'oncle Bruk i després

altres familiars de l'Alí. La fila del davant està formada per joves de clans diferents. El ball es desenvolupa si fa o no fa com sempre. Sonen mitja dotzena de panderetes, tothom pica de mans, una fila canta dos versets i la contrària contesta amb dos més. Malgrat el cansament dels qui han vingut des d'Aghbalú n'Kerdús, la gresca dura fins a la matinada.

La Itó i els seus parents de la muntanya passen la nit –les poques hores que li queden a la nit en acabar-se el ball- a la cambra situada sobre l'entrada monumental de l'alcàsser. A mig matí, en Bruk es presenta allí a cercar la núvia amb una mula ensellada i un seguici bastant nombrós, per dur-la al mausoleu de Sidi Bu Guersif. Ella va vestida com la vigília, coberta amb els set mocadors vermells, els collarets d'ambre caient-li sobre el pit i, als peus, les precioses babutxes brodades que li va enviar l'Alí. Per a evitar que, durant el recorregut, algú les hi pugui prendre, el visir i quatre homes de confiança van armats amb unes branques d'olivera, fent fora tots els qui tracten d'apropar-se. A més a més, la Rabha i l'Aixa caminen als dos costats de la núvia, subjectant-li cada una d'elles una babutxa amb les dues mans. Tret de la Itó, tothom va a peu, cantant a viva veu a un ritme pausat, sense instruments de cap mena.

Només han fet que creuar la porta de l'alcàsser, quan alguns mossos atrevits comencen a fer intents d'estirar una babutxa enardits per la tradició d'El Khorbat, que dóna dret a qui sigui capaç d'apoderar-se'n a demanar al visir el que vulgui. Una babutxa de núvia no té preu, car el nuvi està obligat a rebutjar la seva esposa si no la duu posada.

Els mossos atrevits reben unes quantes bastonades i s'allunyen sense haver aconseguit llur propòsit, però tot seguit n'hi ha d'altres que ho proven i ben aviat l'avanç de la comitiva nupcial a través de l'oasi esdevé una autèntica batalla per la babutxa. Els cinc homes vestits amb gel-laba blanca no paren de donar cops de branca d'olivera a tort i a dret, sense que els lladres en potència s'arribin a acoquinar.

Després de caminar quasi mitja hora sota les palmeres, molt a poc a poc, atenyen el mausoleu de Sidi Bu Guersif, li donen tres voltes i emprenen un camí diferent de retorn a l'alcàsser, passant al davant d'Akedim. Quan amb prou feines els queden deu minuts de recorregut, sobtadament, un jove del clan dels Irbiben trenca la barrera protectora formada pels cinc homes, colpeja la mà de la Rabha i, aprofitant el seu

desconcert, s'apodera de la babutxa del peu dret de la núvia. Tot i que rep uns quants cops de branca, aconsegueix fugir amb la seva presa.

- Bandit! –crida el visir enfurismat-. Mala pècora! Torna'm ara mateix aquesta babutxa!
- Te la tornaré –riu el xicot- quan ens posem d'acord pel preu.
- I doncs? Què me'n demanes?
- Vull... –fa el noi dubitatiu-. Vull que la festa es perllongui una jornada més!

Mentre els altres joves feliciten i victoregen l'autor de la malifeta per aquesta petició que els fa partícips del premi, en Bruk se'l mira de fit a fit, com es mirarien les ovelles un xacal afamat que rondés al seu voltant. Un dia addicional de festa significa sacrificar un altre moltó i comprar al menys un altre sac de farina per alimentar tots els convidats, apart del te, les ametlles, els dàtils... i tot això ho haurà de pagar ell de la seva butxaca, per ser el responsable de la núvia i de les seves pertinències durant la passejada! En mala hora va acceptar el càrrec de visir! De totes maneres, malgrat l'enuig que el domina, sap que no li queda més remei que acceptar: si es presentés al poble sense la babutxa, no sols l'Alí es negaria a rebre la núvia, sinó que ell seria la riota de tota la família, de tot el poble. Per un Ait Mergad no hi ha res tan important com l'honor.

- Està bé –respon finalment-. La cerimònia durarà fins demà en lloc d'acabar-se avui com estava previst. M'hi comprometo públicament.

En escoltar aquestes paraules, el jove li llança la babutxa des d'una bona distància. A partir d'aquest incident els cinc vigilants redoblen llur zel i no permeten que ningú s'apropi a la núvia fins atènyer la porta de l'alcàsser. Un cop allí la fan descavalcar i la seva germana Rabha se la carrega a coll be per pujar l'escala que condueix a la gran cambra situada sobre l'entrada monumental, car una núvia no pot rebaixar-se a caminar com una persona qualsevol.

És en aquesta cambra on ha de romandre fins que arribi el moment de trobar-se amb el nuvi. En aquest cas hi restarà dues jornades, acompanyada per sa mare, la seva germana i algunes altres dones que li transmeten llur experiència i li donen consells de com s'ha de comportar, tant en la nit de noces com en la seva vida posterior. La Fàtima, li adverteixen, serà una sogra tendra i comprensiva, però exigent, i no és pas qüestió de decebre-la. Quant al marit, si vol que la tracti amb dolçor i que li costegi els

capricis, ha d'aprendre primerament a complaure'l. També li recorden quines seran les seves obligacions: cuinar, anar a buscar aigua al pou, moldre el gra, amassar i coure el pa, fer mantega, rentar la roba al riu i tallar l'alfals per a la vaca. De moment es veurà auxiliada en aquestes feines per la seva cunyada, però vindrà un jorn en què l'Aixa es casi al seu torn i abandoni la llar.

Mentre la núvia roman tancada sobre l'entrada monumental de l'alcàsser, a la plaça pública continua la gresca, la música, l'*aheidús* i els plats de cuscús plens a vessar, ara finançats per en Bruk amb un somriure als llavis, malgrat l'enuig interior. A més d'instigar els convidats a menjar força, el visir també dóna consells a l'Alí per a la futura vida de casat i pel moment en què es trobarà tot sol amb la seva esposa a la cambra nupcial.

- El més important és no tenir por –li remarca-. El pitjor enemic del nuvi en aquell instant són els nervis i la manca de coratge.
- Des de quant els Ait Mergad coneixem la por? –l'interromp l'Alí mig ofès-.
- Fill meu, no és el mateix trobar-se davant un exèrcit ben armat que davant una donzella indefensa. Sovint, quan l'home tracta de fer-la seva, la núvia crida i es queixa de que li fa mal, diu que no pot suportar-ho. Però el nuvi ha d'actuar amb decisió, sense fer cabal de les protestes ni dels plors. En el cas contrari, si es deixés entendre per les llàgrimes d'ella, no aconseguiria fer res de res i el deshonor cauria sobre el seu nom i el de la seva família, perquè la gent diria que ell era impotent o que la noia no era verge.
- Bé, no em sembla tan difícil això d'anar amb una dona.
- Amb una dona és molt senzill, fill meu, però amb una núvia és tota una altra cosa, en primer lloc perquè el seu cos està tancat i en segon lloc perquè ella segur que té molta por i la por tensa els múscles. Has de llançar-t'hi amb empena i braó, ja t'ho dic, fer-la teva com si sentissis a ploure. Per a facilitar les coses, t'aconsello que li posis un coixí sota les natges i que li donis un objecte de cuir per a mossegar. Així evitarà els crits.

L'endemà quan es pon el sol, els nois i noies de l'alcàsser surten a ballar l'*aheidús* i també els nuvis hi participen, ell amb la caputxa tapant-li el rostre i ella amb els set mocadors vermells pitjats pels collarets d'ambre. Al cap d'una estona, però,

s'esquitllen del grup i el visir els fa entrar a la casa dels Beni Hia que, essent la més propera a la plaça, es fa servir a tots els casaments d'El Khorbat per a l'acte final.

Guiats per en Bruk, pugen fins al primer pis i accedeixen a una cambra situada sobre el carrer principal, amb tres finestres que donen a la plaça. Des d'allí s'observa la xerimola que continua en la seva absència, però ni a l'Alí ni a la Itó els atreu la gresca en aquest moment, de manera que tanquen els finestrons. L'habitació s'il·lumina sols amb un petit llum d'oli.

El nuvi retira un per un els set mocadors del cap de la núvia. Després li agafa les mans i li treu amb delicadesa el cordó blanc, tal com li han indicat que ho havia de fer quan es quedessin sols. A continuació ella fa el mateix amb el cordó d'ell, sense dir-se ni mitja paraula. Es desvesteixen també en silenci. Estirada sobre la catifa vermella de llana, nua i tremolosa malgrat la calor, la Itó no s'assembla de res amb aquella gasela que corria per les muntanyes i carregava feixos de llenya més grossos que ella mateixa.

"Cal anar per feina", pensa l'Alí mentre tracta de fer seu aquell cos fràgil, inerm. Voldria anar per feina, sí, però en aquest instant ha oblidat els consells del visir i, al primer xiscle de la seva esposa, se sent incapaç de continuar endavant. Per un moment el tempta la idea de sortir i fer veure que ja ha succeït el que en realitat no ha succeït, aprofitant que entre els Ait Mergad no existeix el costum -ben arrelat a moltes altres tribus- de passejar en públic el *serual* tacat de sang com a prova irrefutable de la consumació del matrimoni. Però aviat es repensa. No li sembla convenient fingir en una qüestió tant delicada com aquesta. Si els seus amics arribessin a assabentar-se'n... Decidit, ho torna a provar. Tan senzill com era amb la Sara, amb la Judit i amb les altres mosses d'Asrir... La Itó es debat entre la por i el desig d'acabar d'una vegada, d'acomplir com més aviat millor el seu deure. Per fi, ell recorda la idea del coixí sota les natges i, de retruc, els altres consells de l'oncle. Seguint-los al peu de la lletra, es llança sense pensar en res més que en l'honor de la família Tarmun. Que el prenguin a ell per impotent? Que la puresa de la seva muller sigui posada en dubte? Ni pensar-ho!

Deu minuts més tard el visir apareix novament a la plaça, però ara duu el cap descobert. El fet d'haver-se tret el turbant i la xarxa de coloraines vol dir que el matrimoni ja és consumat. Els convidats l'acullen amb exultació, les dones llancen *iustus* de joia, puja el to de la música i els homes ballen a un ritme esbojarrat. Al cap d'una estona també surten els nuvis, que tornen a ocupar el seu lloc central a la dansa. L'Alí

va sense caputxa i la Itó amb la cara per fi descoberta, un sol mocador de lluentons al cap, unes arracades enormes d'argent amb penjolls triangulars i una ratlla pintada amb ocre d'orella a orella passant per sota els ulls i per sobre el nas, així com unes altres que li baixen dels polsos fins a la barbata.

El sopar d'aquest vespre, per molt que s'ha fet esperar, és el més fastuós de tot el casori. És el comiat. La música i l'*aheidús* continuen a la plaça fins a altes hores de la nit, però sols hi participen els joves d'El Khorbat. Els que han vingut de fora se'n van a descansar perquè saben que demà els espera el llarg camí de tornada.

Aheidús

Capítol novè: de l'agost al desembre de 1914

Encara no ha passat un any d'ençà que va tenir el primer fill i la Hasna ja torna a estar encinta, per a major satisfacció del seu marit. I pensar que havia estat a punt de repudiar-la com les anteriors esposes! Ara la tracta com una reina i ella gaudeix d'una felicitat que ben poc s'esperava atènyer quan es va trobar amb la Fàtima a Iglumimen. Li està sincerament agraïda i li ho repeteix sovint, per molt que la mare de l'Alí no vulgui reconèixer la importància del seu ajut.

- És Déu qui ens envia els fills –li recorda cada vegada que ella toca el tema. Nosaltres no podem fer altra cosa que demanar-los-hi amb fervor i posar-nos a les seves mans, deixant que el destí s'acompleixi.

A la Hasna, el seu estat l'eximeix de guardar dejuni durant el mes de ramadà, que ha començat enguany el vint-i-quatre de juliol, just a l'època més penible per la calor i la set. Els homes dormisquegen fins passat el migdia i seuen després als dos cantons del carrer central, parlant a poc a poc i amb desgana perquè tenen la boca aixuta o fins i tot callant per suportar millor la manca d'hidratació. Ara a l'estiu quasi tothom va vestit amb el tradicional *kxeb*, una túnica lleugera de cotó amb mànigues però sense caputxa.

Les converses, com sempre, giren al voltant dels problemes polítics interiors. Aviat farà un any que va morir l'Alí Jakm i quasi dos que el caid Hamed va deixar de representar l'emperador. D'aleshores ençà no hi ha un comandament reconegut per al conjunt de l'oasi, però en la pràctica és la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi la que resol tots els conflictes per la via de la negociació, pren les decisions que afecten a més d'un alcàsser i s'atorga la representació de Ferkla davant el món extern.

Els Ait Amar U Mansur consideren Sidi Alí com un d'ells, gràcies al parentesc per la via matrimonial. Els Ait Mohamed, els Ait Lub i els Ait Kerat Igshan li donen un suport una miqueta més condicionat, però suport al cap i a la fi. Quant als Irbiben, opten per callar i esperar, car no se senten prou forts per a imposar-se a tots els altres grups i, a més a més, pensen que l'ascensió del cap de Zauïa és un mal menor en front del que podria ser l'acapament de poder en mans d'un altre clan Ait Mergad.

A finals del ramadà, la Itó comença a trobar-se malament. Li vénen vòmits tot sovint, li fa mal el ventre, li costa respirar a fons i no pot dormir a les nits. La Fàtima pensa que són símptomes d'embaràs, però l'arribada del període li fa descartar aquesta idea.

Preocupada, envia aleshores el seu fill a buscar un alfaquí d'Asrir, molt conegut a tot l'oasi.

- Vols dir que no n'hi hauria prou –pregunta l'Alí, esfereït per la calor que fa a fora- amb fer venir el nostre alfaquí d'El Khorbat?
- Què t'empatolles, beneit? -s'enucja la Fàtima-. Sidi Abdessalam és un excel·lent mestre d'Alcorà; se sap de memòria el llibre sagrat i el pot ensenyar als minyons, però de malalties no en té ni la menor idea.

Resignat, l'Alí se'n va a Asrir, localitza l'alfaquí en qüestió a l'alcàsser dels Ait Buthssein i se l'emporta agafat de la mà, sense escoltar les protestes de l'home, que preferiria esperar fins al vespre. Pel camí parlen dels seus coneixements en l'art de guarir les persones.

- La meva mare –fa l'Alí- confia molt en tu. Assegura que ets l'únic alfaquí d'aquest oasi que sap de medecina.
- És cert. A tot Ferkla, només un alfaquí de Gardemit i jo hem estudiat aquest art.
- On vàreu estudiar-lo?
- A la regió del Sus, que és l'únic lloc del Marroc on s'ensenya. Bé, primer vaig cursar els estudis normals a la mesquita d'Afanur, a Todra, per a ser alfaquí. Vaig aprendre l'Alcorà de memòria i molts *hadits* del Profeta, la pau i l'oració siguin amb ell, i vaig llegir un munt d'autors clàssics. Un cop acabada la carrera a Afanur, me'n vaig anar al Sus per instruir-me en tot allò referent a la salut física i mental de les persones, que sovint es veu afectada per les entremaliadures dels genis.
- Vas passar-hi molts anys al Sus?
- Un parell, però el més difícil fou al principi, el procés d'iniciació. Vaig romandre cent dies tancat en una cambra, sense parlar amb ningú, sense rentar-me ni afaitar-me. Sols m'alimentava de dàtils, llet i pa d'ordi. Cada matinada i cada vespre feia cremar una barreja de sal, alum i pell de serpent, que omplia de fum la meua guarida. El dia que feia cent em vaig mirar en un mirall a la llum d'una espelma, però la imatge que s'hi va reflectir no era la meua, sinó la del geni Xamaruix.
- Valga'm Déu misericordiós!

- No t'espantis. Veure la faç d'en Xamaruix o d'un altre geni a través del mirall és la prova de que hom ja està iniciat. A partir d'aquell moment vaig començar a estudiar els signes cabalístics necessaris per a confeccionar talismans i també els productes vegetals o animals que cal fer servir en cada cas. En Xamaruix és un dels reis dels genis i tota la meva capacitat de curar depèn de la meva aliança amb ell. Si un petit geni s'ha entaforat en una persona causant-li una malaltia, jo li demano a en Xamaruix, mitjançant papers escrits, infusions i fums, que el faci fora.

Bo i conversant arriben sense adonar-se'n a les portes d'El Khorbat. El noi condueix l'alfaquí a casa seva, on la Fàtima li dóna la benvinguda i li explica els detalls del cas. La Itó es limita a respondre un parell de preguntes que li fan. L'home treu un full de paper i es passa mitja hora traçant-hi signes: quadrats, estels, rombes i ratlles combinats amb lletres i paraules en àrab. Li prescriu a la pacient que es posi aquest talismà sota el coixí per a poder dormir a les nits i que, si segueix tenint vòmits, es prengui una infusió de pell de magrana després de cada àpat. Agraïda, la Fàtima li posa un *ujain* a la mà i l'alfaquí se'n va, tot sol, caminant a poc a poc entre les palmeres.

Ja sigui pel talismà o bé per la seva pròpia resistència, la Itó va millorant i aviat no es parla més del tema. En opinió de l'Aixa, que s'ha fet molt amiga d'ella, l'únic problema que té aquesta noia és que troba a faltar la muntanya, els espais oberts i les llargues caminades d'un cantó a l'altre. És una gasela engabiada i enyora els disset anys que ha viscut en llibertat.

Certament, la Itó fa el que pot per adaptar-se a la vida de l'alcàsser, seguint al peu de la lletra els consells i les ordres de la sogra, però no pot deixar de pensar en la seva existència anterior. Les nits a la cambra tancada se li fan molt llargues i, quan en té l'ocasió, es passa hores i hores al terrat contemplant els estels, escoltant el silenci o els bels de les cabres i respirant l'aire sec del desert.

Altres vegades aprofita qualsevol excusa per a sortir fora de les muralles, travessar el palmerar i caminar per l'espai buit que s'obre més enllà del riu, sense rumb, amb les babutxes a la mà per a sentir a la pell el tacte d'aquesta terra eixuta que tant s'estima. L'Aixa fa per maneres d'acompanyar-la sempre que pot i somnia desperta en el món que li descriu la seva cosina, cunyada i amiga.

Un jorn, quan tornaven d'una passejada solitària, va enxampar-les la Fàtima pel camí. Les dues noies tingueren por de la reprimenda que s'havien guanyat i la Itó, un any més gran que l'Aixa, va tractar d'excusar-se per la seva temeritat. Però la sogra la va fer callar:

- No et preocupis, nena –li va dir-. T'entenc perfectament. No oblidis que jo també vaig néixer en una *khaima*.

L'Alí tampoc no es mostra enfadat per aquests capricis de la seva muller, mentre no molestin a sa mare. Ell té altres preocupacions, com el conflicte polític latent i la sequera, tant o més forta que la de l'any passat. Si les collites de blat dur i d'ordi foren realment minses, el blat de moro sembla salvat per les dues riuades que tenen lloc a finals d'agost i que permeten regar tots els camps durant un dia sencer després de cada crescuda. El mal és que no tots els propietaris de terres havien sembrat blat de moro aquest estiu. Quant a les palmeres, encara que treguin profit de l'aigua, ja és massa tard per a millorar la producció d'enguany. Els dàtils ja estan madurant i no ofereixen pas un aspecte gaire vistós.

Ara tothom enyora els temps de prosperitat que es varen viure i que semblaven haver de durar per sempre. No són pocs els alarmistes que atribueixen la manca de pluja a un càstig diví pel mal comportament dels homes, però la gent gran saben que sempre ha estat així, que després d'un període difícil en ve un de generós i també a la inversa. Només resen perquè les coses no arribin a l'extrem de fa trenta-cinc anys, quan una part important de la població va morir de fam a tot el Marroc i quan els homes varen arribar a cometre els pecats més abominables per tal de salvar la vida. N'hi havia que es venien com esclaus llurs propis fills, o els germans petits, a canvi d'un sac de farina o d'un cistell de dàtils. La seva disculpa era que, qui els comprés, al menys els alimentaria de manera que li servissin per a alguna cosa, mentre que si seguien en llibertat moririen sense remei. Fins i tot alguns es venien la muller, pel mateix motiu i amb el seu acord.

D'aquesta manera foren esclavitzats un gran nombre de musulmans, fet reprobable i condemnat per l'Alcorà, que deixa ben clars els límits de l'esclavatge: sols hi poden ésser sotmesos els presoners de guerra capturats en lluita llegítima contra països que no han adoptat l'islam com a culte. Però... quina llei divina pot subjectar els homes quan és la pura subsistència la que està en perill?

Més complicada és la situació política. Havent renunciat el caid Hamed al seu càrrec, el caid Mohamed d'Asrir és ara l'únic representant, al menys teòric, del soldà a l'oasi de Ferkla; car ell sí que va anar a Fes a presentar la *beia*, el jurament de lleialtat davant Mulai Iussef quan aquest va substituir Mulai Hafid. Però el caid Mohamed no té cap mena de potestat, ni real ni jurídica, sobre els Ait Mergad. No l'ha tinguda mai. Ell fou nomenat per Mulai Hassan per a manar sobre la població d'origen sedentari, els *imasighen*, els *imeluan*, els *igurramen*, els jueus i els àrabs.

Entre aquests àrabs també s'hi troben els membres de la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi, però en el moment actual el caid Mohamed es guardaria molt de donar ordres a Sidi Alí, que té un poder molt més efectiu que el seu. Ans al contrari, el tracta sempre amb la màxima deferència possible i sovint li envia regals, cosa normal tractant-se d'un santó amb un prestigi religiós evident.

Enguany, per exemple, quan s'acaba la recollida dels dàtils n'hi fa arribar un parell de caixes de la millor qualitat, els *mejhul*. El sant baró li dóna les gràcies i el convida a dinar amb ell, de manera que l'endemà en Mohamed es dirigeix a la Zauïa, cavalcant la seva mula i rodejat per mitja dotzena d'homes a peu. Però sols ell accedeix al saló on l'espera Sidi Alí Ben Larbi.

El dinar és opípar, digne d'un caid, amb successius plats de diferents carns estofades i de cuscús. Es nota que el xeic vol complaure'l i que té interès en la seva col·laboració, per molt minvat que es trobi el seu comandament en els temps que corren. Al cap i a la fi, encara hi ha un munt de gent que depèn d'ell.

- No voldria immiscir-me en els afers polítics –li deixa caure Sidi Alí Ben Larbi-. Jo sols em preocupo de l'espiritualitat dels fidels, de llur benestar i de mantenir la pau entre ells...

“Quin cinisme”, pensa el caid Mohamed, però el deixa dir com si hi estigués plenament d'acord. El sant home continua:

- No obstant, per a mantenir la pau és important disposar d'informació sobre les intencions bèl·liques de les diferents forces. Per això t'estaré molt agraït si em tens al corrent de qualsevol moviment que pensi fer cap a aquestes terres el soldà, a qui tu representes. Cal evitar un nou enfrontament entre els Ait

Mergad i el *makhzèn* com el que tingué lloc en temps del caid Jakm, que al Cel sigui.

- Pots estar tranquil –respon el caid Mohamed-. El soldà té altres preocupacions. De moment no preveu pas visitar el nostre oasi, tan allunyat de la capital, que per cert ja no és Fes. Han traslladat la cort a Rabat d’una manera definitiva.
- I els francesos?
- Què els passa als francesos?
- Vull dir si ells tampoc no pensen visitar el nostre oasi.
- Jo sóc el delegat del soldà, amic meu, no dels cristians –exclama el caid Mohamed una mica molest-. A mi no em tenen al corrent de llurs intencions.

El malestar del caid no ve tant del fet que se’l prengui per un agent dels francesos com de la informació que tracta d’obtenir el seu interlocutor sense oferir-li res concret a canvi. Sols ha insinuat que “li estaria molt agraït”, però, amb quina balança es pesa l’agraïment? Sidi Alí, astut com és, compren aquesta inquietud i s’afanya a canviar el caire de la conversa:

- Ja t’he dit que les meves preocupacions resten cenyides al camp espiritual. Res més lluny de la meva intenció que immiscir-me en l’administració de Ferkla o travar alguna relació directa amb els teus súbdits. Quan, per a mantenir la pau a l’oasi, em calgui el suport dels caps de família o de fracció situats sota el teu comandament, és a tu a qui em dirigiré i no pas a ells. Hem de caminar plegats, tu i jo, treballant cada u al seu camp, amb un mateix objectiu però sense interferir cada un la tasca de l’altre.

Una mica tranquil·litzat per les garanties que li dóna el xeic i per aquesta mena de pacte que li ofereix, el caid Mohamed baixa la guàrdia. Al cap i a la fi li convé entendre’s amb aquest home que cada dia té més poder i que, si es posés en contra d’ell, l’aniquilaria en un tancar i obrir d’ulls. Cal recordar el vell proverbi: “besa la mà que no puguis tallar”. Amb diplomàcia, respon a la pregunta que se li havia fet:

- Del punt de vista jurídic, els francesos no actuen per lliure sinó com a protectors i aliats del soldà, encarregats de posar pau a l’imperi. Això els dóna una certa legitimitat i justifica les seves conquestes davant les altres potències europees, que per cert ara estan en guerra entre elles.
- Vols dir que...

- Per descomptat, abans d'envair militarment una regió es posen en contacte amb els representants del soldà i miren d'ocupar-la sense lluita, per les bones: cobrar-hi els tributs i establir-hi una administració de tipus francès. Només empren les armes quan obtenen una resposta negativa o bé quan les autoritats locals no tenen prou força per a imposar la seva voluntat al poble i percebre'n l'impost.
- I, fins ara, no s'han posat en contacte amb tu com a delegat del soldà en aquest oasi?
- No, fins ara no. Has de pensar que encara queden moltes regions insubordinades entre les terres del *makhzèn* i el nostre petit oasi. N'hi ha per una temporada.
- Bé, espero que si un jorn es posen en contacte amb tu me n'assabentis, com a bons amics i col·laboradors que som tu i jo. Sigui quina sigui la teva decisió com a caid, sigui quina sigui la teva resposta als francesos, has de saber que jo puc frenar una reacció violenta per part dels Ait Mergad, amb els que tinc bons lligams establerts.

El caid Mohamed es queda esparverat en sentir aquestes paraules del sant home: "sigui quina sigui la teva decisió..." Sidi Alí Ben Larbi, el cap de la resistència, no descarta, doncs, una possibilitat d'entendre's amb els estrangers? En aquest joc tan complicat i perillós, tothom té cartes amagades, pensa.

El conflicte que ha esmentat el caid entre els diferents grups de cristians també suscita comentaris a l'assemblea de caps de família d'El Khorbat. Ara les notícies ja comencen a ser més concretes: resulta que els francesos marxen units amb els anglesos i amb els russos contra els alemanys i els austríacs.

- Però el més important –explica un representant dels Ait Iub- és que el Gran Senyor s'ha posat de part d'aquests darrers.
- El Gran Senyor d'Istanbul? –exclama en Tarmun-. Aleshores tots els musulmans hem de donar-los el nostre suport.
- Sí, per descomptat. I a més a més poden ajudar-nos a fer front als francesos, que són la principal amenaça per a nosaltres.
- Cal anar amb compte –interromp un vell de barba blanca-. Si els alemanys triomfen, potser ens envairan en lloc dels francesos i encara serà pitjor.

- Per què hauria d'ésser pitjor? Tan infidels em semblen els uns com els altres.
- Bah, deixeu-los que es barallin entre ells. Tant de bo es matin tots i ens oblidin a nosaltres.
- Quin disbarat! Amagar el cap sota l'ala mentre passa la tempesta no serveix de res. Cal prendre posició!
- Com si ells, els cristians, es preocupessin dels nostres embolics amb els Ait Atà...
- Les nostres baralles amb els Ait Atà no afecten ningú més que les dues tribus. En canvi, del triomf d'un grup de cristians o d'un altre pot dependre el futur del Marroc.
- Sí, això és cert, i us recordo que Mulai Hafid, el soldà que més va lluitar per mantenir la independència del país, era molt amic dels alemanys.
- I a nosaltres què se'ns en donen les amistats de Mulai Hafid o de qualsevol altre soldà? No n'hem de treure res de tots plegats.
- El perill –insisteix el vell de barba blanca- rau en que aquests alemanys guanyin la guerra i es quedin amb totes les terres ocupades ara pels francesos, inclòs el Marroc. Diuen que el seu domini és molt més fort i que no coneixen la pietat.
- Quina pietat han de conèixer els infidels? Ni els alemanys ni les altres nacions. Cada u mira pels seus interessos privats.
- Doncs si el Gran Senyor d'Istanbul els recolza, ell sap molt bé per què ho fa. Nosaltres no tenim prou coneixements per a prendre una decisió pròpia. Ens cal seguir el camí marcat per la Porta.
- Evidentment, com a musulmans que som, hem d'arreglar-nos al costat de l'Imperi Otomà passi el que passi. Per tant, cal seguir lluitant contra els francesos.
- Per cert, m'han arribat notícies d'una gran victòria que han obtingut els Zaian a El Herri, prop de Khenifra. Els resistents han pelat més de sis-cents soldats enemics i una trentena d'oficials gavatxos. Què us en sembla?
- Fenomenal! Que Déu els envii tots a l'infern!

Alienes a les preocupacions dels homes, l'Aixa i quatre noies més ixen d'El Khorbat un divendres al matí, embolicades amb llurs *taharuit* negres, travessen el palmerar per un caminet que serpenteja entre els horts en direcció al sud, creuen una riera seca i

grimpem fins al cim del turó de Tassabelbalt que s'alça a l'altra riba, d'on la vista domina tot l'oasi. Dalt del turó s'hi troben ja una vintena de xicotes de la mateixa edat que elles, quinze o setze anys, procedents dels alcàssers propers com Sat i Ait Àsem o fins i tot algunes de pobles més llunyans com Gardemit. D'altres van arribant en grupets i s'enfilen al tossal, que ja és ple com un ou.

Al cim hi ha una font d'aigua tèbia que brolla a borbolls de l'interior de la terra, impulsada per algun fenomen de tipus volcànic. Aquesta font de Tassabelbalt gaudeix des de temps immemorials d'una reputació de lloc màgic i és per això que cada divendres hi ha mosses en edat de casar-se que vénen a acomplir el ritus tradicional.

Romanen una estona assegudes al voltant de la font i després, una per una, s'emboliquen tot el cos i la cara amb la *taharuit*, s'ajeu a terra i rodolen per la part superior del tossal, donant voltes i més voltes fins a perdre el control sobre si mateixes. Quan troben les pedres que limiten la superfície de la petita esplanada, s'aturen i s'incorporen mig marejades. El primer alcàsser que descobreixen els seus ulls en aquell moment és l'escollit: és allí on se suposa que trobaran marit i aniran a viure.

Les amigues de l'Aixa fan la prova una rere l'altra. La primera rodola cap al nord i totes li pronostiquen que se li presentarà un bon partit entre els veïns i que no es mourà d'El Khorbat. La segona va a parar al nord-est, de manera que li auguren un casament amb algú de Sat. La tercera giravolta una bona estona fins a aturar-se pràcticament al sud. El seu destí, doncs, deu ser Taghia, un petit alcàsser situat a dues hores de camí, al peu del Jebel Ugnat. La quarta conclou el recorregut al sud-est i, per tant, ha d'esperar un futur espòs d'Ihandar, el poble que s'alça a mig camí de Taghia.

Per fi es llança l'Aixa, embolicada amb la *taharuit*, sense veure res. Rodola i rodola, els ossos li fan mal, a través de la tela sent la pols a la cara, però no s'atura fins a trobar les pedres que indiquen el caire. Aleshores fa un esforç per incorporar-se, obre els ulls i no veu ni construccions ni palmeres, res més que la terra erma, el Jebel Asdaf que s'alça solitari en mig de la plana i, al fons, les puntes nevades del Gran Atlas. Ha anat a raure completament a l'oest. Les quatre companyes, rient, li vaticinen:

- Tu et casaràs amb un nòmada de la muntanya!

Per a la gent de l'oasi, la paraula "nòmada" té un sentit despectiu. Encara que pertanyen a la mateixa tribu que ells i sovint a les mateixes famílies, els nòmades són persones que no han rebut l'educació dels sedentaris, no saben llegir ni escriure, no es

renten i amb prou feines coneixen la pregària. La idea de contraure matrimoni amb un pastor i d'anar-se'n a viure a les muntanyes resulta còmica per a les quatre amigues d'El Khorbat. En canvi, l'Aixa Tarmun s'ho pren amb un vertader entusiasme. Mentre tornen caminant sota les palmeres, no veu les pedres del senderol ni sent la conversa de les noies que l'envolten. Somnia. Si Déu vol, farà el camí invers de la seva cosina Ito, que, per cert, poc després de l'Aid El Kebir es queda per fi embarassada.

Aquesta vegada sí que no hi ha el menor dubte: tots els símptomes coincideixen. L'Alí salta de content perquè tenir fills és l'objectiu de qualsevol matrimoni o fins i tot de qualsevol individu. Tant de bo sigui un vailet, pensa, per a garantir un hereu a la família com més aviat millor. Però si és una pubilla no passa res. Encara són molt joves i els queda temps per a fer vuit o deu criatures més.

Viuen tots a la casa d'en Tarmun. Sogra i jove s'entenen prou bé i això és el més important pel bon funcionament de la llar. Quants homes han hagut de repudiar les seves mullers perquè no s'avenien amb la sogra, tot i ser ella mateixa qui les havia triat!

L'Alí continua fent viatges al Tafilalt cada tres o quatre mesos com a protector dels mercaders jueus d'Asrir. La seva tasca es paga cada vegada millor a mesura que la inseguretat es va estenent per la regió. Aquests dos anys de males collites han portat molts propietaris de terres poc productives o de ramats morts de gana a transformar-se en bandits, organitzar-se en faccions i assaltar viatgers o saquejar pobles sencers, com varen fer l'Alí U Amuri i els seus companys. A la vall del Ziz, tres alcàssers han estat pillats aquesta temporada, causant mitja dotzena de morts en cada cas i deixant llurs habitants en una situació deplorable, condemnats a pidolar pels camins o a morir de fam.

Ara ja ningú no es desplaça si no és en caravanes que constin al menys de cinquanta fusells, per a poder defensar-se en el cas d'ésser atacats. Ja no n'hi ha prou amb la presència simbòlica d'un guardaespalles pertanyent a la tribu que domina cada contrada, sinó que aquest guardaespalles ha d'estar preparat per a actuar en qualsevol moment. Per això, el Winchester d'importació europea que li va regalar el seu cosí li és extremadament útil a l'Alí U Tarmun, donant-li molt més prestigi que les espingardes d'altres xicots i també força seguretat.

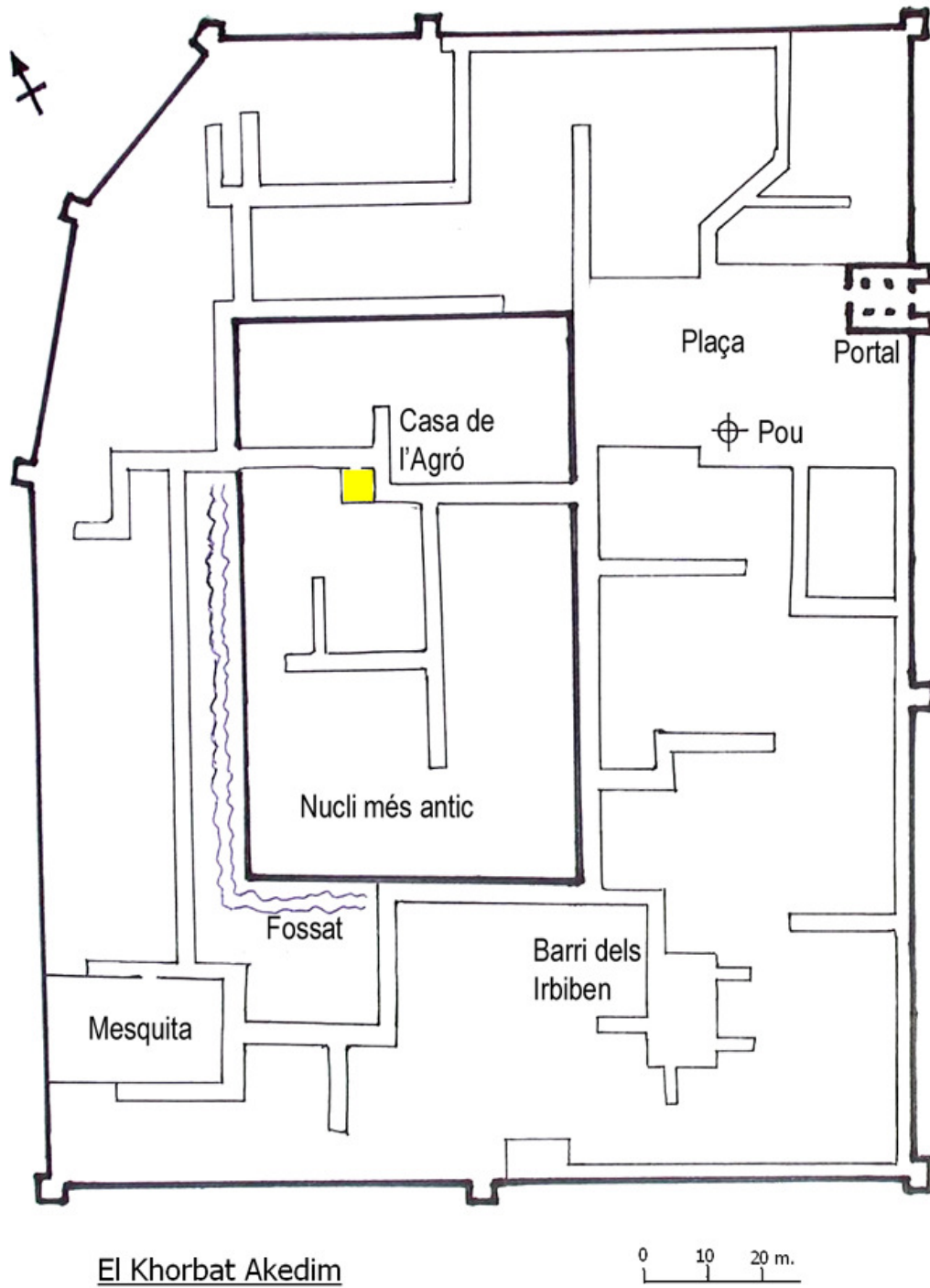
En el transcurs de les expedicions al Tafilalt, sovint es troba amb el seu amic Hamú de Megta Sfa i més d'una vegada fan el trajecte junts. La relació entre ells cada dia és més estreta i no fa gaire en Hamú va passar una temporada a cal Tarmun, mentre els seus protegits feien transaccions al mercat d'Asrir. En aquest moment hi ha més tensions internes a les tribus que no pas entre els Ait Atà i els Ait Mergad.

Juntament amb en Hamú i en Hussa, un altre bon amic de l'Alí és l'Agró, un xicot d'El Khorbat Akedim pertanyent, com ell, als Ait Amar Guahí. Tenen si fa o no fa la mateixa edat, però l'Agró encara és solter i ni tan sols han decidit qui serà la seva futura esposa. Viu amb sa mare, vídua, i amb uns quants germans més a una de les cases del nucli vell d'Akedim.

Si la pròpia paraula Akedim ja significa per si mateixa "antic", per contraposició a Ujdid, cal distingir a l'interior dos barris ben diferenciats. El nucli vell, que pot comptar quatre o cinc segles, ocupa la part central de l'alcàsser i forma un conjunt molt compacte, rodejat per un fossat que actualment serveix sols com desguàs, però que en una altra època va tenir potser una funció defensiva. D'aquesta mena de fossats l'Alí n'ha vistos també a Sat i a Ait Àsem i la gent gran expliquen que a l'època del Soldà Negre es trobaven plens d'aigua per a barrar el pas als enemics. Però ningú no recorda quants anys fa que va viure aquest Soldà Negre que sembla haver sotmès tot el país a una disciplina de ferro.

La resta de l'alcàsser Akedim es distribueix en torn al nucli vell i fou alçat, segons creu recordar l'avi Bassú, a l'època en què els Ait Atà varen apoderar-se de l'oasi, ara fa set dècades. De manera que no fóra en realitat gaire anterior a la construcció d'Ujdid. Però cal tenir en compte que l'avi Bassú sols parla d'oïda, perquè ell va néixer a la muntanya i no va posar els peus al palmerar de Ferkla fins a la campanya militar dels Ait Mergad contra els Ait Atà.

Sigui com sigui, El Khorbat Akedim té una estructura vial molt més enrevessada que la d'El Khorbat Ujdid. Els carrers no són rectes ni tampoc no s'entrecreuen a unes distàncies regulars. Ans al contrari, fan giragonses imprevistes i es subdivideixen de la manera més impensada. Quan hom entra per la gran porta monumental es troba amb una plaça similar a la d'Ujdid, però en lloc de la mesquita hi ha un pou i una fonda per a acollir els mercaders de pas. La mesquita queda molt amagada, tocant la muralla exterior per l'extrem contrari al portal.

Els clans Ait Mergad i els Ikabliin es distribueixen els carrerons en funció de la seva importància numèrica, molt diferent de la que tenen a El Khorbat Ujdid. Els Irbiben, per exemple, que són majoria en aquest darrer poble, a Akedim viuen entaforats al

voltant d'una sola placeta, amb una porta que tanquen a les nits per por de que les altres fraccions els ataquin.

L'amic Agró i família ocupen una casa de tres plantes en el carrer que travessa el nucli vell, comunicant-lo per les dues bandes amb la part afegida. És una situació digna d'enveja, una de les llars més protegides de tota la fortalesa davant un hipotètic atac exterior, encara que això no li fa ni fred ni calor a un guerrer coratjós i aguerrit com l'Agró, sempre disposat a batre's per defensar l'honor del llinatge.

També semblen disposats a batre's els quinze caps de família Irbiben que visiten el caid Hamed un matí, procedents de diversos alcàssers. Ell els ofereix un bon dinar i després parlen llargament del motiu que els ha dut a El Khorbat.

En resum, han vingut a reiterar-li llur suport de part dels Irbiben de la plana i de la muntanya i a recordar-li que estan disposats a agafar les armes per fer valer llurs drets en el cas de que ell vulgui actuar, com va actuar fa vint anys encapçalant un moviment irrefrenable que els atorgà la supremacia a tota la regió. A El Khorbat són una àmplia majoria i no tindrien gaire dificultats per a imposar-se, diuen. Quant a les altres zones, encara que no siguin tan forts des del punt de vista numèric, ells es consideren capaços de vèncer qualsevol resistència gràcies a llur coratge manifest.

Opinen que la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi està excedint els límits tolerables i que darrere la institució s'amaga un intent dels Ait Amar U Mansur de recuperar el control de Ferkla i de tota la tribu. Sota l'aparença d'una voluntat pacificadora i d'una preocupació espiritual, el xeic està travant relacions polítiques amb tots els caps de fraccions i de clans, tret dels Irbiben, que queden marginats i exclosos de participar en les decisions de qualsevol tipus. Ells pensen que la Zauïa serà sempre un obstacle per al triomf del seu clan i que, per tant, cal actuar contra ella, com més aviat millor: tallar-li l'herba sota els peus, limitar-ne l'extensió i, arribat el cas, destruir-la.

El caid Hamed se'ls escolta una bona estona sense interrompre llur discurs bel·licós i fent que sí amb el cap de tant en tant, però quan li toca el torn de contestar més aviat mira d'apaivagar-los. El fet que els Irbiben, fins ara, no prenguin part a les actuacions de la Zauïa sols és degut a les distàncies que ell mateix ha procurat guardar. Prou que el xeic, d'un parell d'anys ençà, li envia missatges i emissaris per atreure'l cap al seu cercle. Fins i tot va tenir el coratge de demanar-li la seva filla petita en matrimoni, però ell, sense dir mai que no, sempre li ha donat llargues i ha evitat de comprometre's.

- Fa vint anys –reconeix- vaig actuar amb decisió i atreviment, i també amb força murrieria, per atorgar als Irbiben el comandament de la regió. Ara que m’he fet gran, però, he afegit a aquestes tres condicions una quarta molt important: la paciència. No ens hem de precipitar. Sidi Alí Ben Larbi duu a terme una política prou audaç, que pot donar-li un gran triomf però també pot enfonsar-lo. En el primer cas, ja hi serem a temps de situar-nos al seu costat, car no som pas enemics declarats... però en el segon cas contribuirem a destruir-lo.
- Però... vols dir que no farem tard? Si la seva força continua en augment...
- No, amics meus, no farem tard. Ara per ara és un simple cap religiós i, com a tal, té un prestigi indiscutible. Si l’ataquéssim, tothom ens miraria malament, ens acusarien d’heretges, d’irreverents, de males ànimes. En canvi, si segueix enfangant-se en el terreny polític, aviat es crearà enemics. Quan arribi el moment d’atacar-lo, aquests enemics seus seran els nostres aliats. Però també es podria donar el cas que ens interessés més concedir-li el nostre suport contra tals opositors. Aleshores el tindríem a les nostres mans.

Els hostes del caid Hamed no han entès gran cosa del seu discurs, però li fan confiança, tret de l’Alí U Carrú de Tadighust, que insisteix en adoptar una solució dràstica:

- Doncs jo penso que si assaltéssim la Zauïa –opina- i els talléssim el cap als principals dirigents, acabariem abans i no caldria esperar a veure si li surten o no li surten altres enemics. Només entre els Irbiben de Tadighust disposem de fusells i d’homes amb ganes d’actuar més que suficients per a resoldre aquest afer en una sola nit.
- Amic meu –respon el caid-, aprecio molt el teu coratge i la teva bona voluntat, però les coses no són tan senzilles. El món està força esvalotat aquests dies i, si no m’equivoco, encara s’ha d’esvalotar més. Per molt que li talléssim el cap a Sidi Alí Ben Larbi, un altre Sidi Alí Ben Larbi sortiria de qui sap on. El que hem de fer és esperar a veure l’evolució dels esdeveniments i mantenir-nos a l’aguait per atacar en el moment oportú. Oi que mai no us he decebut? Doncs confieu en mi una vegada més. Guardeu les armes a punt, netes i lubricades, però no les feu servir mentre jo no us ho indiqui. Cal disparar en el moment oportú, ni massa d’hora ni massa tard. Feu-me cabal i us conduiré a la victòria.

Capítol desè: 1915

L'Abuix i l'Amuri apareixen a El Khorbat un vespre amb la mula força carregada d'objectes diversos. Malgrat el seu aire de normalitat i la seva pròpia declaració de que vénen a veure com està la Itó, a la Fàtima li fa l'efecte que la visita té un motiu més concret, més important. Però es guardarà molt de fer palesa aquesta impressió. Al saló del primer pis els rep en Tarmun amb tota la cerimònia que correspon a un cap de família acollint el seu consogre, que al mateix temps és el seu germà.

La Itó baixa del terrat on estava donant herba a les cabres i saluda els pares amb respecte, sense mostres excessives d'afecte que podrien resultar inoportunes, impertinents davant els sogres. Podria semblar que la noia no es troba bé amb la nova família política, puix que enyora la seva d'origen, i això fóra un senyal de menyspreu cap al marit. De fet, ella no s'asseu al saló amb els nouvinguts i els amfitrions, sinó que se'n va a preparar una tetera de te i alguns fruits secs de benvinguda.

El seu ventre, sota els amples vestits tradicionals, encara no deixa entreveure la seva condició de futura mare, però és ben segur que als pares els ha arribat la notícia per un o altre conducte. A més, com que ja han passat vuit mesos d'ençà del casori, fóra molt estrany si no estigués encinta. Molt estrany i molt inquietant també, tant com per començar a recórrer santuaris i alfaquis o com per fer una visita a la font de Tizgui, allí on el riu Todra sorgeix al peu del Gran Atlas. Per sort, en el seu cas no ha estat necessari res de tot això.

L'Amuri alaba la qualitat del te i la conversa es centra en torn a aquesta beguda, que darrerament s'està expandint per la regió fins i tot entre els nòmades de la muntanya. L'han descoberta fa poc i l'han acollida amb un entusiasme sense precedent. En Tarmun explica que són els cristians els qui el porten des de la Xina fins al Marroc sota protectorat francès. De Casablanca, afegeix, els mercaders àrabs o jueus el duen al Tafilalt i d'allí uns altres comerciants el fan arribar a Ferkla.

- Vaja –fa l'Amuri, rient-, per fi trobem quelcom de positiu en la presència dels cristians a les terres del Soldà.
- Que el dimoni se'ls emporti! –exclama l'Alí-. Ja es poden quedar el seu te si això ha de servir perquè ens deixin en pau a nosaltres.

Així passen a parlar de la guerra que lliuren les tribus de l'Atlas Mitjà contra els francesos, de la conflagració que mantenen els països europeus entre ells, de

l'enfrontament que hi ha entre els clans Ait Mergad pel domini de Ferkla i del paper que juga la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi a tot aquest embolic polític.

Més tard, els homes pugen a la cambra d'hostes i les dones, en quedar-se soles, parlen lliurement de llurs intimitats. La Itó li explica a sa mare que ja ha passat els tres primers mesos de l'embaràs, els més difícils perquè provoquen vòmits, desitjos capriciosos i reaccions de rebuig. A ella, per exemple, li feia fàstic la boca del seu espòs fins al punt de no poder suportar que la besés. Per sort, l'Alí ho va entendre, no com altres marits que s'ho prenen a la valenta i arriben fins i tot a repudiar les mullers.

- Així que ets feliç amb ton cosí? –pregunta l'Abuix-.
- Molt –respon la Itó amb sinceritat-.
- No penses, doncs, que vàgim fer malament en casar-t'hi?
- Difícilment podria trobar un altre home com ell.
- No et manca res, aquí? No ens enyores? No enyores el campament?
- Ah, això sí. Us enyoro moltíssim i també enyoro el cel blau i l'aire pur de la muntanya, les nits sota els estels i els camins que duen d'una vall a l'altra, i el ramat sortint a pasturar a tren d'alba... O i tant que enyoro el campament de l'avi Bassú, per molt que aquí hagi trobat una nova família i un poble prou acollidor. Enyoraré la muntanya mentre visqui!

En Tarmun, pel seu cantó, pregunta a son germà amb força insistència per l'avi Bassú: fa temps que no es deixa veure a l'alcàsser, s'estranya, contra el costum que tenia de passar-hi una temporada de tant en tant. L'Amuri li explica que llur pare viu cada vegada més tancat en el seu món interior; que es passa hores i hores assegut entre les pedres contemplant l'horitzó sense dir ni un mot, sense menjar pràcticament res tret d'algun bocí de pa sucat en llet batuda o algun grapat de cuscús a la caiguda de la tarda; que no serveix de res interrogar-lo sobre la seva actitud apàtica perquè no es digna ni tan sols respondre, i que si ho fa és just amb algun monosíl·lab encara més enigmàtic que el silenci.

Curiosament en Bassú, que no ha conegut el te fins a una edat prou avançada, ara n'ha esdevingut un entusiasta i en demana, d'això sí, a qualsevol hora. Gairebé podríem dir que ha substituït per la infusió xinesa tots els altres aliments. Ell mateix ho sol expressar amb una de les poques frases que li agrada repetir sovint: "si et molesta la gana, calma l'estómac amb un vas de te; si et venç el cansament, revifa't amb un vas

de te; si no pots dormir a la nit, entretén-te preparant el te; si et mors de calor a l'estiu, refresca't la gola amb un vas de te; si tremoles de fred a l'hivern, escalfa't el cos amb un vas de te..."

No és fins l'endemà que l'Amuri es decideix a parlar del tema que realment els ha fet venir a El Khorbat.

- Estem molt satisfets –explica diplomàticament- d'haver estret els llaços entre les nostres famílies mitjançant el matrimoni de la Itó amb l'Alí...
- Nosaltres també –s'afanya a recalcar el seu consogre-.
- Tan satisfets –continua l'Amuri- que hem pensat en estrènyer-los encara més.

En Tarmun fa que sí amb el cap i pensa que la Fàtima tenia raó quan, ahir a la nit, li va parlar d'allò que el cor li deia. Per sort varen tenir temps de discutir la qüestió marit i muller i ara sabrà què respondre al seu germà. Mentre ell reflexiona s'ha fet un silenci tens, que l'Amuri es decideix a trencar per fi:

- El nostre fill Alí ja té vint-i-dos anys. El podríem haver casat fa molt amb alguna noia de la muntanya, però tal com tu mateix vas dir, en els temps difícils que corren és perillós un enllaç fora del propi clan i encara és preferible dins la pròpia família. Per això hem pensat en la vostra Aixa, que ara ja ha anat creixent.
- Per a nosaltres –contesta en Tarmun, fent memòria de les paraules que han triat durant la nit amb la Fàtima- serà un gran honor tenir per gendre l'Alí U Amuri. A qui millor que a vosaltres podríem confiar la nostra estimada filla? Sols cal que arribem a un acord pels detalls.

L'Aixa, que ha escoltat de pe a pa tota la conversa des del terrat, a través de la lluernia que il·lumina el saló i en permet la sortida del fum, es troba tan excitada que no pot estar-se quieta ni un moment. Salta i corre sense parar d'un cantó a l'altre. Els detalls dels que ara parlen els seus pares ja no li interessien gaire, ni la data del casament ni el valor del dot. Per a ella el que compta és que se n'anirà a viure a la muntanya, tal com sempre ho havia somniat!

Així que era cert el vaticini de Tassabelbalt! I mira que varen riure les seves amiguetes, totes obsessionades per casar-se i romandre als alcàssers de Ferkla... Elles no ho poden pas entendre. No duen a la sang l'esperit nòmada que ella ha heretat dels seus pares, ni tampoc no han escoltat les paraules de la cosineta Itó, ni de l'avi Bassú, ni de l'Alí

quan va tornar de passar uns mesos a la natura. Doncs bé, que es quedin totes als alcàssers, tancades de per vida entre quatre murs dels que només s'aparten per dirigir-se al riu a rentar o al palmerar a collir alfals.

Ella, l'Aixa, se n'anirà a recórrer el Gran Atlas, a gaudir de l'aire fresc i a comptar els estels del firmament durant les nits d'estiu. Coneixerà cims i valls que ni tan sols es distingeixen de lluny des d'aquí, llocs que ni tan sols es poden imaginar. Viurà sota una *khaima*, la mateixa *khaima* de la que tant ha sentit parlar la Itó, i trepitjarà els mateixos camins que la seva cosina ha trepitjat fins fa quatre dies... Espais immensos apareixeran al seu voltant i l'horitzó serà l'única barrera que limiti la seva vista.

Quant al marit... Bé, l'Alí U Amuri sempre li ha semblat una miqueta massa impulsiu, massa temerari, però pot ser que això es curi amb l'edat. En tot cas, és un jove molt ben plantat, fort i elegant. La seva mirada altiva, el seu posat de guerrer orgullós, el fan molt atractiu per a les noies. Quantes n'hi ha que somnien amb ell! No, no és pas un mal partit. Ell la protegirà, la tractarà amb tota la dignitat que es mereix, i ella –pensa joiosa la jolieu adolescent- aprendrà a estimar-se'l.

Abans d'emprendre la tornada cap al campament, els Amuri passen un parell de setmanes a El Khorbat. La data del casori ha quedat fixada pel mes de setembre, just abans que comenci a l'oasi la recollida dels dàtils.

- Això suposant que trobem qui els vulgui recollir –es plany en Tarmun a son germà-. Que no ho sabeu que ens ha plantat en Hatú?
- Que us ha plantat? Quina flata de consideració!

Després de dos anys consecutius de secada, el parcer que fins ara s'encarregava de totes les tasques agrícoles a canvi d'una cinquena part sobre la collita ha declarat que ja no en té prou per a nodrir la família amb aquesta cinquena part i se n'ha anat a cercar feina remunerada a l'altre cantó de la frontera, deixant les palmeres a mig esporgar i el blat a mig créixer. Fet i fet, no havent-hi aigua per a regar-lo, és probable que no doni cap mena de fruit, ha dit per justificar-se.

Conten que a Algèria els francesos exploten grans extensions de terra amb uns mètodes molt més eficaços que al Marroc i que per això necessiten mà d'obra. Cada temporada són més els *ikabliin* que se'n van a treballar a aquell país i, quan tornen, expliquen tantes meravelles a llurs companys que els fan venir ganes de marxar ells també. Els Ait Mergad miren de retenir-los, els asseguren que tanta prosperitat és

fictícia o que és passatgera i que quan se'ls acabi la mina es trobaran sense res per fer, car aquí ningú no els voldrà contractar. Però ells responen que Déu proveirà i toquen el dos.

A aquest Hatú que ara se n'ha anat, en Tarmun feia més de quinze anys que li donava feina. Signaven un contracte cada tardor pel blat i l'ordi, cada hivern pels dàtils, cada primavera pel blat de moro, cada estiu per les llegums i sempre li donava una quinta part de la collita. Mai no havia mirat d'escanyar-lo com fan altres propietaris, oferint-li una sexta o una octava part. Mai no li havia negat la nutrició durant els dies de feina. Sempre la Fàtima li preparava el tradicional pa farcit de grassa, ceba, pebrot i bitxo, que la filla petita del parcer passava a recollir per dur-lo a son pare mentre llaurava, regava o segava. I tot i així ha marxat. En Tarmun se'n fa cabòries, no ho pot entendre. Per sort per a ell, la sequera és encara més forta al sud del Jebel Saghro i empeny un gran nombre d'habitants cap al nord. D'aquesta manera, desenes d'*ikabliin* arriben a l'oasi procedents de la regió de Tasarín, on les collites són tan minses que no donen ni per a menjar-ne llurs propietaris. Comparat amb el de Tasarín, el palmerar de Ferkla els apareix com un paradís i s'hi instal·len encantats de la vida.

Després de molt cercar, en Tarmun troba un d'aquests parcers de Tasarín, un tal Abdú, i el contracta per a ocupar-se del blat de moro primerenc, atès que les collites de blat dur i d'ordi ja es donen per perdudes. Haurà de preparar la terra, llaurar-la, adobar-la, plantar-hi les llavors, regar –suposant que hi hagi prou aigua al riu-, segar i transportar les panotxes a casa de l'amo, després d'apartar-ne una cinquena part per a si mateix. L'home signa el contracte sense pensar-s'ho dues vegades, puix que a Tasarín els Ait Atà solien oferir-li només una octava part de la collita.

Pel que fa als dàtils, l'Abdú encara està molt més content amb la sisena part que li proposa en Tarmun, car els Ait Atà mai no li havien donat més d'una desena part. Aquesta diferència és deguda a que les palmeres no duen gaire feina: ja estan plantades des de fa molts anys, únicament s'han d'esporgar, pol·linitzar, embolicar els dàtils amb una tela perquè madurin bé i recollir-los.

L'Abdú és un xicot jove, fort i valent. Les terres d'en Tarmun li semblen ben poca cosa per a la seva capacitat de treballar i, per tant, signa al mateix temps dos altres contractes amb dos propietaris més. Així, la seva família obtindrà tres cinquenes parts de collita i no haurà de patir en absolut per la nutrició. Fins i tot podria vendre's una

certa quantitat de gra i, amb el benefici obtingut, comprar-se una parcel·la pròpia, si no fos perquè la venda de terrenys de conreu als *ikabliin* està rigorosament prohibida a Ferkla, com ho està a totes les contrades on dominen els Ait Mergad o els Ait Atà.

A mitjans de març la Hasna duu al món el seu segon fill, un segon vailet. La Fàtima va a veure-la de seguida per felicitar-la i per oferir-li els paquets de sal i d'alquena que corresponen a l'esdeveniment. El setè dia, en Gasi sacrifica un xai tot pronunciant el nom que ha escollit pel seu segon fill, Murad. A continuació també degolla una vaca, atès que amb la carn d'un xai no n'hi hauria pas prou per a sopar tots els convidats a la festa. Si l'acte no és tan multitudinari com el que va organitzar pel primer hereu, segueix sent-ho molt més que els festejaments convocats per altres caps de família amb motiu d'una naixença.

Poc després de marxar els Amuri cap a la muntanya, és en Hamú, l'amic de l'Alí originari del Tafilalt, qui ve de visita. El xicot es queixa de la manca de cohesió que demostren els Ait Atà darrerament.

- Han passat set anys d'ençà de la batalla de Budenib –recorda- i cada vegada sembla més llunyana la possibilitat de repetir l'experiència, no diguem ja de millorar-la. Si els francesos ens ataquessin avui, no sé pas què faríem.
- Doncs mira que no fóra res d'estrany. L'expedició exploratòria que varen enviar a la conca del Ziz l'any passat fou com un anunci d'una propera invasió. Quasi em sorprèn que no s'hagin mogut des d'aleshores.
- Ara estan ocupats barallant-se amb els altres cristians. Que no ho saps que hi ha una gran guerra a Europa?
- Sí, tens raó. Esperem que duri. Potser mentrestant es resoldrà el conflicte entre les tribus Ait Atà.
- En aquest sentit no sóc gaire optimista. Les coses van de mal en pitjor. Ja no ens limitem a lluitar els Ait Khabbaix contra els Ait Iazzà, sinó que cada tribu i cada clan procura fer mal als altres. Fins i tot els Ait Uahlim, que antigament gaudien d'un especial respecte i d'una profunda veneració, han estat malmesos per una aliança dels Ait Unir, els Ait Isful i els Ait Iazzà. Què te'n sembla?
- No et creguis que nosaltres, els Ait Mergad, ens trobem en una situació gaire millor. De moment no ha esclatat la violència, és veritat, però els Irbiben i els

Ait Amar U Mansur es miren com gat i gos. Només manca una espurna per a encendre la foguera.

- Doncs entre els Ait Atà salten espurnes per totes bandes. No passa una setmana sense que hi hagi trets, es cremi algun camp i mori algun home.
- Suposo que la sequera hi fa molt en això de les picabaralles. Amb la panxa plena és més fàcil parlar d'amistat.
- Ja ho pots ben dir. Si l'any passat va ploure poc, aquest ha plogut encara menys, el Tafilalt està assecant-se per moments i la fam empeny els clans a lluitar els uns contra els altres per procurar-se el pa. Qualsevol excusa és bona per a organitzar pillatges i ràtzies.
- M'imagino que a la vall del Ziz hi deuen haver més agressions d'aquesta mena que no pas aquí a Ferkla.
- Sí, aquest hivern han estat saquejats els barris jueus d'Abu Am, de Ksar Es Suk i de Zrigat, i també un parell d'alcàssers habitats per musulmans de tradició sedentària.
- Doncs aquí només han tingut lloc alguns robatoris aïllats als mercaders, però no hi ha hagut cap ràtzia vertadera. Suposo que ho hem d'agrair a la voluntat pacificadora de Sidi Alí Ben Larbi, que està tractant d'agrupar tots els clans sota un comandament únic i ofereix protecció als grups més febles, com els jueus o els *imeluan*. Ells, a canvi, li regalen terres, bestiar i sacs de farina.
- Veus, als Ait Atà ens manca una personalitat així, capaç d'agrupar-nos per a assolir un objectiu comú. De cabdills en tenim uns quants, però cada un d'ells execra profundament els altres.
- Cal recordar que Sidi Alí Ben Larbi no és un Ait Mergad, sinó un santó àrab que no té cap relació de sang amb la nostra tribu, tret del seu darrer matrimoni amb una filla dels Ait Amar U Mansur. Potser és això el que us manca als Ait Atà: un personatge que vingui de fora de la confederació, que tingui prestigi religiós i que no prengui partit per cap de les tribus enfrontades.
- Haurem de cercar-lo.

El ramadà arriba pel juliol, amb tota la calorada. Com cada any, els homes procuren matar l'ensopiment asseguts al carrer principal de l'alcàsser. En canvi l'Aixa no s'avorreix ni pensa en la set o en la gana de tan enfeïnada com està preparant la seva

robeta pel casament i teixint-se un *abisar*, la capa de llana tradicional amb què s'emboliquen les dones a la muntanya. Li fa tanta il·lusió l'esdeveniment que no parla de res més ni amb sa mare ni amb les amigues.

Cap a mitjans del ramadà, la Itó infantia una nena. L'Alí U Tarmun se'n mostra content, però amb certa moderació. Ell hauria preferit un xicot. És cosa ben sabuda que els nois reforcen el nucli familiar, mentre que les noies reforcen les famílies d'altri. Què hi farem, es repeteix: encara som joves i ens queda temps per a dur al món mitja dotzena de vailets com a mínim. La notícia corre com la pólvora i al cap de dos dies de la naixença l'Abuix i l'Amuri tornen a ser a El Khorbat. Aquest cop vénen a veure la néta i a fer companyia a la Itó sense cap altre motiu amagat. En Tarmun i la seva muller els reben amb els braços oberts.

- La nostra llar és la vostra llar –els repeteix la Fàtima-. quedeu-vos tot el temps que us vingui de gust. Ara la vostra filla és filla nostra i aviat la nostra filla també serà filla vostra.
- Quin joc de paraules! –exclama l'Abuix rient, encara que no se li ha escapat la referència al proper casament de l'Aixa-. L'important en aquest moment és la néta, tan vostra com nostra.

Al llarg de la setmana no deixen de passar dones per la casa. La Fàtima en rep els paquets de sal o d'alquena i les convida a la festa que tindrà lloc el setè dia. Com que es tracta d'una nena i l'economia domèstica no va massa florent, l'Alí es limita a sacrificar una ovella. En el moment de tallar-li el coll pronuncia el nom de Rahma que han escollit entre tots.

L'Alí U Amuri arriba a El Khorbat el jorn mateix de la cerimònia. Ha trigat més que els pares a venir perquè no es trobava, com ells, al campament d'Ait Hani sinó embolicat en un afer a la vall del Todra.

- No estaríeu saquejant un altre alcàsser? –li pregunta son cosí després de rebre'n les felicitacions per la naixença de la Rahma-.
- Doncs mira, és just el que havíem pensat: organitzar una ràtzia contra el barri jueu d'Asfalú. Però ens vam desdir quan vam comprovar que està protegit per una doble muralla. Si saltàvem la primera, que no és gaire alta, ens trobaríem atrapats entre aquesta i la segona i ens caçarien com conills.
- Així que vau renunciar-hi?

- Vam renunciar a saquejar l'alcàsser, però no podíem tornar-nos-en amb les mans buides. Tots necessitàvem diners per a comprar farina, que s'ha posat pels núvols, mentre el valor dels nostres xais no para de davallar. Com que no plou i manca l'herba, els pastors prefereixen vendre el bestiar a qualsevol preu abans que se'ls mori.
- I què va fer per procurar-vos diners?
- Doncs vam apropar-nos a l'alcàsser en ple dia i vam segrestar tota la quitxalla que vam poder arreplegar pels voltants, així com algunes dones. Tot seguit ens vam retirar a les muntanyes. Els homes no varen gosar empaitar-nos ni disparar per por de fer mal als seus fills. Un cop vam ser prou lluny de la vall, vam enviar-los un missatger a parlamentar. Els demanàrem dos mil rals per alliberar totes les dones i criatures.
- Dos mil rals!
- Home, has de pensar que nosaltres érem una trentena de famílies a repartir-nos el botí. Quant als hostatges, eren més de quaranta. Tu creus que un jueu no pot pagar cinquanta rals per la vida del seu nano?
- Sí, és clar, però... us els varen donar?
- Vam haver de retenir la quitxalla durant dos dies, perquè al principi deien que sols podrien reunir vuit-cents rals entre tots i nosaltres ho vam trobar insuficient. En aquests temps de crisi, quan l'agricultura va malament i la ramaderia pitjor, és precisament quan els israelites obtenen els beneficis més alts amb la usura. El que passa és que els dol a l'ànima desprendre's dels diners que han rapinyat als pobres camperols. Però nosaltres ens hi vam posar forts. El missatger els va comunicar que a partir del tercer dia començaríem a violar les dones entre tots i a degollar els vaillets un per un si no ens enviaven la quantitat exigida. Just abans de vèncer el termini ens varen fer arribar dues mules carregades de diners i d'objectes valuosos. En total potser no hi havia ben bé dos mil rals, però poc n'hi faltava, de manera que vam deixar anar els hostatges.

La festa pel naixement de la Rahma és prou lluïda. Hi participen moltes més dones que homes i ja se sap que a les dames Ait Mergad no els costa gaire encetar la gresca. Tant abans com després de sopar, els càntics i la música de les panderetes ressonen a tot

l'alcàsser des del terrat d'en Tarmun i a mitja nit, no podent-se'n estar, els joves ixen a la plaça pública a ballar l'*aheidús*. Veient-los així, tots barrejats, ningú no diria que hi hagi tensions entre els clans.

L'Amuri, la seva muller i el seu fill romanen quinze dies més a El Khorbat i després, un cop veuen refeta la Itó, emprenen altre cop el camí d'Aghbalú n'Kerdús. El ramadà ja s'ha acabat i les dues famílies, que ara en formen una de sola, han passat juntes la diada de l'Aid Es Seguir. En el moment de marxar, l'Alí U Amuri li diu a l'Aixa:

- Si Déu vol, ja no et vindré a visitar més a l'alcàsser. D'aquí un mes i mig enviaré el meu visir a buscar-te.
- Si Déu ho vol –respon l'Aixa plena d'il·lusió-. Si Déu vol, el proper cop ens veurem al campament de la muntanya.

La collita de blat de moro primerenc ha resultat desastrosa perquè amb tota la primavera sols ha plogut un parell de vegades i el riu Ferkla duu tan poca aigua que no serveix pel regadiu. Dels dos graners que inclou la llar d'en Tarmun, sols han omplert el primer i encara fins a la meitat. Sense perdre la fe, però, l'home decideix tornar a plantar blat de moro, així com tomàquets, pebrots i carbasses, bo i esperant que alguna crescuda del riu permeti regar-los. El parcer també hi confia i ha signat un segon contracte amb ell per a la temporada d'estiu.

El seu empeny es veu recompensat a finals d'agost amb una pluja torrencial que dura només una vesprada però alimenta un cabdal inusitat del Ferkla durant el següent jorn sencer. Els *ikabliin* es passen vint-i-quatre hores corrent d'una banda a l'altra per netejar els canals que s'havien obturat amb la sequera i tancar i obrir comportes a mesura que es van inundant els diferents camps amb l'aigua roja de la riuada. Tant el blat de moro com les verdures i l'alfals es poden donar per salvats i encara és d'esperar que la crescuda es repeteixi dues o tres vegades més. A l'oasi regna un clima d'alegria generalitzada. La gent repeteix "gràcies a Déu, podrem sobreviure un any més sense passar gana".

L'Aixa surt a passejar amb la Itó duent la Rahma penjada al pit, embolicada amb un gran mocador de cotó que la protegeix de l'aire i del sol. Juntes contempen el palmerar somrient, la terra que fins ahir estava resseca i ara s'ha transformat en fang, les plantes que semblaven condemnades a morir i que ara es revifen de mica en mica. Després, la seva mirada se'n va cap a la llunyania, cap a les muntanyes que

sobresurten de la capa de núvols que, potser, anuncia una segona nit de pluja. L'Aixa es queda contemplant aquella cadena grisa i xiuxiueja per a si mateixa:

- Si Déu vol, d'aquí un parell de setmanes...

L'Altíssim, però, no ho havia previst així. Sols han transcorregut quatre dies després de la riuada quan l'Alí U Amuri, en contra del que havia promès, arriba una tarda a El Khorbat. El seu aspecte denota un gran cansament i una gran preocupació. El seu rostre ja no és el rostre de guerrer altiu que tant atreia les xicotes i el seu posat és el d'un home que ha perdut la il·lusió de viure. Quan la Fàtima li obre la porta, quasi no és capaç de contestar a les frases de compromís, als "tot va bé?" i "res de mal?" que sempre reben una resposta positiva, per molt que el món estigui enfonsant-se.

- Tot va bé –fa, menjant-se les paraules-, però l'avi Bassú... ens ha deixat.
- Que Déu li acordi la seva misericòrdia!

Ben mirat, la trista notícia no és del tot inesperada. Un jorn o un altre havia de succeir. La vida de l'avi s'ha anat extingint de mica en mica durant els darrers anys, com una espelma que s'hagués fos completament i ja sols mantingués una petita flama a la cassoleta del candeler, fins que la flama també s'ha apagat.

- Ha mort –explica l'Alí U Amuri- tal com havia viscut darrerament: sense fer cabal de ningú, talment un estranger, un desconegut que no es preocupés del que passava al seu entorn, ni tan sols del que li passava a ell mateix.
- El Senyor se l'ha emportat –fa en Tarmun-. De fet, ja era més de l'altre món que d'aquest. Alabat siga Déu. Ara, és clar, hem de guardar el dol que correspon. Del casament, se'n parlarà l'estiu que ve.
- Si ens ho haguéssim pensat –insisteix l'Alí U Amuri- hauríem pogut celebrar la cerimònia un mes abans. Qui s'ho havia d'imaginar?
- Ningú no pot preveure el que sols el Creador té a les seves mans. El que ha passat ha passat. Demà pujaré amb tu al campament per veure ton pare i reconfortar-nos mútuament. Ja heu avisat l'oncle Bruk?
- Sí, suposo que també es reunirà amb nosaltres al campament.

L'Aixa no sap ben bé si plora per la mort de l'avi Bassú, que s'estimava de tot cor; si plora pel retard del seu matrimoni amb l'Alí, que també ha començat a estimar-se com s'ha d'estimar una dona el seu home, o si plora perquè veu allunyar-se la seva nova vida que tanta il·lusió li feia, per camins i muntanyes. Ja no vol mirar el palmerar ple

d'aigua ni els cims que surten per sobre dels núvols. Ara sols té ulls per a somicar contemplant l'*abisar* que ja estava acabat, a punt pel dia de la festa. I sols és capaç de repetir-se una frase que amb prou feines li proporciona algun consol: no estava escrit.

Capítol onzè: 1916

Per quart any consecutiu, l'hivern s'anuncia poc plujós i amb el desglaç de les muntanyes no n'hi haurà pas prou per a fertilitzar els camps d'El Khorbat, atès que la neu caiguda fins ara sobre el Gran Atlas és més aviat escassa. De manera que la collita del proper mes de maig tampoc no serà res de l'altre món.

La persistència de la sequera comença a ésser preocupant. El primer any, els habitants de l'alcàsser tenien reserves de blat dur i d'ordi emmagatzemades als graners, que els varen permetre subsistir sense massa angoixes. El segon any, la venda dels dàtils els va proporcionar els diners necessaris per a importar gra del nord del Marroc, on la temporada havia estat generosa. El tercer any, les palmeres varen donar un fruit tan minso com les llegums, però les riuades d'agost salvaren el blat de moro i sols aquest fet va evitar la fam. Enguany, la gent d'El Khorbat es pregunta inquieta si algun factor imprevisit els permetrà sortir-se'n o si l'hora fatal ha sonat, l'hora de lluitar amb les armes a la mà per un sac de farina. Perquè els Ait Mergad saben que ells no s'hi moriran mai, de gana. Si els aliments arriben a mancar, preferiran jugar-se la vida saquejant altres pobles o fins i tot atacant-se els uns els altres abans de romandre amb la panxa buida.

Per això, perquè són conscients que una altra mala collita pot provocar un rebombori de conseqüències funestes, ara es reuneixen a la mesquita quasi cada tarda i pregunten a Déu que els enviï unes gotes de pluja, just el que cal per a evitar que es perdin el blat i l'ordi. Un cop acabada la pregària, surten tots junts en processó pels voltants de l'alcàsser, fent onejar al vent una munió de banderes verdes i vermelles, com acostumen a fer sempre que els amenaça la sequera. Però el Senyor no sembla gaire sensible a llurs rogatives, atès que un cel blavíssim, sense cap núvol, segueix brillant sobre l'oasi. L'alfaquí atribueix aquesta manca d'èxit a la mala consciència dels homes i els exhorta des del mimbar a penedir-se dels seus pecats, que han atret l'enuig del Creador sobre el país.

Al costat dels Ait Mergad pregunten també els *ikabliin*, encara molt més inquiets pel futur perquè ells no foren capaços, arribat el cas, de saquejar cap alcàsser ni de barallar-se pel pa dels seus fills. Per a ells, l'únic bri d'esperança consisteix en anar-se'n a treballar a Algèria com a jornalers dels colons francesos, atès que estan acostumats a empunyar l'aixadó i no els espanta la duresa de les tasques agrícoles. Però caldria

veure si els francesos tindrien prou explotacions per a llogar tots els parcers del sud del Marroc si es produís un èxode en massa. L'Abdú, per exemple, no ha pas gosat cercar feina més enllà de la frontera i ha signat amb el pare de l'Alí un segon contracte, amb l'esperança de que les coses millorin. Agraït, en Tarmun s'ha compromès a protegir-lo en el cas de que més endavant es desencadenés la violència i els *ikabliin* fossin atacats. D'altres parcers han optat per una solució intermèdia: sense abandonar definitivament Ferkla, on tenen el treball assegurat a l'hivern i a la primavera, la tardor passada varen anar a veremar a Algèria, car la major part dels colons francesos del país veí conreen la vinya. Els Ait Mergad, per evitar que marxessin, els havien advertit que prendre part a la recol·lecció d'un fruit destinat a fabricar vi era un acte pecaminós, però ells, empesos per la gana, no en varen fer el menor cabal.

Finalment, quan ja es començaven a perdre les darreres esperances, cauen alguns ruixats que permetran salvar al menys una part de l'ordi. No serà una collita com les de fa quatre o cinc anys, però de moment la fam tampoc no assolirà l'oasi ni provocarà matances entre els seus habitants.

- Ho veieu, homes de poca fe? –inquireix Sidi Abdessalam als caps de família que s'han reunit a la mesquita d'El Khorbat per donar gràcies al Creador-. A la que us heu penedit de les vostres malifetes, Déu, glorificat i alabat siga, us ha recompensat amb les primeres pluges. No sereu capaços d'aprendre la lliçó i mantenir-vos en el camí recte d'ara en endavant?

A cal Tarmun, com a totes les llars, es viu certa eufòria després del neguit dels darrers mesos. L'Aixa ha esdevingut pràcticament com una segona mare per a la Rahma: la bressola, se la penja a l'esquena lligada amb un gran mocador, la consola si plora, la canvia cada vegada que s'embruta, la banya amb aigua que prèviament ha escalfat en un calderó de coure i no dubtaria a donar-li de mamar si tingués llet al pit, però aquesta és una tasca exclusiva de la Itó.

Amb tantes atencions a la seva estimada neboteta, l'Aixa tracta potser d'oblidar el fill que ara mateix ja podria dur al ventre si les coses haguessin anat d'una altra manera, si la vida de l'avi no s'hagués extingit com una espelma acabada i si haguessin celebrat el casament pel setembre tal com estava previst. Si de petita ja era una nena força maca i airosa, ara que és a punt de complir els divuit anys gaudeix d'una bellesa excepcional. És alta, té el cos ben proporcionat i el rostre encisador, no sols per la dolçor de les

faccions sinó també per l'expressivitat dels ulls negres i dels llavis sensuals, sempre somrients. Els xicots d'El Khorbat se la miren amb un vertader embadaliment quan surt a collir alfals per a la vaca i els més agosarats li dirigeixen la paraula seguint el costum del *tacarfit*. Però l'Aixa, cada vegada que un jove se li acostà, el primer que fa és recordar-li que ja està compromesa i que el casori s'ha aplaçat únicament per una causa de força major.

El deu de març és un jorn especialment joiós en aquesta casa perquè l'Assú ha de recitar per primera vegada l'Alcorà tot sencer, com examen de cloenda de l'ensenyament que ha rebut de l'alfaquí. Durant cinc anys, dia rere dia ha estat escrivint sobre la placa de fusta versicles i més versicles que després esborrava fregant-los amb una pedra, un cop se'ls havia après de memòria.

Dotat com està d'una especial aptitud per a l'estudi, l'Assú ha sabut aprofitar aquesta memorització del llibre sagrat per a aprendre l'àrab clàssic, una llengua que ara domina sense cap dificultat; no com altres alumnes que es limitaven a repetir les paraules del mestre sense copsar-ne el significat, com si fossin lloros, amb l'excusa de que ells parlen berber i no entenen l'idioma del Profeta.

L'acte de recitació té lloc a la pròpia casa d'en Tarmun, amb la presència de la família tota sencera, d'alguns alfaquís vinguts de fora per servir de jurat i, com és lògic, de Sidi Abdessalam, que presenta satisfet i orgullós el resultat de la seva tasca. L'Assú va cobert amb una gel·laba blanca immaculada i calça unes babutxes grogues que son pare li ha comprat especialment per a l'ocasió. S'asseu sobre la catifa, amb les cames creuades i les mans sobre els genolls, i recita pausadament el text sagrat, de la Fatiha fins a la sura dels Homes, amb l'especial entonació que ha après a l'escola, aturant-se només de tant en tant per beure un glop d'aigua.

Quan acaba rep les felicitacions de tots els assistents a la cerimònia i també alguns obsequis que li ofereixen com a premi per l'esforç. D'ara en endavant Sidi Abdessalam ja no té res més per a ensenyar-li però, com que el xicot mostra una gran set de cultura, els seus pares han decidit enviar-lo a la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi, que disposa de la millor escola de tot l'oasi. Allí rebrà la instrucció de diferents mestres. Alguns són membres de la pròpia família del xeic formats a Afanur, mentre d'altres els ha fet venir de Fes o de Marràqueix perquè els fills de Ferkla puguin gaudir dels seus amplis

coneixements adquirits a l'Alcarauïn o fins i tot a universitats estrangeres, com la prestigiosa Zeituna de Tunis o Al-Azahar d'El Caire.

Aquests mestres li ensenyaran les matèries més diverses: interpretació de l'Alcorà, dret *malekí*, ciències religioses, *hadits* del Profeta, gramàtica de l'àrab clàssic, poesia, retòrica, història de l'Islam i també història dels profetes anteriors a Mahoma, tot això cenyit a la *tàrika* o interpretació dels Derkaua, que és la que segueixen tant la Zauïa de Sidi Larbi l'Huari com la seva filial fundada per Sidi Alí Ben Larbi.

L'Assú compartirà les classes i la mitja hora diària de camí per anar i venir d'El Khorbat a la Zauïa amb una vintena d'altres vailets del seu alcàsser, membres dels clans Ait Mohamed, Ait Iub, Ait Kerat Ighsan i, sobre tot, dels Ait Amar U Mansur, que tenen la institució quasi com una cosa seva. Sols els Irbiben segueixen resistint-se a enviar-hi els nanos perquè pensen que aquest gest podria interpretar-se com una acceptació tàcita del seu paper polític. Per justificar-se, addueixen que llurs infants han de preparar-se per a les armes i no per a les lletres.

A finals de la primavera, l'Alí U Amuri es presenta tot sol a El Khorbat. Ningú no sembla sorprendre's per la seva aparició sobtada, car tothom dona per fet que ve a fixar la data del casament aplaçat l'any anterior. La Fàtima el fa pujar a casa plena d'il·lusió i l'Aixa, després de saludar-lo amb un gest vergonyós, es retira al terrat procurant asseure's ben a prop de la lluernia per no perdre's ni un mot del que es parli al saló. Ni mai que ho hagués fet. La seva desesperació no té límit quan escolta la veu de son cosí:

- Malauradament, ha arribat l'hora de fer front als nostres enemics. Davant aquest deure sagrat, les obligacions personals passen a un segon pla. Espero que ho comprendreu.
- Que ho comprendrem? –es desespera en Tarmun-. Jo no entenc res de res. Es pot saber de què parles?
- Que no ho sabeu? Els cristians han començat a avançar des de Budenib sobre les nostres terres. Els Ait Izdegh, que ocupen l'alta vall del Ziz, han llançat una crida a tots els seus aliats per fer front als invasors. I com que els Ait Izdegh formen part de la confederació Ait lafelman, els Ait Mergad estem obligats a ajudar-los. Ho entens ara?
- Sí, bé, no en sabia res d'aquest avanç dels francesos.

- Tot és molt recent encara. Jo m'he posat en camí des que m'ha arribat la notícia. Estic mirant de reclutar el màxim possible d'homes al llarg del meu itinerari per conduir-los a Ksar Es Suk, on hem decidit concentrar-nos tots plegats per a organitzar la resistència.
- Però... i dels altres projectes què me'n dius?
- Jo desitjo de tot cor concloure com més aviat millor l'enllaç amb la vostra filla i endur-me-la al campament. No obstant, fóra absurd fixar una data per a la cerimònia sense saber els dies o mesos que pot durar la lluita contra els cristians. A la que torni de la vall del Ziz, si Déu vol, passaré per aquí abans mateix d'anar a veure els meus pares i concretarem el tema del casori. Us ho prometo.

“A la que torni de la vall del Ziz”, es repeteix l'Aixa desconsolada, quasi penedint-se d'haver començat a estimar l'Alí U Amuri tal com s'estima una esposa el seu marit. “A la que torni de la vall del Ziz...” No pot haver-hi una data menys concreta, una promesa menys ferma. Passaran dies? Passaran mesos? Passaran anys tal vegada? O potser... No, l'Aixa no vol ni pronunciar les paraules que li vénen al cap: i si no torna? Quants d'aquests joves coratjosos que ara emprenen el camí de Ksar Es Suk tornaran a llurs pobles d'origen i quants quedaran estesos al camp de batalla?

L'Alí U Tarmun es mostra disposat a seguir el seu cosí per prendre part a la lluita contra els invasors, però la Itó s'obstina en retenir-lo al seu costat amb l'argúcia de que caldran tropes de refresc en el cas de que la primera onada de resistents no aconsegueixi rebutjar els francesos en una sola batalla.

- Si tots els homes valents –insisteix- marxen a la vall del Ziz, qui es quedarà a Ferkla per defensar-nos?
- La seva mirada de gasela salvatge i els plors de la Rahma, que sembla pressentir el perill, acaben de convèncer l'Alí U Tarmun més que els propis arguments de la Itó. L'Alí U Amuri, en canvi, aconsegueix engrescar en Hussa i molts altres joves d'El Khorbat, que se'n van amb ell. Des del terrat, l'Aixa els veu marxar amb l'ai al cor.

Tal com ha previst el xicot, les tropes franceses que havien sortit de Budenib atenyen la conca del Ziz a començaments de juliol, coincidint amb l'inici del ramadà. L'atanyen una mica al sud-est de Ksar Es Suk, en un tram on el riu passa per un congost, i

acampen a poca distància d'una bassa natural molt curiosa oberta sota les palmeres. Just al davant, a l'altra banda de l'engorjat, s'alça un alcàsser imponent que sembla a punt de precipitar-se sobre el buit des de dalt del cingle. Hi viuen un centenar de famílies àrabs i es diu Meski.

Veient la magnitud de l'exèrcit enemic, els habitants de Meski saben que no li poden plantar cara pel seu compte i el xeic del poble envia missatgers en totes direccions per demanar ajut a les diferents tribus. Mentrestant, fa una crida perquè tots els veïns preparin les armes, bo i demanant-los que s'abstinguin d'obrir foc abans de l'arribada dels reforços.

Malgrat aquesta crida del xeic, alguns joves no saben estar-se de tirar uns quants trets contra un grup de soldats francesos –o, més ben dit, de soldats algerians al servei dels francesos- que han travessat el riu per explorar-ne l'altra banda. Els tenen tan a l'abast des de dalt del cingle i se senten ells mateixos tan protegits darrere els murs de l'alcàsser que no poden resistir la temptació de prémer el gallet. Mitja dotzena d'homes uniformats cauen abatuts per les bales.

Els habitants de Meski llancen crits de satisfacció, però el seu goig no dura gaire. La resposta dels francesos és immediata, gegantina, desproporcionada. Fins i tot podríem pensar que ja havien previst l'incident. Des de l'altra banda del congost, un parell de canons comencen a disparar sobre el poble, sense aturar-se ni un sol moment. Si els primers projectils freguen just la muralla o cauen a fora, a mesura que els artillers van ajustant el tir aconsegueixen tocar de ple llur objectiu.

A l'interior de Meski el pànic s'apodera dels vilatans, que estaven prenent la sopa per trencar el dejuni de tota la jornada de ramadà. Les cases de terra crua s'enfonsen l'una darrere l'altra, esclafant homes, dones i quitxalla refugiats a l'interior. Les parets protectores de mig metre de gruix, que durant segles i segles han barrat el pas als enemics, ara han esdevingut un parany en el que centenars de persones queden atrapades. Arreu s'escolten crits de dolor o d'angoixa, plors de les criatures, renecs dels joves que ni tan sols han tingut el temps de sortir a lluitar per defensar les seves famílies, xiscles dels qui veuen morir fills, germans, pares o consorts i no poden fer absolutament res per salvar-los.

Passats els primers instants de terror, la gent comença a comprendre que les llars ja no serveixen de cuirassa com fins ara, ans al contrari, que poden esdevenir llurs tombes.

De mica en mica van sortint fora de l'alcàsser, tret dels qui troben el camí barrat perquè una bona part dels carrers, coberts fins fa un moment pel pis de dalt de les cases, han quedat obstruïts per la runa. Les dones que poden eixir fugen lluny de la vall per la planúria desèrtica. Duen als braços els nadons o els vailets més petits i n'arrosseguen d'altres una mica més grans agafats de la mà. Els homes que aconsegueixen arribar a l'exterior, per la seva part, cerquen els indrets més adequats per disparar contra els artillers francesos que fan anar els canons des de l'altra banda del congost, però llurs espingardes no tenen prou abast ni prou precisió per a encertar-los.

Finalment, un grup de valents encapçalats pel xeic decideixen baixar fins al riu, creuar-lo i sortir a la riba contrària un bon tros més amunt protegits per la foscor, per mirar d'enxampar els enemics per on menys s'ho esperen. L'operació té un cert èxit, els artillers queden malferits per les bales que els han agafat per sorpresa i durant una bona estona els dos canons deixen de llançar projectils contra Meski. És un temps preciós que potser permetrà fugir moltes de les persones que són encara dins l'alcàsser, però el xeic i els seus homes cauen presoners de l'enemic, tret d'alguns que prefereixen morir amb les armes a la mà, disparant contra els invasors tot i sabent que no els resta la més mínima possibilitat de vèncer.

Més tard, nous artillers reemplacen els que han mort i els canons tornen a vomitar projectils fins que ja no se sent al poble ni un sol crit de dolor, ni un sol plor de criatura. Cap a mitja nit, quan cessa el foc, de l'alcàsser cinc o sis vegades centenari en queda sols un munt de ruïnes.

De matinada, sis mil berbers disposats a defensar llur país arriben davant Meski, caminant pel marge esquerre del riu. Els Ait Atà vénen del sud, acompanyats d'alguns àrabs Sabah, mentre els Ait Izdegh procedeixen del nord i compten amb el suport de nombrosos voluntaris Ait Mergad i fins i tot Ait Hadidú vinguts del Gran Atlas central per ajudar llurs aliats de la conca del Ziz. Van armats amb espingardes i gumies, tret d'alguns que disposen de fusells Winchester, Lebel o Remington d'importació, com és el cas de l'Alí U Amuri. Vestits amb túniques lleugeres de cotó, es cobreixen el cap amb casquets grisos o marrons i calcen sandàlies de cuir.

Entre uns i altres envolten el camp enemic, desplegats coratjosament sobre una gran extensió de terreny pla, erm, que sols ofereix com a protecció unes rases fetes a la

pedra calcària per l'erosió de l'aigua. Ambdós bàndols comencen a disparar bo i resguardant-se a l'interior d'aquestes rases, que constitueixen una mena de trinxeres naturals. Durant un parell d'hores la matança és constant, aferrissada. Els homes moren per desenes, per centenars, tant d'un cantó com de l'altre, i nous efectius els substitueixen fins a caure al seu torn, impassibles, convençuts com estan tots plegats de donar la vida per un motiu noble: la defensa de la religió i de les tradicions ancestrals per una banda, l'acompliment d'una labor civilitzadora per l'altra.

Tothom lluita amb força valor, agilitat i encert, però les metralladores franceses i els canons en passen més via que els fusells i les espingardes. Per molt que s'hi esforcin, els berbers no tenen cap mena de possibilitat en un terreny obert com aquest i acaben per batre's en retirada, deixant al seu darrere centenars de cossos mutilats, centenars de joves caiguts per a defensar el que ja no té defensa possible, centenars de vides malaguanyades.

L'exèrcit francès, aleshores, avança cap al nord-oest seguint la vall fins a superar el tram en congost i a mitja tarda s'estableix prop de Guiriurgàs, que és el primer alcàsser del palmerar de Mdagra. En aquest cas, els habitants no ofereixen una resistència que saben absolutament inútil vista la desfeta de la *harka* berber. No voldrien pas que el seu poble fos arrasat com ho fou Meski. Per això, el xeic i uns quants notables ixen a parlamentar amb els invasors.

El coronel Doury, que té el comandament de la columna francesa, els garanteix la seguretat si fan acte de submissió. Han de jurar lleialtat al soldà i a les institucions del protectorat que col·laboren amb ell; també han de facilitar, avui mateix, els queviures necessaris a l'exèrcit ocupant, i finalment hauran de contribuir amb una vintena d'homes armats a engrossir aquest mateix exèrcit. Els notables ho accepten.

El palmerar de Mdagra s'estén per la plana, just al peu del Gran Atlas. La seva capital, Ksar Es Suk, es troba situada a l'extrem nordoccidental i constitueix des de fa segles un punt estratègic dintre la ruta comercial que uneix el Tafilalt a Fes. En total hi ha uns trenta-cinc alcàssers dispersos per l'oasi. Els seus habitants són àrabs, tret d'alguns berbers Ait Izdegh que es concentren a la zona nord.

Al llarg d'una setmana, l'exèrcit francès va avançant molt a poc a poc, obtenint la submissió poble per poble i deixant en els punts més delicats alguns escamots encarregats de controlar si els juraments de lleialtat han estat sincers o fingits.

Finalment arriben a Ksar Es Suk, que és un conjunt de cinc alcàssers al voltant d'una gran esplanada on té lloc el mercat. Els comerciants, una bona part dels quals són jueus, reben joiosos els ocupants estrangers: ells només desitgen que regnin la pau i la seguretat per a poder dur a terme llurs negocis. D'aquesta manera, tot Mdagra es pot considerar conquerit.

No obstant, la *harka* dels berbers no s'ha dispersat, encara que una part dels seus components hagi decidit abandonar la lluita. Milers d'Ait Izdegh comandats per l'Ahmed U Lahcèn s'han refugiat a les muntanyes, cercant un terreny més favorable a llurs possibilitats de combatre, i els Ait Mergad que va reclutar l'Alí U Amuri són al seu costat, disposats a perdre la vida abans que a claudicar.

Una vegada ocupat Ksar Es Suk i establerta una guarnició al bell mig de Mdagra, prop de l'alcàsser Targa, l'exèrcit francès comença a remuntar el Ziz per sotmetre els palmerars d'El Khenk i Tialalín, que pertanyen íntegrament als Ait Izdegh.

Al seu pas troben una resistència ferotge per part dels homes de l'Ahmed U Lahcèn, que sovint els preparen paranys i emboscades als diferents congostos del riu o des de dalt dels cingles que caracteritzen la regió. Però ara els francesos compten amb el suport de tota la població que se'ls ha rendit a Mdagra. Un miler de joves àrabs i berbers, bons coneixedors del terreny que trepitgen, han passat a formar part de la columna que puja riu amunt. Per altra part, l'avituellament es fa sense dificultat a partir de l'oasi gràcies als queviures que cada alcàsser està obligat a fornir. Encara que pateixin unes pèrdues considerables en vides humanes, el seu avanç no s'atura.

Després d'una darrera batalla al coll de Ghesauan, els Ait Izdegh es rendeixen i signen llur submissió al protectorat. Una segona guarnició s'estableix a Rix. Per la seva banda els Ait Mergad, entre els quals es troba l'Alí U Amuri, passen a l'alta vall del Gheris i d'allí baixen a Igulmimen. Però, en lloc de tornar-se'n a casa, es dirigeixen al Tafilalt per fer costat als Ait Atà que segueixen disposats a rebutjar l'ocupació estrangera.

L'únic membre del grup que se'n va a El Khorbat és en Husa, amb l'encàrrec de donar novetats i esperances a l'Aixa i també amb la missió de reclutar el màxim possible de voluntaris per continuar el combat a la vall del Ziz. Encara que s'hagin sotmès els Ait Izdegh, queden molts territoris lliures de Meski en avall i els Ait Atà, explica el xicot, estan decidits a defensar-los amb totes les armes.

Aquesta vegada l'entusiasme del seu amic i veí, que parla de l'heroisme dels Ait Mergad amb paraules altisonants, aconsegueix fer seguir l'Alí U Tarmun cap a la batalla, malgrat les reticències de la Itó.

- Si haguessis vist els nostres joves –exclama en Husa- liquidant gavatxos de quatre en quatre! Quan se'ls acabava la pólvora es llançaven amb la gumia a la mà i feien un carnatge! Si haguéssim estat uns quants més, nosaltres no els hauríem pas deixat passar, aquests francesos. Malauradament, els Ait Izdegh han demostrat ésser uns covards i uns pusil·lànimes, de seguida es varen rendir. Però amb els Ait Atà no passarà el mateix. Per molt que al llarg de la història no ens haguem avingut gaire amb ells, cal reconèixer que són valents i agosarats. Ja ho veureu. Els donarem una lliçó als cristians i, amb una miqueta de sort, els farem tornar fins a la frontera algeriana!

Juntament amb l'Alí U Tarmun, també el seu amic Agró, de l'alcàsser Akedim, decideix unir-se a la lluita. Marxen cap al Tafilalt a primers de setembre, amb en Husa i amb un centenar d'altres joves de diferents pobles de Ferkla. Van a peu, lluint els fusells i les gumies ben a la vista i cantant cançons tradicionals Ait Mergad. Han substituït el turbant blanc per un casquet marró, menys visible al camp de batalla. Duen un bot d'aigua cada u penjat a l'esquena com si fos una motxilla i, a l'espatlla, el sarró ple de menjar i de municions, així com una banya de gasela on guarden la pólvora. Malgrat el pes de tot aquest equipatge, la defensa dels costums ancestrals i de la llibertat els empeny cap al seu destí com si fossin plomes en mans del vent.

En un parell de jornades arriben al campament que han establert l'Alí U Amuri i els seus companys a l'entrada del Tafilalt. La trobada entre els dos cosins és emotiva, memorable. S'abracen com si no s'haguessin vist durant molts anys.

- Bravo! Per fi has vingut! Homes com tu és el que necessitem, i fusells com el teu!

L'endemà, l'Alí U Tarmun deixa el campament acompanyat de l'Amuri, en Husa i l'Agró per anar a veure en Hamú a Megta Sfa. El troben també molt engrescat amb la idea del gran combat contra els estrangers. Aquesta vegada, els diu, ni les màquines de guerra infernals ni l'organització disciplinada dels cristians els valdran de res, perquè els Ait Atà s'han unit mitjançant un pacte de *tada*. Ni l'Alí ni els altres nois no saben ben bé què vol dir això del pacte de *tada* i el seu amic els ho explica.

- Les dues tribus Ait Atà del Tafilalt, els Ait Isful i els Ait Khabbaix, hem celebrat una *tada*: els notables d'una tribu s'han intercanviat els barnussos i les babutxes amb els notables de l'altra. Això els compromet a lluitar units fins al final. Si un dels dos grups trenqués el pacte, claudiqués, l'altre tenyiria amb alquena els barnussos que s'han quedat com garantia i els passejaria per tot l'oasi, enfonsant llurs propietaris en el més gran deshonor. I vosaltres ja sabeu que per un Ait Atà no hi ha res tan important com l'honor.
- Per descomptat que ho sabem –respon en Husa-. Ningú no es desdirà, per molt dur que resulti el combat.

Els companys de l'Alí de seguida simpatitzen amb els nois de Megta Sfa, es tracten com si s'haguessin conegut de tota la vida, s'intercanvien obsequis. Ningú no recorda l'antiga rancúnia entre les dues tribus. Al campament regna una gran animació i un optimisme sense precedents. Es preveu que en els propers dies arribaran molts altres joves Ait Atà procedents de les valls del Todra i del Dades, que han estat cridats a solidaritzar-se amb els seus germans de confederació. Caldrà esperar-los abans d'emprendre la marxa cap a la zona ocupada pels francesos. Ningú no posa en dubte la proximitat d'una gran victòria en la que serà, tal vegada, la segona batalla de Meski.

No obstant, un parell de setmanes transcorren sense cap altre moviment. S'acaba la collita dels dàtils, que no ha estat precisament generosa, i té lloc la festa de l'Aid El Kebir, que els guerrers es veuen obligats a passar per primera vegada lluny de les seves famílies. Però no es presenta ni un sol voluntari de Dades o de Todra com s'esperava. Ans al contrari, el que arriba de l'oest és una successió de notícies que cauen al damunt dels resistents com una galleda d'aigua freda.

Els Ait Atà de Dades i de Todra, explica en primer lloc un missatger enviat per ells mateixos, no poden moure's de llurs territoris perquè han de fer front a una incursió de l'exèrcit d'El Glaui que ha sortit de Marràqueix, s'ha reforçat a Teluet i està baixant pel vessant sud del Gran Atlas. Ningú no sap ben bé quin és el seu objectiu, però la qualitat i l'abundància de l'armament que duen fa pensar que no es tracta d'una simple ràtzia contra els pobles més propers.

No queda cap dubte que les armes els les han facilitat els francesos, que tenen en El Haj Thami El Glaui el seu millor aliat. No obstant, la tropa està formada únicament per

homes de la tribu Glaua i d'algunes altres que li rendeixen obediència, fins i tot els capitostos. No hi ha ni un sol cristià, assegura el missatger.

Pocs dies després, dos joves que han vingut al Tafilalt protegint un grup de traginers jueus afegeixen que la *harka* d'El Glai ha ocupat l'alcassaba de Taurirt, sotmetent la tribu Uarzazat, així com l'oasi de Skura i fins i tot El Quelaa de Mguna, situat a la confluència de les valls del Dades i del Mgun. La seva intenció era la d'anar encara més lluny, però la resistència heroica per part dels Ait Atà de Dades els ha mantingut a ratlla. De totes maneres, continuen els combats i ningú no pot preveure quin serà el resultat final dels esdeveniments.

Per si aquestes notícies no eren prou tristes, a finals d'octubre n'arriba una de molt pitjor. En aquest cas no hi han hagut morts ni ferits, però en canvi es perd una gran esperança: resulta que un cert nombre d'Ait Atà sota el comandament d'en Mohadaix U El Haj Faska s'han sotmès voluntàriament a l'autoritat d'El Glai, trencant la unitat mantinguda fins ara en la qüestió del protectorat. Per petita que sigui la fissura, pot acabar destruint la confederació, opina en Hamú vertaderament inquiet.

En Mohadaix U El Haj Faska és el cap dels Ait Bu Iknifen d'Imider, un petit oasi conreat d'oliveres en mig de la plana, entre les conques del Todra i del Dades. Però el seu poder s'estén molt més enllà d'Imider i el clan es troba representat en altres indrets, com l'alcàsser Aixtad en plena vall del Todra.

- Cal frenar l'avanç dels infidels! –cria l'Alí U Tarmun als companys Ait Mergad-. Cal fer-los fora de les terres que han ocupat. D'altra manera, si els tenim a la vall del Ziz per una banda i a Todra per l'altra, com dimoni podríem lliurar-nos en a l'oasi de Ferkla?

Tothom li dóna la raó, tothom parla de victòria, però ningú no n'està gaire convençut. La moral de combat que hi havia un parell de setmanes enrere ha caigut irremissiblement en poques hores i això canvia el curs de la guerra. Ja no són els resistents berbers els qui remunten el curs del Ziz amb l'objectiu de recuperar Mdagra, sinó la columna del coronel Doury la que comença a davallar riu avall, sotmetent un alcàsser darrere l'altre, tant els que pertanyen als àrabs com els dels Ait Atà. En total, una vintena llarga de pobles distribuïts pel palmerar de Rteb cauen en mans dels invasors.

Mentrestant, els rebels es fan forts a l'oasi de Tizimi, que és el darrer abans del Tafilalt i està habitat íntegrament per àrabs de la tribu Sabah. Es tracta d'uns bons guerrers, aliats dels Ait Mergad des de fa segles. L'alcàsser més destacat, Maadid, s'alça justament a l'extrem nord.

Entremig dels palmerars de Rteb i Tizimi queda un tram sense cap mena de conreus, on el riu passa entre roques, terra salada i dunes d'aspecte inhòspit. Sols hi ha tres torres de vigilància per a controlar la importantíssima ruta comercial del Tafilalt a Fes, tallada sovint pels bandits. És aquí, en aquest paratge agrest, on topen la *harka* dels berbers i l'exèrcit francès a mitjans de novembre.

Mentre dos milers d'Ait Atà cobreixen el front principal, el del sud, els Ait Mergad fan la guitza a l'enemic des de l'est i els àrabs Sabah li barren el pas per l'oest. És mitja tarda i el sol, que ha començat a declinar, impedeix als joves vinguts de Ferkla distingir amb precisió llur objectiu. Com poden, s'esmunyen entre les dunes de sorra i, arrossegant-se, disparen sense repòs contra els francesos que passen pel seu davant, causant-los força baixes.

Per a l'Alí U Tarmun és el bateig de foc, la primera vegada que fa servir el Winchester per a matar homes de carn i ossos. Ja no es tracta d'imposar respecte als potencials bandits, com quan acompanyava els mercaders jueus al Tafilalt, sinó de segar vides humanes, tantes vides com pugui. Però ell és un Ait Mergad, un guerrer de naixença, i no li tremolen les mans pel fet d'enviar uns quants servidors de Déu a l'altre barri, i diem "servidors de Déu" perquè els "enemics" amb qui s'enfronten són marroquins de les tribus que s'han sotmès i no pas vertaders infidels. Alguns d'ells potser varen lluitar al seu costat contra els estrangers a la batalla de Meski, però ara han d'obeir els caps dels Ait Izdegh, que han acceptat, entre d'altres condicions, la de fornir un cert nombre d'efectius a l'exèrcit colonial. Aquesta mena de contradiccions no són gens estranyes a la guerra, on els combatents es limiten a complir cegament les ordres dels qui manen. Les grans esperances que s'havien dipositat en aquest enfrontament es van perdent de mica en mica. Els Ait Atà no es desdiuen del seu compromís i resisteixen heroicament fins al darrer alè de vida, però les metralladores franceses acaben per obrir el pas a la columna invasora, que cap a la posta de sol es planta davant Maadid.

La batalla ha estat prou aferrissada. Més de sis-cents cadàvers de resistents jauen escampats per la plana, trinxats, mutilats. Sis-cents éssers humans que fa unes hores

eren plens d'il·lusions, plens de vida, han esdevingut carnassa pels xacals i pels voltors, que ara preparen la seva festa. Centenars d'altres joves han estat ferits, tenen bales als braços o a les cames i s'arrosseguen pel terra polsegós, estrenyent les dents per suportar el dolor. És ben bé per força que els Ait Atà han deixat passar llurs enemics.

En comparació amb els sis-cents morts de la *harka* berber, els dos centenars de baixes de la columna francesa no poden considerar-se un preu elevat per la conquesta de Tizimi. Per a ells, la batalla de Maadid passarà a la història com un gran triomf, encara més gran per haver-lo obtingut en una època com aquesta, mentre a Europa es lliura una guerra que acapara la major part de les tropes i en deixa sols una petita mostra per a conservar les colònies.

L'Alí U Tarmun, en Hussa i l'Agró han sortit sans i estalvis de la batalla, encara que molt dolguts moralment en comprovar la seva impotència. L'Alí U Amuri, en canvi, té una ferida a l'espatlla. No sabent com atendre'l en les degudes condicions en mig del desgavell general, opten per carregar-lo al damunt d'una mula i endur-se'l a Megta Sfa, on saben que trobaran ajut per part de la família d'en Hamú.

Hi arriben a la matinada, però per sort el vigilant de l'alcàsser, que ja els coneix, els obre la porta i els acompanya fins a la llar del seu amic. Lògicament, ell encara no ha tornat del front, si és que n'ha de tornar. De fet, a Megta Sfa no dormia ningú: tothom està pendent de les notícies que van pervenint de Maadid. Ja se sap que l'enfrontament d'aquesta tarda ha estat un fracàs, però manquen detalls i, sobretot, manca saber qui ha sobreviscut i qui ha deixat la pell al camp de batalla. En aquest sentit, el grup d'Ait Mergad són molt ben rebuts com a informadors. Els assalten a preguntes mentre l'Alí U Amuri és atès de la seva ferida.

L'endemà els habitants de Maadid, veient els canons que apunten l'alcàsser i coneixent-ne perfectament la capacitat destructora, decideixen acceptar les condicions dels assetjants. No volen acabar com els de Meski, perdent-ho tot per una obstinació inútil. També la gent dels altres pobles va capitulant de mica en mica, fins a quedar tot el palmerar de Tizimi sotmès als francesos, que hi estableixen una guarnició, un campament de la legió estrangera i un post de control al cim del Jebel Erfud.

Capítol dotzè: del gener al maig de 1917

L'aflicció de l'Aixa ateny el seu grau més elevat quan el seu germà Alí, de retorn del Tafilalt, li comunica les notícies: la *harka* dels berbers en la que tantes esperances s'havien dipositat ha estat malmesa pels francesos en poques hores i l'Alí U Amuri roman amb l'espatlla destrossada per un projectil a casa d'en Hamú, que també ha estat ferit en un braç. Ha passat un segon estiu sense celebrar-se el casament i les perspectives de que tingui lloc la propera temporada no són gaire prometedores, vist l'estat en què es troba el nuvi.

La Itó fa per maneres de consolar-la, explicant-li que son germà sempre ha estat molt impulsiu, molt agosarat, i que per això no pot quedar-se amb els braços plegats mentre el país viu sota l'amenaça estrangera, però que aquesta circumstància no ha de fer-li pensar que ell no se l'estimi o que la deixi en segon terme.

- A més a més –afegeix- en una situació com la d'avui, tots els patriotes i tots els musulmans tenen el deure de lluitar contra els infidels, per molt que s'hi juguin la vida. Ja veus que també el meu espòs hi ha anat, sense pensar en quin seria el meu futur i el de la nostra filla si ell no tornava. El fet que se n'hagi sortit sense cap lesió és només una casualitat com una altra.
- Si això ja ho entenc –respon l'Aixa-, però és que m'havia fet la il·lusió de casar-me amb el teu germà i d'anar-me'n a viure a la muntanya i vaig estar tan a prop d'aconseguir-ho... Per què s'ha hagut d'estrancar tot, just en aquest moment?
- Parles –intervé la Fàtima- com si dalt de la muntanya s'hi trobés el Paradís! Doncs què et penses? L'existència és molt dura per a les dones nòmades. T'ho puc ben assegurar perquè vaig ser una d'elles fins que em vaig casar amb ton pare. Allí no trobaràs totes les comoditats de l'alcàsser. No et podràs rentar el cos cada setmana amb aigua calenta com fas aquí, ni tindràs uns murs que et guardin del fred o de la calor, del vent o de la pluja. I cada matí hauràs de caminar un parell d'hores entre les pedres per anar a cercar l'aigua i la llenya. Explica-li tu, Itó, per si a mi no em creu.
- Bé –apunta la Itó, mirant d'alleugerir el discurs de la seva sogra sense contradir-la-, normalment aquestes tasques les fan les noies solteres. Però és cert que la vida nòmada resulta prou dura, sobretot per qui no hi està acostumat de la naixença.

En aquest punt de la conversa, la Fàtima té una pensada. Li sembla una pensada força interessant, però es guardarà molt de comentar-la amb la seva filla per no contribuir a excitar-la encara més i potser en va. Primer li caldrà parlar-ne amb en Tarmun. Tot seguit, si ell hi està d'acord, hauran de buscar la millor època per a posar-la en pràctica.

Pocs dies després, el caid Mohamed d'Asrir se'n va a visitar el caid Hamed. En veure'l, aquest darrer experimenta una barreja de joia i de recel a parts iguals. De joia perquè li agrada sentir-se útil i necessari, saber que li han de consultar els afers de l'oasi malgrat haver deixat el càrrec de representant del soldà; de recel perquè té por que les consultes que li faci el posin en un compromís, en un moment delicat com aquest.

Quina postura cal prendre davant l'avanç dels francesos a l'est i d'El Glai a l'oest? Acceptar l'ocupació com un fet inevitable fóra posar-se en contra tots els Ait Mergad, pels qui la paraula "infidels" continua sonant com una amenaça espantosa. No obstant, ell veu molt clar que els invasors acabaran per sotmetre l'oasi tard o d'hora i, per tant, erigir-se ara en cap de la resistència fóra tancar-se la porta per a recuperar el comandament de Ferkla en un futur que pot no ser gaire llunyà.

En resum, el que cal fer és nedar i guardar la roba, pensa el caid Hamed. Ara bé, com explicar-li això al seu col·lega? Ha de fer-ho d'una manera que l'entengui però sense comprometre's. Uns quants vasos de te i un guisat de xai preparat en un vertader *tagín* que va dur-se de Fes en el seu darrer viatge ajuden a distendre l'ambient. Mentre prenen el te amb parsimònia parlen de temes banals, com el fred que fa aquest hivern, la sequera que sembla perllongar-se per cinquè any consecutiu i el preu que ha atès el blat dur.

Havent dinat, per fi, el caid Mohamed es decideix a pronunciar la frase que segurament duia preparada des que ha sortit d'Asrir:

- Ja tenim els cristians a la vall del Ziz. Ara veurem quant tarden a trucar a les portes de casa nostra.
- Sens dubte —fa el caid Hamed—. Un dia o un altre trucaran. I tu, ja tens preparada la resposta?

El caid Mohamed es troba atrapat en el seu propi parany, obligat a contestar ell mateix la pregunta que volia dirigir al col·lega.

- Bé, com a representant del soldà –argumenta sense massa convicció- estic obligat a acatar les seves ordres. Però no voldria donar cap pas que pogués molestar els Ait Mergad. Per això necessito la teva opinió i el teu consell.
- Amic meu, jo et puc respondre pels Irbiben, però no pel conjunt dels Ait Mergad. Els altres clans ja no em fan cabal. Fóra millor que et dirigissis a Sidi Alí Ben Larbi, que els té tots embadalits.
- Sí, és clar, però els Irbiben sou majoritaris a El Khorbat i sens dubte sou els més forts. Cal comptar amb la vostra opinió.
- Els Irbiben, amic meu, no sentim ni la menor simpatia pels cristians, és evident. No obstant, si ens quedem sols davant la voluntat del Soldà i dels altres clans Ait Mergad, no tindrem cap més remei que acceptar el que vingui.
- Fins i tot si el que ve són les tropes d'El Glai?
- Mira, de moment El Glai no ha fet res més que posar un peu a la vall del Dades amb la complicitat d'alguns Ait Atà. No té cap mena de relació amb els Ait Mergad ni és probable que la tingui ara per ara. No cal inquietar-nos per un perill tan llunyà.
- Potser tens raó. De totes maneres, no em tranquil·litza veure que tanta gent lluita per apoderar-se de la nostra terra: els francesos per l'est, El Glai per l'oest i, pel mig, el propi Sidi Alí Ben Larbi, que amaga la seva cobejança rere un vel de santedat.
- Escolta'm bé, Mohamed –fa el caid Hamed, bo i abaixant la veu-; tu i jo som col·legues. Et parlaré amb tota sinceritat. Coneixes el baladre?
- El baladre? –pregunta desconcertat el caid Mohamed-.
- Sí, el baladre, un arbust de flors rosades que creix al fons dels torrents.
- Ah, sí, és clar que conec el baladre. Com que estàvem parlant dels francesos i d'El Glai...
- El baladre creix al fons dels torrents i s'aprofita de la humitat subterrània. Quan ve la riuada, el baladre s'ajup i deixa passar l'aigua amb tota la seva embranzida perquè sap que no n'hi ha per gaire estona. Al cap d'un dia o dos, el cabdal del riu ha baixat i el baladre torna a posar-se dempeus per continuar aprofitant la humitat de sota terra. No et sembla un gest digne d'admiració?
- Bé, sí, no hi havia pensat mai.

- Doncs tota aquesta gent de la que em parles i d'altres que potser en vindran són com riuades: duen tanta embranzida que no poden durar gaire. S'estavellaran per la seva pròpia empenta. En canvi nosaltres, amic meu, nosaltres hem de fer com el baladre!

Pel març, l'Alí U Tarmun se'n va a Megta Sfa per visitar el seu cosí convalescent, així com el seu amic Hamú. Els troba tots dos ja restablerts de les ferides que varen rebre pel novembre a la batalla de Maadid i tots dos amb ganes de continuar la lluita. Semblen fets l'un per l'altre aquest parell, com tallats per un mateix patró, tot i pertànyer a diferents tribus. Ells el posen al corrent de la situació política a la vall del Ziz.

Des que s'establiren a l'oasi de Tizimi, els francesos començaren a temptejar les possibilitats d'anar més lluny. Així, varen enviar un missatge de pau i d'amistat a Mulai El Mehdí, que és el *khalifa* del soldà al Tafilalt. Mulai El Mehdí rebé els emissaris amb tota cordialitat al palau d'Ulad Abdelhalim, se'ls va escoltar, va llegir la missiva dels cristians i va respondre amb una altra carta força comprensiva.

D'aleshores ençà, els contactes no s'han interromput. Ningú no sap ben bé el que es diuen, perquè l'afer es tracta d'una manera prou discreta, però el moviment d'enllaços entre Ulad Abdelhalim i el post d'Erfud ha estat detectat sovint pels observadors que no se'n perden una.

Fins a cert punt és comprensible que el *khalifa* tracti l'afer amb diplomàcia; si es mostrés bel·licós, tal vegada provocaria un atac de l'exèrcit francès de conseqüències imprevisibles. A més a més, ell és el delegat d'un soldà que col·labora des de fa cinc anys amb el protectorat. Ara bé, pels Ait Atà que viuen repartits al voltant del Tafilalt, en petits alcàssers com aquest de Megta Sfa o en campaments nòmades, la situació és vergonyosa fins a tal punt que molts es mostren disposats a assaltar el palau d'Ulad Abdelhalim, donar mort a Mulai El Mehdí o agafar-lo presoner i acabar amb la seva actitud de tolerància cap als invasors. Probablement ja ho haurien fet, si no fos perquè llurs forces varen quedar molt delmades a la batalla de Maadid.

En Hamú pensa que la desfeta dels resistents en aquella ocasió va obeir, com les desfetes anteriors, a la manca d'unió entre les tribus i els clans. És cert que els Ait Khabbaix s'havien lligat amb els Ait Isful mitjançant un pacte de *tada*, que fou

respectat, però no n'hi va haver prou amb això. Contra el que s'esperava, els altres grups d'Ait Atà dispersos per la regió no varen prendre part a la lluita amb l'excusa de que havien de fer front a l'expedició d'El Glaiu vinguda d'occident i la notícia de que els Ait Bu Iknifen d'Imider s'havien sotmès voluntàriament al protectorat va acabar d'enfonsar la moral dels combatents.

- El que manca –opina el noi- és un cabdill capaç d'unificar tots els clans i orientar-los contra l'enemic, evitant les baralles internes. Tal vegada, si aconseguíssim eliminar aquest col·laboracionista que ocupa el palau d'Ulad Abdelhalim, podria substituir-lo un altre *khalifa* disposat a coordinar la resistència. Encara que fos un xerif i no un berber, els Ait Atà l'obeirien a ulls clucs.
- Ulad Abdelhalim no sols és un palau –replica el seu avi, que va estar-hi una vegada-. És una vertadera fortalesa. La muralla exterior fa un metre i mig de gruix, quasi el doble que la del nostre alcàsser. La part superior està feta amb tàpia de terra, però el sòcol és de pedra. Us en feu una idea? Doncs aquest és només el primer mur. Travessant-lo s'ateny la *blida*, on viuen els esclaus i la guàrdia negra encarregada de la seva defensa.
- I després?
- Cal travessar una segona muralla per accedir de la *blida* al recinte on resideixen els xerifs, les famílies de confiança de Mulai El Mehdí encarregades de l'administració del Tafilalt. I encara queda una tercera muralla entre aquest recinte i el palau del *khalifa*. Necessaríeu sacrificar milers d'homes abans no arribéssiu a sotmetre Ulad Abdelhalim i, quan ho aconseguíssiu, no us quedarien forces per a fer front als francesos.
- Bé –s'impacienta l'Alí U Amuri-, però no podem restar amb els braços plegats mentre els infidels ocupen el nostre país, una contrada rere l'altra.
- Mireu –intervé l'Alí U Tarmun-, si volem lluitar contra els estrangers tenim una altra alternativa. He sentit dir que alguns Ait Izdegh encara resisteixen al coll de Talghamt per evitar que els francesos unifiquin la zona ocupada de la vall del Ziz amb els territoris tradicionals del *makhzèn*. I també hi ha unes altres tribus que lluiten més al nord, a l'Atlas Mitjà. Aquests resistents han fet una crida perquè se'ls uneixi tothom qui vulgui ser útil a la causa de la nostra llibertat.

- Som-hi! –exclama son cosí-. Què esperem?
- Jo també m’hi apunto –confirma en Hamú-.

L’endemà mateix surten del Tafilalt acompanyats d’una vintena de joves de Megta Sfa que s’han entusiasmat amb la idea d’anar a combatre a l’Atlas Mitjà mentre la situació no s’aclareixi a la seva terra. Avancen per la plana desèrtica com un petit exèrcit, amb els fusells penjats a l’espatlla i entonant càntics tradicionals Ait Atà. Per evitar el palmerar de Tizimi, ara en mans dels francesos, no s’acosten al curs del Gheris fins més enllà de Jorf, on les *khettars* creuen el camí. A partir d’aquest punt, el grup de guerrers remunta el riu cap a Igulmimen, Tadighust i Amlagú, però els dos Alís fan una escapada fins a El Khorbat per anar a veure la família i per mirar d’engrescar altres voluntaris que se’ls uneixin.

En veure’ls, l’Aixa canvia de cara, se li obren uns ulls com taronges i se li dibuixa un somriure d’orella a orella. Però quan els dos nois anuncien que sols passaran una nit al poble abans d’emprendre el camí de l’Atlas, el somriure se li transforma en una ganyota grotesca. Quin desencís! Mira que per un moment havia pensat que el seu promès venia a fixar la data de les noces per al proper estiu!

L’Alí U Amuri s’esforça per fer-li entendre que pateix tant com ella per aquests aplaçaments successius, però que no pot bestreure’s a la seva obligació en un moment com aquest.

- Que potser vols que la gent, en el futur, titlli de covard el teu marit? Vols que diguin que va deixar de defensar la seva tribu i la seva religió per passar la lluna de mel al teu costat? Com et sentiries, casada amb un home sense honor? Com es sentirien els nostres fills amb un pare menyspreable?

Tota la família li dóna la raó i a l’Aixa no li queda més remei que conformar-se i armar-se de paciència. L’endemà, l’Alí U Tarmun s’acomia de la Itó i de la seva filla Rahma. En Husa, l’Agró i uns quants xicots més d’El Khorbat s’apunten voluntaris a l’expedició a l’Atlas Mitjà. Marxen tots junts cap a Igulmimen, alegres, desitjosos d’activitat. A la vall del Gheris atraparan la resta de les forces vingudes del Tafilalt, pujaran fins a Amlagú a través d’un congost impressionant i d’allí es dirigiran cap a Rix per hostilitzar l’enemic i demostrar-li que no n’hi ha prou amb haver fet capitular els caps dels Ait Izdegh; que hi ha molta gent encara disposada a jugar-se la vida per foragitar els invasors.

Però no tothom té tanta afecció per la lluita. L'Assú, per exemple, menysprea l'afany de son germà. Els mestres de la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi estan d'allò més cofois amb ell i el qualifiquen d'alumne model. Aprèn amb fruïció les diferents matèries que li ensenyen i deixa bocabadats els de casa seva quan, en tornar de l'escola, repeteix algunes de les nocions que ha après durant el dia. La Fàtima, l'Aixa, la Itó i en Tarmun són analfabets; l'Ixú sap escriure una miqueta en àrab clàssic perquè va rebre en el seu moment les lliçons de Sidi Abdessalam, però la seva ciència no va més enllà d'alguns versicles corànics. De manera que l'Assú, el més petit de la colla, és també el més instruït, amb diferència.

Una tarda els parla de com es varen separar al si de la comunitat islàmica els xiïtes dels sunnites per una qüestió successòria, perquè tant els membres del clan Haixemita encapçalats per l'Alí –el gendre del Profeta- com els del clan Omeia encapçalats per en Muauia reclamaven el califat.

- Vaja –fa en Tarmun, que sempre ha sabut que ells eren sunnites però mai no s'havia preguntat el perquè-, o sigui que en temps de Mahoma ja hi havia problemes de clans, com en tenim ara entre els Irbiben i els Ait Amar U Mansur!
- Sí –respon l'Assú desconcertat per una comparació que li sembla impertinent-, però els d'aquella època foren més importants perquè varen donar lloc a dos corrents irreconciliables que s'han mantingut al llarg de la història.

Un altre dia, el vailet repeteix diversos *hadits* que li han fet aprendre de memòria. Per exemple: “tot home creient és pels seus germans un mirall on es reflecteixen llurs defectes”, o bé “el creient que freqüenta els homes bo i armant-se de paciència per llurs malifetes té més mèrit que no pas el qui els defuig per repugnància”, o encara un altre: “ningú de vosaltres pot esdevenir un vertader creient si no desitja per al seu germà allò que desitja per a si mateix”. Són alguns dels principis que inspiren la *tàrika* dels Derkaua, la que ha adoptat aquesta *zauïa*.

Tot això provoca certa curiositat per part d'en Tarmun, però el que realment l'espervera és la declaració que fa l'Assú tres o quatre dies més tard:

- Saps què ens han ensenyat a l'escola, pare? Que els cristians no són ben bé infidels com solem dir nosaltres.
- Com que no?

- Tant els cristians com els jueus formen part del que s'anomena "la gent del Llibre", que adoren el Creador i reconeixen els profetes antics, encara que no siguin musulmans. No tenen res a veure amb els vertaders infidels, aquells que es prosternen davant les pedres o idolatren els genis.
- Qui ho diu això?
- Sidi Abdelmagid, el fill gran de Sidi Alí Ben Larbi, ens ho ha explicat fil per randa. Ell acaba d'arribar enguany de Fes, on ha estat estudiant a la universitat Alcarauïn, i sap molt bé del que parla.
- Els cristians... –replica en Tarmun-. Els cristians són els nostres enemics i no m'agrada gens que us ensenyin aquesta mena de teories modernes a l'escola.
- Però, pare, si ho diu l'Alcorà: "els qui han seguit la religió, els jueus, els cristians i els *sabaens*, qualsevol que cregui en Déu i en el Jorn Final i faci bones obres obtindrà la recompensa del seu Senyor i res no n'ha de témer".
- Bé, de totes maneres, hauré d'anar a veure Sidi Alí Ben Larbi perquè m'expliqui amb quins criteris tria les matèries que s'imparteixen a la seva escola. No sé si no hi estàs perdent el temps. Mira el teu germà Ixú: amb prou feines ha complert els quinze anys i ja fa anar l'espingarda com un home gran. Aquest és l'orgull dels Ait Mergad i no passar-se la vida llegint llibres com un vulgar alfaquí!

A l'abril, després de donar-li moltes voltes, la Fàtima es decideix a parlar amb son marit de la pensada que té al cap des de fa mesos. Consisteix en proposar a la Itó que vagi a visitar els seus pares a la muntanya perquè vegin com va creixent la Rahma. Ells ja fa prop de dos anys que no baixen a El Khorbat, potser perquè se'n donen vergonya, amb tots aquests aplaçaments de la boda del seu fill. Ara bé, la Itó no pot pas desplaçar-se tota sola; fóra el seu sogre qui hauria d'acompanyar-la, puix que el seu marit es troba absent. I aleshores, anant-hi en Tarmun, res no impedeix que hi vagi també l'Aixa.

D'aquesta manera, la xicota tindria l'ocasió de passar dues o tres setmanes en un campament, sense rentar-se, menjant farinetes a totes hores i ajudant la seva cosina, que també es diu Aixa, en les tasques més pesades de cada dia. Tal vegada en tornaria una miqueta menys ansiosa per deixar l'alcàsser, tot i que tampoc no convé fer-li avorrir la vida nòmada perquè, tard o d'hora, el casament acordat s'haurà de dur a

terme i ella se n'haurà d'anar a viure amb la família de l'oncle Amuri, li agradi o no li agradi.

En Tarmun hi està d'acord perquè ho veu com una manera de reforçar els llaços familiars, mostrant als pares de l'Alí U Amuri que ell no ha oblidat llur compromís de matrimoni, aplaçat únicament a causa de la guerra.

Quan l'Aixa s'assabenta dels plans de sa mare, no es pot estar de llançar-se als seus braços i cobrir-la de petons, entusiasmada amb aquesta idea que sols a ella se li podia acudir. Per fi coneixerà de prop les muntanyes i conviurà amb la seva família política. Sabrà si aquesta mena d'existència li plau tant com ella s'imagina des de la confortable llar d'El Khorbat.

No triguen gaires dies a fer els preparatius. A començaments de maig emprenen el camí per la vall del riu Ogror cap a Igudamèn, on passaran la primera nit a casa d'aquells familiars de la Fàtima. La Rahma, que té prop de dos anys, viatja dalt del ruc. En Tarmun, l'Aixa i la Itó van a peu, tots embolicats per a protegir-se del sol. A partir de mig matí la xafogor és considerable, però les dues noies no semblen sentir-se'n, tal és la seva il·lusió per aquesta sortida a la muntanya. Si l'entusiasme de l'Aixa té per objecte descobrir un món que per a ella serà nou, la de la Itó consisteix en tornar, per uns quants dies, a la seva terra d'origen. L'ha enyorada tant, al llarg d'aquests tres anys passats a l'alcàsser!

A Igudamèn, l'oncle Idir els rep amb els braços oberts, com sempre, i les seves filles de seguida s'emporten les dues cosinetes a la cambra de les dones per fer-les els honors com cal i per mirar d'assabentar-se de tots els petits entrellats familiars. La més xafardera és la Horra, la filla petita de l'oncle Idir. La seva tafaneria queda ben satisfeta quan l'Aixa els confessa, sense pèls a la llengua, tant el seu neguit com la tardança de l'Alí U Amuri en dur a terme el matrimoni emparulat.

- O sigui –s'atreveix a suggerir la Horra- que aneu al campament dels teus futurs sogres a recordar-los llur compromís.
- I ara! –s'esvera l'Aixa-. Que n'ets de malpensada! El motiu d'aquest viatge no és cap altre que dur la Rahma a conèixer els avis i també que la Itó passi uns quants dies al costat dels pares, que no l'han vista des de fa dos anys. Jo sols m'he afegit a la comitiva per fer companyia a la meva cunyada i per anar-me acostumant al tipus de vida que m'espera a la muntanya.

- Si és que finalment ve a buscar-te el teu promès...
- Dona! Que potser ho poses en dubte? Sembla que vulguis cridar el mal temps!
- Perdona, passen tantes coses, darrerament.
- Si Déu vol, tot anirà bé. Sols em cal tenir paciència. Per cert, a tu no t'ha sortit cap pretenent, encara?
- No, no tinc pressa, jo. Sóc tres o quatre anys més jove que tu.
- Sí, tu en deus tenir quinze o setze, com el meu germà Ixú. Mira, potser faríeu bona parella. Vols que li deixi caure un mot a la mare?
- Benvingut sigui! –exclama la Horra, tot rient per dissimular la vergonya-. Què tal s'hi viu a El Khorbat?
- Prou bé, i l'Ixú és molt bon xicot. Segur que et plauria. Però no sé si els meus pares tindran algun altre projecte per a ell.

Malgrat el cansament per la llarga caminada, les noies romanen fins a mitja nit fent-la petar, entusiasmades amb les seves trifulgues i amb els seus projectes. Mentre l'Idir i en Tarmun, asseguts a la cambra d'hostes, parlen de la sequera o de la guerra, elles tracten únicament de llurs cuites matrimonials.

L'endemà continuen el camí pel congost i la font de Kerdús. La calor ja no els molesta com ahir perquè es troben a una alçada molt superior i fins i tot, arribant al coll, bufa un vent gèlid procedent de l'altre vessant de la muntanya. Cap a mitja tarda troben el campament de l'oncle Amuri, que la Itó descobreix des de molt lluny amb el cor ple de joia. Cada muntanya de l'entorn, cada pedra i cada mata de punxes li resulten familiars. És en aquest indret on va néixer i on va passar una bona part de la seva infantesa.

En arribar al camp, tot són abraçades i més abraçades. Entre germans, entre pares i fills, entre avis i néts, i també entre els futurs sogres i llur futura nora. L'àvia Rkia veu per primer cop la besnéta Rahma i l'Aixa Tarmun es troba també per primera vegada amb la seva cosineta homònima, l'Aixa Amuri, que ja té setze anys i està promesa amb un jove de Tamtatuixt. Sols esperen el final de la guerra per a celebrar el casament, car el xicot es troba al front, com els Alís.

- Ja veieu que n'hi ha tant pels uns com pels altres –s'afanya a constatar l'Abuix, com si el neguit de la seva pròpia filla compensés d'alguna manera el de la seva

futura jove-. Tots desitgem que s'acabi d'una vegada aquest conflicte. Per què no ens poden deixar en pau, els cristians? Què se'ls ha perdut a la nostra terra? La conversa recau així en la lluita contra els invasors i s'evita parlar, de moment, de la tardança de l'Alí en dur a terme l'enllaç, tardança que té una miqueta avergonyits els pares. Després passen a tractar molts altres temes: la sequera, l'encariment dels productes agrícoles, la davallada de preus del bestiar, la desunió dels clans Ait Mergad, el paper que està jugant la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi a Ferkla... Se senten tots plegats molt feliços per la retrobada i es pregunten un cop i un altre per la salut de la Fàtima, de l'Assú, de l'Ixú, de tots els cosins i cosines llunyans. L'Amuri sacrifica un cabrit i la vetllada transcorre molt agradable.

A partir de l'endemà, les dues Aixes van juntes a totes bandes i s'ocupen juntes de totes les tasques del campament. Es compenetren de seguida l'una amb l'altra, s'ajuden, riuen, comparteixen la roba, les sandàlies, les joies... L'Aixa Amuri s'alegra de tenir per fi una companya, ja n'estava tipa de carregar-se ella sola amb tota la feina des que es va casar la Itó. Per la seva part, l'Aixa Tarmun es troba feliç de viure per fi a la muntanya com tant ho havia desitjat. L'esperit nòmada dels seus avantpassats li surt del fons de l'ànima. Gaudeix contemplant els amplis espais oberts i les nits plenes d'estels, dormint a la *khaima* i sentint al rostre l'aire fred de la matinada.

La Itó també col·labora en les tasques del campament al costat de la seva germana i de la seva cunyada, però no va amb elles ni a cercar aigua ni a recollir llenya per no deixar gaire estona la Rahma, a qui encara dóna de mamar. Els altres dos fills de l'Amuri són dos vailets de vuit i deu anys, que duen sovint el ramat a pasturar als altiplans de l'entorn però en canvi no solen ajudar gaire en la feina domèstica. Cal esperar que creixin una mica més, diu son pare, per començar a instruir-los en l'ús de les armes i, un cop l'hagin après, enviar-los a saquejar algun alcàsser de tant en tant, o alguna caravana de mercaders, complement indispensable per a l'economia familiar en èpoques de crisi com aquesta.

En Tarmun i les noies romanen prop d'un mes al campament i quan ell decideix emprendre la tornada cap a l'oasi ho fa contra la voluntat de la seva filla, que desitjaria quedar-se més temps. Però l'home es mostra inflexible, atès que s'apropa el ramadà i aquesta és una època per a passar-la cada u a casa seva. A més a més, no li agrada deixar sola la Fàtima durant tants dies.

- Encara no en tens el cor ple? –recremina a l’Aixa amb dolçor-. No n’hi ha prou amb un mes d’estada per fer-te una idea de com és la vida nòmada?
- Sí, pare, me n’he fet la idea –protesta la xicota-, però ara que m’he acostumat a compartir-ho tot amb l’Aixa Amuri serà molt difícil separar-nos. Anant juntes a totes bandes, cap tasca no se’ns feia feixuga.
- Per què no ens deixes una temporada la teva filla? –intervé l’Abuix-. La tractarem com si fos filla nostra, com si ja s’hagués casat amb l’Alí, t’ho prometo. Tindrem cura d’ella tant o més que dels nostres propis fills.
- És una bona idea –ratifica l’Amuri-. Aneu-vos-en la Itó, la Rahma i tu a passar el ramadà al costat de la Fàtima, però l’Aixa deixa-la aquí.
- No pot ser –declara en Tarmun, categòric-. L’Aixa ha vingut amb nosaltres i se’n tornarà amb nosaltres a El Khorbat. Si Déu vol, passat el ramadà pot venir a cercar-la el vostre fill entre batalla i batalla. Farem la cerimònia corresponent i se l’endurà amb totes les de la llei, d’una manera definitiva. No m’agrada fer les coses a mitges.

L’Aixa Tarmun reconeix que son pare té raó, que negant-se a deixar-la al campament fa pressió perquè els tràmits de la boda s’accelerïn. Què li costaria a l’Alí U Amuri agafar un respir per fer el casament i endur-se-la a la muntanya? Acabada la lluna de mel, podria continuar matant francesos, si tant li agrada. Però el fet de donar la raó a son pare no fa més lleugera la recança de la noia en el moment de marxar cap a l’alcàsser.

Capítol tretzè: del juny al desembre de 1917

Al llarg dels darrers mesos, les tribus de l'Atlas Mitjà han anat perdent terreny de mica en mica davant un exèrcit francès que cada vegada disposa de millor armament. La tecnologia militar s'ha desenvolupat a Europa d'una manera accelerada degut a les necessitats creades per la gran guerra contra els alemanys i aquestes innovacions també s'aprofiten per a la conquesta del Marroc. Els fusells metralladors, els morters i els nous vehicles de combat són molt efectius en un relleu relativament suau com el d'aquesta regió, en el que predominen els prats, els cims arrodonits i les valls obertes.

La darrera batalla té lloc a començaments de juny al coll de Zat. L'Alí U Tarmun hi pren part al costat de son cosí, dels amics i dels altres voluntaris vinguts de Ferkla. Es tracta d'impedir que l'enemic atenyi la carena, però això es fa molt difícil i, quasi sense adonar-se'n, els resistents comencen a davallar pel vessant sud. Allí, un bosc de cedres molt frondós els ofereix la seva protecció, però el pendent els col·loca en una posició d'inferioritat, forçats a disparar cap amunt.

Els primers invasors han aparegut dalt del coll i l'intercanvi de trets ha començat de seguida. L'Alí està carregant el fusell bo i resguardant-se darrere un arbre quan veu que l'Agró, a poca distància d'ell, ha estat ferit a la mà esquerra i ha deixat caure l'arma llançant un crit de dolor. Mogut per una estranya sensació d'impotència, de ràbia, abandona l'amagatall i arrenca a córrer muntanya avall a la recerca d'una posició més segura, des d'on pugui defensar-se millor i on pugui atendre el ferit. Es dirigeix cap a unes roques que ha vist, però quan és a punt d'arribar-hi cau sobtadament a terra, tot sentint una cinglada a la cama dreta, just per sobre del genoll. L'han tocat! Des del sòl distingeix l'agressor, un soldat marroquí o algerià que ara s'acosta disposat a rematar-lo. Fent un gran esforç, l'Alí empenya el Winchester i dispara. La bona punteria que sempre ha tingut i la sang freda pròpia de la seva tribu l'han salvat: el soldat cau mort, fulminat per una sola bala que li ha travessat el crani. Tot seguit, s'arrossega fins a les roques, on es troba relativament arrecerat. Sols aleshores pensa en treure's el *serual* que duu sota el barnús i fer-lo servir per a embolicar-se la ferida, de la que raja sang a dolls. Tot just acabar de lligar-se'l com un torniquet, el sofriment li fa perdre el sentit.

No sabia dir si han transcorregut hores o dies quan els companys el recullen i l'assisteixen com poden. El pendent de la muntanya és ple de cossos inanimats o

agonitzants, però ja no s'escolta ni un tret. És inútil perllongar aquesta batalla, li explica l'Alí U Amuri, atès que de cap manera no aconseguiran barrar el pas a l'enemic un cop s'ha fet amo de la carena. Val més deixar-ho estar i guardar-se les forces per lluitar en altres indrets on encara poden ésser útils.

Vençudes, diferents tribus de l'Atlas Mitjà signen la seva submissió al protectorat, comproment-se a fornir un cert nombre de soldats a l'exèrcit colonial. Tot seguit, els francesos estableixen un post militar a Itzer, un altre a Utat Ulad El Haj i un tercer encara més al sud que rep el nom de Midelt per la proximitat d'un turó conegut així. Dominar l'àmplia conca del riu Muluia ha estat una fita fonamental per als invasors, llargament desitjada. Però el que resulta encara més important és que han obert un passadís des de Fes fins a les portes del Tafilalt, unint els territoris que acaben de conquerir amb els que ja havien aconseguit dominar en les diferents expedicions a partir de Budenib.

No obstant, a l'Atlas encara hi queden moltes bosses de dissidència i els voluntaris vinguts del sud, com l'Alí U Amuri, decideixen romandre a la regió per fer la guitza tant com puguin a l'exèrcit invasor. Sols els ferits emprenen la tornada cap a llurs oasis, després de rebre una cura d'urgència feta pels companys amb l'escàs material de què disposen.

L'Alí U Tarmun i l'Agró arriben a casa just el primer dia de ramadà, a cavall de dues mules que els han facilitat els resistents per a fer el trajecte. La Itó no cap a la pell de contenta veient el seu marit de retorn. La lesió de la cama, que no és res de l'altre món, constitueix per a ella un motiu d'orgull i no pas de neguit. És la prova de que ha combatut amb coratge i no ha amagat el cap sota l'ala com fan altres.

L'Aixa també està joiosa de veure son germà, però el fet que vingui tot sol descoloreix una miqueta la seva alegria. Un tercer estiu ha començat i una tercera oportunitat de celebrar el casori s'està perdent per moments. Per acabar-ho d'adobar, en vista de que el seu promès no torna, tres o quatre joves de l'alcàsser li han ofert les seves candidatures alternatives amb insistència. Fins i tot alguns han enviat llurs mares a parlar seriosament amb la Fàtima, però ella no s'ha deixat pas convèncer.

- La meva filla –els ha dit categòrica- està compromesa i romandrà fidel al seu compromís, fins que l'Alí U Amuri torni de la guerra o fins que el Senyor en decideixi altrament.

Com cada any, com cada ramadà, els homes deixen passar les caloroses hores del dia asseguts al llarg del carrer central de l'alcàsser, fent-la petar per matar l'avorriment, encara que el fet de parlar amb la boca aixuta incrementi la set que els aclapara. Enguany es parla molt de com es viu a la vall del Ziz ocupada pels francesos.

- En el fons –explica un vell que ha viatjat darrerament a Ksar Es Suk- les coses no han canviat gaire per a la població de l'oasi. Els *ikabliin* segueixen treballant la terra en règim de parceria, el comerç més aviat s'ha revifat i el culte musulmà es manté sense traves. Només han construït una petita església cristiana pels militars estrangers, però no hi assisteix cap marroquí.
- Una església cristiana en terres de l'Islam –protesta un jove exaltat- ja és de per si un sacrilegi!
- No t'ho pensis –l'interromp El Haj, un home gran que ha fet la peregrinació a La Meca-. Jo vaig estar a Egipte i t'asseguro que allí els cristians, que són una minoria considerable, tenen llurs esglésies tal com aquí tenen sinagogues els jueus.
- El que compta –intervé un altre veí- no són les esglésies que construeixin sinó a qui les fan pagar. Ara són els francesos els qui perceben els impostos a la vall del Ziz i cada poble es veu forçat a cedir uns quants dels seus fills a l'exèrcit invasor.
- No sols això, sinó que han establert la jova obligatòria: tots els homes han de prendre part sense remuneració a unes determinades tasques endegades pels infidels, com ara l'obertura d'una pista perquè puguin venir els camions des de Fes a vendre'ns les seves mercaderies, la prospecció de mines perquè ens puguin robar les riqueses del nostre subsol o l'edificació de conjunts administratius que serviran per tenir-nos controlats.
- Això és cert –accepta el que primer ha parlat- però a canvi els francesos garanteixen la pau i la seguretat per a tothom, desenvolupen l'agricultura i tenen uns metges que saben guarir moltes malalties que nosaltres consideràvem incurables. A la vall del Ziz ara s'han acabat les baralles entre clans, entre tribus o entre alcàssers i s'han acabat igualment les ràtzies.

- Aquesta política –protesta un altre jove- sols beneficia els jueus i els negres, que no saben defensar-se. Com ens ho faríem nosaltres, els Ait Mergad, si no poguéssim saquejar algun poble quan ens manquen les garrofes?
- Doncs els Ait Izdegh sembla que n'estan prou satisfets, d'haver-se sotmès al protectorat, i mira que varen lluitar abans d'acceptar-lo.
- Els Ait Izdegh són uns apocats, els manca sentit de l'honor i coratge. Nosaltres no caurem en una baixesa semblant.

L'altre tema que solen tocar els homes reunits al carrer central és el de la sequera. Per moltes rogatives que s'han fet a les diferents mesquites i per moltes banderes verdes i vermelles que s'han passejat, enguany ha transcorregut la primavera i ha arribat l'estiu sense caure ni una gota de pluja. Sovint semblava que la tromba d'aigua fos imminent. Es girava una ventada de ponent que ho empolsava tot, el sol s'amagava i les palmeres trontollaven. Els habitants cridaven joiosos: "l'aiguada, que ve l'aiguada, prepareu-vos a obrir les sèquies". Però el xàfec tan esperat donava a entendre que volia fer-se pregar. Continuava bufant el garbí una estona, omplint-ho tot de sorra, i acabava per apaivagar-se l'oratge sense haver caigut el ruixat.

Ara ja és l'època d'iniciar la sega del blat de moro primerenc, però no hi ha res a segar. Malaguanyades les panotxes que es varen destinar a llavors! Hauria estat més prudent guardar-les per retardar uns quants jorns el moment de passar gana. Com que el darrer any no fou precisament esplèndid, els graners estan buits. No hi ha cap mena de reserva.

Per altra banda, l'alfals és també molt escàs. Algunes famílies han optat per vendre's tot el bestiar o per anar-lo sacrificant de mica en mica. En Tarmun, per poder comprar un sac de farina, ha dut al mercat d'Asrir les cabres i les ovelles, que de totes maneres no tenien gran cosa per menjar. Però en canvi està decidit a conservar la vaca i tota la família es mostra d'acord amb ell, perquè si la venguessin es quedarien sense llet batuda i sense mantega, que són dos productes bàsics de la seva taula. Ja fa temps que han hagut de renunciar a les hortalisses, que no creixen per manca d'aigua: ni tomàquets, ni naps, ni pastanagues. Aquells estofats de verdures tan bons que feia la Fàtima han passat a la història. I com els enyora, en Tarmun. Ara només faltaria que també es quedessin sense mantega.

La Itó i l'Aixa s'ocupen juntes de la vaca, plenes d'il·lusió. Juntes van a tallar la mica d'alfals que han pogut salvar de la sequera regant-lo amb aigua d'un pou i la hi porten com si fos un bonic obsequi perquè estigui contenta. La treuen també a prendre la fresca quan es pon el sol i la munyen a tren d'alba. L'Ixú, per la seva banda, li compra pedres de sal perquè les llepi, li agafi set, begui força i així doni més llet.

L'Abdú, el parcer que s'havia encarregat de conrear les terres d'en Tarmun, s'ha trobat sense collita de la que retenir una cinquena part, ni blat dur, ni ordi, ni faves. Desanimat, renuncia a signar un contracte pel blat de moro d'estiu i decideix limitar-se a concloure les tasques referents als dàtils, amb l'esperança de treure'n algun profit si Déu vol.

El Khorbat és el poble més afectat per la sequera de tot l'oasi, atès que depèn completament de les riuades per a la seva irrigació. Tradicionalment, en èpoques de crisi com aquesta, els seus habitants complementen l'economia domèstica saquejant alcàssers de les tribus de tradició sedentària, que no saben defensar-se gaire. Sobretot, acostumen a pillar la vall del Todra per ser la més pròspera de les que tenen al voltant. Es dóna per fet que les primeres ràtzies tindran lloc els propers mesos i en Tarmun prou voldria prendre-hi part, però ell es troba una miqueta massa gran per a aquesta mena d'aventures i el seu fill Ixú encara és massa jove. Ja cal que l'Alí es recuperi ben aviat de la ferida i dugui a terme alguna escomesa o bé faci algun viatge al Tafilalt protegint els mercaders jueus d'Asrir. Altrament, les perspectives no foren precisament exultants.

Un dia d'agost la Hasna va a visitar la Fàtima i li comunica les novetats: està encinta per tercera vegada i es troba tan feliç que no pot deixar de proclamar-ho als quatre vents. Després de felicitar-la una vegada més, la mare de l'Alí desvia la conversa cap al tema del paper que està jugant Sidi Alí Ben Larbi.

- Tret dels Irbiben –respon la Hasna-, té tota la població de Ferkla al seu voltant. Fa i desfà com bé li sembla i la veritat és que actua amb un gran encert, no ho dic perquè jo sigui una feligresa... en fi, tu ja m'entens. Enguany ha fet dragar totes les *khettars* i així el palmerar ha sobreviscut a la sequera, tret d'El Khorbat que no té *khettars*. També ha establert uns torns rigorosos entre alcàssers per aprofitar la miqueta d'aigua que duu el riu sense provocar

baralles. I no cal que parlem de la seva escola, que cada dia té més professors i més alumnes.

- Sí, el meu fill petit n'és un. Per cert, li ensenyen unes coses més estranyes... Fa uns mesos va venir assegurant-nos que els cristians no eren ben bé infidels i que l'Alcorà els defensava. Què te'n sembla?
- Mira, Fàtima, t'ho diré amb franquesa. Sidi Alí Ben Larbi està convençut de que els francesos no trigaran gaire a ocupar el nostre oasi, vulguem o no vulguem. Ell pensa que és inútil seguir oposant-s'hi amb les armes com ha fet fins ara, perquè d'armes en tenen moltes més que nosaltres, i molt millors. Creu que fóra més positiu negociar la submissió pacífica, posant unes condicions que ens afavoreixin, en lloc d'enviar els nostres fills a morir per un ideal inassolible. I em sembla que ha començat a preparar els alumnes per a la nova situació.
- Però... això és terrible!
- Per què?
- És com si els cristians ja fossin a casa nostra! Com vols que els veiem arribar i ens quedem plegats de braços?
- No, Fàtima. Sidi Alí Ben Larbi no es quedarà plegat de braços. Tu el coneixes tan bé com jo en certa manera.
- Sols en certa manera!
- Perdona, vull dir que fores tu qui em va dur a la Zauia i saps perfectament que no és un home dels que amaguen el cap sota l'ala quan les coses van malament. Ell s'encarregarà de protegir-nos a tots plegats en front als francesos.
- Pot ser que tinguis raó, Hasna, però els Ait Mergad no ho acceptaran mai així. Sotmetre's als cristians per a poder negociar unes condicions favorables? Si la sola paraula "infidels" arrossega gernacions al camp de batalla!

Tal com s'esperava, pel setembre els habitants d'El Khorbat i de Sat organitzen una ràtzia contra la vall del Todra per proveir-se de gra, compensant les deplorables collites d'enguany. Uns vuitanta joves de diferents clans emprenen el camí de ponent. Per evitar la zona controlada pels Ait Atà a la sortida de la vall, decideixen fer una petita marrada pels contraforts del Gran Atlas, que pertanyen als Ait Mergad, i caure

directament sobre algun dels pobles on viuen els pagesos Ait Todra, que no són gaire destres en la seva defensa.

L'Alí U Tarmun prou voldria prendre-hi part, però la ferida de la cama encara no ha guarit del tot i no li permetria córrer com cal quan arribés l'hora de l'atac per sorpresa, ni quan haguessin d'emprendre la fugida carregats amb sacs de gra. Sentint-ho molt, ha de renunciar-hi, tot maleint els francesos que el varen ferir a l'Atlas Mitjà. Encara en té per dos o tres mesos fins que pugui caminar amb normalitat.

Aleshores en Tarmun, que no sap com nodrir la família, se'n va al barri jueu d'Asrir a demanar un préstec. Li han recomanat que tracti l'afer amb en Moixé Benximun, que és l'usurer més honest de tot l'oasi. El troba a casa seva, una casota fosca i encofurnada que fa pudor de florit. El pare de l'Alí puja les escales amb recança, a les palpentes. Un cop a dalt distingeix per primer cop el rostre de l'home que li ha obert la porta. És un vell de barba blanca, molt llarga, nas punxegut i mirada esquerra.

- Benvingut sigues –li diu en Moixé-. Considera't com a casa teva.

No voldria pas que aquesta casa fos la meua, pensa en Tarmun. Com pot viure d'una manera tan miserable una persona que acumula tanta riquesa? Però no en diu res de tot això que li passa pel cap. Es limita a seure sobre una catifa rosegada per les rates i a plantejar la seva sol·licitud.

- Naturalment –respon en Moixé-. No tinc pas cap inconvenient en deixar-te trenta rals durant un període de tres mesos. Te'ls puc lliurar avui mateix. L'interès que cobrem ara és d'un vint per cent.
- Un vint per cent pels tres mesos? Em sembla raonable.
- No! Un vint per cent mensual. Això vol dir que d'aquí tres mesos m'hauràs de tornar quaranta-vuit rals. Però no et preocupis, que si en aquell moment no els tens disponibles em pots abonar només els interessos i deixar el capital durant tres mesos més, amb el mateix percentatge de rèdit.
- Però... això és molt!
- Pensa que corren temps difícils i que no circulen gaires diners. Avui te'ls puc oferir. Demà, ves a saber.
- A mi m'havien parlat d'un trenta per cent pels tres mesos, per això he vingut a veure't.

- Un deu per cent mensual? Això fou durant els anys de pluja, no pas ara. De totes maneres, com que tu vens de part d'un amic, et faré un preu especial. Sols m'hauràs de tornar quaranta-cinc rals en lloc de quaranta-vuit. És la meva millor oferta i no sé si no me'n penediré. Els emprèstits van tan buscats aquesta temporada...

Com que no li queda cap més remei, en Tarmun accepta les condicions de l'usurer. Aleshores els dos homes van junts al mercat d'Asrir, on hi ha sempre un alfaquí enviat per la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi. Ell s'encarrega de redactar les actes de compravenda, de lloguer, de préstec o d'altres tipus que tenen lloc entre persones de diferents alcàssers. Un cop establertes, aquestes actes es conserven a la Zauïa, enrotllades dins un tros de canya i classificades per dates, en els respectius cistells.

En Tarmun es compromet sota paraula d'honor a tornar a en Moixé quaranta-cinc rals abans que s'acabi el mes de *safar* de l'any 1336 de l'hègira. Si no disposés dels diners a la data senyalada, podria optar per una prolongació de l'emprèstit o bé per la cessió d'un *tagurt* que roman com garantia. L'alfaquí pren nota de tot plegat i ho arxiva per servir de comprovant en cas de litigi.

- Ja en sabeu, ja, de fer diners, els israelites –exclama en Tarmun en el moment d'acomiar-se. Cinquanta per cent en tres mesos...
- I quina culpa en tenim els israelites –respon en Moixé- de que l'Alcorà us prohibeixi a vosaltres prestar diners amb interès? Si no fos pels jueus, com us ho faríeu per sortit del pas quan l'anyada és dolenta?

Acabada la collita dels dàtils, que ha estat quasi tan minsa com les de gra, l'Alí U Tarmun, son pare i son germà Ixú es traslladen a Igulmimen responent a la crida feta per l'oncle Bruk. Els ha enviat un missatge demanant la seva presència per a prestar jurament com *ait merau*. Ells es pregunten: quina una n'haurà fet en Bruk per necessitar els *ait merau*? En quin embolic s'haurà ficat? En qualsevol cas, no poden pas abandonar-lo. Li han de fer costat, passi el que passi.

L'Alí, que encara va coix, fa el viatge dalt del ruc. Son pare i l'Ixú caminen al seu costat, en mig de la caravana que es forma cada matí entre Ferkla i la vall del Gheris. Quan arriben a Igulmimen, l'oncle els rep amb grans mostres d'estima i de reconeixement. A casa seva hi troben també l'Amuri, que acaba d'arribar de la muntanya. En Bruk els

explica quin és el motiu pel qual els ha cridat. No es tracta d'ell mateix, sinó del seu fill Said.

- La setmana passada, algú va entrar a casa d'en Moha U Moh aprofitant que la seva dona s'havia deixat la porta oberta quan va treure la vaca a prendre la fresca, al capvespre. L'intrús, que no sabem qui és, va tenir l'atreviment de pujar fins al graner que dóna a l'escala i endur-se'n el cofre de les joies, que estava amagat dins una gerra de blat.
- Quin coratge!
- Oi que sí? Jo penso que ho ha d'haver fet algú de la seva pròpia família, altrament no hauria gosat pujar fins al graner ni tampoc no hauria sabut on s'amagaven les joies. Però en Moha U Moh no ho veu així. Com que té un antic litigi amb nosaltres per la distribució de les terres i no ens fem, ha acusat en Said del robatori davant l'*amgar* d'Igilmimen. Què te'n sembla?
- És un disbarat! Si no us feu, si no us visiteu els uns els altres, en Said no podia saber on era el cofre. Té alguna prova en contra d'ell, en Moha?
- No, cap. Sols diu que va sentir la veu d'en Said des del terrat a l'hora que varen tenir lloc els fets. Això és molt poca cosa, però com que l'*amgar* pertany al seu mateix clan i tampoc no té bona relació amb nosaltres, ens ha exigit el jurament dels *ait merau* per a refutar l'acusació. Si no el duem a terme, ens pot fer pagar la sanció corresponent i ja saps quina és, oi?
- Deu rals per cada porta traspassada.
- Exactament. Comptant les dues portes de l'alcàsser, la de casa seva i la del graner foren quaranta rals, apart del deshonor.
- No et preocupis, nosaltres jurarem per la seva innocència.

Els *ait merau* són els deu parents més propers a l'interessat per línia masculina: son pare, els seus fills, els germans, l'avi patern, els oncles per part de pare i finalment els cosins. Ara bé, els dos fills d'en Said U Bruk no compten perquè són encara molt petits i l'avi Bassú ja és mort. Per tant, els seus *ait merau* són son pare, els seus cinc germans mascles, en Tarmun, l'Amuri, l'Alí U Tarmun i l'Alí U Amuri. Estant aquest darrer a la guerra, el substitueix l'Ixú per tal de completar el nombre exigit.

L'endemà al matí, en Said U Bruk i els seus *ait merau* es dirigeixen al mausoleu de Sidi Abderrahman acompanyats de l'*amgar* i dels dos adjunts d'enguany. Un cop al

santuari, posant la mà dreta sobre la tomba de Sidi Abderrahman, en Said jura que és innocent dels càrrecs que se li imputen i a continuació cada un dels agnats va repetint les mateixes paraules, sempre amb la mà sobre la tomba santa:

- Juro que en Said és innocent d'aquest robatori.

A diferència de la xara introduïda pels àrabs, que sols accepta el testimoniatge de persones que hagin assistit als esdeveniments, la tradició berber es basa en la solidaritat i la confiança entre els membres d'una família o d'un clan. Els *ait merau* juren davant el Creador -i s'exposen a ser castigats a l'Altre Món en el cas d'haver-se equivocat- perquè es refien de la paraula donada pel seu parent. Es considera que, si algú no té por de condemnar-se ell mateix tot jurant en fals, com a mínim es retindrà davant la idea d'enviar a l'infern tot el seu llinatge.

En tornant d'Igulmimen, l'Alí U Tarmun roman un mes llarg a El Khorbat per acabar de recuperar-se de la ferida i després arriba a un acord amb els mercaders jueus d'Asrir per organitzar una nova expedició al Tafilalt. Com que per una banda ha pujat el cost de la vida i per l'altra cada dia regna major inseguretat, aquesta vegada l'Alí els demana seixanta rals per la seva protecció. L'Abraham i en Saul regategen fort, malgrat ésser conscients que no s'ha de menysvalorar un guardaespatlles de confiança.

En els temps que corren, molts Ait Mergad s'ofereixen per acompanyar els comerciants hebreus a canvi d'una remuneració prou modesta, però un cop són lluny de l'oasi els assassinen i s'emporten totes llurs mercaderies, així com els diners i àdhuc la roba, deixant-los despallats en mig del desert a mercè de les feres. Teòricament, aquesta mena de crims es castiguen amb una multa de cent rals per cada jueu assassinat. No obstant, com que a Ferkla no hi ha en aquest moment una autoritat forta, és molt difícil que els parents de la víctima arribin a obtenir justícia.

Sidi Alí Ben Larbi fa el que pot en aquest sentit, però no gosa mostrar-se gaire dur per no perdre el suport dels clans que li fan costat i encara s'atreveix menys a actuar contra membres dels Irbiben, que fins ara no han reconegut el seu comandament i sols obeeixen les ordres del caid Hamed. Quant a aquest darrer, sol excusar-se amb el fet que ell va renunciar oficialment al càrrec fa més de cinc anys, quan els francesos varen destronar Mulai Hafid.

Finalment, l'Alí U Tarmun i els dos mercaders arriben a un acord: cinquanta rals de sou i les despeses a càrrec dels israelites, inclòs el menjar que es consumeixi durant

l'estada al Tafilalt. Com que el seu amic Hamú és a la guerra, l'Alí no compta gaire amb la possibilitat d'estar-se a Megta Sfa mentre ells fan les compres. Amb cinquanta rals, pensa, com a mínim son pare podrà pagar el deute que té i els interessos, encara que no sap amb certesa de què menjaran al llarg de l'hivern. Déu proveirà.

Emprenen el viatge a començaments de desembre, ben embolicats amb les capes i les gel·labes per a protegir-se del fred. Ha nevat al Gran Atlas i també al Jebel Saghro, de manera que bufa un vent gelat per totes bandes. Els cims blancs del fons ofereixen un fort contrast amb la terra rogenca i grisa del primer terme. El desert sembla menys desert amb aquesta capa blanca cobrint les muntanyes.

La caravana, formada per quasi un centenar d'homes armats, progressa molt a poc a poc. Abans de penetrar a qualsevol congost o a qualsevol pas mínimament compromès, una avançada s'enfila pels dos costats per comprovar que no hi ha bandits, car darrerament diverses colles de viatgers han estat assaltades. La gana provocada per la sequera empeny els joves a cercar solucions extremes. Ja ni els acords entre tribus ni la solidaritat de clan serveixen de garantia per a moure's amb una certa seguretat.

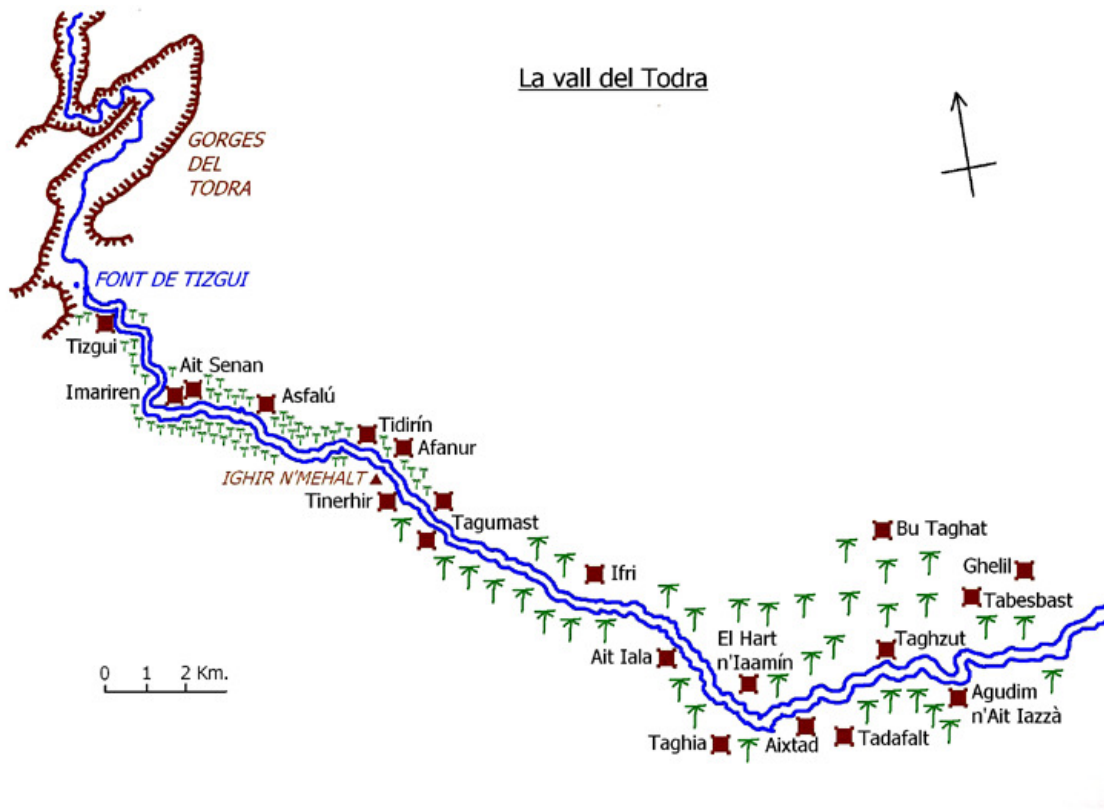
A mig matí del tercer dia, la caravana es dissol davant el mercat de Mulai Alí Xerif. L'Alí U Tarmun hi penetra juntament amb els seus protegits. Des del primer moment, noten que hi ha un ambient estrany, alguna cosa que no és habitual, però no saben ben bé de què es tracta. Si la gatzara és tant o més important que les altres vegades i les mercaderies tant o més abundants, als rostres dels venedors i dels compradors s'hi llegeix un sentiment especial. Els xerifs, els jueus i fins i tot els esclaus semblen satisfets, com alleujats després d'haver passat basarda, mentre els Ait Atà fan cara de pomes agres.

Havent donat unes quantes voltes, l'Alí es decideix a preguntar a un mercader que coneix si passa quelcom d'anormal al Tafilalt.

- Ah, que no ho saps? –respon el comerciant-. Els francesos han establert una guarnició a l'alcàsser Tighmert amb el vist-i-plau del *khalifa* i estan començant a dominar pacíficament l'oasi.
- Pacíficament? Però... que no han reaccionat els Ait Atà?

- Els Ait Atà es troben molt dividits entre ells, com sempre, i Mulai El Mehdí ha sabut negociar amb alguns dels seus caps una solució pactada. Els altres, mancats d'organització, no saben què fer, tot i que treuen foc pels queixals.

Quin daltabaix, pensa l'Alí. El Tafilalt ocupat pels cristians i els Ait Atà sense moure ni un dit... En aquestes condicions, quina esperança queda de rebutjar la invasió? Quant temps trigarán a arribar a Ferkla?

Capítol catorzè: del gener al juny de 1918

Com que els diners obtinguts amb el darrer viatge al Tafilalt se'n varen anar amb la devolució de l'emprèstit i el pagament dels interessos, l'Alí U Tarmun es decideix a prendre part en una ràtzia contra la vall del Todra. Serà la primera de la seva vida. L'organitzador és un jove del clan dels Irbiben i compta amb la participació de tots els llinatges d'El Khorbat, de Sat i fins i tot d'Ait Àsem.

Surten un matí de Ferkla seguint el curs del riu Ogror, com si anessin a Igudamèn, però més enllà de Taghia n'Ifegh es desvien cap a l'oest i comencen a enfilarse per les muntanyes. Alguns van armats amb fusells. La resta sols duen gumies, molt més lleugeres i adequades per a la lluita dins un alcàsser que no pas les armes de foc. Són quasi un centenar de joves que marxen amb el gest decidit. Probablement l'Alí és un dels pocs que no ha participat mai en una escomesa com la que ara preparen, tot i que la seva experiència a la guerra contra els francesos li dóna un cert aire de superioritat.

Deixen al sud el camí que duu a l'indret on l'avi Bassú tenia el campament quan l'Alí el va visitar per primera vegada, fa més de deu anys, i continuen dret cap a ponent. En un moment donat, apareixen als seus ulls els pobles del curs baix del Todra, on viuen els Ait Atà encarregats de la defensa d'aquesta conca. Poc s'ho pensen, ells, que un grup d'Ait Mergad es dirigeixen riu amunt amb intencions bel·licoses. Si els poguessin veure, sens dubte es mobilitzarien immediatament. Però la distància és massa gran per a distingir les figures humanes dalt de la muntanya des del fons de la vall.

- A quin alcàsser ens encaminem, si es pot saber? –pregunta l'Alí-
- A Imarighen –li respon l'organitzador de la ràtzia en veu baixa-. Al districte dels Ait Senan.
- Imarighen? Però si és un dels que tenen fama pel valor guerrer dels seus habitants! I, a més, al costat mateix hi ha dos altres pobles dels Ait Senan. Serà una presa molt difícil!
- Per descomptat, l'operació no serà senzilla, però el botí valdrà la pena. Els camps de conreu d'Imarighen són els que estan més ben regats de tota la conca del Todra. Com que es troben a poca distància de l'engorjat on neix el riu, disposen d'aigua sempre, tant a l'estiu com a l'hivern. Mentre nosaltres ens morim de fam, ells obtenen unes collites pantagruèliques. A més a més, que jo

sàpiga no l'ha saquejat ningú des de fa catorze o quinze anys. Els seus graners han d'estar plens a vessar.

- De totes maneres, em sembla una idea una mica folla.
- I què vols? Que pillem un alcàsser on els habitants estiguin passant tanta penúria com nosaltres mateixos? O bé un que hagi estat ja saquejat aquesta temporada? Jo no sóc dels qui es conformen amb les sobralles d'altri!
- No, no, jo tampoc. Endavant, i que en surti el que Déu vulgui. Que no sigui dit que jo us vaig fer girar cua.

Al capvespre són a les envistes del congost on brolla el riu Todra, donant lloc a un palmerar verd i gemat. Fa goig de veure, tot ple d'arbres fruiters i d'hortalisses que creixen sota unes palmeres altes, formoses, arrogants. Quina diferència amb les d'El Khorbat, que semblen mortes de set! Si tinguéssim uns horts com aquests, pensa l'Alí, a nosaltres tampoc no ens caldria saquejar els alcàssers dels veïns. Potser és per això que la gent de Todra ha perdut l'hàbit de la lluita...

La colla s'atura en aquest punt. En silenci, mengen els dàtils, la carn seca i el pa que s'han dut cada u de casa seva i reposen una bona estona per esperar que la nit ho cobreixi tot i que els homes vagin amagant-se, confiats, a dintre les llars. Fa un fred que pela, més roent encara quan la manca d'activitat encarcara els cossos. Però no hi ha més remei que tenir paciència. Mentre deixen passar el temps, els nois dormisquegen una estona embolicats en llurs barnussos de llana

Cap a mitja nit, quan cal suposar que ja ronca tothom a dins el poble, el capitost els fa emprendre la davallada pel pendent de roca, molt a poc a poc per evitar que alguna pedra rodoli muntanya avall i cridi l'atenció de qualsevol vigilant. A la llum de la lluna, que es troba en quart minvant, les ombres evolucionen a un ritme pausat, esmunyint-se com esperits de l'altre món. Per a recórrer la curta distància que els separa d'Imarighen triguen dues hores, o potser tres. No tenen cap mena de pressa.

Per fi, deixen a mà esquerra els altres dos alcàssers dels Ait Senan i atenyen llur objectiu. Com que el terreny és molt abrupte, molt inclinat i ple de roques, no els costa gaire emboscar-se tots plegats en diferents amagatalls, distribuïts al voltant de l'alcàsser. Per sort, els pagesos de Todra no tenen gaires gossos que puguin advertir la presència dels forasters, com farien a qualsevol campament de pastors.

Així romanen una bona estona, immòbils, com petrificats, fins que veuen sorgir de les tenebres un parell d'homes que pugen del palmerar. Deuen haver estat regant els camps durant la nit i ara tornen a casa. Truquen a la gran portalada de l'alcàsser, els respon una veu, ells diuen els seus noms i tot seguit la pesada porta de fusta s'obre per a deixar-los entrar. És el moment esperat. A un senyal del capitost, dos joves Ait Mergad surten disparats com dues fletxes, atenyen la porta just abans de que es torni a tancar i ho impedeixen entravessant-hi un tronc de palmera.

El porter, adonant-se del parany, corre cap a la segona porta per tancar-la, però un dels atacants l'empaita, li clava un cop de bastó al cap i el deixa estabornit, mentre l'altre jove apunta amb el fusell els dos pagesos que vénen de regar per evitar que intervinguin o que donin la veu d'alarma. Acte seguit comencen a arribar els qui esperaven emboscats a l'exterior. Duen els ulls ben oberts i les gumies a la mà, preparades.

Ja despunta l'alba i, de mica en mica, els habitants del poble van sortint al carrer per anar a treballar la terra, sense tenir la menor idea del que els espera. Cada vegada que algú obre una porta per eixir, tres o quatre atacants se li tiren al damunt i l'estaborneixen d'una clatellada seca o bé li posen una daga al coll per fer-lo callar, mentre escorcollen la llar. Per aquest sistema aconseguen accedir a mig poble, fins que algú s'adona del que està passant i es posa a cridar:

- Els Ait Mergad! Els Ait Mergad!

És la desbandada general: xiscles, corredisses, trets, garrotades, ganivetades, terror... Dels habitatges que no han estat encara forçats ixen els canons de les espingardes per les esclotxes, apuntant els bandits que romanen al carrer, però ja quasi tots s'han distribuït pels diferents edificis i estan arreplegant el que poden per fugir com més aviat millor amb el botí. Alguns treuen els rucs dels estables per endur-se'ls carregats de farina. D'altres arrosseguen dones o criatures del poble per a fer-los servir d'escuts o d'hostatges.

L'Alí U Tarmun, amb un cofre ple de joies a la mà i un sac de blat a l'esquena, es llança en mig de la riuada d'homes i d'animals que s'empenyen els uns contra els altres per sortir de l'alcàsser a corre-cuita. En el moment de creuar la porta, descobreix davant d'ell un grup de guerrers Ait Senan que han sentit la fresa de la ràtzia i han vingut per socórrer llurs veïns d'Imarighen. Els reunits llancen uns quants trets i un xicot de Sat

cau ferit de mort. Davant aquest fet, l'Alí deixa caure els objectes que duu a les mans, empenya el fusell i es posa a disparar, abatent un parell de figures humanes. Ells s'han buscat, es diu per justificar-se. Qui els manava intervenir en els problemes d'altri? A mesura que van eixint els hostatges, els col·loquen davant els Ait Mergad per impedir que els contrincants continuïn tirant i així la banda pot fugir sense por. Aleshores el fill d'en Tarmun recull el blat, el cofre i també una bossa plena d'objectes valuosos que duia el noi que ha mort, i arrenca a córrer cap a la muntanya.

Durant un parell d'hores avancen sense respir, empenyent les bèsties i panteixant sufocats sota el pes de llur càrrega. Un cop estan segurs de que no els empaiten, s'aturen un moment i deixen anar els hostatges, dones i criatures que se'n tornen alleujades cap al poble. A l'Alí, fins a cert punt, li sap greu haver causat tanta aflicció als pagesos de Todra, però s'excusa amb el fet que no tenia més elecció: prendre part a la ràtzia o deixar morir de gana la seva família. Si ja fa temps que no s'atipen com Déu mana ni a l'hora de dinar ni per sopar, limitant-se a entretenir l'estómac amb el mínim per a no defallir! De què més podrien passar-se?

Ell va néixer al si d'una tribu guerrera i no li queda més opció, considera, que seguir l'exemple dels avantpassats. Les coses han estat així al llarg dels segles: els *imeluan* i els *ikabliin* conreen la terra, els jueus i els xerifs viuen del comerç, els *igurramen* prediquen la religió i ells, els berbers de tradició nòmada, els protegeixen tots plegats a canvi d'un tribut, o bé els ataquen quan no poden obtenir-ne cap mena d'impost, com és el cas d'aquests agricultors de la vall del Todra, tan orgullosos que mai no s'han dignat oferir-los una *debiha*.

L'Assú, en canvi, no sembla gens inclinat a seguir la tradició de la tribu. S'interessa molt més per les lletres que per les armes. A la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi no en té prou amb assistir a les classes dels diferents professors, sinó que es passa tot el temps que li queda lliure tancat a la biblioteca, empassant-se un rere l'altre els volums manuscrits en àrab clàssic. Allò que per a son germà no són res més que piles de paper vell i engroguit, per a ell constitueixen vertaders tresors.

No content amb aquests tresors, de tant en tant l'Assú es trasllada a la pròpia Zauïa de Sidi Larbi l'Huari, a l'altra punta de l'oasi, per examinar alguns llibres diferents dels que té a la de Sidi Alí; llibres de teologia sobretot, però també d'història, de geografia, d'àlgebra, de poesia, de gramàtica, d'astronomia, de dret... El xicot se sent fascinat

amb tanta ciència –que ell no sempre arriba a comprendre- i es meravella amb cada nou concepte que descobreix. El món li sembla de dia en dia més ampli, més obert. Ho voldria saber tot i, com més estudia, més s’adona dels límits de la seva infantil erudició. No obstant, en lloc de desanimar-lo, aquest fet encara li acreix la set que té de coneixements.

- De què dimoni serveix –li pregunta son pare- passar-se la vida llegint un llibre rere l’altre? Què en faràs de tota aquesta ciència si pertanys a una tribu de guerrers? Mira ton germà: en una sola nit a la vall del Todra ens ha proporcionat els recursos necessaris per a viure tot l’any. I tu, en lloc de seguir el seu exemple, en lloc d’aprendre a manejar el fusell o de fer exercici per enfortir-te una mica, només fas servir les cames per anar d’una *zauia* a l’altra, d’una biblioteca a l’altra. Que potser et creus que et mantindrem tota la vida?

L’Assú no respon a les invectives de son pare. Amb el cap baix, roman quiet i callat. No s’atreveix a dir el que realment pensa per por d’enujjar en Tarmun. Ell no pot estar d’acord amb els mètodes violents de son germà, de la seva família, dels Ait Mergad en definitiva. Per a ell, matar altres musulmans és un pecat abominable i fins i tot ho és matar cristians o jueus, tret que es faci en defensa pròpia o en defensa de l’islam, a la guerra. I tampoc no li sembla bé això d’apoderar-se per força del gra que uns altres homes han conreat amb la suor del seu front. Però, com podria gosar dir-ne res, del que pensa, si ell mateix està nodrint-se d’aquest blat pecaminós que l’Alí ha portat de Todra?

Per tant, es consola recordant un dels *hadits* del Profeta que li han ensenyat a l’escola: “aquell d’entre vosaltres que adverteixi quelcom de dolent, ha de canviar-ho amb les seves mans; si no li és possible fer-ho, ha de condemnar-ho amb la llengua; si no li és possible fer-ho, al menys ha de deplorar-ho amb el cor; aquest és el grau mínim de fe”.

- Tu encara ets massa petit per a entendre-ho –li va contestar la Fàtima l’única vegada que va plantejar la contradicció entre els manaments de l’Alcorà i les pràctiques dels Ait Mergad-. El Senyor ens ha fet néixer al si d’una tribu guerrera i no tenim cap més opció que guanyar-nos el pa amb les armes. Què vols que fem si no? Que ens morim de gana o que esdevinguem pagesos com els *ikabliin*? Ja m’agradaria veure’t a tu, amb aquests bracets de nen mimat, cavant la terra de sol a sol!

No, ell no s'hi veu cavant la terra, però, a més a més, ara no li serviria de gaire. Donat el fracàs que foren les collites de l'any passat, la darrera tardor en Tarmun ja ni tan sols es va molestar en fer llaurar els camps. Considera que no val pas la pena mantenir el parcer al llarg de sis mesos, fornir-li eines i malgastar llavors per no obtenir-ne res a canvi. Enguany fins i tot deixa les palmeres sense esporgar i sense pol·linitzar. Amb el que va portar l'Alí de l'expedició a Todra en tenen per a sobreviure fins al setembre com a mínim o potser una mica més si es conformen amb deixar sempre un budell buit. Serà per molt que d'aquí a final d'any el seu fill no faci algun altre viatge al Tafilalt com a protector, o prengui part en alguna nova ràtzia.

Tenint tres fills mascles, en Tarmun pensa que no li cal preocupar-se massa per l'avenir, encara que el petit no sembli gens dotat per a guanyar-se el pa. Ves a saber, potser més endavant el podrà col·locar com a alfaquí d'El Khorbat o de qualsevol altre poble de l'oasi... Tradicionalment és algú vingut de fora qui fa aquesta funció, atès que els Ait Mergad s'interessen més per les armes que per les pregàries, però tal vegada caldrà fer una excepció. Quant a l'Ixú, no té cap mena de dubte sobre la seva vàlua. Ja fa anar l'espingarda com un home gran i en un any o dos més es podrà guanyar la vida protegint mercaders o assaltant alcàssers.

La decisió de deixar els camps en repòs resulta prou encertada, puix que sobre l'oasi no cau ni mitja gota de pluja i el riu Ferkla baixa completament sec. Amb el rajolí d'aigua que treuen del pou, l'Aixa i la Itó sols arriben a fer créixer una mica d'alfals, ben just per a nodrir la vaca. El palmerar, tan gemat fa uns quants anys, ara ofereix un aspecte paupèrrim, desolat. Els troncs alts i prims culminen en un manyoc de palmes groguenques, famèliques, que semblen escombres. Quant al sotabosc, habitualment verd, ha esdevingut un terreny àrid com el desert que l'envolta.

Per acabar-ho d'adobar, el vent, que bufa sovint amb una força inusitada, porta un munt de sorra que deixa caure arribant a l'oasi. Així, per la banda de Sat s'estan formant vertaderes dunes que amenacen amb envair la zona de conreus. Per tallar-les el pas, els pagesos han alçat una petita barrera feta de canyes i troncs, confiant en que Déu aturi el procés abans que la tanca sigui engolida per la sorra.

Aquesta vegada, la Hasna infantava una nena. En Gasi es mostra una miqueta decebut i sols organitza una festeta familiar a casa, tot i que ha de reconèixer que no té cap dret

a queixar-se. Havent-li donat ja dos xicots tan formosos com els que li ha donat, la seva muller ha complert de sobres. I qui sap si encara tindrà nous vailets en el futur. Cal esperar-ho. Al cap i a la fi, ella no passa dels vint-i-vuit anys i ni tan sols els aparenta, conservant un cos digne d'admiració.

Un matí, el pregoner convoca d'urgència l'assemblea de caps de família d'El Khorbat. Un cop reunits, l'*amgar* exposa breument els fets: una colla de bandits desconeguts acaben de segrestar un grapat de nenes de deu a dotze anys, filles dels *ikabliin*, i se les han emportat per vendre-les com esclaves, tot infringint els principis de la xara que prohibeix clarament reduir en esclavatge qualsevol musulmà, sigui blanc o sigui negre com en aquest cas.

Les han atrapat al bell mig del palmerar, quan anaven a dur el pa farcit als pares que adobaven la terra, puix que hi ha propietaris que encara compten treure'n algun profit. Molts dels pagesos han estat testimonis dels fets, però no han pogut evitar-los perquè anaven desarmats, mentre els bandits duien gumies i espingardes. L'única cosa que han pogut fer ha estat mirar per on fugien, seguint-los amb els ulls a través de la plana fins que s'han endinsat als contraforts del Jebel Ugnat.

Per unanimitat, els caps de família Ait Mergad acorden perseguir els malfactors, no perquè hagin infringit la xara –això se'ls en dóna un clau- sinó perquè els *ikabliin* d'El Khorbat es troben sota la seva protecció i ells són responsables de la seguretat de llurs famílies. És l'honor de la tribu el que està en joc! Immediatament surten tots els joves blancs de l'alcàsser, fusell en mà, cap al torrent per on els bandits s'han perdut de vista.

L'Alí U Tarmun forma part dels perseguïdors, que són ben bé un centenar, agrupats per clans i per famílies. Caminen tan ràpid com poden per mirar de recuperar el temps perdut. Els fugitius els duen quasi una hora d'avantatge, però cal pensar que van més a poc a poc perquè han d'arrossegar les nenes contra la seva voluntat. No costa gaire distingir llurs petjades a la terra sorrenca: les sandàlies dels quatre o cinc facinerosos i els peus nus de les catorze xiquetes, que poc s'havien pensat haver d'anar tan lluny quan varen sortir de l'alcàsser jugant i fent gresca, amb els cistells de pa farcit a la mà. Un cop han travessat la plana i comencen a enfilar-se pels pendents del Jebel Ugnat, el sol granític els fa perdre per un moment les empremtes. Aleshores, cada clan s'endinsa

per una vall diferent, de manera que no quedi cap racó sense regirar. Al cap de poc, els joves que van amb l'Alí tornen a distingir petjades al llit del torrent. Excitats per l'èxit, forcen el pas fins a atènyer un coll compost de roques trencades, fragmentades en mil bocins.

Des d'allà dalt, panteixant per l'esforç de la pujada, albiren a la llunyania el grup de fugitius: cinc homes, que s'identifiquen per llurs gel·labes com Ait Atà de Drâa, arrossegueu lligades una rere l'altra les catorze figuretes negres, com si es tractés d'una vertadera cordada d'esclaus de les que solien venir de Timbuctu en una altra època.

- Criminals! –exclama l'Alí U Tarmun commogut per aquesta imatge-. Com han gosat endur-se'n xiquetes d'El Khorbat, per molt que siguin filles dels *ikabliin*?

Tot seguit, els joves que van amb ell es llancen pendent avall darrere els malfactors, tret d'un parell que refan el camí a la recerca dels altres clans, per avisar-los de quina és la direcció adequada. Els nois avancen a grans gambades, saltant de roca en roca o relliscant sense cap mirament pel mig de les pedreres.

La fresa que fan els perseguïdors molt aviat fa adonar els fugitius de la seva presència. La primera reacció dels bandits és la de forçar el pas, però al mateix temps les presoneres, encoratjades per la visió dels xicots que vénen a salvar-les, oposen una resistència molt més ferma que fins ara. En va les colpegen els segrestadors amb la culata dels fusells, les insulten i les amenacen amb tallar-les el coll si no segueixen. Agrupant-se totes en una pinya per protegir-se mútuament dels cops, gemeguen i supliquen misericòrdia, però no avancen. Saben que llurs enemics no s'atreviran a fer-les cap mal que deixi senyals perquè això en rebaixaria molt el valor al mercat d'esclaus.

Aleshores els malfactors s'embosquen darrere les roques, decidits a rebre els perseguïdors amb una pluja de bales. Un parell de companys de l'Alí reben sengles ferides, però no per això els Ait Mergad afluixen el pas, únicament miren d'apropar-se a les parets del congost per fer més difícil el blanc dels qui disparen. Quan es consideren suficientment a prop, ells mateixos comencen també a fer ús dels fusells. Malgrat les roques que els protegeixen, els bandits van caient l'un darrere l'altre, vençuts per la superioritat numèrica de l'enemic.

Les nenes contemplen esfereïdes el tiroteig, arrombollant-se les unes contra les altres, disposades a morir totes juntes si és que cal morir. Tan aviat xisclen com reciten versicles de l'Alcorà en veu baixa, els pocs versicles que coneixen perquè elles no han anat mai a l'escola com els vailets.

Quan els clans que s'havien quedat enrere fan la seva aparició dalt del coll, els dos segrestadors que segueixen vius comprenen que ja no els queda cap esperança de fugir amb el seu botí. Per això tracten de negociar una rendició que els permeti salvar la vida.

- Lenceu les armes! –els crida l'Alí U Tarmun-. Continuareu vivint si m'obeïu de seguida.

Els deixen caure els fusells a terra i després, amb força recança, lliuren també les gumies i surten de l'amagatall amb les mans alçades. Ara es troben a mercè de l'enemic. De la seva bona voluntat depèn únicament el que morin o sobrevisquin. Es queden mirant l'Alí als ulls, intentant llegir-hi si pensa o no pensa complir la promesa.

- Liquidem-los ara mateix –suggereix algú-, no fos cas que tornessin algun jorn amb reforços per fer-nos la guitza!

Una quinzena de fusells apunten els malfactors, que ja es veuen morts i enterrats o, quelcom encara pitjor, devorats pels voltors i per les hienes. Però l'Alí alça la mà dreta i parla amb veu forta:

- Fills de Mergad! Com us atreviu a dirigir les vostres armes contra dos homes indefensos?

Els fusells van baixant un per un. Enardit per aquesta primera victòria, el jove continua:

- Deixem-los fugir. Que tornin a la vall del Drâa i que expliquin a tothom què passa quan algú gosa atacar els habitants d'El Khorbat, encara que siguin *ikabliin*.

Les paraules de l'Alí, pronunciades amb fermesa, causen un fort impacte en els seus companys, molts dels quals són més grans que ell. Malgrat aquesta diferència d'edat, el respecten per ser fill del cap dels Ait Amar Guahí, per la seva participació a la guerra contra els francesos i encara més per haver-hi estat ferit. Cap dels presents es decideix a contradir-lo. Abans que arribin els altres clans, que tot just han començat a davallar la collada, el xicot dirigeix un gest als dos bandits perquè se'n vagin i ells no s'ho fan

pregar. Giren cua i arrenquen a córrer, deixant les armes abandonades a terra. Tot seguit, els perseguidors s'afanyen a recollir-les.

- Un moment –cria l'Alí, senyalant el Remington que jau al costat d'un dels cadàvers-. Aquest fusell me'l reservo per a mi. La resta, ho vendrem al mercat d'Asrir i repartirem els beneficis entre tots els que hem pres part al tiroteig. Us sembla bé?

Ningú no gosa protestar. Sense pensar-s'ho, l'Alí U Tarmun ha esdevingut un líder indiscutible entre els joves Ait Kerat Ighsan. Mentre tornen cap al poble, duent les nenes *ikabliin* ja deslligades i els ferits a l'esquena d'alguns companys que es van rellevant per a aquesta tasca, el noi es pregunta d'on ha tret les forces per imposar-se d'aquesta manera. És potser la sang de l'avi Bassú que corre per les seves venes la que l'empeny a complir qualsevol gesta, per agosarada que sigui, sense preveure'n les conseqüències?

Tres hores més tard fan la seva entrada triomfal a l'alcàsser, on tothom els esperava amb ànsia. Els *ikabliin*, veient sanes i estàlvies llurs filles, no amaguen una desbordant satisfacció. No obstant, l'*amgar* els recomana que a partir d'ara vagin més amb compte: la crisi és tan greu i a la regió hi ha tanta gent afamada que molts no dubten a jugar-se la pell per un tros de pa. Ell mateix decideix prendre certes mesures de seguretat. Mentre duri la sequera, que és la causa de tots els aldarulls, els joves d'El Khorbat faran torns per vigilar el palmerar amb les armes a la mà, atès que ara ja no n'hi ha prou amb la fama bèl·lica dels seus habitants per a preservar el poble dels atacs exteriors.

L'Ixú està encantat amb el Remington que li regala son germà, no sols pel valor en si de l'arma sinó també perquè la seva possessió li confereix definitivament l'estatut de persona adulta, amb setze anys recent complerts. Tot sovint surten els dos de cacera i les aus del palmerar li serveixen de blanc per a millorar la punteria de mica en mica.

L'incident de les nenes *ikabliin* ha causat un gran rebombori a El Khorbat i demostra que la crisi econòmica està arribant al seu punt més àlgid. Cal suposar que tots els pobles habitats per sedentaris que no saben defensar-se gaire han estat ja atacats i pillats. Altrament a ningú no se li hauria acudit buscar brega en un alcàsser pertanyent a una tribu guerrera, on les possibilitats d'èxit són mínimes i el risc extremadament gran.

- El que costa d'entendre –reflexiona l'Alí U Tarmun en veu alta- és que volguessin vendre les nenes com esclaves en un moment en què l'esclavatge es troba amenaçat de mort per la política dels francesos. Jo mateix vaig poder constatar al mercat d'Abu Am que la venda d'esclaus havia estat prohibida al Tafilalt des del moment en què Mulai El Mehdí va signar la submissió al protectorat.
- No t'enganyis –respon l'Agró, que ha esdevingut el seu millor company mentre en Hussa es troba absent-. La prohibició de la venda pública ha donat lloc a un tràfic per sota mà, que ha anat augmentant a mesura que passa el temps. Als burgesos de Fes i de Marràqueix els costa molt renunciar al costum que tenien de comprar una concubina cada cinc o sis anys per afegir-la a l'harem. Per això hi ha traficants que van a trobar directament els grans potentats i els ofereixen amb un secret absolut les belleses que tenen amagades, a uns preus força elevats: fins a tres-cents rals per una verge de dotze o tretze anys.
- Tres-cents rals! Ara entenc l'empeny d'aquells bandits en conservar la seva presa, en lloc de fugir quan ens varen veure arribar darrere d'ells. De les catorze noies en podien treure quatre mil rals, més que de saquejar un alcàsser!
- Ells no n'haurien tret ni la meitat. Són els traficants els que fan el negoci rodó, perquè saben a quines portes han d'anar a trucar. Lliuren la mercaderia durant la nit i, un cop allí, ningú no té res a dir-hi, atès que la nova llei prohibeix la compravenda d'esclaus però no la seva possessió.
- Doncs a mi les noies *ikabliin* em semblen més aviat lletjotes, comparades amb les Ait Mergad. No entenc aquesta passió dels burgesos per les dones de color.
- Home, a mi també m'agraden més les mosses de la nostra tribu, tan blanques i tan fermes. Però he sentit dir que les dones burgeses resulten insípides, degut potser a l'educació carrinclona que reben a la ciutat, i que per això llurs marits tenen tanta afecció a comprar-se esclaves negres.
- Certament, no hi ha com una xicota nòmada per muller: bonica, forta i treballadora.

Com la Itó, pensa l'Alí, que enguany es lliura de fer dejuni durant el ramadà perquè està embarassada per segon cop. Ell se'n sent molt orgullós i procura oferir-li tots els

capricis que es troben a la seva mà, que no són gaires. En aquests temps de crisi, és difícil aconseguir les figuesflor que a la seva muller se li antullen un jorn o els préssecs que li demana un altre dia, però el noi es basqueja per trobar-los, no fos cas que li nasqués un vailet amb una figaflor en mig de la galta o amb un préssec al nas.

El problema més greu és que l'embaràs li ha fet avorrir el pa farcit de grassa, ceba, pebrot i bitxo, que és un dels aliments bàsics a la regió, juntament amb el cuscús, i sobretot en èpoques de sequera en què no resulta fàcil obtenir verdures per a fer guisats.

Just abans del ramadà va passar en Hamú per El Khorbat, camí del Tafilalt. Va explicar que de moment a l'Atlas Mitjà s'havia ajornat la lluita, tot i que l'antic caid de Khenifra continuava resistint a les muntanyes. Ell, va dir, se n'anava a compartir el mes de dejuni amb la seva família, afegint que també en Hussa vindria al cap de pocs dies i que l'Alí U Amuri s'havia dirigit al campament de son pare pel mateix motiu.

Efectivament, en Hussa no triga gaire a arribar i un cop acabat el ramadà és l'Alí U Amuri el que es presenta a cal Tarmun, satisfet i orgullós en el seu paper de lluitador incansable. Tot i no haver aconseguit cap victòria rellevant, a l'Atlas Mitjà se'l considera un petit heroi per la mà de dificultats que ha sabut crear als ocupants i pel neguit constant al que els ha tingut sotmesos al llarg d'un any sencer. El seu mètode consistia en llançar atacs puntuals, inesperats, amb grupets de vuit o deu homes contra objectius reduïts i retirar-se de seguida als grans boscos d'alzines i de cedres, després d'haver causat uns danys considerables. Així, els francesos romanien sempre esporuguits, no sabent quan els caurien els berbers al damunt.

En veure'l i en escoltar aquestes explicacions, l'Aixa sent bategar el cor amb una força desconeguda. Ja no es vol fer il·lusions per por de que siguin falses, com ho han estat altres vegades, però... No assegura que ha vingut a prendre's un descans prou merescut després d'un any de lluita contínua? Doncs fóra el moment d'aprofitar-ho, ara que s'ha acabat el ramadà i ha començat l'estiu, que és la millor època per a celebrar casaments. Ella no s'atreveix a preguntar-ne res, però en el seu lloc ho fa la Fàtima:

- I quins plans tens, ara, de manera immediata?
- Bé –balbeja l'Alí U Amuri, una miqueta compungit-, és difícil fer plans mentre la guerra no s'acabi, però jo penso que, si el front es manté lluny d'aquí, tinc dret

a prendre'm uns mesos d'esbarjo per complir els meus compromisos personals, si Déu vol.

- Si Déu vol –repeteix la mestressa en un to que resultaria displicent si ell no fos el seu nebot a més del seu futur gendre-.
- Demà en parlarem amb tots els detalls, si us sembla bé.

La vetllada transcorre amb converses de caire militar entre els dos Alís, entusiasmat com està el fill d'en Tarmun per saber tot el que va passar després que els evacuessin a ell i a l'Agró. Son cosí explica batalles i escameses amb una certa fatuïtat i una petulància mal amagada, com si vingués a dir: "tu t'ho has perdut, per no haver tornat a lluitar al nostre costat un cop se't va guarir la cama". De tant en tant, però, abaixa la veu quan vol referir una altra mena d'aventures:

- Després d'aquella ofensiva, vam refugiar-nos a casa d'una família que varen acollir-nos amb un afalac extraordinari, veient-nos com els defensors de la seva llibertat. Era una construcció de pedra, aïllada a la muntanya, amb diferents cambres al voltant d'un gran pati. Vam sopar tots junts, homes i dones, en una de les habitacions i mentre menjàvem i preniem el te les dues noies joves que hi havia no paraven de fer-nos bromes ni de somriure'ns. Per dir-te que jo vaig arribar a sentir-me incòmode... Però els seus pares no semblaven molestos en absolut.
- Aquesta gent de l'Atlas Mitjà són molt lliberals, ja ho he sentit dir.
- Més del que et penses! Un cop ens vam ajeure per dormir i varen apagar el llum d'oli, les dues xicotes vingueren al nostre costat i se'ns varen oferir com la cosa més natural del món. La meva era baixeta, una mica grassona i molt simpàtica, no parava de riure. A mi em feia por que despertés els seus pares, però ella em va tranquil·litzar assegurant-me que n'estaven al corrent i que n'hi havia prou amb guardar certes aparences... T'ho pots creure? Vam romandre una setmana en aquella casa i la mossa no va faltar ni una sola nit a la cita, sense demanar-me mai res a canvi. Deia que allò formava part de la seva hospitalitat.
- A veure si has deixat algun vailet a l'Atlas Mitjà.
- No fóra res d'estrany perquè l'experiència es va repetir diverses vegades. A la meitat de les llars on vam refugiar-nos després de cada atac fórem rebuts de la

mateixa manera per les noies solteres, per les dones divorciades, per les vídues i àdhuc per alguna que tenia el marit de viatge. No t'ho pots imaginar.

- En el cas de les divorciades o les vídues ho entenc, i fins i tot en el cas de les dones que tenen el marit fora. Però les solteres... Com s'ho fan després, per casar-se, un cop han perdut la virginitat?
- Sembla ser que els homes de l'Atlas Mitjà no miren prim. Per això elles fan el que volen.
- Així dona gust anar a la guerra! Ara vaig entenent que no tinguis pressa per casar-te amb la meva germaneta.
- No t'ho prenguis malament. Cada cosa al seu lloc. Jo he gaudit dels plaers que se m'han ofert al meu pas, però no per això m'he oblidat de l'Aixa. T'asseguro que l'estimo sincerament i que desitjo concloure l'afer com més aviat millor. El que passa és que fa dos anys que no guanyo ni una *musuna* i als meus pares les coses tampoc no els van gens bé. Amb la sequera se'ls ha mort mig ramat i la resta l'han anat malvenent per sobreviure. Ara mateix no tinc amb què pagar el dot i la festa, cosa que no he gosat dir-li a ta mare quan m'ha posat, abans, en un compromís. Però això ho arreglarem d'una manera o d'una altra. Demà, dijous, aniré al mercat d'Asrir per cercar alguna feina com a protector de viatgers. Oi que és una bona idea?
- Molt bona. Que Déu t'hi ajudi.

Però l'endemà, al mercat d'Asrir, en lloc de trobar algun traginer a la recerca de protectors, l'Alí U Tarmun i son cosí s'assabenten de les novetats inesperades que vénen de l'oest: una *harka* comandada per en Madani El Glai s'ha endinsat al Gran Atlas central i està començant a travessar-lo, penetrant a la vall del Dades. La tribu Ahansal, que ocupa el vessant nord de la muntanya, ofereix una resistència heroica, però no és segur que puguin barrar-los el pas.

Davant aquesta notícia, els dos cosins estan d'acord: cal sortir immediatament cap a Dades per fer front als invasors, deixant de banda qualsevol interès personal. En aquest moment, la defensa de la regió té prioritat absoluta. Si els homes d'El Glai arribessin a triomfar, ja ningú no podria impedir que Ferkla caigués entre les urpes del protectorat. L'Aixa els veu marxar un cop més amb el cor en un puny.

Capítol quinzè: del juliol a l'octubre de 1918

Sota un sol de justícia, tres centenars de joves Ait Mergad avancen cap a ponent per l'altiplà desèrtic, inhòspit, que forma una mena de passadís entre les cadenes del Gran Atlas i del Jebel Saghro. Aquesta vegada no els cal fer cap marrada per evitar trobar-se amb els Ait Atà que ocupen el curs baix del Todra, perquè l'amenaça estrangera ha convertit els antics rivals en aliats. Poden fer servir el camí directe, el mateix que segueixen les caravanes del diumenge i del dimarts entre els mercats de Tinerhir i d'Asrir. Els xicots procedeixen de Sat, d'El Khorbat, d'Ait Àsem i de Gardemit, però no s'organitzen per pobles sinó per clans.

Havent sortit a tren d'alba, cap al migdia atenyen els primers alcàssers dels Ait Atà: Tabesbast, Agudim n'Ait Iazzà, Taghzut... A cada un hi troben altres grups de guerrers que s'afegeixen a la colla, entusiasmats amb la idea de combatre contra l'enviat dels francesos, però és a Taghia n'Illamxan, un dels alcàssers més petits de la vall del Todra, on els rep amb un vertader discurs un xicot d'uns vint-i-vuit anys, prim, no gaire alt, amb una barbata punxeguda i una mirada ferma, penetrant. Es diu Assú U Bassalam i és fill de l'*amgar* del poble. La seva intel·ligència i el seu poder de convocatòria en fan un personatge prometedori.

L'objectiu de la *harka*, segons ha confessat algú proper a El Glai –explica l'assú U Bassalam–, consisteix en “estovar els Ait Atà i obrir fissures en la seva cohesió interna davant el protectorat”. Per aconseguir-ho, compten saquejar nombre d'alcàssers i cremar-nos els conreus ja delmats per la sequera. Així, amb l'estómac buit, es pensen que reflexionarem sobre la conveniència de sotmetre'ns als nous amos del país.

- Ans al contrari! –afegeix- Els ensenyarem a respectar-nos! Els demostrarem a aquests gossos que preferim morir dempeus abans que arrossegar-nos als peus dels infidels com fan ells!

Tot-hom hi està d'acord. Quan arriben a Tinerhir ja són ben bé mil cinc-cents homes dispersos per una llarga extensió de terreny. La seva imatge fa patxoca. El sol ha començat a declinar, però ells prossegueixen impertorbables la marxa. Deixant enrere la conca del Todra, continuen per l'altiplà cap a l'oest. Un parell d'hores més tard, cegats per la llum del crepuscle, decideixen acampar abans d'arribar al pas de Fum el Kus n'Tasult, que és un indret propici a les emboscades. No cal oblidar que més enllà

d'aquest collet s'hi troba Imider, l'únic poble de la regió que s'ha posat de part d'El Glaui.

Una cresta de roca volcànica negra coneguda com Tasult uneix els contraforts vermells del Gran Atlas amb la carena grisa del Jebel Saghro, tallant pel mig l'altiplà. El torrent que ve d'Imider s'obre pas a través d'aquesta cresta per un engorjat, l'Imi n'lkís, però els viatgers no s'atreveixen a circular-hi perquè el risc de caure en un parany és excessiu. Prefereixen pujar una mica i travessar la barrera per un coll en forma d'U que rep el nom de Fum el Kus, "el Port de l'Arc". És per aquest punt per on passen totes les caravanes i també els exèrcits des de temps immemorials.

Els quatre-cents guerrers berbers han desmuntat el campament i han sortit amb la primera llum de l'aurora, una llum que ara procedeix de la seva esquena i, per tant, enlluernaria els possibles enemics que els esperessin a l'altra banda de Fum el Kus n'Tasult. Han enviat primer una avançada i, veient que no hi ha perill, s'enfilen tots per la rampa i superen a corre-cuita el pas compromès. Des de dalt no es veu cap rastre ni de la *harka* d'El Glaui ni dels seus possibles col·laboradors.

Al cap de poca estona atenyen Timadruín, on se'ls ajunten uns quants voluntaris Ait Atà de la tribu Ignauen, que mantenen la seva hostilitat als francesos. L'aglomeració consta d'un sol alcàsser i mitja dotzena d'alcassabes disperses, que són com alcàssers en petit: quadrades, més altes que no pas amples i amb quatre torres als angles. Aquesta mena d'habitatge és desconegut a Ferkla i també a les valls del Ziz i del Gheris, però l'Alí U Tarmun recorda haver-ne vist algunes a Todra.

Una hora més tard són a les envistes d'Imider. Per evitar conflictes, donen una volta pel sud, a una distància suficient perquè no els pugui arribar un tret de fusell, encara que de moment ningú no dispara. Tothom es manté a l'expectativa. Imider és un petit oasi format bàsicament per oliveres i alimentat per una *khattara*, en mig d'un paisatge àrid i rocós. A banda i banda d'un ampli torrent, l'Alí compta quatre alcàssers que semblen mig abandonats i set alcassabes molt altives. La primera de totes, que és també la més gran i la més ben decorada, pertany a l'*amgar* Mohadaix U El Haj Faska segons expliquen els nois que s'han incorporat a Timadruín.

Quan la colla ja comença a allunyar-se, inesperadament, surten alguns joves de les darreres alcassabes i es dirigeixen cap a ells, no amb aire d'hostilitat sinó amb gests

amistosos, malgrat les armes que duen penjades a l'espatlla. Sorpresos, els Ait Mergad s'aturen a esperar-los i, de lluny encara, els pregunten què dimoni volen.

- Volem unir-nos amb vosaltres –crida un d'ells- per fer front als invasors. Oi que aneu a combatre contra El Glaui?
- Naturalment que hi anem –respon l'Alí U Tarmun, tement-se un parany-. Però vosaltres... no sou col·laboradors d'ell?
- T'equivoques. A Imider hi ha dos clans Bu Iknifen, els Ait Brahim i els Ait Alí. Els Ait Brahim es mostren favorables a El Glaui, és cert, però nosaltres som Ait Alí. L'enfrontament entre ambdós clans ve de molt antic i, si arribem a conviure al mateix poble, és només gràcies a una treva que es va renovant d'any amb any i que ens impedeix disparar-nos els uns els altres en un perímetre determinat.

Els xicots que vénen de Timadruín confirmen aquest extrem, de manera que els Ait Alí són ben rebuts. La marxa continua per un terreny àrid, pedregós, durant cinc hores que no s'acaben mai. Per fi, d'una manera prou sobtada, descobreixen la vall del Dades als seus peus, trencant la monotonia de l'esplanada. És un congost llarg i bastant ample, tot ple de verdor i de construccions a ambdues ribes. Mentre pel nord s'endinsa al Gran Atlas, pel sud-oest es perllonga fins a perdre's de vista.

En certa manera, recorda la conca del Ziz o la del Todra, però amb una diferència important: aquí no hi ha ni una sola palmera! La cinta de vegetació, molt ufana, està formada per una munió de pollanques, ametllers, figueres, albercoquers, blat de moro, fins i tot uns quants rosers... qualsevol cosa menys palmeres. Per a l'Alí U Tarmun, acostumat com està al paisatge de Ferkla, aquesta contrada no pot ser més sorprenent.

El camí davalla per l'abrupte marge del congost i els condueix a l'esplanada on els dimecres té lloc el mercat de Bumaln. Allí, els representants dels cinc-cents voluntaris vinguts de Ferkla i de Todra es reuneixen amb els caps dels Ait Atà locals per avaluar la situació i decidir com cal actuar. És cert que la *harka* d'El Glaui, amb ajut d'artillers francesos, està lluitant contra els Ait Ahansal i altres tribus que resisteixen fermament sota la batuta del santó Sidi Mah de la Zauïa Ahansal, un personatge molt respectat que juga al vessant nord un paper molt similar al de Sidi Alí Ben Larbi a Ferkla. I també és cert que una avançada de guerrers d'El Glaui han travessat el Gran Atlas i han atès la conca del Dades, però sols han estat vistos al curs alt, als voltants de Msemrir. De

moment no han arribat al curs mig on es troba Bumaln, ni sembla probable que hi arribin, car el relleu és molt desfavorable pel pas d'un exèrcit i tota la població és hostil a la seva presència, tant els Ait Atà com els Ait Sedrat. De manera que tal vegada no haurien estat necessaris aquests reforços.

Per assegurar-se de que és realment així, uns quants voluntaris emprenen l'endemà una expedició que remunta la vall durant mitja jornada, endinsant-se als engorjats que s'obren pas a través del Gran Atlas. Són una vintena de xicots, representants de tots els clans Ait Mergad i Ait Atà. L'Alí U Tarmun hi pren part en nom dels Ait Amar Guahí. Surten per un caminet que segueix la riba esquerra del Dades, entre mig de camps de conreu, alcassabes i petits alcàssers molt plens de vida. Però no han caminat ni mitja hora quan es veuen forçats a travessar el riu per a evitar una paret rocosa que els talla el pas. A partir d'aquí, els engorjats i els congostos van apareixent amb una freqüència extraordinària. Cada un d'aquests passos compromesos està vigilat per un o dos *agudims* i al voltant de les torres l'Alí hi veu sempre una munió d'homes armats que esperen l'arribada de l'enemic per cosir-lo a trets.

És evident que, si El Glai té dos dits de front, no llançarà les seves tropes per aquesta ratera, on les pèrdues humanes foren d'allò més elevat. Al cap i a la fi, potser la seva presència als voltants de Msemrir no ha estat res més que una missió exploratòria.

Amb aquesta idea, veient que les notícies han estat inflades pels qui les han transmès, els voluntaris van per girar cua després de canviar impressions amb els *amgars* dels Ait Sedrat quan un missatger que ve de l'altra banda de les muntanyes els acaba de convèncer: els Ait Ahansal, els explica, han aconseguit ferir de mort el fill d'en Madani El Glai, que anava al front de les tropes, i son pare, perduda la moral, ha ordenat la retirada. Ja no hi ha cap mena de perill i els voluntaris emprenen la davallada cap al mercat de Bumaln: puix que la seva presència ja no és necessària, pensen, més val dispersar-se.

De retorn a El Khorbat, l'Alí U Tarmun salta de goig en assabentar-se dels fets que han tingut lloc al Tafilalt mentre ell perdia el temps a la vall del Dades: els Ait Atà d'aquella contrada s'han alçat en armes contra l'exèrcit francès, que s'hi havia establert ara fa vuit mesos amb el vist-i-plau del *khalifa* Mulai El Mehdí. La primera batalla s'ha lliurat a les portes de Gauz i ha estat un gran triomf pels rebels.

- Gauz! –exclama l’Alí-. És a prop de Megta Sfa, el poble d’en Hamú! Si n’hi arribo a tenir de records en aquelles terres! Com estaran els nostres amics, la simpàtica família que tantes vegades ens han acollit? Hem d’anar-los a veure!
- Sí, a veure’ls i a ajudar-los si cal –respon l’Alí U Amuri-. Què et sembla si marxem demà?
- Deixeu-ho per a demà passat –suggereix la Itó, desitjosa de retenir son marit encara que sigui només per unes hores-. Us cal descansar, després d’un viatge tan llarg com heu fet i no sabent què us espera.

Tres dies més tard, els dos Alís, en Hussa i l’Agró arriben a Megta Sfa, on els rep en Hamú ple d’entusiasme.

- És fantàstic –els explica-. Per fi s’ha obtingut la cohesió entre els Ait Atà del Tafilalt. Ara que estem units, enviarem a rodar els gavatxos!
- Ets prou optimista.
- Tinc motius per a ser-ne, ja ho veureu. Hem fet un pacte *tafergant*, en el qual han pres part absolutament totes les tribus i tots els clans Ait Atà presents al Tafilalt, i fins i tot els Ait Iazzà que viuen al curs baix del Gheris, amb qui tants conflictes havíem tingut darrerament. Us en recordeu?
- Sí, heu fet un pacte *tafergant*, està molt bé, però això no és cap garantia de triomf. Recorda que per a la batalla de Maadid havíeu fet igualment un pacte *tada* i no obstant vam ésser vençuts.
- No ho comparis! El pacte *tafergant* és molt més sòlid que el pacte *tada*, limitat a l’intercanvi de babutxes i de barnussos. La *tafergant* és una gerra de terra cuita on vam recollir llet de cent dones dels diferents grups, cent dones que estaven donant de mamar en aquell moment als seus fills. Es va barrejar tota aquesta llet i cada un dels notables en va beure una tassa. T’ho imagines? Ara és com si constituíssim una sola família. Per acabar, vàrem enterrar la gerra al lloc on s’havia celebrat el pacte, davant mateix del nostre alcàsser. Ens mantindrem units com un sol home fins que fem fora del Tafilalt els infidels!
- I com ha estat això de que per fi us poséssiu d’acord?
- És un personatge vingut de l’exterior qui ha aconseguit agrupar-nos. Ja t’ho havia dit, jo: ens calia un cabdill que no pertanyés a cap dels clans Ait Atà

perquè el poguessin reconèixer tots per igual, sense témer que afavoreixi el seu llinatge.

- I qui és aquest personatge, si es pot saber?
- Mulai Mohamed n'Ifruten!
- Què dius ara? Que ens vols prendre el pèl? Que jo sàpiga, Mulai Mohamed n'Ifruten és un *agurram*, un sant que està enterrat des de fa segles al cor del Jebel Saghro!
- Exacte! És un dels sants més venerats per tots els Ait Atà i la seva tomba es troba al sud-oest de Ferkla, en plena muntanya. Doncs bé, el personatge que ha obtingut la cohesió de les nostres tribus es presenta com el propi *agurram*, que ha tornat al món dels vius gràcies a un miracle. L'ha enviat Déu per dirigir la lluita contra els infidels!
- Vols dir que no us ha alçat la camisa?
- Bé, potser sí. És cert que parla el berber amb un accent del Sus una mica sospitos i les males llengües el suposen fill d'un jueu convertit a l'islam. Però això no té la més mínima importància. Que sigui un sant ressuscitat o un aventurer vingut del Sus, tant ens fa. El que compta és que la gent li ha fet cabal i que les tribus Ait Atà s'han unit per lluitar sota el seu comandament. Aquest és el vertader miracle.
- I la lluita ja ha començat, segons hem sentit dir.
- Oh i tant! Un cop fet el pacte, tots els alcàssers dels Ait Atà varen rebutjar la submissió al protectorat i varen liquidar els representants dels francesos, que pretenien percebre tributs. Aleshores els cristians, preocupats per aquest moviment, ens varen enviar un batalló sencer de senegalesos pensant que ens farien por.
- Senegalesos?
- Sí, no te'n recordes? En vam veure uns quants a l'Atlas Mitjà. Són uns negres molt alts i molt ben entrenats, que els francesos fan venir de l'Àfrica subsahariana. Tenen fama de ferotges, de truculents, i els fan servir sobretot per a la repressió d'aldarulls.
- Ah, sí, tens raó.

- Aquell va ésser un jorn memorable. Vam aconseguir envoltar els senegalesos per totes bandes en ple palmerar, a prop de Gauz, i vam fer un vertader carnatge. Que sigui un sant o un jueu convertit, Mulai Mohamed n'Ifriten ha resultat un bon estrateg. Mig batalló va quedar mort o ferit i els altres varen fugir en desbandada.
- Quin èxit!
- Ja t'ho dic, aquesta vegada portem les de guanyar. Al camp de batalla vam arreplegar dos centenars de fusells, un canó de gros calibre, algunes metralladores i una quantitat enorme de munició. Ara començarem a tractar-nos de igual a igual amb els gavatxos.

Mentre aquest entusiasme es fa palès al Tafilalt, a cal Tarmun els recursos econòmics obtinguts a la ràtzia del gener s'han exhaurit a mitjans d'agost i no hi ha perspectives d'obtenir-ne més d'una manera immediata, puix que els camps no han estat conreats, les ovelles i les cabres foren venudes ja fa temps i les palmeres no prometen donar gaires dàtils aquesta temporada. Per acabar-ho d'adobar, l'Alí està ocupat fent la guerra contra els francesos, que és una activitat molt honorable però gens lucrativa, no com les guerres tribals que permeten saquejar els alcàssers de l'enemic i endur-se'n el botí a casa.

Tot esperant el retorn del seu fill gran, en Tarmun pensa demanar un préstec als jueus d'Asrir, tal com va fer l'any passat. Però la Fàtima li ho treu del cap, esfereïda pels interessos que va haver de pagar i que més aviat hauran anat pujant a mesura que la crisi esdevé cada vegada més greu.

- Bé, i què vols que fem? Que passem gana?
- Podries mirar d'obtenir fons en *rahan*, a canvi d'un *tagurt*.
- I a qui li pot interessar un dels nostres *tagurts* en una època com aquesta, quan fa sis anys que no plou com Déu mana?
- Per provar-ho no passa res. Donarem veus.
- Què pretens? Que tothom s'assabenti que no tenim res per a menjar?
- Home, no pensava pas fer anunciar pel pregoner les nostres dificultats econòmiques. En parlaré amb Sidi Alí Ben Larbi, si m'ho permets. Ell coneix molta gent que pot donar-nos un cop de mà.
- Bé, tu mateixa. Espero que no et fiquis en cap embolic.

L'endemà la Fàtima se'n va a la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi acompanyada pel seu fill Assú, que n'és un alumne destacat. El xeic la rep de seguida, molt content de la visita, i li pregunta per què ha passat tant de temps sense anar-lo a veure. Ella s'excusa: la feina, les obligacions, la sequera, la guerra...

- Precisament –protesta el santó- quan hi ha problemes com aquests que dius és quan més hauríeu de venir a cercar consell o a explicar-me els vostres maldecaps. Jo tracto d'ajudar-vos a tots plegats i de mantenir la pau a l'oasi, però de vegades tinc la sensació de que no voleu escoltar-me.
- Què dius ara? Si jo vaig ser la primera en donar a conèixer les teves bones intencions a la gent d'El Khorbat! Que potser no ho recordes?
- Ho recordaré sempre, Fàtima. Vares venir quan aquest –fa un gest senyalant l'Assú- era un marrec escanyolit que no menjava ni lluitava per sobreviure. I mira què ha esdevingut: el millor alumne de la nostra institució. Com vols que ho hagi oblidat? Jo t'agraeixo infinitament la teva col·laboració. Sols volia fer-te entendre que aquesta col·laboració serà més fructífera si ens mantenim en contacte. Hi ha tantes qüestions per aclarir en el moment actual...
- Com per exemple...?
- Mira, per exemple aquest Mulai Mohamed n'Ifriten que ha aparegut al Tafilalt. N'has sentit parlar?
- Sí, és clar. Precisament el meu fill gran s'ha allistat al seu exèrcit.
- Aneu amb compte, Fàtima. El tal personatge no és cap sant ni ha ressuscitat com ens vol fer creure. El seu nom vertader és Mbarek U El Hussein U Beddah. Ve d'una antiga família de jueus de Tarudant que varen convertir-se a l'islam fa un parell de generacions. Ell fou expulsat de la Zauïa Derkaua del Sus per la seva mala conducta i va anar a cercar refugi al santuari de Mulai Mohamed n'Ifriten, on ha estat aprenent la història i els ritus particulars dels descendents del sant. Un cop se n'ha trobat imbuït, ha decidit fer-se passar pel propi *agurram* i ha sabut entabanar els Ait Atà del Tafilalt promentent-los una victòria miraculosa, però les seves intencions no són bones. T'ho puc assegurar perquè mantinc un contacte permanent amb les altres *zauïes* de la *tàrika* Derkaua i ens intercanviem valuoses informacions. Aquest home pèrfid i astut només pensa en la seva glòria i la seva hisenda personals.

- Bé, però lluita contra els infidels.
- Els infidels? Amiga meva, els cristians no són infidels, com diu la gent. Ells també adoren Déu, alabat i glorificat sigui el Seu nom, i reconeixen els antics profetes, des d'Adam fins a Jesús. És cert que han exagerat una mica massa la figura d'aquest darrer, divinitzant-lo i caient en l'error, però això no és un motiu perquè els odiem a mort. L'Alcorà recomana respecte per tots els seguidors del Llibre.
- Sidi Alí... Els cristians són els nostres enemics, han envaït la nostra terra... Tu mateix has dedicat una bona part de la teva vida a organitzar la resistència contra ells...
- Això és cert: durant molts anys he fet el que he pogut per preservar la independència de Ferkla i ho seguiria fent si ho creïés possible, però ara l'alternativa ja no és la llibertat o l'opressió d'una força estrangera sinó passar a dependre d'un soldà que malhauradament ha hagut de signar un pacte amb els francesos o bé d'un dèspota que sols pensa en exprimir-nos pel seu profit personal. Si els Ait Mergad m'haguessin escoltat en el seu moment i s'haguessin unit al meu voltant, potser ara no ens veuríem en aquesta situació i podríem seguir lluitant per mantenir la independència, però ara ja és massa tard per plànyer-nos.
- Nosaltres hem fet sempre tot el que hem pogut i altres clans també. La culpa de la desunió la tenen els Irbiben. De tota manera, no veig que col·laborar amb els Ait Atà del Tafilalet, que lluiten pel mateix objectiu que nosaltres, hagi de ser tan perillós...
- Mira, Fàtima: si aquest impostor de Mulai Mohamed n'Ifruten arribés a triomfar, t'asseguro que ens faria patir molt més que no pas el Soldà, els francesos i El Glaiu plegats. Déu vulgui que no ho hàgim de veure un jorn. La seva ambició no té límits.

L'esposa d'en Tarmun es troba tan inquieta per les paraules del santó que per poc no s'acomiada sense parlar de l'objectiu primer de la visita. És l'Assú qui l'hi recorda. Aleshores ella ho exposa molt breument i Sidi Alí Ben Larbi li diu que no s'ha de preocupar en absolut pels diners, que s'hauria estalviat maldecaps si hagués vingut a veure'l molt abans. Per això està la Zauïa, per a ajudar la gent que ho necessita.

Dos dies més tard en Tarmun rep cinquanta rals d'un mercader àrab de Sidi l'Huari, contra el *rahan* d'un *tagurt*, a retornar d'aquí tres mesos. Pel préstec no li cobrarà cap mena d'interès, car això està prohibit d'una manera taxativa per l'Alcorà, però en canvi tindrà el dret de fer servir la terra i l'aigua del *tagurt* com bonament li convingui, fins que els diners li siguin reemborsats. Ara bé, amb la sequera que hi ha, no sembla que se'n pugui fer gran cosa, ni de la terra ni del dret d'aigua. Si el mercader àrab ha accedit a concloure aquest tracte desavantatjós és únicament perquè li ho ha demanat Sidi Alí Ben Larbi, pensa la Fàtima.

Quant als vaticinis del santó sobre el tarannà del tal Mulai Mohamed n'lfruten, sembla com si els esdeveniments immediats li vulguin donar la raó. Durant un parell de mesos, la sang corre a dolls pel Tafilalt sense que els rebels aconseguixin progressar gaire en la seva empresa. Els mercaders xerifs i els pagesos àrabs que viuen a l'oasi estan aterrits per la situació, car es troben atrapats entre dos focs. Per una banda els Ait Atà els exigeixen que rebutgin el protectorat i que donin suport econòmic a la revolta. Si es neguen a fer-ho, llurs alcàssers són assaltats i pillats. Però si ho fan tal com se'ls demana, aleshores són les tropes fidels a l'invasor les que saquegen llurs pobles, violen llurs dones i maten qualsevol que protesti, amb l'excusa que han mancat al jurament de lleialtat al Soldà.

Mulai Mohamed, que tan destre es va mostrar a la batalla de Gauz, ara no se'n surt. Quan aconseguix dominar un sector i concentra els efectius en un altre on els creu necessaris, els francesos li tornen a prendre el primer i així successivament, amb un cost molt elevat en vides humanes. No pot pas continuar per aquest camí si no vol que els Ait Atà li retirin la confiança. Li cal canviar de tàctica, però no sap com fer-ho. Ell no té cap mena d'experiència militar i fins ara ha actuat basant-se únicament en la intuïció.

Aleshores, com enviat pel cel per a contribuir a la lluita, es presenta al campament dels rebels un personatge providencial: en Belkàcem Ngadi. És un home d'uns quaranta anys, baixet, de pell groguenca, demacrat, amb una barbeta negra, dos flocs de cabells als polsos i un nas punxegut que li dóna un cert aire hebraic, tot i que no se li coneix pas cap avantpassat israelita. Ni el seu aspecte físic ni la seva veu nasal no en fan una persona gens atractiva, però en canvi l'història que presenta resulta d'allò més

convinent per al capitost: és un estrateg militar de primer ordre i s'ha passat la joventut lluitant contra les tropes del *makhzèn*.

Nascut al desert de Ngad, entre Ujda i Taza –d'aquí li ve el cognom Ngadi- va servir durant vuit anys a les ordres d'en Bu Hamara, l'impostor que va arribar a dominar tot el Marroc oriental fent-se passar pel fill gran de Mulai Hassan, que havia estat empresonat pel seu germà Mulai Abdelasís en pujar al tron. Després, quan en Bu Hamara fou vençut, ell va salvar-se amb un grapat d'homes i ha estat movent-se d'un cantó a l'altre del país, creant sempre maldecaps al soldà.

És un fanàtic religiós de caràcter voluble, capriciós, però amb una visió molt clara dels objectius que persegueix i de la manera com aconseguir-los. Després de sospesar-ne el pro i el contra, Mulai Mohamed n'lfutzen decideix prendre'l al seu servei com a lloctinent. Si per una banda no pot negar que li fa una certa basarda, per l'altra el veu com la clau que li permetrà atènyer els seus propòsits: foragitar els francesos i esdevenir ell mateix com una mena de soldà del Tafilalt, o potser fins i tot d'una regió més àmplia. No cal oblidar que fou per aquest oasi per on varen començar els Alauites la conquesta del Marroc, ara fa un parell de segles. Per què no hauria de repetir ell la mateixa gesta?

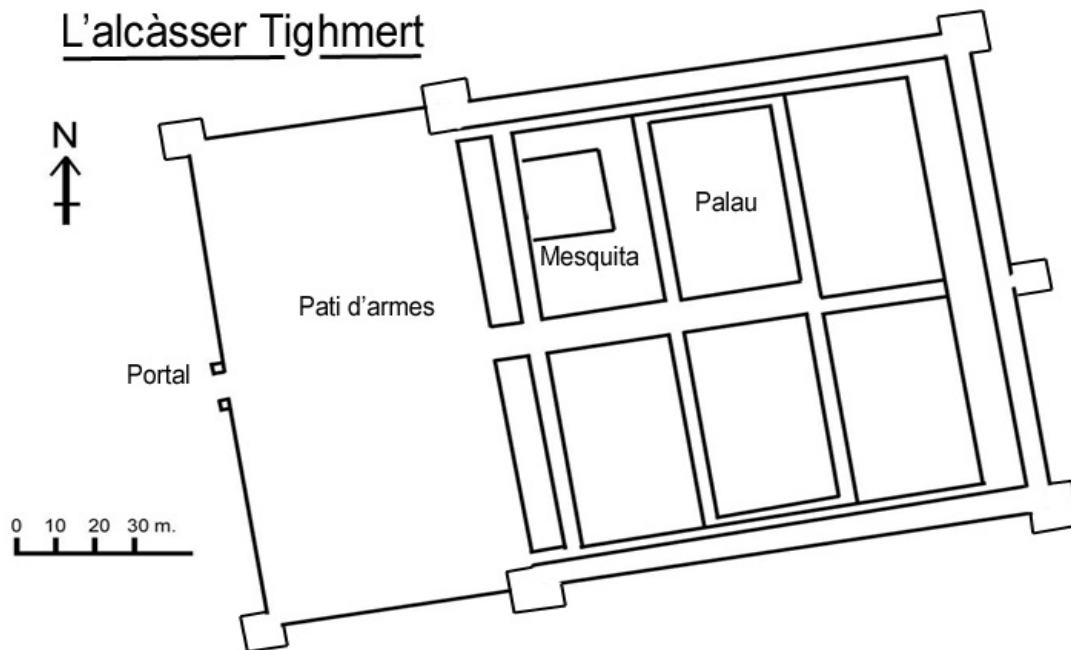
- Si vols obtenir el suport dels xerifs, que són la força més important al Tafilalt després dels Ait Atà, t'hauries de presentar com un membre de la família real marroquí, de preferència un germà del soldà.
- Bé, però jo sóc berber i els Alauites són àrabs. Ningú no se la creurà una història similar.
- Aquest detall no té importància. Tu també parles àrab a més a més de berber, no? Doncs ja n'hi ha prou. El nom que has escollit no pot ser més adient: Mulai Mohamed, com el germà gran del soldà, que roman en presó per a evitar que reclami el tron i gaudeix d'una gran popularitat. Et farem passar per Mulai Mohamed Ben Hassan. Què et sembla?
- Una bajanada! Tothom sap que Mulai Mohamed Ben Hassan és borni. No pretendràs que em faci treure un ull per assemblar-m'hi, oi?
- No, no ho pretenc, però sí que podries mirar de tancar l'ull esquerre quan apareguis en públic. Si ho assages davant un mirall veuràs que no és tan difícil. Fixa't en l'èxit d'en Bu Hamara, que també es feia passar per Mulai Mohamed

- Ben Hassan: el varen proclamar soldà, va dominar mig Marroc durant vuit anys i, si hagués fet cas dels meus consells, avui potser controlaria el país tot sencer.
- No sé què dir-te. Si no s'ho creuen, quedaré com un drap brut.
 - Mira, jo faré córrer el rumor de que tu ets el germà del soldà, però que no t'has donat a conèixer fins ara per no atreure't l'antipatia dels Ait Atà, que sempre han estat en contra dels Alauites i del *makhzèn*. Si els xerifs s'ho creuen, bé, i si no, ja ho desmentirem oficialment. Un rumor no et compromet de cap manera.
 - Bé, i què més proposes per conquerir l'oasi? No n'hi ha prou amb que els xerifs m'agafin simpatia creient-me el fill gran de Mulai Hassan.
 - Per descomptat, cal moure adequadament l'exèrcit. Això deixa-ho a les meves mans. En lloc d'anar guanyant i perdent petits alcàssers com heu fet fins ara, llançaré un atac directe contra la guarnició de Tighmert. Si aconseguim aniquilar-la, tots els altres alcàssers vindran al nostre costat d'una manera natural.
 - Però Tighmert és una caserna molt ben equipada, una vertadera fortalesa.
 - No oblidis que ara nosaltres també disposem de material militar modern, el que hem anat requisant als francesos a la batalla de Gauz i a les diferents operacions posteriors. Quant als efectius, els Ait Atà estan disposats a morir abans que a sotmetre's. Cal aprofitar aquest moment, no fos cas que més endavant canviïn d'idea.

Mulai Mohamed n'ifruen se sent incòmode amb el plural emprat per en Belkàcem: "nosaltres disposem", "nosaltres hem requisat"... Que potser hi era, ell, a la batalla de Gauz? Li fan una certa por les maneres d'aquest home, que tracta de compartir el poder amb ell oblidant que és només el seu servidor. Però, malgrat la malfiança que li inspira, sap que no se'n pot passar. Si no aconsegueix ràpidament una victòria espectacular, els Ait Atà li retiraran llur suport i s'hauran acabat per sempre els seus ambiciosos projectes.

L'alcàsser Tighmert, alçat ara fa vint-i-vuit anys pels fills del soldà Mulai Hassan, és una fortalesa d'uns quinze mil metres quadrats de superfície, flanquejada per torres imponents al angles i una al mig per la part del darrere, mentre al davant s'obre una porta molt ben decorada, d'estil urbà. Aquesta entrada única dona pas a un gran pati d'armes, car la funció del conjunt és bàsicament bèl·lica. Més enllà del pati s'alcen una

mesquita, un petit palau i els habitatges dels guerrers, separats per uns carrers bastant amples que s'entrecreuen en angles de noranta graus –cosa força rara en aquesta regió–, donant lloc a un traçat vial completament rectilini que completa un camí de ronda al peu de la muralla. L'alcàsser es troba situat just al nord d'Ulad Abdelhalim, a deu minuts escassos, i rodejat d'una frondosa concentració de palmeres i altres arbres fruiters.

Ara fa prop d'un any, el *khalifa* del soldà Mulai El Mehdí va concedir Tighmert als francesos perquè hi establissin una guarnició. L'estructura quadrícula de la fortificació era la més adequada per a aquesta finalitat. D'ençà d'aleshores, l'alcàsser ha esdevingut el centre d'operacions del protectorat i darrerament el centre de la lluita contra la insurrecció dels Ait Atà. El seu interior bull a tothora d'oficials vinguts de França i de soldats algerians o marroquins al servei de l'ocupant, dedicats a les tasques més diverses amb l'objectiu de reorganitzar la vida al centenar de pobles que hi ha repartits pel palmerar i d'afermar el nou sistema de govern.

Una matinada d'octubre, les sentinelles de Tighmert no poden arribar a creure el que veuen els seus ulls. Una munió de guerrers Ait Atà sorgits de la nit com fantasmes envolten la fortalesa per tots cantons, acostant-s'hi d'una manera força perillosa. De seguida donen el senyal d'alarma, desvetllen tota la tropa i envien un missatge a la caserna del Jebel Erfud per demanar una companyia de reforços, però tot és en va.

El canó que fa dos mesos fou requisat pels rebels a la batalla de Gauz apareix entre les palmeres i comença a llançar projectils contra l'alcàsser sense cap mena de preàmbul ni de negociació. Els murs de tàpia s'esbotzen com si fossin de sucre i per cada esvoranc hi penetren desenes d'homes fusell en mà, menyspreant absolutament llurs vides. Els soldats lleials al protectorat es defensen com poden, disparant sense repòs contra els atacants, la meitat dels quals cauen morts o ferits. Però amb l'altra meitat n'hi ha prou per a apoderar-se de la fortalesa. Ells han jurat lluitar junts fins a expulsar els estrangers del Tafilalt i prefereixen morir abans que viure amb el deshonor d'haver-se tirat enrere.

La guàrdia negra del *khalifa* surt d'Ulad Abdelhalim amb canons i fusells per auxiliar els veïns, però abans que pugui arribar-hi els Ait Atà l'envolten i la neutralitzen, causant-li nombre de baixes. La seva intervenció resultarà funesta perquè, sense obtenir cap resultat positiu, han negligit la protecció el propi palau, anul·lant les possibilitats d'una resistència futura, i nous canons han caigut en mans dels Ait Atà. La sang no deixa de córrer durant cinc o sis hores a Tighmert. Les metralladores impedeixen que ningú surti a l'exterior, mentre pels carrers de l'alcàsser la lluita és aferrissada; els joves berbers es baten fins i tot a punyalades i a garrotades un cop exhaurides les municions. Quan els reforços enviats des del Jebel Erfud atenyen el Tafilalt, cap al migdia, ja no els queda gran cosa per fer. Pel camí troben alguns dels seus companys que fugen a la desbandada, els pocs que han aconseguit escapar del desastre. La fortalesa de Tighmert, orgull de la família imperial, ha esdevingut un munt de ruïnes que els Ait Atà acabaran d'arrasar més tard aprofitant una riuada per tal d'esborrar àdhuc el record de l'ocupació francesa i tot el material militar que s'hi trobava emmagatzemat ha caigut en mans de Mulai Mohamed n'Ifruten, que s'ha proclamat amo i senyor de l'oasi.

Capítol setzè: del novembre de 1918 al gener de 1919

Els habitants de Ferkla no s'ho poden acabar de creure. Sembla un miracle. Des de mitjans d'octubre cau cada dia un ruixat. Al principi, la terra resseca rebutjava l'aigua, que es perdia pels torrents cap a regions llunyanes. Després, de mica en mica, s'ha anat estovant i ara els efectes no poden ser més benèfics. Llàstima que en Tarmun hagi deixat el seu *tagurt* en *rahan*, perquè ara fóra el moment d'aprofitar-lo. Així, el mercader àrab que li va deixar els diners no ho va fer sols per complaure Sidi Alí Ben Larbi, sinó també per treure'n un profit! Hi ha fet plantar naps i pastanagues i probablement la collita serà opípara, que Déu la hi conservi. Però... com podia saber l'home que, per fi, enguany plouria? Tal vegada Sidi Alí tingué una inspiració divina.

Tant se val, pensa en Tarmun. Ben aviat recuperarà el *tagurt*, si Déu vol, i podrà cultivar-hi blat dur, perquè un cop comença una bona anyada ja no sol aturar-se. La neu cobreix els cims del Gran Atlas i el desglaç omplirà els rius, que durien l'aigua fins a l'oasi encara que deixés de ploure.

En aquest moment d'alegria provocada per la generositat del cel, el retorn dels dos Alís a El Khorbat acaba d'arrodonir la joia de tota la família i especialment de la Itó, que ja es troba en el seu setè mes d'embaràs i havia començat a témer que el segon fill li nasqués orfe. L'alegria és encara més gran, si cap, quan l'Alí U Tarmun explica que dels assalts portats a terme al llarg dels darrers mesos contra diferents alcàssers àrabs del Tafilalt que es mantenien fidels al protectorat n'ha tret un botí força important, més de cent rals un cop venuts al mercat de Mulai Alí Xerif tots els objectes requisats a l'enemic. D'aquesta manera son pare podrà tornar els diners del *rahan* quan venci el termini fixat i encara els quedarà de què menjar durant una bona temporada.

Els dos cosins han participat activament a la presa de Tighmert i ara són rebuts en qualitat d'herois per tot el poble, car la notícia d'aquesta primera gran victòria contra els ocupants ha corregut com una reguera de pólvora per tot el sud del Marroc. El seu impacte ha estat encara més important del que s'esperaven Mulai Mohamed n'Ifruten i el seu lloctinent Ngadi. Ha trencat el mite de la superioritat militar francesa, demostrant que la unitat dels berbers pot més que la tecnologia militar dels europeus. Mirant les coses des d'aquesta nova perspectiva, la major part dels *amgars* i caps de fraccions que s'havien començat a plantejar la possibilitat de claudicar davant l'ofensiva del *makhzèn* canvien ràpidament d'opinió. L'exemple del Tafilalt prova que

la resistència és possible, que els cristians no són tan forts com semblava i que val la pena continuar per aquest camí fins a la victòria final.

D'ençà de la caiguda de Tighmert en mans dels rebels, l'exèrcit francès ha abandonat completament el Tafilalt i ha establert una gran caserna al peu del Jebel Erfud, que ha esdevingut el centre d'operacions de la vall del Ziz. Allí, la Legió Estrangera manté aterrada la població local, els Beni Sabah, per evitar que segueixin les passes dels Ait Atà alçant-se contra el protectorat al que varen sotmetre's fa dos anys. Situat a l'extrem oriental de l'oasi de Tizimi, Erfud esdevindrà de mica en mica un centre administratiu i mercantil, seu d'un caid que representa el soldà a la regió. No obstant, malgrat els esforços dels francesos, no arribarà a eclipsar en cap moment el mercat de Mulai Alí Xerif.

Tothom està eufòric a El Khorbat, o gairebé tothom. Ni la Hasna ni la Fàtima no poden oblidar les paraules de Sidi Alí Ben Larbi tot i que, emportades per l'alegria general, volen pensar que s'equivoca en la seva anàlisi: per què hauria de comportar-se el tal Mulai Mohamed n'ifruen pitjor que els cristians? No és un patriota, un berber de soca-rel i un bon musulmà de tercera generació? Que no n'hi ha prou, potser, amb tres generacions per a fer oblidar el judaisme dels seus avant-passats, suposant que sigui certa la sospita del xeic? Si fins i tot ha corregut el rumor de que podria tractar-se del propi germà del soldà, empresonat fa més de vint anys per Mulai Abdelasís per a evitar que li fes ombra...

De moment, Mulai Mohamed n'ifruen s'ha instal·lat a l'alcassaba de Rissani, que ha fet reconstruir en part, i governa el Tafilalt com un vertader monarca absolut, consultant les decisions només a Belkacem Ngadi, que és com el seu valgut. Entre els dos fan complir les lleis que ells mateixos han dictat basant-se en la seva pròpia interpretació de l'Alcorà i de les normes costumàries berbers i el suposat sant ressuscitat administra justícia d'una manera força expeditiva. Els Ait Atà es mantenen al seu costat incondicionalment, agraïts com li estan per la victòria obtinguda, mentre els xerifs i els altres àrabs han acceptat el seu comandament més per temença que per pròpia voluntat, car no són molts els que realment es creuen que es tracta del germà gran de l'emperador, però l'han acceptat al cap i a la fi. Per què no haurien de regnar, doncs, la pau i la prosperitat sota la seva ègida?

Per altra part, la revolta del Tafilalt allunya les possibilitats d'un atac francès contra Ferkla, sobretot si tenim en compte que els Ait Iazzà del curs baix del Gheris, que separa Ferkla d'Erfud, són els partidaris més fervents de Mulai Mohamed n'Ifruten i estan disposats a lluitar fins a la mort contra el protectorat. No és aquest un bon senyal? Per què Sidi Alí Ben Larbi –es pregunta la Fàtima- ha de veure-ho altrament?

L'Alí U Amuri passa un parell de dies a El Khorbat i després marxa cap al campament de la muntanya per dur a la família els recursos econòmics que ha obtingut al Tafilalt, com son cosí, assaltant alcàssers dels xerifs. Probablement ells ho necessiten amb urgència, car la sequera ha delmat els ramats. El noi s'acomiada amb una mitja promesa de tornar ben aviat, si Déu vol, però l'Aixa se'l queda mirant amb una expressió d'escepticisme perquè ha après a no confiar en les mitges promeses.

A finals de novembre, el caid Mohamed d'Asrir se'n va a visitar Sidi Alí Ben Larbi, com sol fer cada dos o tres mesos, encara que sense una regularitat precisa. Entre els dos homes s'ha establert una relació prou cordial d'ençà d'aquell primer contacte que va tenir lloc ara fa quatre anys i els agrada intercanviar punts de vista respecte a l'evolució política del país.

No obstant, la trobada d'avui té un caràcter molt diferent de totes les anteriors perquè els esdeveniments comencen a precipitar-se. Per una banda, la revolta del Tafilalt està forçant les diferents tribus i comunitats del sud del Marroc a prendre posició en favor d'un o altre bàndol, al costat de Mulai Mohamed n'Ifruten o bé al costat dels invasors. Per l'altra, fa pocs dies un tractat de pau ha posat fi a la gran guerra europea amb una derrota espectacular dels alemanys i de llurs aliats, especialment l'Imperi Otomà. El Gran Senyor ha perdut la Tripolitània, el darrer territori africà que li quedava, i no està clar que pugui conservar les possessions asiàtiques, de Síria fins a La Meca. Tot això és molt greu, sens dubte, però el que avui preocupa els dos homes reunits a la Zauia és una altra conseqüència de l'acabament de la guerra: França, que n'ha sortit victoriosa, disposa d'ara en endavant d'una força militar que pot destinar a sotmetre definitivament el Marroc.

- Sembla que preparen una operació de gran envergadura contra els rebels del Tafilalt –explica el caid Mohamed-. Volen dur tropes algerianes a través de Budenib, així com armament pesat i àdhuc uns quants avions procedents

- d'Europa, tot el que els ha sobrat de la gran guerra. I tampoc no s'exclou la participació d'en Thami El Glaui amb els seus guerrers de l'Atlas Occidental.
- Ja pot ser, ja –respon Sidi Alí Ben Larbi-. D'ençà que va morir d'angoixa en Madani El Glaui l'estiu passat, pocs dies després de matar-li els Ait Ahansal el seu fill preferit, son germà Thami ha esdevingut cap de família i ha heretat els poders del difunt, bo i conservant el càrrec de baixà de Marràqueix. Ara mateix és l'home clau del protectorat, sobretot pel que fa al sud de l'Atlas, tot i que el títol de caid de Teluet estigui en mans del seu nebot Hamú.
 - El que em preocupa és que, per anar de Marràqueix al Tafilalt, la *harka* d'El Glaui ha de passar per aquí, per Ferkla. Ens trobem al mig del terreny de joc.
 - Si volen passar per aquí, haurien de comptar amb tu com a autoritat local, no et sembla?
 - D'això volia parlar-te, precisament. Ahir em varen venir a veure dos mercaders de Fes que passen uns quants dies a Asrir per qüestió de negocis o, més ben dit, que fan servir els negocis per a encobrir la seva activitat política. Viatgen amb un protector Ait Mergad d'Igilmimen i no duen cap mena de símbol oficial, però quan ens vam quedar sols em varen confessar que els enviava el gran visir del soldà, Si El Mokri en persona.
 - Vatua! I què volien de tu?
 - Sembla que van a trobar tots els caids i caps polítics de la regió per mirar d'esbrinar discretament quina fóra la seva posició en el cas de veure's afectats per la guerra entre els Ait Atà del Tafilalt i el *makhzèn*.
 - I tu què els vares contestar?
 - Vaig reiterar la meua fidelitat al soldà, com és natural, però sense comprometre'm gaire. Vaig intentar fer-los comprendre que a Ferkla són els Ait Mergad els qui tenen la darrera paraula.
 - Ben fet. Però, digues-me: encara són a Asrir aquests mercaders de Fes?
 - O i tant. Em varen assegurar que s'hi quedarien tota la setmana per vendre la càrrega d'estrís de bronze que han portat, i vam quedar en tornar-nos a veure.
 - Doncs t'agrairia molt que me'ls fessis venir a la Zauïa. Digues-los que estic interessat en adquirir unes quantes tetes.
 - Ells ho entendran, sens dubte.

Per aquesta mateixa època arriben a El Khorbat dos homes enviats per Mulai Mohamed n'Ifruten per a explicar als Ait Mergad quins són els objectius de la revolta del Tafilalt. Han recorregut ja tot Ferkla, de poble en poble, i la d'avui és la darrera reunió informativa abans de passar a la vall del Todra, on continuaran llur missió. El pregoner de l'alcàsser convoca l'assemblea de caps de família, que es reuneix dins la mesquita perquè a fora plovisqueja i fa un vent glacial, procedent de les carenes nevades del Gran Atlas.

El primer missatger comença dient:

- Fills de Mergad, ha arribat l'hora d'expulsar els infidels de la nostra terra i de recuperar la nostra llibertat, la nostra identitat, el nostre honor!
- Mulai Mohamed n'Ifruten –afegeix el segon propagandista- ens conduirà tots plegats fins a la victòria final, de la mateixa manera que va conduir-nos a la presa de Tighmert. Allò que semblava impossible, vèncer els francesos equipats amb alta tecnologia militar, fou fet de la manera més senzilla del món gràcies al geni de Mulai Mohamed n'Ifruten i a la seva *baraka*. Déu ens fa costat i ningú no pot res contra la resolució de l'Altíssim.
- Però no oblideu –continua el primer- que el Senyor sols ajuda els qui lluiten, els qui fan un esforç, no pas els pusil·lànimes. Ara cal aprofitar aquest primer triomf per a anar molt més lluny. Cal reconquerir les terres dels Ait Izdegh, les terres dels Beni Sabah, les terres dels Ait Mgun, totes les terres que han anat caient en mans dels infidels o de llurs esbirros al llarg d'aquests darrers anys. I cal fer-ho abans que l'enemic es recuperi de la seva derrota!
- Mulai Mohamed n'Ifruten sap com actuar, inspirat directament pel Creador. Arrenglerem-nos tots al seu costat i la victòria final serà nostra!

De l'assemblea s'alça una remor d'aprovació i algunes veus expressen la seva voluntat de lluitar plegats amb els rebels del Tafilalt, contra l'invasor estranger. Sols els caps de família Ait Amar U Mansur, pels seus lligams amb Sidi Alí Ben Larbi, mantenen una certa malfiança. L'Addí U Jakm no és gaire amic de buscar-se complicacions, però, empès pels agnats, es decideix a preguntar:

- I un cop hàgim fet fora els francesos de la nostra terra... quins són els plans de Mulai Mohamed n'Ifruten? És veritat que vol fer-se proclamar soldà del Tafilalt, com diu la gent, i sotmetre'ns a tots plegats a una dictadura?

- Mulai Mohamed n'Ifruten –es defensa el primer propagandista- sols pensa en el bé comú, en la llibertat dels berbers i en el manteniment de les nostres tradicions. Ell ens conduirà a un període de prosperitat com no n'hem vist cap des de fa molts anys!
- Bé, però per conduir-nos-hi l'hem d'acceptar prèviament com el nostre governant. Ens hem de sotmetre a les seves decisions, fornir-li guerrers i pagar-li tributs, no és així?
- Sens dubte fóra bo, per a evitar picabaralles entre les tribus, que hi hagués una autoritat forta a la regió un cop hàgim foragitat els infidels i Mulai Mohamed n'Ifruten pot molt bé acomplir aquesta tasca. Per què us fa por?
- No voldríem expulsar els tirans estrangers –conclou l'Addí U Jakm- i caure a les mans d'un dèspota local.

De cop, l'assemblea esdevé un guirigall. Tothom vol dir-hi la seva, els uns per exculpar l'heroi que ha sabut alliberar el Tafilalt, els altres per acusar-lo de cupiditat o d'afany de poder. Fins i tot n'hi ha que, bo i defensant-lo pel seu paper com aglutinant dels Ait Atà, s'inquieten per una possible pèrdua de control dels Ait Mergad sobre Ferkla. Els clans que fins ara han donat suport a Sidi Alí Ben Larbi comprenen que ha arribat el moment d'escollir entre l'un o l'altre. En mig d'aquest batibull, sols un home sembla indiferent a les discussions apassionades: el caid Hamed. Per a ell, Mulai Mohamed n'Ifruten és una nova riuada, potser més impetuosa que les anteriors, però una riuada al cap i a la fi. El baladre la deixarà passar i després tornarà a alçar-se, tan gemat com sempre.

Una nit plujosa i glacial, mentre el seu marit i el seu sogre són dalt del terrat mirant de tapar els degoters amb terra i palla premsades, la Itó infanta un vailet. Per fi un vailet, un hereu! L'Alí no cap a la pell. La continuïtat dels seu nom i de la seva hisenda queden garantides! Ara ja se'n pot anar a la guerra tranquil, sabent que si mai li passés alguna cosa deixaria un successor, un *khalifa* segons l'expressió popular habitual.

Una setmana després, els Tarmun sacrifiquen un gran moltó per posar el nom d'Eskú al nou nat. La casa s'omple de convidats, veïns de l'alcàsser, amics vinguts d'altres contrades i, naturalment, els familiars. No hi manquen els oncles d'Igilmimen, els d'Igudamèn, els de l'alta vall del Gheris ni els que es mouen d'una banda a l'altra

perquè encara són nòmades. Quant als pares de la Itó i al seu germà, ja fa dies que romanen al poble. Varen venir l'endemà mateix de la naixença, com si ho haguessin pressentit.

Els homes a la cambra d'hostes, les dones al primer pis, cruspeixen de valent, beuen vasos de te com si fos aigua i conversen amb una singular animació. Els fantasmes de la guerra semblen lluny aquesta nit de joia. Tothom s'ha hagut d'estrènyer el cinturó al llarg dels darrers mesos, alguns han arribat a patir força gana, i avui tenen la impressió de que cal rescabalar-se'n, no sols per la generositat d'en Tarmun, que no ha estalviat res a l'hora de preparar la festa, sinó perquè les pluges que han començat fa quasi dos mesos pronostiquen una bona anyada.

Amb la panxa plena, les noies enceten el repertori de cançons tradicionals acompanyant-se de panderetes. En sentir-ho, els nois no saben estar-se de respondre des de la cambra d'hostes i al cap de poca estona es troben tots al terrat ballant *aheidús* malgrat el fred. La xerinola es perllonga fins a tren d'alba i l'alegria és immensa, desbordant. Per unes hores, els ferotges guerrers han esdevingut pacífics cantaires i músics. Per unes hores, tothom ha oblidat els problemes, les renyines entre clans, la fam, la sequera i la guerra. Però només per unes hores.

La realitat s'imposa amb tota la seva cruesa l'endemà de la festa. Un missatger vingut de Ksar Es Suk porta les notícies: els francesos han fet venir un gran exèrcit des d'Algèria i també molts efectius i armament pesat des del nord del Marroc. Tot plegat ha confluït a les rodalies de Meski. Un prestigiós coronel ha pres el comandament i estan avançant cap al sud, decidits a reconquerir el Tafilalt.

El seu pas per la vall del Ziz constitueix, per si mateix, una demostració de força que té per objectiu convèncer aquelles poblacions, sotmeses fa un parell d'anys, de la inutilitat i la inconveniència de rebel·lar-se. El missatge és clar: "els partidaris de Mulai Mohamed n'ifruen seran massacrats per aquest fenomenal exèrcit i tothom qui vulgui seguir el seu exemple s'exposa a córrer idèntica sort".

El desplegament de tropes franceses evita sens dubte un alçament en massa dels Ait Izdegh i dels Beni Sabah, que fins fa pocs dies pareixien temptats de seguir els passos dels Ait Atà del Tafilalt i treure's de sobre el jou estranger. En canvi, no pot impedir l'adhesió de molts voluntaris de diverses tribus a la resistència, a nivell personal. El cas d'El Khorbat n'és un bon exemple.

La discussió entre caps de família, que havia perdut virulència quan els enviats de Mulai Mohamed n'lfriuten varen marxar cap a Todra, es revifa ara molt més vigorosa. Si els Ait Amar U Mansur, per solidaritat amb Sidi Alí Ben Larbi, continuen rebutjant sistemàticament qualsevol lligam amb els rebels del Tafilalt, els altres clans els donen un suport declarat o, com a mínim, es mostren tolerants envers ells.

Evidentment, la Fàtima no ha pogut convèncer els Ait Amar Guahí d'acceptar una futura subjugació de l'oasi al protectorat com un mal menor o com un fet inevitable. Ans al contrari, desatenent la crida feta pel xeic de la Zauia, l'Alí U Tarmun i els seus companys pensen anar a ajudar els resistents del Tafilalt contra l'exèrcit invasor. Sols ajornen el trasllat per mirar de convèncer els indecisos i d'aquesta manera ser més nombrosos. Així transcorren un parell de dies. El tercer, han acordat, sortiran a tren d'alba. Però aleshores arriba un altre missatger que duu notícies encara més recents i més alarmants: una *harka* de deu mil homes sota el comandament d'en Thami El Glaui ha travessat el Gran Atlas, ha sotmès la conca del Dades i està arribant a la vall del Todra. Els seus membres són tots indígenes, de la pròpia tribu Glaua o d'altres tribus de l'Atlas Occidental, però l'armament que duen salta a la vista que els l'han facilitat els francesos.

- Probablement –opina el propi missatger- es tracta d'un parany perquè ens n'anem a Todra i abandonem els companys del Tafilalt. Una maniobra de diversió, en diuen ells.
- No caurem en aquest parany! –crida un dels voluntaris que es preparen per marxar cap a l'est-.
- Compte! –l'interromp l'Alí U Tarmun-. El parany també pot ser a la inversa. Si Todra cau en mans d'El Glaui, l'endemà els seus homes poden ser a les portes de Ferkla i, aprofitant que nosaltres ens barallem amb els francesos al Tafilalt, ocupar l'oasi sense gaire dificultat.
- És difícil prendre una decisió quan t'estan atacant per dues bandes –accepta l'Alí U Amuri-. Hem de triar un flanc, tot i corrent el risc de deixar l'altre indefens.
- Donada la proximitat de Todra –analitza en Hussa-, penso que la *harka* d'El Glaui és l'amenaça més gran pel nostre oasi. El Tafilalt es troba més lluny i

compta amb uns defensors molt fermes, els Ait Atà units per un pacte *tafergant* i comandats per un bon estrateg.

- Sens dubte –conclou l'Alí U Tarmun-, ens necessiten molt més a Todra que no pas al Tafilalt.

L'endemà, els joves armats d'espingardes, gumies i fusells emprenen el camí a tren d'alba, tal com havien previst, però just en direcció contrària. L'Aixa els veu marxar amb el cor encogit i es pregunta quan s'acabarà aquesta maleïda guerra.

Durant tot el mes de gener, els Ait Mergad vinguts de Ferkla, de Gheris i d'altres contrades lluiten obstinadament al costat dels Ait Atà de Todra, intentant foragitar les tropes d'El Glaui que han sotmès Tinerhir i s'han instal·lat sobre l'Ighir n'Mehalt, el tossal on tradicionalment s'estableixen els campaments del *makhzèn* cada vegada que el soldà o un enviat seu es dignen fer acte de presència a la vall.

No obstant, aquesta volta sembla que tenen la intenció de quedar-s'hi una llarga temporada, car, no satisfets amb plantar-hi les tendes de campanya, han començat a alçar-hi una vertadera alcassaba, una fortalesa de grans dimensions envoltada per una muralla imponent, feta de tàpia. Malgrat ser la pitjor època de l'any per a aquesta mena de construcció degut al fred que fa i malgrat els atacs freqüents dels rebels, les obres avancen a bon ritme gràcies a l'abundància de paletes i de manobres, car tots els homes de Tinerhir i dels altres alcàssers que s'han rendit estan obligats a treballar-hi de franc tres dies per setmana.

Mentre els paletes fan la seva feina sota la ferma vigilància dels soldats, encarregats tant de protegir-los com de forçar-los a complir el deure que se'ls ha atribuït per jova, en Thami El Glaui no descuida en absolut la seva labor diplomàtica. Envia als diferents *amgars* generosos obsequis, que alguns qualifiquen de suborns, i els convida a visitar-lo per parlar del futur de la vall. Quan ells responen a la cita, els rep amb tots els honors i amb tota la pompa que pot oferir la seva tenda de campanya, però els deixa ben clar que d'ara en endavant ell és l'amo de la regió, representant del soldà i amic íntim dels francesos. Per tant, els fa entendre que tenen dues opcions: col·laborar amb ell tot gaudint d'una posició econòmica i social força envejable o bé oposar-li resistència fins a perdre-ho tot sota l'embat del seu poderós exèrcit.

Alguns notables Ait Todra, convençuts, es decideixen a signar la submissió de llurs respectius alcàssers al baixà de Marràqueix. En certa manera, quasi prefereixen viure

subjugats que exposats com fins ara a les ràtzies de les tribus nòmades. En Thami El Glai els explotarà, sense cap mena de dubte, els farà pagar forts tributs i fornir soldats i mà d'obra gratuïta, però potser també els protegirà dels altres enemics que els amenacen.

Altres *amgars*, especialment dels Ait Atà, ho veuen d'una manera força diferent, rebutgen qualsevol idea de col·laboració amb l'invasor i prefereixen seguir lluitant mentre els quedi una petita esperança d'assolir la victòria. De tots els qui mantenen aquesta postura, el més ferm i decidit és l'Assú U Bassalam, cap dels llamxan de Taghia, que sembla cridat a esdevenir un dels protagonistes de la resistència.

Veient que la diplomàcia no serveix amb aquesta gent, El Glai intensifica aleshores la violència. Durant un parell de setmanes, la *harka* va atacant un darrere l'altre els deu alcàssers dels Ait Atà situats al curs baix del Todra, la major part dels quals no havien estat mai investits al llarg de la història perquè amb la fama de guerrers de llurs habitants n'hi havia prou per a allunyar-ne els enemics. Precisament, l'objectiu que s'ha fixat en Thami és el de trencar el mite de la invencibilitat dels Ait Atà. Amb les noves armes que li han regalat els francesos pot forçar el que abans era inassequible i això cal demostrar-ho.

Durant un parell de setmanes, la sang i la mort esdevenen elements quotidians al curs baix del Todra. Les poblacions locals resisteixen heroicament, estoicament, sense esporuguir-se per la quantitat de trets que pot llançar un fusell metrallador en el temps que triguen ells a carregar una espingarda. Pels Ait Atà, el que compta no són les armes de qualsevol mena, sinó llur cohesió, el fet de lluitar tots units com un sol home. Mentre els joves –i no tan joves- disparen des dels terrats o les espitlleres, els vells i les dones els preparen tot el que cal i els ho fan portar per la quitxalla. Uns fonen plom en un vas de ferro i el vessen dins un motlle de pedra per fer bales. D'altres trituren els tres elements de la pólvora i els barregen, picant-los amb un còdol llarg i prim sobre una roca de forma còncava.

No tot són espingardes, però: també hi ha nombre de fusells moderns, en gran part fabricats a Europa i portats d'amagat per les caravanes que vénen cada setmana de Marràqueix. Aquest tràfic és l'especialitat d'en Bassú, un germà de l'Assú U Bassalam de Taghia. Ell sap molt bé qui ha de subornar perquè faci els ulls grossos en el moment adequat i les armes passen totalment desapercebudes al control dels francesos. En

Bassú n'ha fet el seu mitjà de vida, un pròsper negoci que contribuirà sens dubte a incrementar la força d'aquesta família.

Els voluntaris vinguts de Ferkla s'han repartit entre els diferents alcàssers per col·laborar a la resistència. L'Alí U Tarmun, en Husa i l'Agró han anat a parar precisament a Taghia, que rebutjarà amb èxit els successius assalts dels homes d'El Glaiu gràcies al geni militar i a la capacitat d'organització de l'Assú U Bassalam. D'altres pobles no tindran tanta sort i seran saquejats o incendiats, malgrat el cost elevadíssim en vides humanes que això representa pels invasors. Aquest no sembla ser un punt important en els plantejaments d'El Haj Thami, atès que a l'Atlas Occidental i a la regió de Marràqueix no se li fa gens difícil reclutar tants joves com calgui, a condició que els francesos li donin els diners necessaris per a pagar-ne la soldada. I els francesos es mostren cada vegada més generosos amb aquest servidor que els treu les castanyes del foc.

Dels alcàssers on viuen els Ait Atà, sols Aixtad i Ghalil n'Ait Isful es lliuren de qualsevol molèstia, puix que els habitants del primer pertanyen al clan d'en Mohadaix U El Haj Faska d'Imider, que és un col·laborador d'El Glaiu, mentre els Ait Isful són aliats dels primers per tradició i això els ha fet acceptar igualment el protectorat. Tots els altres es veuen afectats per la campanya i també s'hi veuen uns quants pobles dels Ait Todra que rebutgen rotundament la submissió. Serà mítica la resistència d'El Hart n'laamín, habitat per gent de pell fosca però molt brau, tan brau i tan guerrera com les pròpies tribus nòmades quan es tracta de fer front a l'invasor estranger.

Més enllà de la vall del Todra, l'acció diplomàtica d'El Haj Thami El Glaiu s'estén a les diverses regions que l'envolten i, entre elles, a l'oasi de Ferkla. Els seus emissaris arriben un vespre a la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi disfressats de mendicants. Aquest els rep amb tots els honors i els engega un discurs que ja fa dies que li ballava pel cap:

- Senyors meus, la situació és molt delicada perquè l'aparició al Tafilalt d'aquest brètol que es fa dir Mulai Mohamed n'Ifruten ho ha trastocat absolutament tot. Molts dels notables que ja tenia a la butxaca des de fa temps ara comencen a sentir-se atrets pel seu discurs demagògic i pel seu èxit a l'assalt de Tighmert. Li atribueixen poders sobrenaturals i el mitifiquen.
- Sí, és una llàstima.

- No obstant –afegeix el xeic-, jo encara compto amb el suport de la immensa majoria de la població de Ferkla, inclosos una bona part dels Ait Mergad. Per tant, entenc que ha arribat el moment de passar a l'acció, abans que sigui massa tard, abans que l'impostor del Tafilalt es guanyi més voluntats de les que ha aconseguit guanyar-se fins ara. Li podeu dir a El Haj Thami que el seu humil servidor Alí Ben Larbi es troba a la seva disposició per a ajudar-lo a implantar l'ordre, la pau i les lleis del soldà en aquest petit oasi.

A finals de gener, la situació a la conca del Todra sembla estabilitzada. Per a cada un dels alcàssers que han acceptat el comandament del baixà de Marràqueix ha estat nomenat un xeic, autoritat local responsable davant el *khalifa* que residirà a la nova alcassaba d'Ighir n'Mehalt. Aquest *khalifa* i el del Dades es troben, al seu torn, sota el control del *naib* Mulai El Hassan d'Imassín, l'home fort d'El Glai a la regió. Els Ait Atà del curs baix no s'han sotmès, però han entès que la *harka* del *makhzèn* era més forta que ells, tant pel nombre de guerrers que la componen com per la qualitat de l'armament fornit pels francesos, i han deixat de malgastar la pólvora i les vides de llurs fills en atacs inútils contra l'alcassaba a mig construir.

El general De Lamothe, que ha coordinat l'operació a distància, visita Tinerhir el dia 2 de febrer per sancionar la nova organització política i administrativa de la vall. La seva presència desperta una gran expectació, tant per part dels qui s'han adherit al protectorat com per part dels seus detractors. En mig d'un desplegament impressionant de seguretat, el general desfila cobert amb una capa de llana blanca sobre l'uniforme de gala. Munta un cavall blanc i mira la gent que l'envolta amb un gest molt digne, però amistós. El segueixen, també a cavall, en Thami El Glai, Si Hamú El Glai, Mulai El Hassan, els dos *khalifes* i darrere d'ells, en files de tres, els altres caps de la *harka*, tots embolicats amb barnussos blancs i el cap cenyit amb turbants del mateix color.

La desfilada passa sota les diferents tires de banderes marroquines i franceses penjades per a l'ocasió, alternades meticulosament les unes amb les altres, i arriba a la tribuna on el general De Lamothe descavalca i s'instal·la, seguit pels dos germans El Glai i pels *khalifes*, mentre el seguici continua fins a perdre's de vista. Davant aquella tribuna que s'alça imponent amb la nova alcassaba d'Ighir n'Mehalt al darrere i el Gran Atlas nevat al fons, van presentant-se un per un els diferents xeics que han estat

promoguts pel comandament de cada alcàsser. Un per un, juren lleialtat al Soldà i es retiren tot fent reverències.

Just abans de concloure l'acte, arriba de l'est una comitiva d'homes vestits amb gel·labes o barnussos blancs. Es tracta de Sidi Alí Ben Larbi, acompanyat d'una vintena de caps de família Ait Amar U Mansur, entre d'altres en Lahcèn Ait Kedduix de Sat i l'Addí U Jakm d'El Khorbat. Vénen decidits ells també a prestar jurament de submissió al *makhzèn* tal com havien acordat prèviament amb El Glaui a través dels seus emissaris.

La presència del xeic és rebuda amb tots els honors que corresponen a una gran personalitat. El Haj Thami El Glaui pronuncia un discurs de benvinguda en el que parla dels valors ancestrals de la gent de Ferkla, del seu sentit de l'honor, del seu coratge llegendari, de la seva elevada cultura, i celebra que tots aquests valors contribueixin d'ara en endavant a la major glòria de la pàtria. El general De Lamothe també diu algunes paraules en àrab i en berber, apreses a corre-cuita.

Tot seguit, el xeic de la Zauïa i els caps Ait Amar U Mansur es comprometen solemnement a respectar i a defensar fins a la darrera gota de llur sang el nom i les institucions del Soldà. Després rubriquen un document oficial redactat en àrab, amb data 28 de *rabi tani* de l'any 1337 de l'Hègira, on consta per escrit el seu compromís de servir el *makhzèn* i, com a contrapartida, l'ajut que en rebran en forma de material militar perquè puguin controlar i pacificar l'oasi, bo i defensant-lo de qualsevol amenaça exterior. El nom de Mulai Mohamed n'Ifruten, per descomptat, no apareix enlloc, però és implícit a la ment de tots plegats quan es parla d'amenaça. Sidi Alí Ben Larbi és promogut al càrrec de *naib* de Ferkla, màxima autoritat de la zona, i per auxiliar-lo en les seves funcions es nomenen dos *khalifes* entre els Ait Amar U Mansur. Quan emprenen el camí de tornada cap a llevant, amb la darrera llum del crepuscle, els vint cavallers tenen la sensació de que acaben de girar una pàgina de la història. Potser fins i tot es creuen que amb el seu gest de submissió a l'Estat central han tancat definitivament un capítol ple de conflictes i de violència. Poc es pensen ells que la vertadera lluita, la lluita fratricida, ferotge i despietada, és a punt de començar.

Capítol dissetè: del febrer a l'abril de 1919

Entre els joves Ait Mergad que resistien contra El Glaui a la vall del Todra, la notícia del jurament prestat per Sidi Alí Ben Larbi cau com una bomba. Per això s'estan jugant ells la vida? Perquè després vingui aquest santó de pa sucat amb oli i ho engegui tot a rodar? L'Alí U Tarmun proposa tornar immediatament a Ferkla per aclarir les coses i els companys accepten el suggeriment per unanimitat. Al cap d'una hora estan en camí.

Quan arriben a El Khorbat, l'assemblea de caps de família ja està reunida.

- Com ha pogut fer una cosa semblant –es pregunta en Tarmun- aquest sant home a qui vam atorgar el nostre suport perquè ens protegís contra els invasors? Em costa d'entendre.
- S'ha portat com el soldà Mulai Hafid –compara en Gasi-, que també fou coronat per a combatre els cristians que havien ocupat Casablanca i cinc anys més tard va acabar signant la implantació del protectorat.
- És un gest hipòcrita i egoista, injustificable –acusa el caid Hamed, malgrat estar convençut de que tard o d'hora ell mateix haurà de col·laborar amb els francesos-. Ja ens ho temíem, ja, nosaltres. Per això els Irbiben ens resistíem a reconèixer la seva preponderància.
- La culpa no és de Sidi Alí Ben Larbi sinó dels seus enemics –tracta de defensar-se l'Addí U Jakm, que acaba d'arribar de Todra amb la comitiva del xeic-. És l'amenaça de Mulai Mohamed n'ifruten contra el nostre oasi la que l'ha forçat a cercar l'ajut d'El Glaui. És trist, però en una situació com aquesta necessitem el suport dels francesos .
- Te n'hauries de donar vergonya, parlar d'aquesta manera! –l'interromp en Tarmun-. Què diria ton pare, que al cel siga, si et sentís? Ell que fins al darrer moment va defensar la nostra independència...
- En certa manera –protesta l'Addí- ens trobem com ara fa un segle, quan l'amenaça dels Ait Atà va dur els Ait Mergad a arreglar-se al costat del *makhzèn*. Fou aleshores quan el meu rebesavi el caid Beni Hia va prendre el comandament de la tribu per un decret de Mulai Sliman, ho recordeu?
- No ens distreguis amb històries del passat –el talla el caid Hamed-. El que ens cal analitzar és la conjuntura actual, el punt al que hem arribat amb el vostre gest de submissió a El Glaui. Quin serà el nostre futur immediat?

- No us preocupeu per això –explica un altre dels caps de família Ait Amar U Mansur. És el propi Sidi Alí Ben Larbi qui ha esdevingut representant d’El Glaui a l’oasi. Res no canviarà gaire. Ell farà rutllar els afers amb la mateixa dèria i amb la mateixa bona voluntat que els ha fet rutllar fins ara, amb la diferència que disposarà de la força del *makhzèn* per a rebutjar qualsevol atac de l’exterior.
- O bé per a esclafar els seus propis súbdits, que som nosaltres, en el cas de que no coincidim amb la seva manera de pensar!
- I també per a obligar-nos a pagar-li tributs i a fornir soldats a l’exèrcit colonial!
- I a treballar de franc a les obres públiques que sols beneficien els interessos dels cristians o d’El Glaui, com aquesta alcassaba que estan alçant a Tinerhir!
- Això és denigrant per als Ait Mergad!
- És inacceptable!

Durant una bona estona, les protestes i els retrets contra el sant home impedeixen als Ait Amar U Mansur continuar defensant la postura legalista. Ja no es respecten els torns de paraula i el guirigall és impressionant. Però finalment l’*amgar* aconsegueix imposar-se amb una proposta que sembla acceptable per tothom: una delegació formada per ell mateix i pels caps de cada un dels clans Ait Mergad anirà a veure Sidi Alí Ben Larbi per exposar-li els seus recels. Així es fa l’endemà mateix.

En el moment d’arribar la delegació d’El Khorbat, la Zauia bull d’efervescència. Desenes d’esclaus i també nombre de voluntaris Ait Amar U Mansur es mouen d’una banda a l’altra descarregant, classificant i emmagatzemant les caixes de municions i les armes que acaben de rebre d’El Glaui. Les metralladores i els fusells importats d’Europa venen a substituir les velles espingardes, que ja no es faran servir mai més. El recés de pau que havia estat fins ara la institució religiosa comença a prendre un aspecte bèl·lic preocupant.

- No us inquieteu per tot aquest moviment –els tranquil·litza Sidi Alí Ben Larbi-. Ho hem fet venir d’una manera ostensible precisament perquè corri la veu. Si Mulai Mohamed n’lfruten sap que estem ben armats, tal vegada renunciarà a atacar-nos. El nostre objectiu, ja ho sabeu, és mantenir la pau a l’oasi.

El xeic repeteix si fa o no fa els mateixos arguments esgrimits a l’assemblea pels Ait Amar U Mansur, però parla amb tal aplom que la seva capacitat de convicció és molt

superior. I si tingués raó? I si el tal Mulai Mohamed n'Ifruuten fos realment un impostor ambiciós, àvid de poder, i representés un perill molt més gran que els propis francesos per a la llibertat de Ferkla? Si els membres de la comissió no acaben de veure-ho clar, el fet és que comencen a tenir alguns dubtes.

- Tard o d'hora –explica Sidi Alí Ben Larbi-, el protectorat acabaria per sotmetre la nostra regió, de bon grat o per força. Us imagineu, arribat el cas, que l'autoritat local designada pels francesos fos un d'aquests aventurers vinguts de fora que sols pensen en acumular riqueses i en explotar-nos? No és molt millor que el comandament quedi en mans d'un fill de l'oasi, com jo, bon musulmà i allunyat de qualsevol interès de partit?

Quan abandonen la Zauïa, després d'acceptar un deliciós guisat de carn amb verdures que els ha ofert el nou *naib*, la única idea que tenen clara els caps dels clans Ait Mergad és que la situació resulta molt més complexa del que els havia semblat en un principi. El petit oasi perdut entre el Gran Atlas i el Jebel Ugnat, que fins fa poc temps tothom aparentava ignorar, ha esdevingut un cobejat objecte dels anhels dels diversos senyors que es disputen la supremacia al sud del Marroc.

Menys mal que enguany, si els conflictes polítics es mantenen, l'agricultura en canvi s'està revifant. La pluja que va començar a la tardor no s'ha aturat. El riu Ferkla torna a gaudir d'un bon cabdal permanent i la neu que cobreix el Gran Atlas promet una primavera pròspera. Fins i tot s'han conreat les terres d'El Bur, la zona de secà, ermes des de feia set anys. Malgrat els conflictes polítics, aquesta temporada tothom està content amb les perspectives d'una bona collita.

Un matí, per ordre de l'*amgar*, el pregoner crida tots els homes de l'alcàsser a col·laborar en el dragat del canal d'irrigació, que s'havia obturat per manca d'ús al llarg d'aquests darrers anys. Es tracta d'una feina important, en la que tothom ha de prendre part, no n'hi ha prou amb enviar-hi els *ikabliin*.

En poca estona, quasi tots els mascles sans i forts del poble es troben reunits a la plaça pública, duent cada u a les mans una aixada i una pala. Sols manquen tres veïns: en Hatem, en Haddú i en Tamam. Que potser no han escoltat la crida del pregoner, tanmateix repetida a cada carreró, a cada cruïlla? O més aviat fan el sord per lliurar-se del treball? Tant se val, pensa l'*amgar*, venturosament la llei costumària dels Ait

Mergad preveu aquests casos. Tot seguit distribueix al llarg de la sèquia els qui s'han presentat i comencen a dragar-la.

Arribat el migdia, una bona part de la tasca ja és enllestida i la resta es quedarà per a demà, car tothom prefereix accomplir-la al matí. Aleshores l'*amgar* tria tres dotzenes d'homes, els més cepats d'entre ells, i els envia a les diferents cases dels qui no han pres part a l'obra:

- Vosaltres dotze anireu a dinar a cal Hatem, vosaltres a cal Haddú i vosaltres a cal Tamam. Atipeu-vos força i doneu-los records de part meva.

L'Alí U Tarmun forma part del grup que es dirigeix, encantat de la vida, a cal Haddú. En arribar-hi truquen a la porta, bo i aguantant-se el riure de pensar en la cara que farà l'amfitrió quan els vegi.

- Venim a dinar –li clava l'Alí de seguida que obre-. Ens hem passat el matí dragant el canal i tenim força gana. Records de l'*amgar*, és ell qui ena envia.
- Benvinguts! –exclama en Haddú per pura cortesia, dissimulant el seu enuig-. Pugeu, pugeu, com si fóssiu a casa vostra. No recordava que fos avui el dia fixat per a dragar la sèquia.

Traient foc pels queixals, deixa els dotze convidats espontanis a la cambra d'hostes i surt al terrat a sacrificar tres pollastres. De bona gana els enviaria tots a passeig, però el sentit de l'honor li ho impedeix. Mai de la vida un berber ha rebutjat a ningú l'hospitalitat ni l'aliment, per molt que després hagi de passar-se una setmana menjant pa i olives. Abans que res cal quedar bé!

Mentre en Haddú degolla les aus, les desploma i les rosteix sobre un foc fet amb llenya, els comensals prenen vasos de te sense parar i fan bromes entre ells referents a la tardança en servir-los, a la qualitat que tindrà l'àpat o a la generositat de l'amfitrió. Aquest els escolta des del terrat, mossegant-se la llengua per no contestar a llur sarcasme. No pot mancar-los al respecte perquè són a casa seva. Si es trobessin al carrer, els en diria quatre de fresques.

El sol ja ha començat a declinar cap a l'horitzó quan per fi en Haddú porta el gran plat de ceràmica amb tres pollastres com tres sols, tot excusant-se per la tardança. Sols d'ensumar-ne l'aroma, els convidats llancen crits de satisfacció.

L'endemà al matí, en Hatem, en Haddú i en Tamam són els primers que es presenten a la plaça per a completar el dragat de la sèquia.

A Tinerhir, la desfilada fou tot un èxit i el general De Lamothe, que havia vingut en avió, va emprendre la tornada molt satisfet cap a Marràqueix per terra, amb els capitosts de la família El Glai i amb la major part de les tropes, deixant sols alguns centenars d'homes sota el comandament del *khalifa* Sidi Abderrahman El Mezuari, assistit pel cap de la Zauïa Nassiria y pel xeic Madani Uld Si Bu Brahim de Tinerhir. Només feia dues hores que havien sortit quan la columna fou atacada pels Ait Atà en el pas de Fum el Kus n'Tasult, aquell famós collet que serveix als viatgers per a evitar un engorjat del torrent que ve d'Imider. El lloc és famós, bàsicament, pel nombre d'emboscades que s'hi han fet al llarg de la història, de manera que aquesta no fou pas la primera, però potser sí la més important fins ara. De totes maneres, el gran exèrcit es va obrir pas a canonades i mitjançant escamots que s'enfilaren per sobre dels turons que envolten l'engorjat i, aprofitant la llum baixa del matí, que enlluernava els atacants, va aconseguir passar sense un nombre gaire significatiu de baixes.

Però la satisfacció dels francesos és força incompleta perquè, si la *harka* d'El Glai va aconseguir amb èxit la seva missió específica de sotmetre la vall del Todra, l'atac no va servir, en canvi, de maniobra de diversió perquè les columnes procedents d'Algèria i del nord del Marroc poguessin recuperar el Tafilalt com ells havien previst. Sota les ordres d'en Belkàcem Ngadi, que fou qui els comandava al camp de batalla, els Ait Atà varen rebutjar amb fermesa els successius assalts.

Mulai Mohamed n'Ifruten està realment satisfet amb la marxa dels esdeveniments i amb el seu lloctinent, que se n'està sortint prou bé. Al Tafilalt han aconseguit rebutjar els diferents atacs francesos i a Todra mantenen viva la flama de la revolta a través dels seus aliats Ait Atà del curs baix. Aleshores, en Belkàcem proposa llançar una ofensiva contra Ferkla per apoderar-se'n abans que els acords signats per Sidi Alí Ben Larbi es duguin a la pràctica i l'oasi caigui d'una manera efectiva en mans del *makhzèn*.

- Em sembla un bon plantejament –accepta Mulai Mohamed n'Ifruten- però cal veure si comptem amb prou efectius per a conquerir Ferkla sense afeblir la nostra pròpia defensa en front als francesos, que probablement seguiran fent-nos la guitza des d'Erfud.

- Per això no et preocupis –respon en Belkàcem, amb un somriure als llavis-. Em sembla que tinc la persona ideal per a encarregar-se d'aquest petit afer: en Ba Alí.
- Qui és aquest Ba Alí? Un dels *amgars* Ait Atà del Tafilalt o un d'aquests aventurers que fas venir de l'Atlas Mitjà?
- Ni l'un ni l'altre. És l'alfaquí de Bab n'Aghiul, a l'oasi de Tasarín; pertany a una família de pagesos *imeluan* i la seva pell és negra com la nit.
- Un negre! Tu et creus que els meus guerrers Ait Atà poden acceptar un home de color com a capitost? Per a tu o per a mi, això no té la menor importància, ja ho sabem, però en la mentalitat d'aquesta gent els negres únicament serveixen per a llaurar la terra o, com en aquest cas, per ensenyar als nens l'Alcorà.
- L'home del que jo et parlo és excepcional. El seu coneixement de l'Alcorà sols li ha servit per envoltar-se amb una aureola de santedat i fer creure a tothom que gaudeix de poders màgics. Amb aquesta estratagema, ha sabut imposar-se a l'oasi de Tasarín i ha creat el seu propi exèrcit, format sobretot per altres *imeluan* de color. No necessitem per a res el concurs dels Ait Atà. D'aquesta manera diversifiquem els nostres servidors, independents els uns dels altres. No és bo que els Ait Atà acaparin tot el protagonisme de la lluita: se'ls podrien pujar els fums al cap i exigir-nos condicions que no ens interessa atorgar-los. Per a mantenir el poder, hem de controlar nosaltres tots els fils de la trama.
- Ben pensat –acorda Mulai Mohamed n'Ifruten-. T'autoritzo a enviar aquest Ba Alí a la conquesta de Ferkla.

No pot negar que en Belkàcem té unes idees força interessants. La seva astúcia li resulta de la màxima utilitat i és evident que sense ell no haurien triomfat en front als poderosos francesos. Però, a pesar de tot això, Mulai Mohamed se sent cada vegada més molest per l'ús del plural que fa el seu lloctinent quan parla de les accions que cal emprendre; un plural que no és de modèstia sinó tot el contrari. Com si el comandament fos quelcom que pogués compartir-se!

L'Alí U Thami, més conegut pel sobrenom de Ba Alí, nasqué fa cosa d'uns trenta cinc anys a Imi n'Tamda, l'alcàsser més important de l'oasi de Tasarín, equipat amb un mercat permanent i un antic barri jueu abandonat i convertit en un munt de ruïnes, testimoni d'una època en què les caravanes de mercaders que comunicaven

Marràqueix amb el Tafilalt donaven vida a aquesta contrada. Imi n'Tamda vol dir "l'Engorjat del Llac", un nom força irònic si tenim en compte que allí, en ple desert, al sud del Jebel Saghro, no hi ha cap mena d'engorjat i molt menys un llac; diuen que els primers pobladors d'aquest lloc pertanyien al grup Ait Abaghiul i, potser per enriure-se'n, algú va capgirar la fonètica i va rebatejar l'alcàsser com Bab Aghiul, que vol dir "la Porta de l'Ase", amb tan bona o mala fortuna que fora de Tasarín aquest nom és més conegut que no pas l'autèntic.

L'Alí U Thami és un home alt i gros, de pell molt fosca, musculatura impressionant i un rostre de botxí que fa por de mirar: els llavis prominents, carnosos, el nas camús, la mirada terrible, el cap pelat, les galtes inflades... Tot sembla fet per a causar respecte, i valga'm Déu si en causa! La seva veu, forta i segura, es fa obeir fins i tot abans que hagi acabat de pronunciar una ordre. Mentre féu el seu ofici d'alfaquí, els bailets d'Imi n'Tamda estaven aterroritzats i no n'hi havia ni un que gosés presentar-se a l'escola sense haver memoritzat els versicles de l'Alcorà dictats la vigília; ara que ha canviat de feina, és la gent gran del poble i dels voltants la que viu amb l'ai al cor.

Sol anar embolicat amb un barnús ocre que, quan cal, substitueix per la gel·laba blanca d'alfaquí, però sempre, per sobre de l'una o de l'altra peça de roba i de manera ben visible, hi llueix un cinturó de pell que, segons ha fet creure a tot-hom, li varen portar de La Meca i li dóna una immunitat absoluta contra les bales. Amb aquesta i altres històries que ha fet córrer de boca en boca valent-se dels seus alumnes i dels sermons pronunciats els divendres a la mesquita, s'ha guanyat una fama d'home invencible que li proporciona tant respecte com la cara de botxí.

Des que va començar la sequera, en lloc d'emigrar a Algèria o de resignar-se a passar gana com els altres negres de l'oasi, en Ba Alí va reunir una colla d'amics i coneguts i els va ensinistrar per a la lluita, deixant al seu fill gran, que deu tenir setze o disset anys, la feina d'alfaquí. D'ençà d'aleshores, la banda ha viscut de les ràtzies i dels assalts a traginers com fan les tribus nòmades, amb la diferència que ells no han respectat mai cap de les lleis tradicionals de l'honor ni de la solidaritat entre els membres d'un mateix clan. Ells no coneixen res més que el benefici, el botí. Tant se'ls en dóna pillar els propis *imeluan* com un altre grup. No temen les conseqüències dels seus actes perquè viuen de qualsevol manera, sobre el terreny, i consideren la mort com una vella amiga, que ja se'ls hauria emportat si s'haguessin quedat quiets al poble

en lloc de sortir als camins a guanyar-se la vida. I tampoc no temen les represàlies sobre llurs famílies perquè cada un d'ells acapara tantes dones com pot, sense deixar-se emportar per cap mena de sentiment; l'Alí U Thami en té quinze i desconeix el nombre exacte d'infants que li han donat.

Aquest cabdill sotmet els seus homes a una disciplina de ferro i no dubta a tallar-los el coll d'un cop de gúmia si algú es rebel·la, mal sigui de paraula, o li manca al respecte. No obstant, els proporciona uns beneficis tan opípars que la temptació és més forta que la temença. D'aquesta manera, la seva banda ha anat creixent dia rere dia fins a convertir-se en un vertader exèrcit; un exèrcit que ara es posa al servei de Mulai Mohamed n'Ifruten.

A finals de març, en Ba Alí es presenta amb les tropes a l'entrada de Ferkla. Són cinc centenars d'homes ben armats i duen fins i tot un canó que els ha facilitat en Belkàcem, requisat als francesos. Els petits alcàssers àrabs situats a l'extrem oriental de l'oasi, com Ait Maamer i Kta l'Ued, veient la seva puixança, li obren les portes sense presentar batalla i accepten la submissió a Mulai Mohamed n'Ifruten, comproment-se a pagar-li tributs i a combatre a les seves ordres contra el protectorat. De totes maneres, la major part de llurs habitants ja simpatitzaven amb la revolta del Tafilalt i la presència del cabdill negre no ha fet res més que acabar d'inclinar la balança.

La cosa canvia quan arriben a Gardemit, que és un dels alcàssers més importants de tot Ferkla i un dels quatre, juntament amb Sat, El Khorbat i Ait Àssem, on hi viuen Ait Mergad. Allí, a Gardemit, les opinions resulten contradictòries. Hi ha una presència considerable d'Ait Amar U Mansur que defensen a capa i espasa l'acord signat amb El Glaui per Sidi Alí Ben Larbi, mentre els altres veïns més aviat se senten atrets per la resistència al protectorat. No obstant, quan l'assemblea de caps de família es reuneix en sessió d'urgència per donar una resposta a l'ultimàtum d'en Ba Alí, el portaveu dels Ait Amar U Mansur exclama:

- Fills de Mergad: on és el vostre sentit de l'honor? Per ventura esteu pensant en acatar les ordres d'un negre?

Tots a l'hora, els caps de família criden que no ho acceptaran, que lluitaran amb totes les forces per deixar ben alt el nom de la tribu. La qüestió queda resolta. Callen les veus i comencen a parlar les armes.

El canó juga un paper decisiu: obre un parell d'esvorancs a la muralla per on penetren els homes d'en Ba Alí, estavellant amb ràbia tot el que troben al seu pas i donant mort a tothom qui se'ls posa al davant. Saben que s'hi juguen la vida i, de fet, desenes d'ells la perdran, però l'avidesa és més forta que la por i estan convençuts que el gran alcàsser amaga immenses riqueses, car mai ningú fins ara no havia gosat pillar els habitatges dels Ait Mergad.

Durant unes hores la lluita és aferrissada, a trets de fusell, a embats de gumia i fins i tot a cops de bastó, pels carrers i a dintre les cases, les portes de les quals han estat esbotzades. Les dones fan servir llurs enormes braçalets d'argent per a colpejar amb el revers de la mà el rostre dels atacants que tracten de violar-les o d'arrabassar-les les pròpies joies. La sang corre a dolls, fins que els notables del poble decideixen empassar-se l'orgull i sotmetre's a l'òrbita de Mulai Mohamed n'Ifruten. Al cap i a la fi, es tracta d'un berber que planta cara als francesos i això mereix tot llur suport, per molt negre que sigui el representant que els ha enviat.

Aleshores, en Ba Alí estableix les condicions de la rendició: Gardemit pagarà mil cinc-cents rals en concepte de tribut, renovable cada any, i fornirà dos-cents guerrers per lluitar contra el baixà de Marràqueix o contra els seus representants a la regió. També facilitarà la intendència de l'exèrcit ocupant mentre es trobi acampat al costat de l'alcàsser. Pel que fa al botí obtingut al llarg de la batalla, queda en poder dels atacants.

Els notables, amb el cap baix, accepten totes les condicions, juren lleialtat a Mulai Mohamed n'Ifruten i emprenen una recapta casa per casa fins a reunir la suma requerida. L'*amgar* Druix s'encarrega l'endemà de fer-la a mans del seu enemic de la vigília, tot reiterant-li llur adhesió sincera a partir d'aquest moment. Aleshores el cabdill negre li proposa que, per segellar la nova amistat i garantir la confiança mútua d'una manera llarga i perdurable, li concedeixi la mà de la seva filla.

- Bé, fóra un gran honor –balboteja l'*amgar*-, però tu saps que els *imeluan* i els Ait Mergad no s'han casat mai entre si. És una tradició molt antiga...
- Jo no sóc un *imeluí* qualsevol –el talla en Ba Alí, autoritari-. Jo no treballo la terra de sol a sol ni pago drets de protecció a ningú, com fan els altres *imeluan*, que no saben defensar-se. Ans al contrari, jo cobro tributs i faig la guerra com

el més valent dels Ait Mergad. Per què, doncs, no hauria de poder establir llaços matrimonials amb vosaltres?

“Perquè nosaltres som blancs i tu ets negre”, pensa en Druix, però es mossega la llengua davant la mirada amenaçant del nou col·laborador, que pretén esdevenir també el seu gendre. No és pas el millor moment per a ofendre'l. Valdrà més aduir alguna raó de tipus religiós.

- Per altra part –insisteix-, com saps tu perfectament per la teva condició d'alfaquí, la xara sols autoritza quatre esposes i, segons he sentit dir, tu ja les tens. No és així?
- La xara? –riu en Ba Alí-. Què se'ns en dóna a nosaltres la llei corànica? Tant tu com jo som berbers, amic meu, i el nostre dret costumari ens acorda tantes mullers com puguem mantenir, a condició de que n'hi hagi una de negra com a mínim per cada quatre blanques. En aquest sentit no t'has de preocupar: jo en tinc una quinzena, però la major part són negres!

Poc després, una vesprada d'abril té lloc el casament d'en Ba Alí amb la filla d'en Druix, una xicota de divuit anys baixeta i grassona, ni molt bonica ni molt simpàtica, però no són pas les qualitats personals les que compten en aquest cas sinó el seu rang. La cerimònia es duu a terme amb una pompa extraordinària, car en Ba Alí vol donar-li la màxima publicitat: és el segell de la seva aliança amb els Ait Mergad, que resultarà vital pel seu avenir polític.

Els altres habitants de Ferkla, no obstant, es mostren escandalitzats per aquest enllaç contra natura. Com s'han atrevit –es pregunten- l'un a demanar-la i l'altre a concedir-li? Que potser ja no compten per a res el sentit de l'honor ni la tradició? Fins a aquest punt s'han perdut els valors ancestrals?

De paraula, tothom desafia aquesta mena d'exèrcit format per *imeluan* i per aventurers de casta diversa, però el cas és que un parell de setmanes després de la boda en Ba Alí prossegueix la campanya militar per sotmetre l'oasi, sense trobar una oposició gaire ferma. Les tropes van avançant d'est a oest, apoderant-se d'un alcàsser darrere l'altre. Tighaduín, Taighzà, Tighfert i Talalt, que compten únicament amb població d'arrels sedentàries i no gaire afeccionats a la guerra, els obren les portes amb resignació. Tant per tant, si els ha de subjugar algú –diuen per excusar-se de la seva actitud-, millor que ho faci un berber i no pas un enviat dels cristians.

A finals d'abril, doncs, la major part de Ferkla és a les seves mans. Només els queda per ocupar l'extrem occidental, on es troben Ait Àsem, Asrir, El Khorbat, Sat i la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi. Però en Ba Alí és conscient de les dificultats que comportarà la conquesta d'aquestes fortificacions.

Asrir és el nucli principal de l'oasi tant pel nombre d'habitants com per la seva activitat econòmica. És el centre mercantil i també l'antiga capital administrativa, seu del caid del soldà, que manté un valor simbòlic encara que la seva força en aquest moment sigui nul·la. Certament la gent d'Asrir, de tradició sedentària, no són gaire bons guerrers, però cal preveure que els Ait Mergad dels voltants els donin suport i també que El Glai els faciliti armament, atesa la importància estratègica de la petita ciutat mil·lenària.

El Khorbat, amb els dos alcàssers Akedim i Ujdid, constitueix el nucli més fort a nivell militar i també polític, perquè hi viuen els llinatges que encapçalen els dos principals clans Ait Mergad: la família Beni Hia pels Ait Amar U Mansur i la del caid Hamed pels Irbiben. Tret d'una vintena de llars dels *ikabliin*, tots els veïns d'El Khorbat Akedim i Ujdid són Ait Mergad, braus guerrers de tradició nòmada que oposaran una resistència ferotge si se'ls ataca de front.

A Sat no és tan gran la presència d'Ait Mergad, puix que també hi viuen jueus, *igurramen*, antics esclaus *ismekhan* i altres grups d'arrels sedentàries, però s'ha de tenir en compte la importància numèrica dels Ait Amar U Mansur, tan fidels a Sidi Alí Ben Larbi que fins i tot s'hi han lligat amb llaços matrimonials. Tres quarts del mateix podem dir pel que fa a Ait Àsem.

Finalment, la Zauïa és l'enemic número u de Mulai Mohamed n'Ifruten i el centre de l'adhesió a El Glai, de manera que es troba molt ben armada per aquest darrer. Les seves altes muralles fan respecte des de lluny i compta amb el suport de la major part dels habitants dels quatre pobles que l'envolten. No és pas qüestió d'enfrontar-s'hi directament. Caldrà actuar amb astúcia i amb una gran perícia, pensa en Ba Alí, sembrant les discòrdies internes i els conflictes de tota mena, fins a recollir aquests cinc nuclis com una fruita madura.

Una setmana més tard, Sidi Alí Ben Larbi rep del cabdill negre un missatge força preocupant, com una mena d'ultimàtum. L'enemic li ofereix una solució negociada al conflicte que els enfronta, però... en quines condicions! Li proposa que traeixi el

jurament de fidelitat al Soldà i que es passi al bàndol de Mulai Mohamed n'ifruten per defensar la llibertat i la independència de la regió. En aquest cas ell, en Ba Alí, continuaria avançant cap a la vall del Todra amb l'exèrcit i li deixaria tot Ferkla a les seves mans, com abans de les darreres operacions militars, però amb dues condicions: els tributs que s'havien començat a recaptar per compte del Soldà serien destinats al senyor del Tafilalt i els guerrers Ait Mergad sortirien a combatre a diferents indrets contra el protectorat i contra les tropes d'El Glaui en lloc de recolzar-les com el xeic tenia previst. Al mateix temps, les armes que la Zauïa ha rebut del baixà de Marràqueix es tornarien contra el seu proveïdor.

“Em sembla una proposta raonable –argumenta en Ba Alí-, que et permet mantenir el comandament de Ferkla i recuperar, sense vessar ni una gota de sang, tots els alcàssers que nosaltres hem anat conquerint aquests darrers mesos. Mulai Mohamed n'ifruten sabrà apreciar la teva aportació a la causa de la nostra independència i oblidarà sense cap mena de rancúnia el mal moment en què vares tenir la debilitat de signar un compromís amb els infidels.

“Amb tota sinceritat, jo trobo que és una opció molt millor per a tu que no pas continuar perdent un poble darrere l'altre com fins ara i quedar-te isolat dins els murs de la Zauïa, en mig d'un palmerar que aviat es trobarà tot sota el nostre control. Per moltes armes que us hagin regalat els cristians –i em consta que n'heu rebut força- si us assetgessim acabaríeu capitulant o morint-vos de fam”.

Amb aplom, Sidi Alí Ben Larbi agafa el tinter i es posa a escriure amb la seva pròpia mà. La resposta és breu i concisa: “gràcies a Déu, que alabat i exaltat siga, jo sols tinc una paraula i la he donada al Soldà”. Malgrat la seva senzillesa, el petit full de paper sembla una declaració de guerra. Potser per apaivagar-la una mica, el sant home hi afegeix: “De totes maneres, si vols que col·laborem tu i jo, no has de fer altra cosa que passar-te amb el teu exèrcit al nostre costat; jo donaria les passes necessàries perquè El Glaui t'acceptés”.

Capítol divuitè: del maig al setembre de 1919

El palmerar feia goig de veure. Les datileres s'havien revifat completament i al sotabosc les espigues atenyien una alçada com no s'havia vist en molts anys. La sega ja era a punt de començar i prometia resoldre els problemes alimentaris una vegada per sempre, quan una tarda els habitants de Ferkla surten horroritzats de llurs alcàssers. No volen creure's el que veuen amb els seus propis ulls: el cel s'ha enfosquit sobtadament amb un núvol que no és ni de pluja benefactora ni de sorra enlairada pel vent. I tothom crida a l'hora: les llagostes!

En poca estona, milers i milers d'insectes vinguts de l'altra banda del Sàhara cauen sobre els camps de blat i d'ordi com un exèrcit afamat, devorant-ho tot, arrasant-ho tot, inundant la terra amb la seva presència, sembrant la desolació, la desesperació. Aquelles espigues altes i esveltes que fins fa unes hores pronosticaven una anyada pròspera, ara jauen par terra caigudes sota les urpes dels impecables devoradors i sols anuncien la desgràcia, la gana, la mort.

Els veïns d'El Khorbat han sortit com els de tots els altres pobles a verificar i a intentar frenar el cataclisme, encenent fogueres als camins per foragitar els insectes amb el fum, però el vent s'emporta les flames cap als sembrats i els incendis devoren les poques espigues que havien deixat les llagostes. El desastre és total. No s'ho poden acabar. Què han fet per merèixer aquest càstig? Tantes il·lusions posades en la collita d'enguany i tants esforços perquè fos bona... i tot se n'ha anat en orris! Aquells camps que en Tarmun va recuperar amb tant d'afany quan va pagar el seu deute, ara fa pena mirar-los. I altres núvols de llagostes continuen arribant darrere el primer per acabar de rematar la seva tasca destructora. És la hecatombe, la última calamitat que podia sobrevenir després de la sequera i la guerra, una catàstrofe sense precedents.

Durant uns quants dies, els vailets de l'alcàsser surten al palmerar cada matí, ben d'hora, per atrapar les llagostes encarcarades per la fresca de la nit. Els tallen el cap i n'omplen cistells que duen satisfets a llurs famílies. Les seves mares les rosteixen i tothom en menja, experimentant –apart del plaer culinari– una satisfacció venjativa, una crueltat plenament justificada. No obstant, que poca cosa és aquesta petita delectació del paladar, comparada amb els quintars i quintars de farina que s'han arribat a perdre!

I, per si no n'hi hagués prou amb la catàstrofe de les llagostes, el conflicte polític segueix sense resoldre's. Dins de cada alcàsser hi ha corrents d'opinió contradictoris i enfrontats. A Asrir, per exemple, la població es troba dividida en dos bàndols oposats d'ençà que Ferkla fou envaïda per l'exèrcit procedent del sud. El caid Mohamed, que es manté fidel al compromís adquirit amb la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi, compta amb el suport ferm dels *imasighen*, dels *igurramen* i dels israelites; però en canvi els *imeluan*, cedint a la pressió d'en Ba Alí, s'han adherit a la revolta. Els propagandistes, negres com ells, han sabut inculcar-los unes idees que fins ara desconeixien. Els han parlat de capgirar la societat, d'abolir els privilegis que sempre han tingut els blancs, de fer-se escoltar a les assemblees, de recuperar les terres que els foren arrabassades per les tribus nòmades fa moltes generacions... i ells n'han fet cabal, prenent posició al costat del gran cabdill.

Per sancionar aquesta nova aliança, en Ba Alí demana al cap dels *imeluan* d'Asrir la mà de la seva filla i la obté de molt bon grat, sense les reticències que havia trobat a Gardemit, car en aquest cas es tracta d'un casament dins el mateix i emparentar-se amb un brau guerrer com ell no dóna res més que prestigi.

La cerimònia té lloc a la gran plaça del mercat amb l'assistència de centenars d'*imeluan* que canten i ballen joiosos, mentre els *imasighen* blancs escolten horroritzats el xivarri, amb les armes a punt per a intervenir en el cas de que la gresca donés pas a la lluita. En unes altres circumstàncies no dubtarien a aturar a trets una provocació semblant, però ara han d'anar amb compte: l'exèrcit vingut de Tasarín acampa molt a prop, a l'altra banda del riu, i sols espera una excusa per assaltar Asrir, ara que la meitat de la població li és favorable.

Un cop acabat el casori, en Ba Alí s'endú al campament la nova muller i la instal·la en una tenda especial per a ella, al costat de les altres dinou *khaimes* on viuen les restants esposes i esclaves. Una vintena de guàrdies armats vigilen constantment aquest harem a l'aire lliure, per protegir les dones de qualsevol atac exterior però també –encara que això no es reconegui oficialment- per evitar que alguna pugui tenir la temptació de fugir. La seva presència i la de llurs infants, quan en tenen, és la millor garantia de que els seus familiars no trencaran els compromisos adquirits amb llur gendre.

El ramadà comença enguany el darrer dia de maig i es perllonga fins a finals de juny, quan la calor encara no és excessiva. Els habitants recorden alleugerits la set que els

corroïa altres anys. Ara el dejuni és força tolerable, tot i que la jornada es fa molt llarga. Tret d'alguns *ikabliin* que surten als camps a plantar blat de moro primerenc, la major part dels homes d'El Khorbat passen les hores mortes del dia conversant, com és el seu costum, asseguts a banda i banda del carrer principal de l'alcàsser. Es parla del temps, de la collita que s'ha malmès per culpa de les llagostes, de la manca de gra per a la propera temporada i de la situació conflictiva que viu l'oasi.

Tret dels Ait Amar U Mansur, que defensen amb totes les armes la postura legalista de Sidi Alí Ben Larbi, els clans pateixen una forta divisió interna que s'estén fins i tot al si de cada família. Mentre uns membres proposen col·laborar amb en Ba Alí per fer fora els estrangers de la regió, els altres el veuen com un invasor a qui convé plantar cara.

Els arguments es repeteixen i es compliquen fins a l'infinit en una mena d'assemblea permanent de caps de família, sense arribar mai a una conclusió, però les baralles resten a un nivell teòric, oral. Mentre no hi hagi una decisió recolzada formalment per la major part dels habitants, no se li obriran les portes a l'enviat de Mulai Mohamed n'Ifruten, car l'esperit solidari entre els veïns de l'alcàsser és més important que l'opinió personal de cada un d'ells.

Poc després del ramadà, l'Alí U Amuri apareix a El Khorbat; saluda efusivament a tots els membres de la família tret de l'Aixa, que sols li dedica un somriure esquerp com correspon a la seva dignitat de promesa, i finalment s'emporta l'Alí u Tarmun al terrat per parlar ells dos sols, sense testimonis.

- Cosí meu –li clava-, la plaga de llagostes ha fet pujar el preu del gra fins a uns nivells que no s'havien vist mai, ni en el pitjor moment de la sequera. Per molt que també hagi augmentat el valor de les nostres cabres i ovelles gràcies a les pluges de l'hivern passat, que varen fer créixer l'herba, el fet és que no podem subsistir de cap manera si no assaltem algun alcàsser o algun mercader, com més aviat millor.
- Sí –respon l'Alí U Tarmun, sense acabar de copsar el sentit d'aquest discurs-. Nosaltres també ho tenim bastant negre. Tots els camps han estat arrasats i ni tan sols ens queden ovelles per a vendre, car vam desfer-nos-en ja fa temps. En certa manera, els sedentaris ens trobem ara pitjor que vosaltres, els nòmades.
- Així, estaràs d'acord amb mi en la necessitat que hi ha d'emprendre alguna escomesa.

- Sí, sí, d'això n'hem parlat força aquests darrers dies amb els companys de l'alcàsser. Però les coses no són tan senzilles. La vall del Todra, que era la vaca més fàcil de munyir per a nosaltres, ara es troba sota control d'El Glai, que hi manté un exèrcit permanent. A la conca del Ziz passa tres quarts del mateix amb els francesos. Quant al Tafilalt, no crec pas que Mulai Mohamed n'ifruten permeti les incursions exteriors. Queda la vall del Gheris, però no podem atacar-la perquè som els propis Ait Mergad els responsables de la seva protecció.
- Aquí volia jo arribar. Agusa l'oïda: m'he assabentat que un traginer d'Igilmimen, un tal Alí U Ami, sol anar a proveir al mercat de Ksar Es Suk sense cap mena d'escolta. No duu ni un sol guardaespalles perquè és molt ronyós i no vol pagar-ne les despeses, ni els drets de trànsit.
- N'estàs ben segur?
- Sí, sí, m'ho ha xerrat una persona de tota confiança, un dels seus empleats a qui va acomiadar fa poc i que ara la hi té votada. M'ha assegurat que fan el trajecte cada dimarts, una dotzena d'homes amb les respectives mules carregades de gom a gom. Surten de Ksar Es Suk al capvespre i arriben a Igilmimen poc abans de l'alba, de manera que ningú no els veu pel camí.
- Sembla un afer prou interessant.
- Si poguessis reunir uns quants xicots de confiança, li demostrariem a l'Alí U Ami que això de viatjar sense escolta és una bajanada i obtindríem un botí que ens permetria sobreviure durant quatre o cinc mesos. Però han de ser nois molt discrets, que no se'n vagin de la llengua. Tal com estan les coses, amb El Glai a les nostres portes i mig Ferkla sotmès a en Ba Alí, no convé pas que ens emboliquem en problemes.
- Per això no et preocupis. Jo m'encarrego de cercar un per un els voluntaris. Amb la misèria que hi ha, no ens costarà gaire fer-los entendre que han de mantenir la boca tancada si volen guanyar-se uns ralets.

El següent dimarts havent dinat, mentre tothom fa la migdiada, vuit xicots van sortint un per un d'El Khorbat amb discreció, com si anessin a caçar o de visita. Duen el fusell a l'espatlla, la gumia al cinyell i el sarró ple de bales, però aquest fet no desperta la menor sospita. En els temps que corren, tothom va ben armat. L'Alí U Tarmun, son

cosí, en Hussa i l'Agró pertanyen als Ait Kerat Ighsan, mentre els altres quatre formen part del clan Ait Mohamed.

Al cap d'una estona es reuneixen tots vuit prop de la font de Lala Mimuna, on s'havien donat cita, i emprenen el camí del nord a través del desert, evitant l'oasi controlat per en Ba Alí. Avancen amb pas decidit sense fer cabal del sol abrasador que cau a plom sobre els seus caps ni de la set que de mica en mica els va corroint. A la font de Lala Mimuna han begut en abundància l'aigua gasosa i tèbia que brolla de les entranyes de la terra i no esperen tornar a fer-ho fins al riu Gheris.

Al cap de quatre hores descobreixen el seu curs envoltat de palmeres. Per no trobar-se amb ningú conegut ni haver de donar explicacions, rodegen tot el palmerar que envolta Igulmimen i travessen el llit per un gual situat més al sud. Allí reposen una estona, mengen el pa farcit que duen al sarró, es fan passar la set i tot seguit comencen a grimpar sobre l'altiplà rocós que s'alça al nord-est.

Des de dalt dominen un extens territori amb la vista. Als seus peus, l'oasi de Gheris apareix com una gran taca verda en la que destaquen una quinzena de taquetes marrons, els alcàssers distribuïts per la plana en mig de les palmeres. Més enllà s'estén el desert immens, grisós, monòton, fins al peu del Jebel Saghro que retalla l'horitzó amb la seva silueta escarpada, granítica. El sol s'acaba d'amagar i el cel ha agafat un color de foc abans de caure en la foscor absoluta. Quina meravella, pensa l'Alí U Tarmun, i de sobte li ve a la memòria una albada viscuda sobre la vall del Todra, fa cosa d'uns dotze anys, quan va sortir de Ferkla per primera vegada tot acompanyant l'avi Bassú, que al cel siga, al campament de la muntanya. I recorda la pregunta que li va fer aquella matinada a son cosí: "tu ja has participat en alguna ràtzia?" Qui li havia de dir aleshores que dotze anys més tard es trobarien en un paisatge semblant, preparant la primera escomesa a la que prendran part els dos junts?

La nit és fosquíssima perquè la lluna, en quart creixent, es troba coberta de núvols. Després d'una jornada tan calorosa, prendre la fresca sota els estels asseguts en rotllana és un exercici d'allò més agradable pels vuit joves, que parlen en veu baixa dels viatges que han fet, de la guerra, de les aventures passades... La seva presa encara trigarà una bona estona en arribar. Tenen temps de divertir-se i de dormir. N'hi ha prou amb que un d'ells resti a l'aguait.

Per fi, l'Alí U Tarmun sent la remor de petjades que vénen de la llunyania i corre a desvetllar els companys. Les víctimes encara tardaran una estona en arribar, però cal organitzar-se, prendre posicions. El camí discorre molt a prop del cingle, de manera que ells s'amaguen al pendent sense massa dificultat, ajaguts entre les pedres.

La informació era correcta: la caravana consta de catorze mules carregades fins al capdamunt amb tota mena de mercaderies. L'Alí U Ami va al davant, obrint la marxa i tibant la primera bèstia. El segueixen els seus homes, en silenci, cansats de tota una nit de camí, desitjant arribar a l'alcàsser que ja s'endevina al final de la baixada. No deu faltar ni una hora perquè el muetzí cridi a l'oració de l'alba.

De sobte, surten de la foscor com esperits endimoniats els vuit bandolers, que es planten davant la comitiva amb els fusells apuntant els mercaders i els redueixen sense donar-los temps a desenfundar llurs pròpies armes. L'Alí U Ami, pensant en les enormes pèrdues que allò significarà pel negoci, és l'únic que tracta d'oposar una certa resistència, però l'Alí U Amuri se li abalança al damunt, el colpeja i li posa la daga al coll, fent-li brollar un rajolí de sang. Tot ha estat molt ràpid, sense que les víctimes tinguessin temps de reaccionar.

Un cop desarmats, els dotze traginers d'Igilmimen són forçats a despullar-se i ajaure's de boca terrosa; un parell de bandits els continuen apuntant una bona estona amb els fusells perquè no es moguin, mentre els altres condueixen la llarga filera de mules camí de Ferkla, seguint el mateix itinerari de l'anada a través del desert. Quan les bèsties ja són un bon tros lluny, els dos darrers joves també comencen a caminar, bo i mirant enrere de tant en tant.

Els mercaders es poden considerar molt afortunats amb la vida estàlvia. De fet, alguns dels agressors proposaven tallar-los el coll a tots plegats per evitar que parlessin, però l'Alí U Tarmun s'hi ha oposat. "Al cap i a la fi, ha dit, estem en el nostre dret d'espoliar-los perquè viatgen per territoris dels Ait Mergad sense cap guardaespalles de la tribu". En aquell moment l'Alí U Ami ha volgut protestar, assegurant que es trobava sota la protecció permanent dels Ait Amar U Mansur mitjançant una *debiha*, però ningú no se l'ha escoltat i finalment ha hagut de callar.

Dos dies més tard, quan l'Alí U Tarmun torna satisfet del mercat d'Asrir on ha venut la seva part del botí per cent trenta rals que li permetran cobrir les despeses de la llar

durant un any sencer, descobreix els caps de família d'El Khorbat reunits en assemblea extraordinària.

- El que ha succeït és molt greu –acusa l'Addí U Jakm-. Un comerciant d'Igilmimen que es trobava sota la nostra protecció ha estat atacat i espoliat per membres dels Ait Mohamed i dels Ait Kerat Ighsan. El nostre prestigi com a protectors ha quedat així trepitjat i escarnit.
- Que potser et refereixes a l'Alí U Ami? –pregunta en Tarmun, amb sorna-.
- Saps perfectament que em refereixo a l'Alí U Ami –respon l'Addí U Jakm de mala manera-, puix que el teu fill ha estat un dels facinerosos que l'han assaltat.
- Amb tot el dret del món –manifesta en Tarmun sense acovardir-se en absolut-. L'Alí U Ami no duia ni un sol Ait Mergad d'escolta per travessar els nostres territoris.
- Però és un protegit dels Ait Amar U Mansur mitjançant una *debiha*! És com si ens haguéssiu atacat directament a nosaltres!
- Si vertaderament es trobava sota la vostra protecció, li havíeu d'haver donat un dels vostres fills perquè l'acompanyés. Altrament, qui podia saber-ho que tenia una *debiha* amb els Ait Amar U Mansur?
- Ell mateix els ho va advertir quan l'agrediren, però no se'l varen voler escoltar.
- Era força probable que mentís –considera en Gasi-. La seva actitud, viatjant d'incògnita, el feia més que sospitós.
- En qualsevol cas, ara que ja sabeu quina era la nostra relació, esteu obligats a tornar-li totes les mercaderies que li va prendre, les mules, l'armament i els objectes personals.
- Massa tard! –exclama en Tarmun-. Ja ens ho hem polit quasi tot.
- Aleshores li heu de donar dos mil rals per compensar les pèrdues i, a més a més, l'heu d'indemnitzar per les ferides rebudes: el preu de la sang!
- Dos mil rals? Que potser t'has tornat boig?
- Per Déu Totpoderós que li pagareu els dos mil rals i el preu de la sang, si no voleu considerar-vos els nostres enemics! Ens hi juguem l'honor, la reputació dels Ait Amar U Mansur!

- Aneu-se'n a fer punyetes! –crida el cap dels Ait Mohamed-. Que el diable se us emporti, vosaltres i el vostre honor!

Aquestes paraules punyents i sobtades provoquen un gran enrenou. Els trenta-vuit caps de família Ait Amar U Mansur es posen dempeus i desenfunden les gúemies que sempre duen al cinyell, en una actitud amenaçant, mentre repeteixen una vegada i una altra:

- Pagareu! El nostre prestigi es troba en joc! Us penedireu de la vostra arrogància! Us obligarem a indemnitzar l'Alí U Ami, de bon grat o per força! Li demanareu perdó agenollats als seus peus!

També els catorze representants dels Ait Kerat Ighsan i els quinze caps de família Ait Mohamed s'han alçat i empunyen llurs dagues, disposats a defensar hisenda i honor. L'aldarull és gegantí. Per un moment, sembla que l'assemblea es clourà amb una matança, un bany de sang en el que s'ofeguin les tensions i els recels acumulats al llarg dels darrers anys pels uns i pels altres. De les cases comencen a sortir, armats amb fusells, els joves que no han pres part a la reunió i que volen recolzar cada un el seu clan. També l'Alí U Tarmun ha marxat corrent cap al carreró dels Ait U Lghom a la recerca d'armes.

De sobte, quan la carnisseria ja semblava inevitable, s'escolta la veu de l'*amgar*, que s'ha posat en mig d'ambdós bàndols i, amb decisió, els ordena tornar cada u a la seva llar.

- Que no ho sabeu, potser, que l'interior de l'alcàsser és territori sagrat, on està prohibit l'ús de la violència? Fins aquest punt heu oblidat les nostres tradicions ancestrals i el nostre dret costumari, fills de Mergad?

Per sort l'*amgar* d'aquest any és un membre dels Ait Iub, no pertany a cap de les dues faccions enfrontades i tothom el respecta. Els seus agnats i els Irbiben, que són majoria a l'alcàsser, li ofereixen l'ajut que necessita per a posar pau, formant una barrera humana entre els dos grups bel·ligerants.

De mica en mica, els homes van obeint l'autoritat suprema i es van retirant a poc a poc pels diferents carrerons, tot i que les amenaces i els insults encara duren una bona estona. L'*amgar*, aleshores, respira alleugerit, encara que manté la cara de preocupació. La unitat del poble s'ha trencat i amb ella el poc que quedava de la unitat de la tribu.

El següent dijous, quan l'Alí U Tarmun i els seus companys es dirigeixen altre cop al mercat d'Asrir per comprar-hi unes ovelles que completin l'economia familiar, són atacats per una vintena de joves Ait Amar U Mansur que els disparen per tots cantons des de darrera de les tanques de tàpia d'aproximadament un metre d'alçada que limiten els horts a banda i banda del camí. Veient que no tenen escapatòria, els Ait Kerat Ighsan opten per llançar-se decidits amb les gumies a la mà cap a un dels indrets d'on venen els trets de fusell, saltar la tanca i lluitar cos a cos amb els atacants que s'hi troben. Deu minuts més tard, el camp de blat és ple de cossos agonitzants i de nois ferits dels dos bàndols, mentre d'altres, com l'Alí, van retirant-se a reculons sense deixar de disparar, cada vegada de més lluny, contra els respectius contrincants.

A partir d'aquest moment, la vida esdevé un infern pels habitants d'El Khorbat. El màxim que pot aconseguir l'*amgar* és que respectin la prohibició de la violència a l'interior de les muralles i a l'esplanada que s'obre davant l'entrada de l'alcàsser, fins al "caid de les palmeres". Més enllà, des que s'allunyen cinc minuts de la porta, els Ait Mohamed i els Ait Kerat Ighsan s'exposen a rebre un tret dels Ait Amar U Mansur i viceversa, incloses les famílies que no varen prendre part al robatori de l'Alí U Ami, car la solidaritat de clan els obliga a fer costat a llurs agnats, tinguin o no tinguin raó, i a patir com ells les conseqüències de llurs actes.

D'aquesta norma no se n'escapa ningú, ni les dones, ni els vells que ja no tenen força per a empuñar un fusell, ni els adolescents que encara no han après a fer-lo servir. Per això, la vida diària pràcticament queda interrompuda. Les noies dels tres grups en guerra ja no surten a rentar la roba al riu ni a collir alfals per a les vaques, si no és acompanyades de set o vuit xicots ben armats que les defensin, i els nens que estudiaven a la Zauïa, com l'Assú, deixen d'assistir a les classes per por d'ésser assassinats o segrestats pel camí.

Cada un dels contendents es dedica a devastar els camps de conreu del contrari, cremant palmeres, destrossant sèquies de regadiu i arrencant el blat de moro que tot just començava a brotar. Per si no n'hi havia prou amb sis anys de sequera i una plaga de llagostes, la guerra entre clans acaba de malmetre definitivament l'agricultura local. Quan es troben per dintre l'alcàsser, els membres dels grups en conflicte no s'agredeixen perquè saben que cal respectar la llei costumària, però s'observen amb una desconfiança manifesta i sovint balbucegen paraules malsonants l'un envers

l'altre. Ja ningú no recorda les festes que havien celebrat plegats ni les tasques comunals que havien compartit. Els companys de fa pocs dies han esdevingut enemics mortals i el fet més greu és que la seva animadversió es va estenent com una taca d'oli pels altres alcàssers de Ferkla i fins i tot per les regions més allunyades, com el Gran Atlas i la vall del Gheris, car l'esperit de clan és més fort que qualsevol altre sentiment. D'ara en endavant, allí on es trobin un membre dels Ait Amar U Mansur i un fill dels Ait Kerat Ighsan o dels Ait Mohamed hi haurà enrenou i, suposant que no arribi a córrer la sang, com a mínim s'intercanviaran insults i paraules gruixudes. Molt sovint s'aprofitarà qualsevol excusa per provocar aldarulls i la més insignificant espurna encendrà la foguera de la violència. Un desacord en la repartició de les hores de regadiu o el furt d'una simple cabreta comès per un infant ocasionaran desenes de víctimes.

L'Alí U Amuri ja no es trobava a El Khorbat en el moment d'esclatar la guerra entre clans; neguitós com estava per apaivagar la gana de la família, havia venut ràpidament al mercat d'Asrir la seva part del botí, havia comprat dos sacs de gra i havia tornat al campament de la muntanya. D'ençà d'aleshores roman a la *khaima* i reflexiona sobre els esdeveniments que ha provocat la seva escomesa. No se'n sent responsable, perquè considera que ells tenien tot el dret del món a saquejar una caravana que viatjava sense protector Ait Mergad, però li sap greu que s'hagin deteriorat d'aquesta manera les relacions amb els antics companys de fatigues. Amb alguns joves Ait Amar U Mansur havien lluitat plegats contra els francesos a l'Atlas Mitjà i s'havien ajudat mútuament com germans.

A més a més, li sembla una vertadera llàstima que no pugui celebrar el casament amb l'Aixa i endur-se-la d'una vegada al campament, ara que per fi disposa dels diners necessaris tant per a pagar el dot com per a sufragar les despeses de la cerimònia i no té previst tornar al front mentre la situació general no s'aclareixi una mica. Però tal com estan les coses, amb els veïns d'El Khorbat matant-se els uns els altres, no és pas qüestió de posar-se a ballar *ahaidús* a la plaça pública. Una temeritat semblant podria acabar en tragèdia.

Per molt greu que li sàpiga, l'Aixa ho ha de comprendre, pensa l'Alí U Amuri. S'ho ha de prendre amb paciència i esperar un any més. Ja en deu tenir vint o vint-i-un, que comencen a ser massa per a continuar soltera. De fet, per fidelitat a llur compromís,

ella ha rebutjat una dotzena de pretendents que havien demanat la seva mà amb força insistència. En una noia tan bonica i airosa, aquest gest constitueix una prova d'amor que ell li agraeix amb sinceritat, encara que el seu llenguatge de rústec guerrer no li permeti expressar-ho.

Però no tothom deplora tant els darrers esdeveniments. Pels Irbiben, el present conflicte entre clans representa la millor ocasió de recuperar llur antiga preeminència al si de la tribu. Com més es debilitin els possibles opositors, més hi guanyaran ells. Per tant, no dubten en afegir llenya al foc de la discòrdia. Si convé, estan disposats a recolzar el bàndol més feble, integrat pels Ait Kerat Ighsan i els Ait Mohamed, per tal de perjudicar els poderosos Ait Amar U Mansur i evitar que consolidin llur domini de l'escena política local, domini que s'ha anat perfilant d'ençà de la seva entesa amb Sidi Alí Ben Larbi.

Aquest darrer s'ha ensumat el perill des del primer moment i fa tot el que pot per apaivagar els ànims. En el seu paper de santó musulmà, que té per missió el manteniment de la pau i la recerca de solucions pactades als conflictes, crida un rere l'altre els notables dels tres clans implicats a la lluita per mirar de fer-los acceptar una avinença.

El xec sap que s'hi juga molt, perquè sense el suport del conjunt dels Ait Mergad li serà difícil fer front a l'investida d'en Ba Alí, que ja ha conquerit una bona part de l'oasi. Conscient d'aquest fet, arriba a oferir el pagament per part de la Zauia dels dos mil rals d'indemnització que reclama l'Alí U Ami, a condició que els dos bàndols oblidin l'afer i es reconciliïn per treballar plegats en la defensa de llur territori. Però els Ait Amar U Mansur, malgrat els lligams que tenen amb el sant home i llur voluntat d'ajudar-lo, rebutgen aquesta solució extrema per considerar que són els Ait Kerat Ighsan i els Ait Mohamed els qui han de pagar la compensació al mercader assaltat. "No és una qüestió de diners, afirmen, sinó d'honor. El nostre nom ha estat maculat i aquesta mena de taca sols la podem rentar amb sang".

Les que sí estan indignades pel caire que han pres els esdeveniments són la Fàtima i la Hasna. Des de fa uns quants anys, elles defensen d'una manera molt ferma els postulats de Sidi Alí Ben Larbi, per qui senten una gran admiració, i en diferents moments han sabut influir sobre llurs clans respectius en aquest sentit. Però avui, per

primer cop, els preocupen les relacions amistoses i àdhuc familiars que el cap de la Zauïa ha anat teixint amb els Ait Amar U Mansur, convertits ara en llurs enemics.

Per acabar-ho d'adobar, en Ba Alí ha decidit aprofitar el clima de violència que regna dins els diferents alcàssers per enviar-hi nous agents de propaganda, que ja no es dirigeixen a l'assemblea de caps de família sinó a un dels bàndols en conflicte, l'integrat pels Ait Mohamed i els Ait Kerat Ighsan. I aquests ara semblen més interessats que fa uns mesos en el seu discurs demagògic.

Els propagandistes, molt hàbils, presenten la Zauïa i el clan Ait Amar U Mansur com si fossin una sola cosa, una mateixa entitat, responsable de tots els mals que pateix la regió. Han pactat, diuen, amb els cristians; han venut l'oasi a El Glaiu perquè l'exploti com li convingui millor i ara, amb l'excusa del malaurat incident d'Igulumimen, volen delmar els altres clans per imposar-se com l'única potència de Ferkla i per defensar llurs interessos privats.

Per sort, afegeixen els enviats d'en Ba Alí, l'exèrcit de Mulai Mohamed n'lfruten ha vingut del Tafilalt amb la missió de foragitar els aliats dels francesos i de reconquerir la llibertat perduda. És per això, conclouen, que cal donar tot el suport necessari als insurrectes que ja han alliberat una bona part del palmerar i convindria mantenir una guerra a mort contra la Zauïa, que constitueix la força principal dels Ait Amar U Mansur.

La Fàtima i la Hasna veuen amb tristor com una bona part dels Ait Mohamed, dels Ait Kerat Ighsan i fins i tot dels Irbiben escolten aquestes idees amb un gran interès, les comenten i es pregunten com ho podrien fer per dur-les a la pràctica. Ni tan sols llurs respectius marits queden al marge d'aquesta tendència a canviar d'actitud envers la institució religiosa, passant del recolzament sincer a una franca hostilitat.

Certament, reconeixen en Tarmun i en Gasi, fins fa pocs dies ells han contribuït a enfortir la Zauïa amb el seu suport, però ara les coses han canviat. Per una banda, Sidi Alí Ben Larbi ha anat establint uns lligams cada vegada més forts amb els Ait Amar U Mansur i, per l'altra, aquests darrers han esdevingut llurs enemics arran del malaurat afer d'Igulumimen. A tot això cal afegir-hi el fet que el xeic va signar la submissió al Soldà, col·locant l'oasi a mercè dels francesos, la qual cosa constitueix per si sola un motiu –o una excusa, si es vol– per a declarar-li la guerra.

A l'interior de l'alcassaba de Rissani, on s'ha establert d'ençà que va conquerir el Tafilalt, Mulai Mohamed n'Ifruten reflexiona dia rere dia sobre el curs dels esdeveniments. En aparença, no té cap motiu de preocupació: gràcies al geni militar del seu lloctinent Belkàcem Ngadi, mantenen a ratlla els francesos i, de mica en mica, van conquerint nous territoris. Aquest Ba Alí de Tasarín ha donat un bon resultat, no pot negar-ho. En pocs mesos ha ocupat la major part de Ferkla, travant-hi uns lligams força estrets a través de diversos matrimonis, i ara està decidit a emprendre una expedició sobre la vall del Todra per foragitar-ne els representants d'El Glaui, amb l'ajut dels Ait Atà del curs baix. Si encara no ho ha fet és perquè abans de marxar vol deixar resolt un petit problema amb la Zauïa de Sidi Alí Ben Larbi, que no acaba de claudicar.

Per una altra banda, en Belkàcem li està organitzant una expansió dels seus dominis cap al sud-oest, amb la vall del Drâa com objectiu final. Per aconseguir-ho, el seu lloctinent ha establert contactes amb diversos personatges influents, els ha encisat amb ofertes temptadores i n'ha obtingut una fidelitat a prova de bomba, collant-los amb compromisos i amb vincles de sang. Així garanteix l'èxit de les operacions destinades a col·locar sota el seu comandament un territori cada vegada més bast.

El que té inquiet a Mulai Mohamed n'Ifruten, però, és el fet que tot això ho ha dut a terme en Belkàcem Ngadi d'una manera molt personal i que la lleialtat de tots aquests cabdills locals passa sempre a través d'ell, que és qui els ha sabut captivar. Si un dia, Déu no ho permeti, se li girés d'esquena... quins recursos li quedarien al cap suprem del Tafilalt per a fer-li front? Podria enviar-lo de tornada pel mateix camí per on va arribar?

Mulai Mohamed n'Ifruten es fa el ferm propòsit d'actuar amb més prudència d'ara en endavant; de tractar directament, sempre que pugui, amb els *amgars* de les tribus i amb els diferents capitostos al seu servei. Però ha de fer-ho amb força tacte, per no ofendre el lloctinent ni posar-lo en guàrdia pel seu canvi d'actitud. Encara que li sembli un home de confiança, mai no se'n pot estar del tot segur.

En Belkàcem segueix emprant molt sovint aquell plural de falsa modèstia que tant desagrada al seu superior: "el nostre exèrcit manté la moral ben alta", "els Ait Mergad ens respecten tant o més que els Ait Atà", "hem de prendre una decisió sobre aquest afer..." I quan fa servir el singular encara és pitjor, perquè aleshores ho fa en primera

persona! En lloc de dir “Ferkla ja és teva” o “has aconseguit una gran victòria” diu “Ferkla ja és meva” i “he aconseguit una gran victòria”. Cal suposar que la frase completa fóra “he aconseguit una gran victòria per a tu”, però les tres darreres paraules queden el·líptiques i això disgusta profundament Mulai Mohamed n’lfruten, sobretot perquè sap que és cert, que la victòria s’ha assolit en realitat gràcies a la visió estratègica del seu subordinat.

A principis d’agost, l’Alí U Carrú de Tadighust es presenta altre cop a El Khorbat decidit a convèncer el caid Hamed perquè actuï d’una santa vegada contra la Zauïa. L’acompanyen una dotzena de xicots de la muntanya, quasi tots Irbiben, tret d’en Sekú U El Ho que pertany al clan dels Ait Kerat Igshan i més concretament al llinatge dels Ait Amar Guahí, el mateix d’en Tarmun.

El caid Hamed els rep amb l’afabilitat de sempre i amb una simpatia més gran que altres vegades per les idees que vénen a exposar-li. No és que hagi canviat de parer, ell segueix convençut que tard o d’hora el protectorat s’ha d’imposar i que en Ba Alí, com el propi Mulai Mohamed n’lfruten, són simples “riuades d’estiu” que fan molt enrenou però passen de llarg. No obstant, veu amb preocupació el protagonisme que Sidi Alí Ben Larbi ha anat adquirint i els seus vincles cada dia més estrets amb els Ait Amar U Mansur, que són per natura els rivals dels Irbiben. Potser sí que ha arribat el moment d’actuar, pensa, aprofitant que ara els Ait Kerat Igshan i els Ait Mohamed es posaran de part seva per tal de perjudicar llurs actuals enemics.

- La traïció de Sidi Alí Ben Larbi és flagrant –proclama l’Alí U Carrú, visiblement influït per la propaganda dels insurrectes del Tafilalt-. Ha venut l’oasi als infidels! No és digne ni de la nostra estima ni de la nostra pietat. Ell i tots els qui li van a la banda es mereixen la mort!
- Tens raó –el talla el caid Hamed-, però has de saber que la Zauïa es troba molt ben protegida i que compta amb armament modern facilitat per El Glai. No fóra senzill atacar-la de front. Més val anar-la afeblint de mica en mica fins que arribi el moment de donar-li el cop de gràcia.
- Si disposa de tot aquest armament és per culpa teva. Nosaltres ja volíem eliminar-la fa cinc anys, quan tot just començava a enfortir-se, però tu no ens vas donar el vist-i-plau. Com més esperem, pitjor.

- No us parlo d'esperar, sinó de socavar gradualment el seu prestigi, que ara mateix es troba ja força minvat des que Sidi Alí Ben Larbi va signar el tractat de col·laboració amb El Glai.
- Doncs a mi se m'acut una manera molt ràpida de socavar-la i sols necessito el teu acord perquè els Irbiben de Ferkla col·laborin amb mi a la tasca. Jo m'encarrego de tot; només em cal una paraula teva.
- Bé, si ho veus tan senzill, endavant –accepta per fi el caid Hamed, amb certa recança-. Demà reuniré els caps de família de tot el clan i els aconsellaré que et segueixin. Espero que no em decebràs.

El rumor corre com una reguera de pólvora i arriba ràpidament a la Zauïa: la major part dels Ait Mergad s'han deixat convèncer per la propaganda d'en Ba Alí, s'han posat contra la institució i volen assaltar-la per acabar amb la seva influència d'una manera força expeditiva.

En assabentar-se de la que es prepara, Sidi Alí Ben Larbi envia emissaris al caid Mohamed d'Asrir i als Ait Amar U Mansur dels diferents alcàssers per demanar-los ajut. El primer es presenta amb un petit grup de voluntaris *imasighen* bo i excusant-se de no haver pogut reunir més gent, car mig poble rebutja la seva autoritat i ha pres el partit dels insurrectes del Tafilalt. En realitat, és cosa ben sabuda que els habitants d'Asrir, de tradició sedentària i agrícola, no tenen cap desig de batre's contra els ferotges Ait Mergad.

En canvi, els Ait Amar U Mansur vénen per centenars d'El Khorbat, de Sat, d'Ait Àssem, de Gardemit i d'altres pobles del voltant de Ferkla. Tots plegats es tanquen amb llurs famílies a la Zauïa, disposats a resistir qualsevol atac exterior. La muralla és prou espessa i d'armes no en manquen: El Glai ha estat ben generós en aquest sentit.

A partir d'aquest moment, l'Alí U Carrú i en Sekú U El Ho dirigeixen les operacions destinades a destruir la fortalesa. El primer mana sobre els Irbiben i el segon sobre els altres clans minoritaris que s'han afegit a l'operació. Però el caire de la campanya militar no pot ser més estrany. En lloc de gumies, fusells i espingardes, els dos líders han demanat als voluntaris que portessin pales i aixades i els han posat a cavar un profund canal que perllonga la sèquia de regadiu d'El Khorbat en direcció al nord-est. Sols una minoria dels homes van armats i patrullen per torns a banda i banda de l'obra hidràulica, per evitar que els Ait Amar U Mansur vinguin a destorbar-los; una precaució

inútil, en realitat, atès que la major part d'aquests darrers han deixat el poble i romanen tancats a la Zauïa.

Durant un parell de setmanes, els guerrers esdevinguts manobres treballen sense repòs, uns al matí, uns altres a la tarda, repartits al llarg del camí que uneix El Khorbat a la institució mística, fins que el canal ateny unes proporcions respectables. El darrer tram és el més difícil de dur a terme perquè els defensors disparden des de dalt de la muralla contra els abnegats obrers. Per protegir-se, realitzen de nit aquesta última part, mentre una vintena de bons tiradors obren foc contra el caire superior del mur cada vegada que hi apareix alguna silueta. L'Alí U Tarmun és un d'aquests tiradors d'élite. S'ha prestat voluntari, sense voler escoltar les protestes de la Fàtima, que considera l'assalt de la Zauïa com un crim espantós.

Al punt on té origen la sèquia d'El Khorbat, el llit del riu ha estat obstruït amb una gran quantitat de pedres portades a les alforges dels rucs, de manera que l'aigua s'hagi de desviar forçosament pel canal, tret d'un petit rajolí que s'obre pas entre les roques. L'Alí U Carrú es mostra molt orgullós de la seva obra d'enginyeria militar.

A finals d'agost, una vesprada esclata la tempesta, com és normal en aquesta època de l'any. Plou a bots i barrals durant un parell d'hores i després baixa la riuada, cosa també molt normal: tota l'aigua que regalima del vessant sud del Gran Atlas es concentra en aquesta mena d'embut que són les gorges del Todra i d'allí ve llançada a pressió sobre l'oasi de Ferkla.

Tal com estava previst, la impetuosa llengua líquida xoca contra la barrera de rocs que embussen el llit del riu i es desvia per la sèquia, omplint-la a vessar. Pocs minuts més tard, l'aiguat és a la porta de la Zauïa. Preveient que la inundarà en poca estona, els homes de l'Alí U Carrú i d'en Sekú U El Ho s'han emboscat al voltant de la muralla disposats a rematar els possibles supervivents que fugin esparverats de la catàstrofe.

No obstant, malgrat que la riuada ha penetrat de ple a la fortificació, esbotzant la gran porta de palmera, ningú no intenta salvar-se saltant per dalt del mur. Els assetjants no poden arribar a entendre que a l'interior hi regni la calma, fins que descobreixen un potent raig d'aigua que surt per l'altre cantó i va a parar al riu. Què significa això? Senzillament, que Sidi Alí Ben Larbi ha previst amb temps l'estratagema i ha fet excavar a l'interior una prolongació del canal, amb una sortida a fora, dissimulada fins avui amb una lleugera capa de terra premsada.

La Zauïa no s'ha inundat i no s'ha ofegat ningú. L'aiguada ha causat danys importants als dos punts del mur per on ha entrat i sortit, però tot just ha començat a baixar el nivell els homes tancats a l'interior ja estan refent la gran porta i obturant amb pedres l'altre cantó. Ara fóra el moment d'atacar-los, introduint-se al recinte per aquests dos punts febles, si no fos perquè, no havent previst una situació semblant, no hi ha res organitzat i perquè als assetjants, amb aquest ruixat que els ha caigut al damunt, se'ls ha mullat la pólvora.

“Més val deixar-ho fins a la propera riuada” pensa l'Alí U Carrú mentre comprova trist i pensatiu el fracàs de la seva estratègia. Però aquest estiu no hi haurà cap més riuada. La *baraka* de Sidi Alí Ben Larbi, diu la gent, ha aturat les pluges torrencials, que altres anys duraven vuit o deu dies consecutius. Davant la perspectiva d'enfrontar-se a quelcom de sobrenatural, una part dels atacants es desdiuen, tot i que la majoria està decidida a continuar lluitant.

L'Aid El Kebir, la gran diada, transcorre enguany en un ambient de tensió com no s'havia vist mai. Fins i tot a la mesquita, els pocs Ait Amar U Mansur que romanen a l'alcàsser ocupen un racó separat dels clans enemics per una barrera d'*ikabliin* i les paraules de Sidi Abdessalam en favor de la pau no semblen interessar a ningú.

Després cada família sacrifica el moltó a la porta de casa o al terrat i preparen les broquetes de vísceres al foc de llenya, però en aquest entorn angoixant el xai no té el mateix gust d'altres vegades, potser perquè era la germanor tradicional més que la carn en si la que solia donar sabor a l'àpat.

Finalment, l'endemà s'hauria d'haver convocat l'assemblea de caps de família per a escollir el nou *amgar* que prengué en mà els afers del poble durant el proper any. Però tal com estan les coses l'assemblea no es pot reunir per manca de quòrum i l'*amgar* actual es veu forçat a perllongar les seves funcions una temporada, fins que s'arreglin els conflictes.

A finals de setembre, l'Alí U Carrú i en Sekú U El Ho convoquen llurs respectius seguidors a agrupar-se al capvespre davant els diferents alcàssers. Durant els darrers dies han estat fabricant unes llargues escales amb troncs de pollancre, que han portat especialment d'Aghbalú n'Kerdús perquè a Ferkla no n'hi creixen. Amb elles, els dos dirigents es consideren capacitats per a assaltar la Zauïa aprofitant la foscor excepcional d'aquesta nit de lluna nova.

A El Khorbat, els Irbiben, els Ait Mohamed i els Ait Kerat Ighsan decideixen participar-hi en pes i cada cap de clan o de llinatge rep el comandament del seu respectiu grup a la batalla. En Tarmun, com a capitost dels Ait Amar Guahí, té l'obligació de conduir els seus homes a la victòria o a la mort, segons quin sigui el destí que el Cel els tingui reservat. La Fàtima, que no està d'acord amb aquesta guerra declarada contra Sidi Alí Ben Larbi, fa tot el que pot per evitar que son marit i els seus fills hi prenguin part.

- Que potser has oblidat ja tot el que ha fet aquest home per l'oasi? Que potser no us mereix cap respecte la seva santedat?
- No he oblidat res –respon en Tarmun- però la decisió d'atacar ha estat presa pel conjunt del clan i jo no em puc sostreure a l'obligació que tinc de conduir-los.
- Com a mínim podries recordar els favors que ens ha fet a nosaltres particularment. A qui vam recórrer, l'any passat, quan estàvem sense una trista *musuna* i sense res per a menjar? Diques-m'ho!
- Ja ho sé, dona, ja ho sé, si tot plegat és molt lamentable. Jo no he desitjat mai aquesta guerra. Però ens hi trobem immers i no ens en podem escapar. Si ara em negués a ocupar el meu lloc al combat, els nostres veïns dirien que tinc por.
- Que diguin el que vulguin! –crida la Fàtima fora de si-. Això que aneu a fer vosaltres no és una guerra, és un crim!
- Que diguin el que vulguin? Tu has perdut el seny! Que potser desitges el nostre deshonor, la nostra vergonya? T'agradaria que no poguéssim mirar mai més els nostres conciutadans a la cara?

Per molt que insisteix, la pobra dona sols aconsegueix retenir al seu costat l'Ixú, que ja té setze o disset anys i moltes ganes de prendre part a la primera escomesa. Per deferència a sa mare, s'esperarà fins a la propera ocasió, que no tardarà gaire a presentar-se. Tant en Tarmun com l'Alí es pengen els fusells a l'espatlla, omplen de bales el sarró i surten de casa sense ni tan sols acomiadar-se perquè no volen fer un numeret davant els altres guerrers que ja els esperen al carreró. La Fàtima recordarà sempre més aquella imatge de son marit baixant l'escala amb pas ferm, sense mirar enrere, caminant decidit cap al seu destí.

La Fátima

Capítol dinovè: octubre i novembre de 1919

A l'interior de la Zauïa tot són corredisses i pressures. Els Ait Amar U Mansur vinguts dels quatre cantons de l'oasi s'afanyen a distribuir-se per la muralla i a repartir-se els fusells de precisió que varen rebre d'El Glaiu ara fa mig any. Alguns d'ells encara no saben ben bé com funcionen, acostumats a llurs espingardes tradicionals. Ha arribat el moment de fer servir aquell arsenal que al principi semblava purament dissuasiu, armes destinades a mantenir la pau tot fent por als qui no estiguessin d'acord amb la línia política de la institució; però la por no ha estat prou forta i ara cal resoldre les desavinences a trets.

Plantat en mig del gran pati, Sidi Alí Ben Larbi dóna ordres amb seguretat als responsables de cada post i tracta d'alçar amb la seva presència la moral dels combatents, assegurant-los que la *baraka* divina de què gaudeix ell els garanteix la victòria contra els descreguts que han gosat enfrontar-se a la seva santa persona. Els homes li besen la mà abans de grimpar sobre la muralla per donar la benvinguda als atacants, que ja s'acosten. La remor de llurs veus es fa sentir entre les palmeres, per molt que la foscor de la nit no permeti veure'ls.

Mentre els seus marits empunyen els fusells per fer front a l'enemic, les dones Ait Amar U Mansur presents a la Zauïa no es queden pas amb els braços plegats. Elles els ajuden des de baix, proporcionant-los municions, transmetent ordres, notícies o qualsevol altra mena d'informació que els pugui ésser útil i preparant-se per assistir els ferits de seguida que n'hi hagi. Estan organitzades en diversos grups per famílies i per llocs de procedència i totes accepten la preeminència de la Khadija Beni Hia, molt més agosarada que el seu germà Addí U Jakm. Tot sovint la comparen amb la mítica Aixa Hammamuix pel seu caràcter decidit i lluitador. Ara que s'acosta el moment decisiu de l'enfrontament armat no calla ni un moment, animant els guerrers, ridiculitzant els enemics i assegurant que la victòria serà seva sense cap mena de dubte. Va d'un cantó a l'altre per comprovar que no manqui res, que cada u es trobi al seu lloc i que ningú no defalleixi.

Els Ait Amar U Mansur no defalleixen, de fet, però sí que es troben completament desconcertats quan els arriba de l'exterior una vertadera pluja de bales, llançades per quatre o cinc centenars d'ombres que ningú no sap d'on han sortit. Cada alcàsser està atacant per un cantó, d'una manera força ben coordinada per l'Alí U Carrú i per en

Sekú U El Ho. Els d'El Khorbat arriben per l'oest, els de Sat pel sud, els d'Ait Àssem pel nord, els de Gardemit per l'est. La nit és tan fosca que ningú no els veu, ningú no sap exactament on es troben, a quina distància, si van tots junts o bé s'han escampat per la plana. Així, a les palpentes, resulta molt difícil tirar contra ells i es malgasta una gran quantitat de munició: si l'encerto l'endevino! I si claven unes quantes torxes al capdamunt de la muralla, com algú ha suggerit, encara serà pitjor perquè il·luminaran de preferència les pròpies posicions, convertint els defensors de la Zauïa en un blanc perfecte.

En aquestes condicions, els malaurats Ait Amar U Mansur pràcticament deixen de disparar i es protegeixen darrere els merlets tot queixant-se de la manca de visibilitat, mentre les bales no paren de xiular al voltant d'ells i els atacants van acostant-se cada vegada més. Alguns han atès ja el peu de la muralla i estan començant a col·locar-hi les escales. Els més audaçs fins i tot volen enfilat-s'hi sense haver acabat de situar-les al seu lloc, impacients com estan per ser els primers en penetrar al recinte amb les gummies desenfundades i emprendre el carnatge, seguit pel saqueig de les riqueses que, s'imaginem, es guarden a l'interior. Un carnatge i un saqueig que per moments ja semblen inevitables fins i tot al xeic, malgrat saber-se portador de la *baraka*.

Creure-ho així, però, fóra no comptar amb la Khadija Beni Hia, que s'ha adonat del que cal fer i està enfilant-se al damunt de la muralla occidental amb una torxa encesa a la mà dreta, obrint el pas a dues noies joves que, sota les seves ordres, arrossegueu la gran catifa de la sala de recepció de Sidi Alí Ben Larbi. Aquest les ha vist passar pel seu davant amb el valuós objecte, però no ha gosat dir ni un mot perquè, com tothom, respecta les iniciatives de la coratjosa dama. Una tercera xicoteta segueix el grup amb una gerra d'oli al cap, bo i palpant amb els peus nus els graons irregulars per no perdre l'equilibri.

- On aneu, grillades? –els crida un home des de dalt-. Que potser voleu que us tallin el coll les primeres, quan entrin aquests bandits?
- El que volem és evitar que entrin –respon amb decisió la Khadija-. Obriu-nos el pas!

Arribant a dalt, sense fer cabal de les bales que segueixen xiulant pel damunt del seu cap, la dona arreplega la gerra d'oli amb una sola mà i la vessa tota sencera a la preciosa catifa que tantes jornades de feina havia costat a les noies d'Asrir. Tot seguit li

cala foc amb la torxa que duia a l'altra mà i, auxiliada pels guerrers que comencen a comprendre la seva jugada, la llença daltabaix del mur.

En un instant la situació ha canviat. La plana ha quedat il·luminada com si fos ple dia per aquest immens gresol i els atacants, ombres il·localitzables fins ara, han esdevingut un blanc d'allò més fàcil pels defensors, que els tiren al damunt amb els magnífics fusells de precisió fornits per El Glaui. Els qui havien començat a pujar per les escales de fusta de pollancre són els primers en morir, seguits pels qui les aguantaven des de baix, pels qui s'ho miraven bo i esperant el seu torn i pels qui cobrien l'assalt des d'una certa distància. La sang dels Ait Mergad corre a dolls, tenyint de roig el palmerar.

La Khadija no s'ha quedat embadalida per l'èxit de la seva pensada, sinó que ha baixat al pati, ha buscat altres catifes més petites i repeteix l'operació en diferents indrets, fins que tota l'esplanada que envolta la Zauïa queda esclarida com si hagués arribat l'alba abans d'hora. El carnatge té lloc tal com s'esperava, però les víctimes no són les previstes, sinó precisament els qui fa una estona es preparaven per actuar com a botxins.

L'Alí U Tarmun torna a casa de matinada, ferit en el braç esquerre, desmoralitzat, aclaparat per un sentiment de culpa i, al mateix temps, cec de ràbia contra els qui foren amics seus fins fa uns mesos i ara li han infligit aquesta derrota. No sap com presentar-se davant la seva mare, que fins al darrer moment va fer el possible per impedir la batalla. No sap què fer del seu honor maculat i trepitjat. No sap si ha d'estar content per haver salvat la pell o si preferiria haver-la deixada al peu d'aquell mur del que no paraven de sortir trets a un ritme vertiginós i haver-se estalviat així la vergonya de reconèixer el fracàs.

En Tarmun, son pare, es lliura de plantejar-se preguntes semblants. El seu cos és un dels centenars de cossos que han quedat estesos a l'esplanada, sota les palmeres. Com tants d'altres, ha pagat amb la vida l'afany per deixar ben alt el nom de la família.

De matinada, quan els pocs supervivents que quedaven entre els atacants han emprès ja la fuga, els defensors de la institució religiosa fan una sortida a l'exterior per apoderar-se de totes les armes, les municions i els objectes de valor que es troben al damunt dels cadàvers i també per cremar les escales de fusta de pollancre abandonades al peu de la muralla, no fos cas que llurs enemics les tornessin a fer servir. Després, en un gest humanitari, Sidi Alí Ben Larbi ordena cessar el foc perquè les

famílies puguin dur a terme sense risc el trasllat dels cossos als diferents cementiris. Cal evitar que els musulmans siguin devorats per les hienes, explica als més reticents dels seus col·laboradors.

D'aquesta manera, els dos fills grans d'en Tarmun van a recollir i enterrar la seva despulla sense gaire cerimònia, sense passar per la mesquita ni fer-li el rentat ritual, atès que se'l considera un màrtir de la guerra santa amb dret de lliure accés al Paradís. Per molt que hagi mort en un enfrontament contra la Zauïa, la seva gesta forma part de la llarga campanya de resistència en front als infidels.

Després de donar sepultura al cos de llur pare, l'Ixú i l'Alí van passant pels diferents grups d'homes reunits al fossar d'El Khorbat i s'intercanvien frases de condol, mentre les dones fan el mateix a l'interior de la població, casa par casa, car no hi ha ni una sola llar en la que no s'hagi de lamentar com a mínim un mort aquest malaurat jorn de tardor. Pels carrerons estrets de l'alcàsser no s'escolta res més que planys i gemecs.

La Fàtima, però, no ha deixat caure cap llàgrima. S'ha pres la desgràcia amb un estoïcisme admirable, fent el cor fort, i sols repeteix dues paraules a tothom qui se la vol escoltar: estava escrit. Déu sap que ella va fer tot el que es trobava a les seves mans per evitar aquesta batalla, però no va poder-hi res en absolut. Estava escrit que els Ait Amar Guahí atacarien la Zauïa i estava escrit que hi trobarien la mort. Què pot la simple voluntat d'una pobra dona com ella contra els designis del Destí?

En canvi, l'Aixa plora com una magdalena. Plora per son pare difunt, però també per tots els infortunis que li han anat caient al damunt al llarg d'aquests darrers anys i que culminen amb el desastre de la nit passada. La Itó a penes arriba a consolar-la amb paraules dolces. Ella, que somniava córrer en llibertat pels il·limitats espais de la muntanya, es troba ara empresonada a la seva pròpia llar, de la que quasi no gosa sortir per temor a l'amenaça dels Ait Amar U Mansur d'abatre qualsevol membre dels clans enemics que es trobi fora de la muralla.

Val a dir que la temença ja no sembla gaire justificada, des que la major part dels Ait Amar U Mansur s'han tancat a l'interior de la Zauïa per defensar-la; però en qualsevol cas la possibilitat d'eixir un moment al palmerar, bo i mirant cap a una banda i cap a l'altra per assegurar-se de que no hi ha cap franc tirador a la vista, no respon pas a la idea que s'havia fet l'Aixa de la llibertat. I, per acabar-ho d'adobar, a casa seva

l'ambient que es viu no resulta en absolut reconfortant: sols es parla de venjances i de la sang que ara cal vessar per a recuperar l'honor perdut.

L'Ixú està més desitjós que mai de prendre part a la propera batalla i sa mare ja no fa el més mínim esforç per mirar de retenir-lo, adduint que si el seu destí és trobar la mort en el transcurs d'una escomesa, ella no podrà impedir-ho. Per altra part, encara que segueix admirant Sidi Alí Ben Larbi pel seu coratge i per la seva intel·ligència, la Fàtima li retreu el fet d'haver-se lligat amb els Ait Amar U Mansur d'una manera massa estreta, massa partidista.

L'únic membre de la família que no demostra cap entusiasme pel conflicte i que fins i tot gosa fer algun comentari sarcàstic és l'Assú. Amb poc més de tretze anys, el xicot es permet jutjar i condemnar sense cap mena de vergonya l'actitud bèl·lica dels seus germans grans i dels Ait Mergad en general, tot i que es guardarà molt d'exposar públicament la seva opinió. Per a ell, són tots plegats uns busca-raons que traeixen a diari l'esperit de l'Alcorà i que es preocupen molt més de crear maldecaps als veïns que no pas de cercar solucions a llurs propis problemes. Ell ho veu molt clar tot això, però, com que no troba ningú que comparteixi el seu parer ni amb qui pugui parlar-ne, viu tancat a la seva petita bombolla ideològica, roman callat la major part del temps i ara, malauradament, ni tan sols li queda el consol de refugiar-se al món dels llibres perquè no pot accedir a la Zauïa on es troben desats els tresors que tan embadalit el tenien.

Tres dies més tard l'Alí U Tarmun és escollit cap dels Ait Amar Guahí d'El Khorbat en substitució de son pare, que al Cel siga. L'elecció s'ha dut a terme en una reunió de tots els caps de família d'aquest llinatge, que de fet no són gaire nombrosos, i entre els mèrits que han jugat a favor d'ell cal ressaltar la seva participació a la resistència contra els francesos a diferents indrets del país, així com el protagonisme que va adquirir en l'alliberament de les filles dels *ikabliin* segrestades per un grup de facinerosos.

També, sens dubte, s'ha tingut en compte la seva forta personalitat i el fet de ser fill de l'anterior cap. L'únic argument en contra d'ell era la seva edat, vint-i-cinc anys amb prou feines, però, en una època d'altercats continus com la que s'està vivint, l'ardor guerrer inherent a la joventut pot arribar a ésser fins i tot un avantatge.

La primera missió de l'Alí U Tarmun és organitzar la participació dels Ait Amar Guahí al setge de la Zauïa, car els seus opositors han decidit assetjar-la i esperar que els defensors tancats a dintre es vagin afeblint per manca d'aliments i de municions, abans de temptejar un segon assalt amb escales o bé amb un canó que en Ba Alí s'ha compromès a fornir-los arribat el cas.

El paper d'en Ba Alí en aquest conflicte resulta una mica desconcertant. Si per una banda foren els seus agents els qui encoratjaren la població local a lluitar contra el poder de la institució religiosa i el gran cabdill no amaga el seu interès en la neutralització d'aquest poder, que s'oposa al seu propi avanç, per l'altra ha deixat que fossin els clans rivals de la mateixa tribu els que s'esbatassin mútuament, sense intervenir-hi fins ara. D'aquesta manera s'ha estalviat un desgast considerable del seu propi exèrcit, evitant al mateix temps qualsevol suspicàcia per part dels Ait Mergad. Aquests nòmades blancs estan molt orgullosos de llur tradició guerrera i no els hauria agradat gaire que el capitost de color els hagués d'ajudar.

Ara, però, després de la darrera desfeta i veient les pèrdues que han patit, els clans enemics de la Zauïa es mostren cada vegada més interessats en la col·laboració d'en Ba Alí, sense la qual no veuen gens clara la victòria. Li han demanat armes modernes, aptes per a enfrontar-se contra les que posseeixen els partidaris de Sidi Alí Ben Larbi, així com el vell canó que va fer servir al començament de la campanya de Ferkla, i el cabdill sembla inclinat a concedir-los el que necessiten, de manera que ben aviat poden canviar les tornes.

L'Alí U Tarmun pren part amb una dotzena d'homes al setge de la Zauïa, que consisteix en un ampli cercle de guerrers plantats dia i nit, per torns, al voltant de la fortificació, mig amagats entre les palmeres i situats a una certa distància, de manera que no siguin un blanc fàcil per a les bales enemigues. Cada vegada que algú treu el cap imprudentment pel damunt de la muralla, sonen tres o quatre trets i l'agosarat defensor desapareix de seguida, sense que els tiradors puguin saber si l'han atès o bé s'ha amagat.

Des de dintre, també surten freqüents projectils per forats i espitlleres, encara que sols maten algun dels atacants molt de tant en tant, i aquest és l'objectiu del setge: fer gastar municions a l'enemic en accions d'escassa utilitat per a ell, de manera que no n'hi quedin quan arribi el moment del vertader assalt. Evidentment, la gran porta de

fusta roman tancada amb quatre forrellats i no s'obre sota cap concepte: ni per a treure els cadàvers, que són enterrats al pati de la Zauïa, ni per a introduir algun tipus de vitualla.

La recollida dels dàtils ha començat a l'oasi com cada any per aquesta època. Els *ikabliin* estan molt atrafegats enfilant-se dalt de les palmeres i tallant els carrassos de fruits que, sense ser quelcom de pantagruèlic, semblen prou respectables enguany. Els arbres que pertanyen als Ait Amar U Mansur, però, tot sovint són rapinyats pels membres dels altres clans, aprofitant la circumstància de que llurs propietaris no s'atreveixen a sortir del recinte emmurallat. El propi Alí U Tarmun ha xalat com un beneit arrambant amb els magnífics *mejhul* i amb els deliciosos *bufagús* de la família Beni Hia. Qui s'hauria pogut imaginar en vida del vell Alí Jakm que un jorn durien a terme una acció semblant?

Quan les municions comencen a mancar a la Zauïa, el xeic envia un colom missatger al *khalifa* d'El Glai a Tinerhir demanant-li ajut i, un cop ha rebut la resposta favorable, convoca en Mani. Es tracta d'un jove Ait Amar U Mansur de Sat que té el do de saber fer totes les veus, tant d'animals com humanes, amb qualsevol accent, qualsevol deix o qualsevol to. Sabent-ho, Sidi Alí Ben Larbi vol encomanar-li una missió molt especial, molt delicada i plena de risc però també molt necessària.

- Que podries imitar –li pregunta el xeic- la manera de parlar d'en Moha U Addú?
- Seria un plaer per a mi de fer-ho –respon en Mani, bo i escarnint l'entonació d'en Moha U Addú- si és que enyores la seva presència.
- No l'enyoro pas, ho saps molt bé, però em consta que avui ell no es troba entre els assetjants perquè ha anat a veure un parent d'Igilmimen que està malalt. El que et demano és que surtis de la Zauïa durant la nit a cavall d'una mula, ben embolicat amb un barnús, i et facis passar per en Moha U Addú per tal de poder travessar les línies enemigues.
- Això és ben senzill. Ho faré encantat de la vida si et pot servir per a alguna cosa. On vols que vagi?
- Un cop hagi travessat el cercle dels assetjants, avançaràs recte cap a l'oest fins al peu del Jebel Asdaf, on trobaràs un grup de genets enviats pel *khalifa* d'El Glai. Els donaràs aquesta carta i ells et lliuraran un carregament de municions,

que hauràs de portar fins aquí. És molt important per a nosaltres el fet de rebre aquest carregament si volem continuar resistint el bloqueig.

A la caiguda de la nit, abans que surti la lluna, la gran porta de la Zauïa s'entreobre un instant i en Mani surt en secret, al mateix temps que des de dalt de la muralla tiren uns quants trets a l'aire per evitar que s'escoltin les passes de la mula. Quan arriba on es troben els assetjants, el noi comença a cridar amb el deix d'en Moha U Addú:

- Per ben poc no em pelen, aquests fills del pecat! M'ha passat una bala fregant-me l'orella!
- Però... per què t'hi has acostat d'aquesta manera? –li pregunta en Gasi, que està de guàrdia-. Què hi buscaves davant la porta?
- M'ha semblat que s'hi movia quelcom i m'he apropat per veure si podia caçar algun d'aquests espies que els faciliten informació sobre els nostres moviments. Però quan hi he arribat ja no hi havia ningú. Vigileu bé. Jo me'n vaig a reposar una estona.

Dit això, en Mani cavalca dret cap al seu objectiu. Els homes d'El Glaui, que ja l'esperaven, li omplen les alforges de la mula i fins i tot el seu sarró personal amb les municions encarregades per Sidi Alí Ben Larbi. Després torna a la Zauïa, travessant les línies enemigues per un punt diferent, on hi ha un vigilant diferent que també el confon amb en Moha U Addú. A un senyal convingut, els defensors de la muralla obren foc en diversos punts per crear una confusió general que li permet arribar fins a la porta sense que ningú s'hi fixi.

Aquesta operació es repetirà cada setmana durant tot el mes d'octubre i anul·larà els efectes del setge, car les reserves alimentàries no manquen a l'interior del recinte. Racionant-les adequadament, poden durar tot l'hivern malgrat el nombre de persones que ara hi viuen. El xeic va preveure amb temps la possibilitat d'un bloqueig exterior i va fer omplir els magatzems fins al capdamunt amb sacs de gra importats del nord del Marroc, on la plaga de llagostes no havia fet cap mal perquè el Gran Atlas li havia barrat el pas. Quant a l'aigua, disposen d'un pou que forneix tota la que calgui.

Mentrestant, al Tafilalt, la nova estratègia de Mulai Mohamed n'ifruïen basada en els contactes directes amb els caps de tribus o de fraccions, sense passar pel garbell del seu lloctinent, ha creat una certa malfiança entre els dos homes i una tensió que va afectant de mica en mica tots els estrats de la població. Alguns *amgars*, no gaires, han

esdevingut partidaris incondicionals del cap suprem i no amaguen el recel que senten respecte a en Belkàcem Ngadi. Com a conseqüència, els notables que segueixen simpatitzant amb en Belkàcem han començat a mirar amb fredor Mulai Mohamed i els seus partidaris.

Dia rere dia, s'han anat formant dos bàndols al si de la resistència, que d'aquesta manera s'afebleix davant el gran enemic, els francesos. Els dos líders continuen mantenint una relació cordial –una mica hipòcrita- en llurs entrevistes quotidianes, però al mateix temps cada un d'ells mira de reforçar tant com pot les seves posicions i els seus contactes en vistes a un enfrontament que tard o d'hora sembla inevitable. Aquesta pugna ha durat tot l'estiu i s'està perllongant al llarg de la tardor. Si al principi era molt subtil, ara ja no constitueix un secret per a ningú. A cada alcàsser hi ha els homes de Mulai Mohamed, que són minoria, i els homes d'en Belkàcem, que constitueixen una àmplia majoria gràcies als lligams que ha sabut establir amb ells al llarg del darrer any.

Les coses han arribat tan lluny que ara mateix Mulai Mohamed n'ifruten preferiria treure's de sobre el seu adjunt, encara que perdés amb ell una de les peces claus en la lluita contra el protectorat. Però no s'atreveix a cessar-lo sense més ni més per por de la reacció dels seus partidaris, que són molt forts i ho esdevenen cada vegada més. Com a mínim, pensa el senyor del Tafilalt, cal evitar que segueixin creixent. Per això es fa el propòsit ferm de no acceptar cap més nomenament dels que el seu lloctinent li proposi, encara que aquest fet l'obligui a renunciar a noves conquestes.

Com si li hagués llegit el pensament, el dia 23 d'octubre en Belkàcem Ngadi es presenta a l'alcassaba de Rissani amb un pla molt detallat per a envair la vall del Drâa, que és la més important del Sud juntament amb la conca del Ziz on es troba situat el Tafilalt. L'èxit de l'operació sembla quasi garantit pel suport que li donen la major part dels Ait Atà d'aquella contrada –tot i que una minoria manté relacions amb El Glaiu des de fa un parell d'anys- i el profit que se'n trauria fóra colossal, tant a nivell estratègic, per a foragitar els francesos de tota la regió, com en el pla econòmic. Sols manca el vist-i-plau del capitost, però el capitost diu que no.

- T'haig de fer veure –insisteix en Belkàcem- els avantatges que tindria per a nosaltres el posseir la vall del Drâa. Són terres molt fèrtils, quasi tan fèrtils com les de Todra però vint o trenta vegades més extenses, i la seva població ens

forniria milers d'efectius pel nostre exèrcit. A més a més, barrant el pas a l'enemic en aquest punt...

- Ho sé molt bé, tot això –l'interromp Mulai Mohamed n'Ifruten-, però penso que no ha arribat encara el moment d'ocupar aquella conca, massa llunyana del Tafilalt.
- Al contrari, ara és el moment de fer-ho! Tinc tots els Ait Atà subjectes per un acord que han signat amb nosaltres i disposats a llançar-se immediatament a l'acció. Els hem de fer servir abans que es refredin.
- M'és ben igual que es refredin o s'escalfin. T'he dit que no és el moment i amb això n'hi ha prou. Anul·la aquesta operació.
- Com podria anul·lar-la? Què vols que els digui a tots aquests caps de fraccions Ait Atà amb els que ja m'he compromès?
- Digues-los que aquí l'amo sóc jo i que jo no t'he donat el meu vist-i-plau. Així sabran qui mana al Tafilalt!
- És absurd! –protesta en Belkàcem-. No se'n pot anar tot en orris per un caprici teu, per molt amo que siguis!

Ha pronunciat la paraula "amo" amb tal menyspreu que el seu superior esclata, deixant sortir tota la ràbia continguda durant els darrers mesos:

- Calla, nas de jueu! Quedes rellevat del teu càrrec ara mateix!

En Belkàcem obre la boca per contestar, cec de furor, però ni un sol mot no li surt de la gola. Mai, en tota la seva vida, no l'havien insultat d'aquesta manera. Si li hagués dit "fill del pecat" o "fill de gossa" potser no s'ho hauria pres tan malament perquè són frases fetes, que s'escolten sovint. Però "nas de jueu" és quelcom tan personal, tan directe i tan cert en realitat... No, ell no està fet per a suportar aquesta mena de greuge. Sense rumiar-s'ho dues vegades, ha empunyat el revòlver que sempre duu cenyit a la cintura, per sota de la gel·laba, l'ha apuntat sobre el seu superior i ha disparat. Mulai Mohamed n'Ifruten cau estès al bell mig del saló, difunt.

Els dos guàrdies personals del cabdill s'abalancen damunt l'agressor per desarmar-lo i detenir-lo, però al cap d'un moment ells mateixos cauen sota les batzegades d'un grup de servidors d'en Belkàcem que sempre l'acompanyen a totes bandes i que s'havien quedat esperant-lo a l'avantsala. Immediatament el proclamen senyor del Tafilalt, li

juren obediència i, sota les seves ordres, emprenen diverses accions destinades a consolidar el poder.

Abans mateix que la notícia del canvi d'amo s'hagi difós públicament, els partidaris incondicionals de Mulai Mohamed n'Ifruten a cada alcàsser han estat empresonats, masegats a cops o assassinats. La sang corre a dolls durant un parell de dies. Finalment, els homes de confiança d'en Belkàcem Ngadi ocupen tots els càrrecs civils i militars. Àdhuc els alfaquís que havien fet sermons dubtosos han estat substituïts per d'altres fora de qualsevol sospita. A l'alcassaba de Rissani, el nou senyor del Tafilalt s'asseu tranquil, convençut de tenir a les mans el poder absolut amb el que sempre havia somniat.

Un parell de setmanes més tard, Sidi Alí Ben Larbi convoca els notables Ait Amar U Mansur a una reunió d'urgència per demanar-los el seu parer sobre la carta que acaba de rebre d'en Ba Alí, realment desconcertant. La llegeix davant d'ells tota sencera, sense ometre'n ni un sol mot:

“En el nom de Déu, el Clement, el Misericordiós.

“Aquest és un missatge amistós de l'Alí U Thami, representant a Ferkla del senyor del Tafilalt Belkàcem Ngadi, a Sidi Alí Ben Larbi l'Huari, xeic de la Zauia Derkauia de Ferkla.

“Molt respectable xeic i germà meu,

“En el passat, malaurades circumstàncies em van dur a servir sota les ordres de l'usurpador Mulai Mohamed n'Ifruten, que s'oposava frontalment als drets de sa majestat el soldà sobre aquest territori. Com a conseqüència, tu i jo vàrem haver de lluitar en bàndols diferents, cosa que sempre he deplorat perquè admiro tant la teva extraordinària intel·ligència com el teu coratge.

“Gràcies a Déu, avui tot això ha passat a la història. L'usurpador és mort i enterrat. El Tafilalt es troba en mans d'en Belkàcem Ngadi, que ha tingut la benevolència de nomenar-me el seu lloctinent. Per una part, la meva posició és ara més ferma que abans. Per l'altra, l'actitud del meu nou senyor és molt diferent de la que mantenia el seu predecessor. Has de saber que en Belkàcem no amaga la seva bona disposició a sotmetre's al *makhzèn*, sempre i quan el Soldà li perdoni les faltes del passat i l'accepti al seu servei com a *khalifa* del Tafilalt. El que passa és que no ho pot proclamar públicament perquè la major part dels seus súbdits encara no estan

preparats per a assumir-ho. Caldrà convèncer-los de mica en mica, un cop sapiguem que les negociacions van per bon camí.

“A tu ens dirigim, oh xeic, per suplicar-te que ens ajudis a obtenir la clemència del soldà i el seu vist-i-plau per a esdevenir llurs servidors en el futur. No cal dir que t’ho agrairíem infinitament ni que et donaríem totes les proves degudes del nostre reconeixement.

“Per altra part, en la nova situació fóra possible arribar a un acord pacífic sobre l’administració de Ferkla, tal com tu mateix em vares oferir generosament en la teva darrera missiva, en la que em parlaves de col·laborar tu i jo sota l’ègida del protectorat.

“No t’amagaré el fet que els assetjants de la Zauïa m’han demanat armes per destruir-vos d’una vegada i que, si jo els les facilités, probablement ho farien. Però jo els vaig donant llargues, perquè preferiria resoldre aquest afer d’una manera amistosa. Ja s’ha vessat prou sang a l’oasi.

“Pensa-t’ho bé, Sidi Alí: units, tu i jo fórem invencibles. Els qui ara t’ataquen i assetgen la vostra santa institució s’haurien de sotmetre de bon grat o per força, atès que no poden continuar endavant sense el meu suport i molt menys encara enfrontar-se al meu exèrcit. Aleshores regnaria la pau a l’oasi, una pau organitzada sota les teves directrius i garantida per la meva puixança. Mantindríem una bona relació amb el senyor del Tafilalt, un cop sotmesos tots plegats al *makhzèn*, i contribuiríem a pacificar les altres valls del sud sense necessitar la intervenció dels cristians en els nostres afers.

“Tot això és possible, Sidi Alí, no són quimeres, i és a l’abast de la teva mà. Per a dur-ho a la pràctica, sols manquen el teu acord i la teva habilitat en convèncer el Soldà. Una persona sàvia i raonable com tu no pot deixar perdre una ocasió semblant.

“Que Déu t’il·lumini, et guardi de qualsevol mal i et condueixi pel millor camí”.

En concloure Sidi Alí Ben Larbi la lectura, esclaten els comentaris dels caps Ait Amar U Mansur, començant pel seu sogre Lahcèn:

- Fa pudor de cremat... Tants elogis, tantes promeses, el fet de pintar-ho tan bonic... Em fa mala espina!

- Sí, a mi també –reconeix el santó-. Per això us he convocat, perquè no ho veig clar. Però ara imagineu-vos que fos veritat, que en Ba Alí estigués disposat a col·laborar sincerament i en Belkàcem Ngadi volgués realment sotmetre's al soldà. En aquest cas, no fóra una bajanada i un pecat imperdonable deixar passar l'ocasió?
- Sí, fóra una llàstima –responen diverses veus a l'hora-. Una vertadera llàstima.
- Per una altra banda –afegeix l'Addí U Jakm-, si rebutgem la seva oferta, en Ba Alí es posarà de part dels qui ens assetgen, els facilitarà l'armament que li demanen i no tindrem gaires possibilitats de sortir-nos-en. Em consta que aquest maleït *imeluí* disposa d'un canó i de metralladores que varen requisar als francesos al Tafilalt.
- Això és cert, de manera que no podem fer orelles sordes a la proposta. Caldrà encetar un procés de negociacions, bo i mirant que es perllongui com més millor. Mentre tingui esperances d'arribar a un acord, no lliurarà l'armament pesat als assetjants.
- En un punt hem de reconèixer que té tota la raó: una aliança a tres bandes en la que prenguéssim part la Zauia, els Ait Amar U Mansur i en Ba Alí fóra invencible. Dominaríem Ferkla i totes les contrades dels voltants. Als Irbiben ja no els quedaria la més mínima esperança de tornar a controlar la tribu, com l'han controlada al llarg dels darrers vint-i-cinc anys. I els qui ara ens ataquen pagarien molt car l'atreviment.
- Sí, és una proposta força temptadora...
- Més que temptadora és irresistible! Us ho imagineu?
- Bé –protesta en Lahcèn-, però no ens podem posar a les seves mans així, per les bones. A mi aquest personatge no em dóna cap mena de confiança. M'ensumo la traïció a cada paràgraf de la seva missiva.
- Per començar –decideix el xeic- farem indagacions per veure si tot el que ens explica és veritat o no. Si és cert que al Tafilalt hi ha un amo nou i que la seva política és diferent de la que duia a terme l'impostor n'Ifruten, aleshores li demanarem garanties. I, si ens les dóna, ens posarem a redactar junts el text de l'acord que s'hauria de signar.

Durant el mes de novembre, l'intercanvi de missatges entre la Zauïa i el campament d'en Ba Alí va a bon ritme, davant els nassos dels assetjants, que ho veuen amb força preocupació però no gosen impedir-ho perquè ells mateixos depenen de l'ajut del gran guerrer negre per a obtenir la victòria. No es poden posar en contra d'ell ni ofendre'l de cap manera.

La inquietud, però, s'agreuja molt quan un matí veuen arribar en Ba Alí al damunt del seu cavall bai, seguit per tot l'exèrcit d'infants i de genets, més de cinc-cents homes ben armats, la major part foscos de pell com llur capitost. Sols han deixat al campament una vintena de soldats de guàrdia.

Amb la seva corpulència i el seu aire de superioritat, el cabdill *imeluí* es planta davant el grup de notables que s'avancen a rebre'l, els llança el salut de rigor i tot seguit comença a parlar-los amb veu autoritària, com si fossin un grapat de subordinats als qui tingués dret a donar ordres:

- Amics meus, escolteu-me bé. Les coses han canviat darrerament. Ja sabeu que al Tafilalt hi ha un amo nou, que vol emprendre una política de reconciliació. Per tant, no us puc fornir les armes que m'havíeu demanat per destruir la Zauïa. És més: el meu senyor i jo entenem que ja n'hi ha prou de picabaralles entre els Ait Mergad. Volem impulsar un enteniment entre tots els clans que reforci la tribu i us permeti col·laborar amb nosaltres a la conquesta d'altres regions. Ara mateix us necessitem per intervenir a la vall del Drâa, que és la més pròspera de tot el sud. Ja us podeu imaginar el botí que en traurem...
- Què vol dir això? –s'inquieta l'Alí U Carrú-. En què es tradueix a la pràctica?
- Haureu d'alçar el setge, permetre a la Zauïa de tirar endavant la seva obra pacificadora i reconciliar-vos amb els vostres germans Ait Amar U Mansur.

Aquestes paraules provoquen un llarg silenci, un silenci tens, punyent, difícil de trencar. Al final és l'Alí U Tarmun qui es decideix a fer-ho per dir:

- Però si varen ser ells, els Ait Amar U Mansur, els qui ens varen declarar la guerra en primer lloc!
- M'és ben igual el que us vagi passar i qui vagi encetar les hostilitats – l'interromp en Ba Alí-. El que ara compta és resoldre l'afer d'una manera amistosa. En aquesta pau no hi haurà ni vencedors ni vençuts. Cada un dels dos

bàndols perdonarà l'altre i jo, amb el meu exèrcit neutral, m'encarregaré de garantir que ningú no trenqui el pacte.

- I els francesos? –pregunta en to acusador en Sekú U El Ho-. Com quedarà l'acord signat pel xeic amb els francesos per a lliurar-los Ferkla?
- No els necessitem per a res, els cristians –respon en Ba Alí fugint d'estudi-. Jo tinc prou força per a imposar l'ordre i pacificar la regió sense que hi vingui cap estranger.
- Bé –reconeix el caid Hamed, conciliador-. La proposta no em sembla descabellada, no. Al cap i a la fi, tots desitgem la pau i la prosperitat pel nostre oasi. Caldrà discutir-la entre nosaltres...
- Amic meu –li clava el cabdill negre, bo i mirant-se'l amb un gest altiu que li glaça la sang-, el que us acabo de comunicar no és una proposta; és la decisió que hem pres el senyor del Tafilalt i jo mateix. Dividits com esteu per les vostres renyines internes i delmats per les desastroses batalles que heu lliurat entre vosaltres, no teniu la més mínima possibilitat d'oposar-me resistència. Espero que ho comprendreu i que no m'obligareu a demostrar-vos qui és a partir d'ara l'autoritat suprema de Ferkla!

Aquest gest d'en Ba Alí forçant el setge constitueix per a Sidi Alí Ben Larbi una prova molt clara de bona voluntat. Les portes de la Zauïa se li obren tan amples com són per a donar-li la benvinguda. És rebut com un salvador i com un amic de tota la vida. Els malentesos i els recels pertanyen al passat. Fins i tot en Lahcèn, que al principi s'havia oposat a la reconciliació, ara hi pren part amb el seu millor somriure. Si aquesta entesa pot dur algun benefici al clan, ell no voldria pas quedar-ne al marge.

Un text redactat en àrab clàssic per la pròpia mà del santó rep la signatura del cabdill negre, dels seus adjunts, dels caps Ait Amar U Mansur i del propi Sidi Alí Ben Larbi, amb tota la pompa protocol·lària que la situació requereix. En aquest document s'estableixen les bases per a reorganitzar la vida diària de Ferkla. El xeic, en qualitat de *naib* del soldà, serà el màxim responsable de l'administració local, s'encarregarà de percebre els impostos i també d'impartir la justícia. Mentrestant, en Ba Alí s'ocuparà amb el seu exèrcit de mantenir l'ordre interior i farà servir l'oasi de trampolí per a anar conquerint altres regions encara insubordinades.

Reconeixent Sidi Alí Ben Larbi com a màxim responsable de l'àrea –quan en realitat és ell qui té la força- en Ba Alí s'ha mostrat prou generós i ha donat proves de la seva bona voluntat. Per tant, ningú no s'atreveix a posar impediments a la darrera petició que fa.

- Ara que estem d'acord en tot –manifesta-, sols ens queda passar a formar una sola família per a consolidar definitivament amb lligams de sang la nostra voluntat de treballar plegats.
- Bé –respon Sidi Alí Ben Larbi-. Què proposes?
- Per a mi fóra un gran honor oferir-te alguna filla meva en matrimoni, però malauradament encara són totes massa petites. Caldrà esperar un parell o tres d'anys, que passaran com si res. Mentrestant, potser podríem fer-ho a la inversa.
- No t'imagines el greu que em sap –s'excusa el sant home-, però de les tres filles que tinc, dues ja estan casades i l'altra no passa de cinc anys.
- Aleshores, potser algun dels caps Ait Amar U Mansur té una xicota núbil i encara no compromesa...
- La meva Hadda –intervé l'Addí U Jakm, pensant en la influència que una muller pot exercir sobre el gran cabdill- comptarà uns disset anys i és vertaderament formosa, digna d'un home de la teva categoria.
- Doncs la meva Muina –l'interromp en Lahcèn, gelós de la importància que pot adquirir el seu parent d'El Khorbat a través d'aquest enllaç- ateny potser els vint anys però conserva la bellesa d'una nena de quinze. És la més petita de totes. Ja saps que la seva germana Rkia la vàrem casar no fa pas molt amb el nostre estimat xeic.
- Perfecte –respon en Ba Alí-. Des d'ara mateix us demano formalment la mà de les vostres dues filles.
- Només hi ha un petit impediment –es dol Sidi Alí Ben Larbi-. La xara sols permet prendre quatre esposes i em consta que tu has excedit ja aquest nombre, de manera que legalment no tens dret a contraure dos matrimonis més.
- Mira, si això tant et preocupa –fa el cabdill negre bo i esclatant a riure-, jo estic disposat a repudiar totes les meves mullers actuals per poder-me casar amb la Muina Lahcèn i amb la Hadda Addí. Però estic segur que un home pietós com tu

no pot desitjar que els faci aquesta mala passada a les dones que fins ara m'han donat fills i s'han ocupat honestament de la meva persona. Fóra una llàstima deixar-es abandonades i sense recursos en una època tan difícil com aquesta i ningú no es voldria casar amb elles en segones núpcies per por de la meva reacció de gelos, encara que jo estigués disposat a permetre-ho. Per altra banda, tingues en compte que tant l'Addí, com en Lahcèn, com jo mateix som berbers i que la tradició berber ens autoritza tots els enllaços que vulguem, amb la sola condició que hi hagi una xicota negra com a mínim per cada quatre blanques.

- Bé, si és així, no en parlem més –accepta el xeic-. Déu és misericordiós i sabrà tractar les nostres faltes amb indulgència.

Capítol vint: desembre de 1919 i gener de 1920

Malgrat haver signat els pactes de reconciliació com a representant dels Ait Amar Guahí, l'Alí U Tarmun sent una gran decepció pel caire que han pres els esdeveniments. No acaba d'acceptar que la mort de son pare hagi estat inútil, perquè al final no han pogut destruir la Zauïa tal com havien previst. I no sols això, sinó que els Ait Amar U Mansur, un cop de retorn als diferents alcàssers, acaparen tots els càrrecs importants amb el suport d'en Ba Alí, que interpreta d'una manera força especial allò d'una "pau sense vencedors ni vençuts".

És cert que ells han hagut de renunciar a la indemnització de dos mil rals pel mercader d'Igulmimen que desencadenà les hostilitats entre clans i que aquesta suma ha estat finalment abonada a la víctima per la Zauïa, tal com Sidi Alí Ben Larbi havia ofert en un principi. Però quina importància poden tenir els dos mil rals estalviats, quan la campanya ha costat als assetjats tres centenars de morts? I no parlem del valor de les municions gastades inútilment ni el de les palmeres cremades per l'enemic en el transcurs de la batalla...

Per descomptat, a l'Alí U Tarmun tampoc no li fa cap gràcia veure tots aquests *imeluan* de l'exèrcit d'en Ba Alí patrullant pel palmerar, tot i saber que són allí per a protegir la seva família de possibles actes de venjança tant com per a impedir-li a ell de dur a terme aquests mateixos actes contra els antics rivals amb qui ara s'ha reconciliat. Mai, d'ençà que els Ait Mergad ocupen l'oasi, no s'havia vist els negres empunyant les armes per controlar els blancs. I si alguna vegada s'havia insinuat semblant idea, els propis *imeluan* havien contestat que "les gaseles no planten cara als lleons". Què diria l'avi Bassú si ho pogués veure?

I el més denigrant de tot és aquest casori! Com ha estat capaç l'Addí U Jakm de donar la seva filla en matrimoni a un home de color, per molt cabdill militar que sigui? La jolieu Hadda, que duu a les venes la sang del gran caid Alí Jakm i de tots els Beni Hia de gloriosa memòria, casada amb un descendent de pagesos que no han fet mai altra cosa que llaurar la terra de sol a sol... Quin deshonor per als Ait Amar U Mansur i per a la tribu tota sencera!

Certament, l'enllaç ha estat molt criticat al si de la família Beni Hia i potser l'Addí s'ho hauria pensat dues vegades abans de dur-lo a terme, si no fos perquè ja havia donat la seva paraula i temia una reacció violenta d'en Ba Alí si tractava de retractar-se.

Asseguren que la seva germana Khadija el va sermonejar de valent quan va assabentar-se de les intencions que tenia: el va tatxar de covard i d'oportunista sense escrúpols, "capaç de lliurar la filla a un *hartani*". Ell va respondre que en Ba Alí no era un *hartani*, un parcer dels que llauren la terra d'altri, sinó un fill dels *imeluan* que posseeixen llurs propis camps de conreu, però això no va apaivagar en absolut el furor de la temible senyora, que va posar totes les dones de la casa i una bona part dels homes en contra del projecte.

Per acabar-ho d'adobar, la decisió del cabdill de casar-se primer amb la Muina Lahcèn i un parell de setmanes més tard amb la Hadda no ha agradat gens als Beni Hia, que de fet havien estat els primers en oferir la seva xicota. Però cal entendre la prioritat donada pel capitost a la Muina, que és cunyada de Sidi Alí Ben Larbi, amb qui realment li interessa establir un lligam de sang com més aviat millor.

A Sat, la cerimònia ha tingut lloc aquests dies amb una pompa fabulosa, una miqueta exagerada per a un alcàsser on encara hi ha tantes famílies de dol pels homes que varen perdre la vida al llarg del setge de la Zauïa. Tot i així l'assistència ha estat multitudinària i ha servit d'alguna manera per a confirmar la reconciliació entre els clans enfrontats fins fa poc.

La recança de l'Alí U Tarmun contrasta amb la joia que demostren la Itó i els seus dos fills per tornar-lo a tenir a prop, sa i estalvi, recuperat ja de la ferida del braç. La Rahma, que té quatre anys i mig, ha heretat el cos de gasela i la mirada d'anyell de sa mare, afegint-hi la facilitat de paraula de la tia Rabha. No calla ni un moment. L'Eskú, el petit, encara no parla i tot just ha començat a caminar aquest mes. Ambdós estan sans i forts. Per sort, diu la Fàtima, no han sortit com el seu oncle Assú.

L'Aixa també està prou reconfortada. Fa mesos que no ha vist el promès, però n'ha tingut notícies darrerament i mira el futur amb esperança. Ara que s'han apaivagat els conflictes locals i que la pau sembla garantida pels pactes, potser serà l'hora de formalitzar la relació i anar-se'n amb ell a la muntanya. Sols cal deixar passar una mica de temps en memòria del pare difunt, fins a l'estiu.

De moment, com a mínim, les dues cosines gaudeixen de la llibertat recuperada de sortir a passejar pel palmerar, a rentar la roba al riu o a visitar els altres pobles, encara que ho hagin de fer sota la vigilància d'uns militars negres com el carbó que patrullen per totes bandes armats fins a les dents. Un dia varen veure el seu capitost, que els

passava revista des de dalt d'un cavall bai. Els va semblar un monstre horripilant, amb aquella mirada que aterra tothom i amb aquell cos immens, fosquíssim.

- Pobra Hadda! –va exclamar l'Aixa-. No em voldria pas trobar a la seva pell.
- Gràcies a Déu –va respondre la Itó- la nostra influència a l'alcàsser és tan minsa que no li vindrà mai la dèria d'establir llaços familiars amb els Ait Amar Guahí.
- De totes maneres, el meu germà no ho acceptaria. Ell no és un covard ni un oportunista com l'Addí U Jakm.

Ara que s'han restablert les relacions entre clans, les dues xicotes van tot sovint a visitar les amigues d'abans i entre elles la Hadda. La troben fent els preparatius pel casament, no pas amb la il·lusió habitual en casos com aquest sinó més aviat amb recança. Cal obeir son pare, es plany la noia, que vol un enllaç amb totes les de la llei, com si el nuvi fos el més honorable dels Ait Mergad. Li fa teixir la capa tradicional de les dones de la tribu i li fa prendre potingues per engreixar-se, les mateixes que li varen donar a la Itó cinc anys enrere.

- Que tinguis molta sort –li desitja l'Aixa sense comentar-li el mal efecte que li ha causat el nuvi, per no fer-la espantar-.
- La necessitaré –contesta la Hadda resignada-. La necessitaré tota.

La boda té lloc la darrera setmana de desembre a la gran plaça d'El Khorbat, just davant la casa de la núvia. Els Beni Hia, que volen demostrar públicament el nou status de què gaudeixen i la seva satisfacció –real o fingida- per aquest enllaç matrimonial, hi aboquen el sac. No s'estan de res perquè la festa sigui lluïda. Les tres vaques que han sacrificat semblen fins i tot excessives, tenint en compte que una part dels veïns ha manifestat la intenció de no prendre part en aquest "lliurament d'una noia Ait Mergad a un *hartani*". Però l'Addí prefereix que sobri teca i no pas que en falti.

Al final, quan comença a sonar la melodia màgica de l'*aheidús*, ni un sol jove de l'alcàsser no és capaç de resistir-se a la seva força magnètica i surten tots a ballar, omplint la plaça de gom a gom. Els enormes plats de cuscús es buiden l'un darrere l'altre i les teteres fumejants no tenen temps de refredar-se que ja es veuen exhaurides. L'èxit no pot ser més complet i cal entendre'l en el seu context. Més enllà de l'enllaç entre una xicota blanca i un home negre, el que s'està celebrant avui és la reconciliació entre els clans Ait Mergad sota l'ègida d'un cabdill que, sense ser estimat per ningú, és respectat per tothom.

En el fons, la Hadda apareix davant els ulls dels veïns com una pobra víctima que, per salvaguardar l'enteniment i l'estabilitat social a l'oasi, ha estat oferta voluntàriament per la família Beni Hia. I aquest sacrifici la converteix en una heroïna digna d'admiració, d'estima, de lloança. Quan surt a la plaça embolicada de cap a peus amb els vels tradicionals que simbolitzen la seva puresa, és rebuda amb tal gatzara de crits joiosos, de càntics i de panderetes que l'escena ronda el deliri.

L'endemà, dalt del cavall que en Ba Alí ha enviat a l'alcàsser amb el seu visir, la Hadda és conduïda fins al mausoleu de Sidi Bu Guersif, acompanyada per tot el poble en pes. No hi manca ningú, ni grans ni petits, i la xerinola de veus que s'alcen a l'aire s'escolta fàcilment des de Sat o des de la Zauïa, on Sidi Alí Ben Larbi segueix els esdeveniments amb força interès. Després de donar tres voltes al mausoleu perquè li atorgui la *baraka* –la sort que tanta falta li fa, segons ha confessat ella mateixa–, la noia emprèn el camí que duu al campament del seu futur marit, situat al marge dret del riu Tanguerfa, que és la continuació de l'Ogror.

La gernació que l'ha seguida fins ara no es queda enrere, cantant i ballant fins a l'entrada mateixa del camp militar, on la visió dels nombrosos guàrdies ben armats els fa una certa basarda. I aleshores té lloc una mena de miracle: sortint de la tenda cobert amb el vestit de cerimònia, el nuvi dóna l'ordre de fer entrar al recinte tothom qui desitgi prendre part a l'acte i, en un tancar i obrir d'ulls, els habitants d'El Khorbat es troben agermanats amb els *imeluan* de Tasarín que tanta malfiança els havien produït fins ara.

Transcorre tota aquesta jornada en un ambient festiu impressionant i quan, ja ben entrada la nit, els darrers joves Ait Mergad abandonen el grup de tendes de campanya per tornar a les respectives llars, deixant la Hadda sola davant el seu destí, ho fan convençuts que l'enteniment entre ambdós col·lectius ha d'ésser franc i durable. Cap d'ells no sabia dir, però, si l'agermanament que s'ha produït d'una manera espontània ha estat fruit de l'atzar o bé l'havia preparat el gran cabdill amb tota la murrieria de què sol fer gala.

Dies enrere, Sidi Alí Ben Larbi va escriure a El Haj Thami El Glai, titular teòric de la representació del soldà al Tafilalt, una carta llarga i meditada sobre l'afer de la possible submissió d'en Belkàcem Ngadi. A començaments de gener li arriba la resposta i de seguida convoca en Ba Alí a la Zauïa per parlar-ne.

- El Glaui es mostra comprensiu –anuncia satisfet el xeic-. Estaria disposat a perdonar i oblidar la resistència oposada fins ara per en Belkàcem al *makhzèn*, tal com ha oblidat i perdonat les actituds bel·ligerants mantingudes per tants altres cabdills locals en el passat.
- I estaria disposat a deixar-lo en el càrrec? –pregunta el cabdill-.
- Per descomptat, el perdó i l’oblit signifiquen que en Belkàcem podria continuar essent senyor del Tafilalt, cobrant-hi els impostos, administrant l’oasi a la seva manera, impartint-hi justícia i llevant-ne soldats pel seu exèrcit. Sols hauria d’enviar el tribut anual al soldà i fóra responsable de la seva gestió davant El Glaui, que li concediria el títol de *khalifa*.
- Bé, i quines passes cal donar per obtenir aquest perdó i aquest oblit?
- És prou senzill. En Belkàcem hauria de presentar-se davant El Glaui, com vaig fer jo en el seu moment, acompanyat pels notables que li donen suport, i tots plegats haurien de prestar jurament solemne de lleialtat al soldà. La resta vindria de mica en mica. En el meu cas, vaig aprofitar l’estada d’El Haj Thami a Todra i la presència d’un general francès que va acabar de donar més oficialitat a la cerimònia. Però, com que per ara no es preveu cap més visita dels capitosts a la regió, n’hi hauria prou amb què anés a Teluet i fes acte de submissió davant Si Hamú El Glaui, que és el caid de les tribus del sud.
- No sé si això ho acceptarà en Belkàcem. Teluet és a sis o set jornades de marxa del Tafilalt. Anar, tornar i dur a terme la cerimònia significa un parell de setmanes. En la situació actual, una absència tan llarga de Rissani és perillosa, sobre tot si tenim en compte que una part dels Ait Atà no estan d’acord amb la nova política de reconciliació i podrien aprofitar que l’amo és fora per a muntar-li una revolta.
- Ho comprenc, ho comprenc i miraré de trobar-hi una solució que sigui convenient per a tothom –conclou Sidi Alí Ben Larbi-. No val pas la pena de prendre riscos excessius per una simple qüestió protocol·lària. Avui mateix escriuré a en Thami El Glaui per veure com ho podem resoldre.

Mentre espera la solució, de totes maneres, en Ba Alí no perd el temps. En la seva condició de cap dels Ait Amar Guahí, l’Alí U Tarmun rep l’ordre de presentar-se amb trenta guerrers d’aquest llinatge per incorporar-se a l’exèrcit que el capitost vol enviar

a la vall del Drâa per conquerir-la i situar-la sota el comandament d'en Belkàcem Ngadi. En altres tribus i en altres circumstàncies, aquest tipus d'encàrrec fóra força engorrós i el noi no sabia a qui triar perquè tothom procuraria posar excuses o escabullir-se, però entre els bel·licosos Ait Mergad i en la situació actual més aviat és al contrari: quasi es pot dir que hi ha bofetades per ser escollit, de manera que el seu germà Ixú, en Husa i l'Agró són els primers de la llista.

L'interès que demostren els quatre nois per aquesta operació és bàsicament econòmic, malgrat no tenir assignada una soldada: tothom sap que la conca del Drâa és la més ampla i una de les més fèrtils de tot el sud, o sigui que la riquesa hi ha d'ésser forçosament abundant i, per conseqüent, el botí de guerra promet ser esplèndid. Com que la collita de la primavera se la varen cruspir les llagostes i a l'estiu no s'han conreat els camps per culpa de la lluita interna, obtenir fons en aquest moment mitjançant una acció d'armes no és un caprici, sinó una necessitat.

Els preparatius i els entrenaments van a bon ritme i els quatre xicots, com tants altres que han estat escollits en els diferents alcàssers de Ferkla, es presenten diàriament al camp militar per prendre part a les activitats ordinàries. El propi Ba Alí també reparteix ara el seu temps entre el campament i la casa dels Beni Hia a El Khorbat, que ha esdevingut com una segona llar per a ell d'ençà del casament amb la Hadda. O fins i tot podríem dir com una primera llar, atès que no n'ha tinguda cap de pròpia des que va deixar Bab Aghiul fa sis o set anys.

Impacients, l'Alí U Tarmun i els seus companys tracten d'esbrinar quines són les previsions, quin dia emprendran la marxa. Estan força neguitosos i, si d'ells depengués, ja es trobarien ara mateix en camí; però el cabdill els recomana paciència. Cal esperar, els diu, l'ordre d'en Belkàcem Ngadi, que tal vegada té algun motiu desconegut per a retardar l'operació.

Per la seva banda, Sidi Alí Ben Larbi també desitja que la invasió de la vall del Drâa es dugui a terme com més aviat millor, per una raó ben diferent de les que empenyen els quatre guerrers. Ell espera que, un cop conquerida una regió tan pròspera i tan important, en Ba Alí s'hi traslladi definitivament i s'oblidi de l'insignificant oasi de Ferkla, deixant-li a ell les mans lliures. Encara que la situació actual no és massa dolenta i, per descomptat, és molt millor que la de fa un parell de mesos, això d'haver

de compartir el comandament amb aquest *imeluí* no li acaba de fer el pes. A mitjans de mes, el xeic es troba per fi en condicions de donar-li la resposta que tant esperava:

- El Haj Thami El Glaui ha acceptat que sigui jo mateix, en nom seu, qui prengui jurament a en Belkàcem Ngadi, de manera que l'interessat no s'hagi de desplaçar fins a Teluet sols per a aquest tràmit legal.
- És una bona notícia, certament. Entre tu i jo serà fàcil entendre'ns.
- Què vols dir? No veig en quin punt ens hauríem d'entendre. En aquest cas jo sols actuaré com un humil funcionari del *makhzèn*. Em limitaré a llevar acta de la seva declaració el dia que vulgui venir a pronunciar el jurament de fidelitat al Soldà i li lliuraré el nomenament oficial com a *khalifa* d'El Glaui al Tafilalt un cop m'arribi a mi aquest document. No hi ha cap decisió en la que jo hagi de prendre part.
- La única qüestió pendent és el lloc de la trobada.
- Home! Del Tafilalt a Ferkla només hi ha dues jornades i, si ho tenim tot ben preparat, se'n pot tornar l'endemà mateix cap a l'alcassaba de Rissani.
- Sí, però amb quatre dies n'hi ha prou per a revoltar els Ait Atà. Pensa que, si corre la notícia que en Belkàcem ha anat a "pactar amb els infidels", com diu la gent, seran molts els que ho voldran aprofitar per a ocupar el seu lloc.
- No exageris.
- Mira, Sidi Alí, tu i jo sabem que això dels infidels i de "vendre la pàtria" són ximpleries, però el poble s'ho creu i els oportunistes en treuen partit. Ja vares veure la que es va muntar a Ferkla després de signar tu la submissió al Soldà. Si no arriba a ser per mi, et pengen de la palmera més alta de l'oasi, que, si no recordo malament, és davant la porta d'El Khorbat.
- Sí, li diuen "el caid de les palmeres".
- Bé, doncs al Tafilalt no tenen cap caid però hi ha un milió de palmeres on es pot penjar un home i molta gent voldria veure-hi penjat en Belkàcem, no perquè els hagi fet res de mal, sinó per ocupar el seu lloc.
- I em demanes que em desplaci jo fins allí? Que no veus que estem igual? També a Ferkla hi ha un munt d'oportunistes que desitjarien ocupar el meu càrrec!

- És diferent. Aquí el teu poder ja està més consolidat i ha passat un any d'ençà que vares lliurar l'oasi al *makhzèn*. A més a més, jo em quedaria aquí durant la teva absència i t'haig de recordar que és el meu exèrcit el que garanteix l'ordre.
- No sé què dir-te. Ho consultaré amb els meus consellers.
- Em sembla normal. Mentrestant, jo enviaré un missatge a en Belkàcem Ngadi amb les bones notícies que m'has donat i d'aquí uns quants dies podem tornar a parlar-ne.

L'endemà, el xeic reuneix els notables Ait Amar U Mansur i els exposa la situació: el senyor del Tafilalt està disposat a sotmetre's i El Glaiu acceptaria el seu penediment, però la condició és que ell, Sidi Alí Ben Larbi, s'ha de dirigir en persona a l'alcassaba d'en Belkàcem per prendre-li declaració.

- Això no m'agrada gens –exclama en Lahcèn, desconfiat com sempre-. Per què vol que hi vagis en persona?
- No és ell qui ho exigeix en realitat, sinó El Glaiu. No té cap altre delegat a la regió que pugui llevar acta d'aquest jurament i el senyor del Tafilalt no vol anar fins a Teluet per declarar davant Si Hamú El Glaiu. Això ho entenc, és massa lluny.
- Saps què em sembla? Que en Ba Alí vol apoderar-se del teu lloc mentre ets fora.
- Sí, jo també ho he pensat –reconeix Sidi Alí Ben Larbi-, però si aquesta era la seva intenció, per què ens va ajudar a forçar el setge quan estàvem bloquejats, en lloc d'ajudar els nostres enemics a destruir-nos?
- Estàvem assetjats però disposàvem d'aliments i de municions per a sobreviure molts mesos encara. I també pot ser que hagi canviat de parer. Ja sé que no és gens correcte parlar així del meu gendre, ho sento, que Déu em perdoni si m'equivoco.
- Ara la qüestió no és encertar o equivocar-nos en l'anàlisi –opina l'Addí U Jakm- sinó preveure les conseqüències de la nostra resposta, tant si és positiva com si és negativa.
- Per descomptat –accepta en Lahcèn-, cal evitar ofendre en Ba Alí, primera perquè és el nostre gendre i les nostres filles pagarien els plats trencats, i

segona perquè disposa d'un exèrcit força potent. Cal actuar amb diplomàcia i anar amb peus de plom.

- Si ens neguem en rodó a viatjar al Tafilalt –analitza el xeic-, en primer lloc li donarem a en Ba Alí la impressió que no creiem en la seva bona fe i en segon lloc es deixarà d'aprofitar una oportunitat històrica de sotmetre tot el sud a l'ègida del Soldà. No cal dir que, amb això, perdrem la confiança d'El Glaui, que m'ha fet dipositari d'una missió tan delicada i tan important.
- Evidentment, això fóra molt greu. Ara bé, si hi anem, què pot passar?
- Pot ser que tot surti a la perfecció i ens apuntem un gran èxit als ulls del Soldà; però també pot ser que surti malament i el control de Ferkla se'ns escapi de les mans, o fins i tot que caiguem en una emboscada pel camí. Ves a saber!
- Per evitar aquesta segona possibilitat, hem d'exigir garanties.
- A qui?
- A en Ba Alí, per descomptat, i també als Irbiben. Els hem de fer jurar que no aprofitaran la nostra absència per a suplantar-nos en el comandament de la tribu i de l'oasi.
- A més a més, hauríem d'insistir a en Belkàcem per trobar-nos en un terreny neutral. Això d'anar fins a la seva alcassaba em sembla massa perillós. I si es tractés d'un parany?

Sidi Alí Ben Larbi envia un missatge al cabdill negre senyalant-li aquestes dues condicions: que la trobada tingui lloc a mig camí entre Ferkla i el Tafilalt i que quaranta homes triats entre els notables Irbiben, Ait Mohamed i Ait Kerat Ighsan els garanteixin mitjançant jurament la seguretat física i política durant el viatge. En Ba Alí respon que no té cap inconvenient en el segon punt i que ha de consultar el primer amb el seu superior.

Una setmana més tard arriba una carta d'en Belkàcem acceptant la idea de celebrar l'acte de submissió a mig camí del Tafilalt i proposant una data concreta, així com un punt exacte: Jorf. Es tracta d'un grup d'alcàssers que pertanyen a la tribu àrab Sabah, sotmesa en part als francesos d'Erfud i en part encara rebel. Al xeic li sembla un lloc prou adequat, que poden atènyer en una jornada una miqueta llarga des de Ferkla.

Tot seguit, en Ba Alí convoca els notables Ait Mohamed, Irbiben i Ait Kerat Ighsan de diferents alcàssers fins a reunir el nombre de quaranta homes, que és l'exigut per la

tradició berber pels juraments de màxima importància. L'Alí U Tarmun és un dels escollits, que es presenten a l'hora fixada al cementiri d'Asrir.

Un per un, van passant pel mausoleu de Sidi Abdelasís, que és el més venerat de Ferkla, i, amb la mà dreta posada sobre la tomba del sant, juren que responen amb el seu honor de la seguretat de Sidi Alí Ben Larbi durant l'expedició al Tafilalt i del manteniment del propi xeic de la Zauïa com a màxima autoritat de l'oasi. En el cas que una d'aquestes condicions no es complís, ells es comprometen a lluitar amb totes les seves forces contra aquell qui l'hagués infringida.

El darrer a prestar jurament és el propi Ba Alí, que ho fa amb una gran cerimònia, pronunciant cada paraula com si la sospesés dins la boca. Sidi Alí, que ha presenciat l'acte des del començament, es retira convençut que pot emprendre amb tranquil·litat el viatge i esperançat d'obtenir-ne un gran triomf que afermarà definitivament el seu prestigi davant les autoritats nacionals i davant el Soldà en persona.

Menys confiats que l'honorable santó, uns quants membres del clan Ait Amar U Mansur que des del començament s'han mostrat contraris al pacte amb el cabdill negre i a la realització del viatge a Jorf decideixen anar-se'n a Tinerhir i restar-hi sota la protecció del *khalifa* d'El Glaui fins que la situació s'aclareixi d'una manera definitiva. La instigadora d'aquest moviment ha estat la Khadija Jakm, que ha arrossegat amb la seva imponent retòrica una bona part dels Beni Hia, tret del seu germà Addí que es manté lleial a la determinació de Sidi Alí Ben Larbi.

El grup d'homes, dones i criatures abandona Ferkla sota la mirada indiferent dels soldats d'en Ba Alí, que els deixen fer amb un somriure als llavis, com si volguessin dir "sou ben babaus, ja us en penedireu d'haver desallotjat les vostres llars i tornareu amb la cua entre cames". Al davant hi va en Mani, el jove que sap imitar la veu de qualsevol persona o de qualsevol animal i que durant el setge va sortir cinc vegades consecutives a recollir les municions enviades per El Glaui. Fins al darrer moment ha intentat convèncer el xeic perquè abandonés el projecte; no havent-ho aconseguit, ha optat per la salvació individual.

Cada família duu el ruc, o fins i tot un parell de rucs, carregats fins al capdamunt amb els afers personals, com si pensessin que no han de tornar mai més. En conjunt, ofereixen la patètica imatge d'una caravana de fugitius, uns estranys fugitius a qui ningú no empaita.

El dia fixat, el xeic surt a tren d'alba de la Zauïa dalt d'una mula, seguit pels deu caps dels Ait Amar U Mansur als diferents alcàssers, que volen ésser presents a l'acte com a testimonis, i per una escolta de vint genets ben armats. Travessen tot l'oasi, on regna una tranquil·litat absoluta, i s'internen al desert, amb el sol naixent colpejant-los el rostre.

Avancen tota la jornada per la plana, en silenci, aturant-se només per fer les pregàries prescrites i per matar el cuc amb un grapat de dàtils o amb un tros de pa. La seva ment està posada tota sencera en la transcendental missió que els mou, empenyent-los a accomplir-la amb la màxima cura i amb la màxima prestesa possibles. Els il·lusiona pensar que ells sols, amb la paraula com a única arma, estan a punt d'aconseguir el que l'exèrcit francès no va poder atènyer amb tots els canons i metralladores de què disposa: dur el Tafilalt i, de rebot, les altres contrades conquerides fins ara per en Belkàcem a la cleda de l'Estat.

Cap a mitja tarda, la llarga línia de pous d'accés a les *khettares* anuncia la proximitat de Jorf, el destí de la comitiva. El xeic es posa bé la gel·laba i la capa blanques, que se li han malmès una mica amb la llarguíssima cavalcada. Cal oferir la imatge més digna possible de la seva persona, puix que ha de representar El Glaui en aquest acte solemne i, de rebot, el Soldà.

Poc després distingeixen el campament d'en Belkàcem Ngadi, una vintena de tendes de grans dimensions, de les que fa servir habitualment el *makhzèn* pels actes públics i pels desplaçaments de l'emperador amb el seu exèrcit. És bastant més del que s'esperaven. Realment, el senyor del Tafilalt vol donar una rellevància molt especial a la signatura protocol·lària, pensa Sidi Alí Ben Larbi. O bé tracta senzillament d'impressionar-lo amb aquest muntatge?

De mica en mica van apreciats els detalls. Al voltant del campament s'hi veuen dos centenars d'homes armats, entre infants i genets, i davant la tenda principal hi ha fins i tot un canó d'artilleria. Que potser en Belkàcem vol muntar una desfilada com la del general francès a Todra? Pel sant home tot això és una mica superflu, però si l'altra part ho vol així, no té per què oposar-s'hi. Al cap i a la fi, serà una cerimònia històrica i al poble li agrada parlar dels detalls d'ocasions com aquesta.

Per fi arriben davant la tenda d'en Belkàcem Ngadi, que els espera dret a l'entrada, vestit amb gran luxe. Com que Jorf es troba més a prop de la seva alcassaba que de la

Zauïa, li ha sobrat el temps per a preparar-se. Les tropes vingudes del Tafilalt, formades en files a banda i banda del camí, presenten armes al pas de la comitiva. El seu capitost els dóna la benvinguda. Aleshores el *naïb* de Ferkla descavalca per oferir-li la mà en senyal d'amistat i tots els homes que el segueixen fan el mateix.

- Que la pau sigui amb vosaltres, oh xeic –manifesta en Belkàcem, tot besant-li els dits-. És un gran honor per a mi rebre't a la meva humil morada de campanya. He sentit parlar tant de tu... Diuen que tens la *baraka* i que per això cap dels teus enemics no t'ha pogut vèncer.
- Déu ha tingut la benevolència de protegir-me –respon Sidi Alí Ben Larbi, una mica molest per tants elogis-.
- Et proposo un tracte –continua en Belkàcem, adoptant de sobte un to insolent-. Si em demostres que tens la *baraka*, jo et juro tot el que vulguis i em converteixo en el teu súbdit. En cas contrari, bé, en cas contrari...
- Com vols que t'ho demostrï? –pregunta el xeic alçant la veu, visiblement molest i començant a penedir-se d'haver vingut fins aquí per escoltar semblant befa-.
- Et posaràs davant d'aquest canó i encendrem la metxa. Si és cert que tens la *baraka*, l'arma no funcionarà. Si és fals, aleshores... ho sento.
- És una broma de mal gust, aquesta?
- Mai no he parlat més seriosament.
- Traïció! –cria el sant home, bo i desenfundant la gumia que duu al cinyell-. Ens han enganyat!

El seu crit és el senyal perquè els deu notables Ait Amar U Mansur i tots els membres de l'escolta empunyin els fusells, però els homes d'en Belkàcem, que ja ho tenien previst, els immobilitzen i els desarmen a batzegades en un instant, valent-se de la seva superioritat numèrica. El propi xeic és colpejat i cau a terra, esgavellant-se la immaculada capa de cerimònia.

- Com us atreviu? –protesta-. Que potser no ho sabeu, que ens trobem sota la protecció dels Ait Mergad en pes i del propi Ba Alí?
- Ah, sí? –riu en Belkàcem-. Doncs espereu ben asseguts que els vostres protectors vinguin a salvar-vos!

Un per un, els deu dirigents dels Ait Amar U Mansur són lligats a la boca del canó i llurs cossos destrossats d'un espetec davant els ulls esgarriats de Sidi Alí Ben Larbi, que no

para de recitar en veu baixa una sura de l'Alcorà darrere l'altra. A cada descàrrega, el senyor del Tafilalt deixa anar una frase sarcàstica com "bé vaja, aquest no tenia tampoc la *baraka*" o "ja en van quedant pocs, oi xeic? Aviat arribarà el teu torn. T'hem deixat pel final perquè frueixis veient morir els companys".

L'Addí U Jakm, en Lahcèn Ait Kedduix i les altres vuit personalitats, els més honorables fills del clan Ait Amar U Mansur, han anat caient l'un rere l'altre, omplint de sang i de carn humana esmicolada el sol sorrenc del desert. Ja sols queda el cap de la Zauïa, l'home que durant un any sencer ha lluitat aferrissadament per imposar a Ferkla el respecte a les lleis del soldà i que fins fa un moment estava convençut d'haver-ho aconseguit.

- Potser t'ho pensaves –li clava en Belkàcem Ngadi- que jo em situaria sota l'ègida dels cristians! Que n'ets de ruc! Si gairebé em fas llàstima!

El xeic no respon. Continua resant i ni tan sols oposa resistència mentre el lliguen a la boca del canó, encenen la metxa i s'escolta una detonació fortíssima. Tants anys de combat pel control de l'oasi, tantes il·lusions, tants projectes de futur, tot s'ha acabat en un instant. No, no s'ha produït el miracle.

Capítol vint-i-un: del febrer al juny de 1920

La partença de Sidi Alí Ben Larbi cap a Jorf va coincidir amb l'ordre de mobilització de l'exèrcit que havia d'anar a conquerir la vall del Drâa, del que formaven part l'Alí U Tarmun i tants altres joves de Ferkla, juntament amb els *imeluan* procedents de Tasarín i amb una bona colla de guerrers Ait Atà que havien anat arribant els darrers dies del Tafilalt. Poc després de sortir el sol, al mateix temps que la comitiva del santó marxava cap a Jorf, els qui s'havien allistat foren convocats al campament amb llurs armes i a mig matí varen començar a desfilar, una per una, les diferents columnes d'homes. Però no prengueren la direcció del sud, com s'imaginaven, sinó que varen dirigir-se cap a l'oest sense que ningú els vagi saber explicar el motiu d'aquest canvi.

A la posta de sol, després d'una jornada no massa llarga de marxa, varen muntar el campament al curs baix del Todra i, durant la vesprada, diferents delegacions anaren a visitar l'Assú U Bassalam i els altres caps dels Ait Atà que continuaven rebutjant el protectorat. L'objectiu era convèncer-los perquè s'unissin a l'expedició, el destí de la qual havia canviat de manera imprevista: ara es tractava de reprendre la pròpia conca del Todra, ocupada per El Glaui des de feia cosa d'un any.

Costava una mica d'entendre que, si vertaderament en Belkàcem Ngadi estava disposat a situar-se sota l'ègida del *makhzèn* tal com havia promès a Sidi Alí Ben Larbi, ara volgués atacar una regió ja sotmesa com aquesta; però els Ait Mergad, que no havien vist mai amb bons ulls tal submissió, no es varen fer preguntes inútils: ells, pel seu gust, preferien assaltar i saquejar els pobles que donaven suport als estrangers. Com a mínim, la seva consciència en sortiria força alleujada. Potser el senyor del Tafilalt volia sotmetre's directament al Soldà, sens dependre d'El Glaui, apoderant-se a més a més dels territoris que aquest darrer tenia ja mig dominats per a acabar de subjugar-los en el seu propi nom i fer pujar així la vàlua de la seva entrada a la cleda del *makhzèn*. Al menys, això era el que havien explicat els almugatens a les diferents unitats de tropa.

L'endemà, un escamot enviat per en Belkàcem sota el comandament d'un tal Kubaa, un famós cap guerriller originari de la tribu Zemmur de l'Atlas Mitjà, cau sobre l'alcàsser Tinerhir, llur primer objectiu per haver estat el primer en acceptar l'autoritat d'El Glaui. Tinerhir és una petita ciutat d'uns tres-cents habitatges repartits en tres barris diferents, amb un total de sis entrades i dues mesquites, així com una gran *zauia*

de la *tàrika* Nasseria, el xeic de la qual és ara l'adjunt del *khalifa* d'El Glaui. També inclou un parell de carrers on viuen els jueus, que compten amb la seva sinagoga. Una part dels habitants treballen la terra, però la majoria són mercaders o artesans que tenen llurs tallers, botigues i una adoberia de pells a l'interior de l'alcàsser. Aquesta activitat econòmica fa que hi hagi un moviment constant de vianants i les sis portes romanen obertes del matí fins al vespre.

Als homes d'en Kubaa no els costa gaire penetrar per sorpresa dins el recinte emmurallat i saquejar-lo, causant un gran nombre de víctimes al mateix temps que arrepleguen tot el que troben de valor: joies, diners, articles de luxe penjats a les botigues... Els veïns pugen corrent al turó d'Ighir n'Mehalt, on s'alça la nova alcassaba, per avisar el *khalifa* i aquest organitza immediatament una batuda amb els seus soldats. Mes en Kubaa, que ja ho tenia previst, ha deixat fora de l'alcàsser el nombre suficient d'efectius ben armats per fer front a la tropa enemiga, mantenint-los a ratlla mentre llurs companys acaben la rapinya i emprenen la retirada per les portes que donen al palmerar.

En un parell d'hores, la petita ciutat pròspera i florent ha esdevingut un cau miserable, ple de sang, de morts, de ferits, de dones violades, de cases cremades, de mercaders desesperats perquè ho han perdut tot... Aquest és el preu que paguen per haver donat llur suport al baixà de Marràqueix, però... que potser tenien alguna altra opció? Si en aquella ocasió haguessin oposat resistència, no hauria estat igual o pitjor el càstig per part de l'exèrcit d'El Glaui?

L'escamot abandona Todra i es dirigeix a Gheris amb la idea de punir els Ait Amar U Mansur que recolzen el protectorat per solidaritat amb llurs parents de Ferkla. En el setge d'un dels alcàssers de Tadighust, en Kubaa trobarà la mort i els seus guerrers tornaran al Tafilalt a gaudir del botí. Però, mentrestant, el gros de l'exèrcit d'en Ba Alí, en el qual s'han integrat ràpidament els rebels Ait Atà del curs baix, emprèn el setge de diversos alcàssers dels Ait Todra, que oposen una resistència ferotge perquè saben que, si cedeixen, seran pillats i malmesos com Tinerhir. Els invasors no en tindran pas prou amb un canvi d'opció política, sinó que voldran aprofitar l'ocasió per arreplegar tot el que trobin de valor, violant les dones de passada i tallant-li el coll a qualsevol que no els caigui prou simpàtic.

Per primera vegada en sa vida, l'Alí U Tarmun es troba integrat a l'estructura jeràrquica d'un exèrcit i collat per una disciplina de ferro, que l'obliga a complir estrictament les ordres rebudes i li impedeix preguntar-se'n la raó, l'origen o la conveniència d'aplicar-les. Fins ara, sempre havia lluitat al si de l'organització tribal, on el que comptava era la solidaritat de clan, o bé en petits escamots, on era més important la pròpia voluntat de vèncer o de vendre cara la pell que no pas l'obediència deguda als capitostots.

En canvi, aquí es troba sota les ordres d'un almugatèn, com una mena de sots-oficial, i la vintena de companys que integren aquesta unitat no pertanyen al seu mateix llinatge, sinó que són una barreja prou confusa de blancs, de negres, d'Ait Atà, d'Ait Mergad i d'*imasighen*, de la mateixa manera que ho són els caps superiors dels que depèn l'almugatèn. La major part d'aquests darrers procedeix del Tafilalt, de Tasarín i de regions tan allunyades com l'Atlas Mitjà. Són simples peces de l'engranatge dissenyat per en Belkàcem Ngadi, fidels en extrem a llur senyor i sense cap mena de lligam sentimental, social o de sang amb llurs subordinats.

Els amics de l'Alí U Tarmun i fins i tot el seu germà Ixú, que pren part a la guerra per primera vegada, han estat destinats a columnes diferents per a evitar que mantinguin contactes personals entre ells. De fet, a la unitat de la que forma part l'Alí no hi ha ningú més d'El Khorbat, ni tampoc de Sat o d'Ait Àssem. Tot sembla previst perquè cada individu es trobi aïllat del seu entorn habitual i subjecte per una cadena de comandament que duu fins al propi Ba Alí, el gran cabdill que ningú no sap ben bé si marxa al davant de la tropa o si encara no ha sortit de Ferkla.

Els combats es perllonguen durant dies i dies, amb un nombre relativament baix de víctimes perquè cada bàndol roman atrinxerat, els uns darrere les muralles de tàpia i els altres en fossats o rases que han excavat durant la nit. És en aquesta situació que els guerrers Ait Mergad reben la notícia de l'assassinat de Sidi Alí Ben Larbi davant Jorf. Tant l'Alí U Tarmun com els altres trenta-nou notables que li havien garantit la seguretat mitjançant un jurament solemne consideren que tenen l'obligació de venjar aquest crim, per molt que la política del santó no els agradés en absolut i que ells mateixos l'haguessin atacat amb tota la seva força. Una cosa és l'antipatia que li tinguessin al difunt i una altra el compromís adquirit sobre la tomba de Sidi Abdelasís, el sant patró d'Asrir. Ara bé, el que no queda gens clar és qui ha estat el culpable del crim ni de quina manera podrien venjar-se'n.

Subjectes com es troben per la disciplina de ferro de l'exèrcit, no poden pas pensar en dirigir les armes contra llur propi capitost, ni en organitzar-se o agrupar-se de la manera que fos per atènyer llur objectiu. Per una altra banda, els caps de les diferents columnes asseguren que en Ba Alí no és el culpable de la traïció feta al xeic, atès que ell mateix fou enganyat pel seu superior i, com tots, va jurar a l'interior del mausoleu, exposant-se al deshonor i al foc etern si la paraula donada no es complia.

Entre les dificultats que comporta llur situació d'enquadrament a la *harka* i l'escàs desig que tenen, en el fons, de batre's per l'home que havia lliurat Ferkla als estrangers, els Ait Mergad opten per empassar-se la vergonya i ajornar l'afer fins al moment en què la conjuntura sigui més propícia. És exactament el que havia previst el sagaç Ba Alí que farien.

Mentrestant, l'oasi de Ferkla es veu envaït per un gran contingent de tropes vingudes del Tafilalt, que patrullen per totes bandes per evitar que la notícia del múltiple assassinat provoqui aldarulls. Van d'un alcàsser a l'altre, protegeixen la persona d'en Ba Alí, que s'ha quedat al campament, i emprenen també l'assalt contra la Zauïa, que volen eliminar d'una manera definitiva.

Els fills i els germans de Sidi Alí Ben Larbi ofereixen a l'interior dels murs tota la resistència de què són capaços, però, mancats de líder i de braços armats suficients, no se'n surten. Els atacants aconseguen cremar les enormes portes de fusta i entren com feres àvides de sang a la sagrada institució; passen a fil d'espasa tots els qui s'hi troben a dintre, sense perdonar ni dones ni criatures; la saquegen, la incendien i, quan ja s'han esfondrat els sostres, aprofiten la prolongació del canal de regadiu excavada l'estiu passat per a inundar el recinte i enderrocar les altíssimes muralles. A mitjans de març no quedarà de l'arrogant fortificació que havia simbolitzat la presència del *makhzèn* a Ferkla res més que un munt de ruïnes.

No contents amb aquest resultat, els homes d'en Belkàcem Ngadi assalten la *zauïa* mare de Sidi Larbi l'Huari, a l'altra punta de l'oasi, la pillen i calen foc a la fantàstica biblioteca de manuscrits, aquell pou de ciència on solia anar l'Assú a cercar els coneixements deixats al llarg dels segles pels grans mestres de les diferents disciplines. L'objectiu és eliminar qualsevol vestigi de la institució que va gosar desafiar la voluntat sobirana del senyor del Tafilalt.

Aprofitant el fet que l'Addí U Jakm és un dels notables Ait Amar U Mansur que han estat massacrats a Jorf i que la major part dels seus parents han fugit a Tinerhir, en Ba Alí s'instal·la definitivament a la fantàstica llar dels Beni Hia. No és que li desagradi la vida al campament, hi està prou acostumat, però el fet d'ocupar l'habitatge de l'antic caid dels Ait Mergad té un valor simbòlic gens menyspreable. Com que ara una bona part dels homes del poble són fora, lluitant a Todra, i la resta estan esporuguits per tot el que ha passat, no troba cap mena de resistència.

Situat al bell mig de l'alcàsser i amb la magnífica porta de cedre tallat donant directament sobre l'avinguda, aquest caseriu s'adapta com l'anell al dit als deliris de grandesa del cabdill. Qui li havia de dir, quan va néixer al modest barri dels *imeluan* de Bab Aghiul, que un jorn s'establiria al cor de la capital dels orgullosos Ait Mergad? El sol fet d'haver arribat a aquest punt justifica tota la passada lluita, pensa l'home ben cofoi quan accedeix al magnífic saló situat sobre el carrer central i, per la finestra, contempla als seus peus la plaça pública.

És el mateix saló del primer pis on els successius caids de la família Beni Hia solien acollir els convidats d'honor i el mateix que, al llarg de les dues darreres dècades, ha estat cedit a les parelles de recent casats per a consumir-hi llurs matrimonis. A en Ba Alí aquesta peça li agrada tant que decideix seguir la tradició dels antics caids i fer-ne el seu gabinet privat, on rebrà totes les visites i on resoldrà tots els afers mentre vigila de cua d'ull el moviment de l'esplanada, qui entra i qui surt per la porta monumental de l'alcàsser. Assegut sobre la luxosa catifa vermella i repenjat en un munt de coixins, la finestra li ve a la mida justa perquè no se li escapi res de res. Quan hi hagi alguna festa, la seva cambra constituirà una llotja de preferència i, si algun dia els Ait Mergad es volguessin revoltar, l'obertura en qüestió li serviria d'espitllera. Des d'aquí el seu fusell metrallador faria miracles.

La resta de l'habitatge se'l repartiran els servidors, l'escolta personal i unes quantes dones encarregades de la cuina i de la neteja. No obstant, l'harem prefereix deixar-lo al campament, perquè instal·lar en aquesta casa una vintena de mosses amb les corresponents criatures equivaldria a renunciar a la pau que s'hi respira. A més a més, no li convé tallar del tot la relació amb el camp militar i tenir-hi les mullers no és una mala excusa per a visitar-lo sovint. Fet i fet, conclou en Ba Alí somrient, si en alguna

ocasió necessita companyia femenina, les noies no manquen pas a El Khorbat i, pel que ha pogut veure fins ara, semblen prou boniques!

Un dels primers visitants que rep al nou gabinet és en Zaid, un jove Ait Amar U Mansur que ve a oferir-se per a conduir alguna unitat de l'exèrcit, atesa l'experiència que té en aquest camp. Ha pres part, assegura, a diferents batalles contra els francesos a la vall del Ziz i també a la resistència contra El Glauï a Todra, abans que Sidi Alí Ben Larbi signés la submissió al protectorat. D'ençà d'aleshores s'ha vist forçat per solidaritat de clan a fer-li costat, per molt que el seu cor seguís avorrint profundament els estrangers.

- Benvingut –li llança en Ba Alí-. Ja era hora que deixés veure's algun Ait Amar U Mansur. Darrerament semblava com si tots plegats us haguéssiu amagat sota les pedres. No se us troba per enlloc.
- És normal –fa ell-. Havent assassinat els nostres deu caps principals, els altres hem d'actuar amb peus de plom.
- Mossega't la llengua, vailet! –cria el cabdill-. Nosaltres no assassinem: fem justícia!
- Mira –respon ell sense acovardir-se-, jo sóc partidari teu i vull treballar al teu servei per foragitar els infidels del nostre país, però m'agrada dir la veritat. Has de reconèixer que la mort del xeic i dels notables fou un crim, car els havíeu garantit la seguretat per jurament solemne.
- T'he dit que et mosseguis la llengua! –s'esgargamella en Ba Alí fora d'ell-. Això et pot costar molt car!
- Estic acostumat a jugar-me la vida, ja t'ho he explicat. Més d'una vegada m'han passat les bales fregant-me les orelles.
- La teva insolència no té límits! Estira't als meus peus! Veniu, guàrdies!

L'expressió "estira't als meus peus" és habitual en el llenguatge del gran cabdill i tothom la coneix. Normalment, l'al·ludit s'afanya a complir l'ordre, ajaint-se tan llarg com és a terra, suplicant clemència i protegint-se el cap amb els braços per començar a rebre les patacades, bastonades, trompades i puntades de peu dels diferents membres de la guàrdia personal, amb l'esperança que el capitost els aturi abans no el matin del tot. Però no és aquesta precisament la reacció del jove Zaid, sinó que respon amb gest altiu:

- Ni t'ho pensis! Si haig de morir, ho faré lluitant amb totes les meves forces. Encara duc la gúmia al cinyell i, abans de deixar-me pelar, m'emportaré per davant dos o tres dels teus esbirros, si és que no et puc haver a tu mateix.

En Ba Alí és a punt d'esclatar de ràbia quan, de sobte, canvia d'actitud.

- No el toqueu! –ordena als guàrdies-. Deixeu-lo lliure. Un home amb el teu coratge –afegeix tot dirigint-se a en Zaid- és digne d'exercir les més altes funcions al meu servei. Has vingut a demanar-me un càrrec, no és cert? Doncs et nomeno *khalifa* meu a El Khorbat. Ocuparàs el meu lloc en aquesta casa quan jo me n'hagi d'anar a guerrear a altres indrets i, mentre sigui aquí, em serviràs de lloctinent. Jura'm lleialtat i que Déu t'inspiri la millor manera d'acomplir la teva missió.

En Zaid li jura lleialtat i es disposa a complir les ordres amb al màxim zel, conscient de que la seva tasca principal serà mantenir subjectes i esporoguits els veïns de l'alcàsser, pels que no sent la més mínima simpatia, atès que els seus agnats han fugit en massa o han estat morts i els clans que ara hi queden foren els seus enemics en el darrer conflicte.

Del gran exèrcit que va envair la vall del Todra, una bona part emprèn el camí de tornada al cap d'uns quants dies, just els necessaris perquè a Ferkla s'hagin apaivagat els ànims, l'assassinat de Sidi Alí Ben Larbi hagi deixat d'ésser una notícia d'actualitat i en Ba Alí hagi consolidat el domini sobre l'oasi, que ara és total i absolut. Desapareguda la Zauïa, ja no ha de compartir el comandament amb ningú, limitant-se a respectar les consignes generals dictades pel senyor del Tafilalt.

No s'ha tornat a parlar més de la submissió al *makhzèn*. Si els Ait Amar U Mansur s'hi havien mostrat favorables en un moment donat, fou només per solidaritat amb el xeic i per obtenir armament del baixà de Marràqueix. Però ara aquest clan, que fins fa poc es considerava capaç de dominar la tribu tota sencera, s'ha vist delmat per la mort dels deu caps principals a Jorf i per la fugida d'uns quants més a Tinerhir, on viuen protegits pel *khalifa* d'El Glaui. D'aquesta manera, ja sigui per interès propi o per força, ja sigui amb entusiasme o amb resignació, tota la població de Ferkla ha anat acceptant l'autoritat del gran cabdill negre.

A Todra hi romanen cinc centenars d'homes, repartits en petits escamots que terroritzen la contrada. Curiosament –o potser no és una simple coincidència- tots els

qui varen comprometre el seu honor per la seguretat de Sidi Alí Ben Larbi estan inclosos en aquest contingent de tropes que resten allunyades de Ferkla. Els assalts que duen a terme contra diferents alcàssers els forneixen un ufanós botí, que els ajuda a oblidar la seva dignitat ferida o, com a mínim, en fa el record força vague.

L'Alí U Tarmun, per exemple, hi pensa tot sovint però no pot arribar a treure'n l'entrellat. Son pare va morir lluitant contra la Zauïa sense tenir-li un odi particular, senzillament perquè el clan ho havia decidit i hauria estat una deshonra mancar al compromís. Ara, per una banda, l'assassinat del xeic ha venjat d'alguna manera el sacrifici d'en Tarmun, però per l'altra ha compromès l'honor de la família per culpa d'un jurament que potser no hauria d'haver prestat mai. Al cap i a la fi, què se li'n donava a ell si el santó volia anar a Jorf o quedar-se a casa? Com es va deixar enredar tan ingènuament en aquest afer?

No obstant, ara ja és massa tard per fer-se preguntes i l'Alí U Tarmun es promet actuar d'una manera o d'una altra des que torni a El Khorbat per tal de rentar la seva reputació maculada. Inconscientment hi afegeix, però, el desig de trigar força a tornar; així podrà acumular un botí més abundós i així disposarà de més temps per a decidir quina és la millor solució del problema.

L'Ixú, que no té tants maldecaps, està fruit com un beneït amb aquesta guerra d'escamots que li permet demostrar el seu valor, obtenir copiosos trofeus materials i no pocs d'una altra mena: sovint les noies Ait Todra se li ofereixen sense oposar cap resistència, sols per conservar la hisenda o per protegir llurs famílies. L'Agró l'ha pres per company d'incursions i l'està ensinistrant amb la millor voluntat per fer-ne un home de profit, un gran guerrer digne de l'anomenada que tenen per tot arreu els Ait Mergad.

L'Alí U Amuri, que va baixar de la muntanya poc després del magnicidi de Jorf, també s'ha incorporat a la *harka* que lluita contra els col·laboradors dels francesos a la vall del Todra. Ho considera una qüestió de patriotisme i de fe musulmana tant com d'interès crematístic. Donada la confluència d'aquests tres factors, pot passar per alt el fet de situar-se sota el comandament d'un *imeluí*, un sedentari negre que, en unes altres circumstàncies, un pastor nòmada com ell consideraria digne de menyspreu. "Val més un *imeluí* que un infidel", sol respondre quan algú el critica per la decisió que ha pres.

Un capvespre, la Hasna torna del palmerar carregada amb un feix d'alfals per a la vaca, un alfals verd i gemat que ha crescut en poc temps gràcies a les darreres pluges. En diposita un bri a la menjadora del brau comunitari, que es troba a l'entrada de l'alcàsser, i penetra a la plaça pública mentre el porter crida, com és costum en aquests casos:

- La Hasna Moh!

En Ba Alí, que roman a la sala d'audiències de la nova llar i està mirant per la finestra, es fixa en la figura d'aquesta Hasna Moh. A mesura que ella s'apropa sense pensar que algú se la pugui estar menjant amb la vista, ell en fa una anàlisi detallada: ja no és pas una nena, deu tenir quasi trenta anys, però conserva un cos prou atractiu i un rostre formós, blanquíssim, amb uns ullassos encisadors. De sobte, no sap ben bé el perquè, sent que la desitja amb totes les seves forces. És un caprici com un altre, un d'aquests capricis que un home poderós com ell no té per què negar-se.

De seguida fa venir en Zaid, que té la virtut de conèixer tots els veïns d'El Khorbat personalment.

- Dignes-me –li pregunta-, qui és aquesta Hasna Moh que acaba d'entrar?
- És la muller d'en Gasi, dels Ait Mohamed –respon en Zaid sense dubtar-. Té tres fills, dos nens i una nena.
- Molt bé. Aquest Gasi és al poble o bé a la guerra?
- De moment resta a casa seva. És una mica gran per combatre.
- Doncs ves a veure'l i digues-li que, tenint en compte el seu valor i la seva experiència, l'hem escollit per a conduir un dels escamots que estan conquerint la vall del Todra. Cal que surti demà mateix. Faciliteu-li municions, queviures i qualsevol altra cosa que necessiti. Que es presenti al campament amb aquestes instruccions perquè li destinin uns quants joves que lluitaran a les seves ordres.
- Hi vaig ara mateix –promet en Zaid, amb un gest militar i un somriure ple de sorna-.

La vesprada següent, un cop li han confirmat que en Gasi ja es troba camí de Todra, el cabdill torna a enviar el seu lloctinent a la casa, però aquesta vegada amb l'encàrrec de fer venir la Hasna al seu gabinet, de bon grat o per força si calgués. Preveient aquesta darrera eventualitat, en Zaid es fa acompanyar per quatre membres de la guàrdia,

quatre negres alts i fornits com quatre estàtues. És la pròpia interessada qui li obre la porta.

- Bona nit, Hasna.
- Hola, Zaid. El meu home ja s'ha incorporat al seu post, saps? Ha marxat aquest matí.
- Sí, sí, ja n'estic al corrent. Però ara és a tu a qui vol veure el capitost, sense tardança.
- A mi? Bé vaja... Si t'haig de dir que m'ho havia ensumat! Aquesta missió tan precipitada per a en Gasi em va fer mala espina. El cor em deia que hi havia gat amagat.
- Què, doncs? Vens amb nosaltres o t'hem d'agafar per força?
- Ja vinc, ja vinc, quin altre remei em queda? Però deixa'm posar la *taharuit*, al menys que no em reconeixin els veïns si em veuen entrar a casa d'en Ba Alí. Pecat amagat és mig perdonat i l'honra no depèn tant del que facis com del que pensin els altres que has fet.

Quan el corpulent *imeluí* la pren per la cintura i li comença a repassar tot el cos amb la seva mà immensa i aspra, la Hasna no pot evitar un tremolor que la fa estremir de cap a peus, una barreja de por, de fàstic, de ràbia, d'incertesa i de rebuig. No obstant, de mica en mica procura calmar-se i prendre-s'ho amb resignació, atès que de totes maneres la cosa ja no té remei.

Qualsevol situació, reflexiona, per dolenta que sigui, presenta sempre un costat positiu. Sols cal cercar-lo. Tal vegada la seva relació íntima amb el nou amo de Ferkla els proporcionarà algun avantatge, a ella o al seu marit. Potser entre sospir i sospir li podrà arrancar algun compromís, com el nomenament d'en Gasi per a algun càrrec important. Ara que els Ait Amar U Mansur han perdut llurs privilegis, tret d'aquest gos d'en Zaid, un o altre haurà de substituir-los.

Per intentar-ho no passa res i, al cap i a la fi, ella sempre tindrà l'excusa, davant Déu com davant els homes, d'haver estat forçada a fer el que hagi fet. No li han pas preguntat la seva opinió quan han vingut a cercar-la. Si s'hagués negat a seguir en Zaid, se l'haurien emportada per la força i això hauria provocat un gran escàndol sense evitar la seva deshonra. Una sola cosa li fa por i és la possibilitat de quedar-se encinta.

El seu espòs ha estat més que content amb els tres fills blancs que li ha ofert fins ara, però faria molt mala cara si n'hi donés un de negre.

L'ídil-li dura tres dies, al cap dels quals en Ba Alí l'envia de retorn a casa amb quatre obsequis de poc valor i l'ordre de no tornar a aparèixer al seu davant si no la fa cridar especialment. En contra del que ella s'esperava, no ha aconseguit per en Gasi ni un petit ascens. Aquest cabdill té el cor de marbre! Ni les paraules boniques a cau d'orella ni les moixaines més delicades no l'han pogut convèncer.

En arribar a la llar, la pobra mare de família és rebuda amb entusiasme pels tres infants, que la cobreixen de petons i abraçades, mentre la sogra fa una cara de pomes agres esfereïdora. Però ella addueix que fou segrestada per força i que, si no es va resistir físicament, fou només per evitar un escàndol que hauria compromès l'honor d'en Gasi molt més que el segrest en si. "Vivim temps dolents, afegeix, i tots estem exposats a ser víctimes del dèspota".

El motiu d'haver-se'n desfet tan aviat no és que l'amo ja se n'hagués afartat, sinó que tenia una oferta més important, no sols per la seva delectació privada sinó, sobre tot, pel seu interès polític: el matrimoni amb la filla de l'*amgar* d'El Hart n'laamín, un dels alcàssers més grans de la vall del Todra i un dels que va resistir d'una manera més ferma l'any passat a la penetració d'El Glaui. Amb aquest nou casament es tracta de segellar un acord pel qual El Hart es treu de sobre el jou del protectorat, arrenjerant-se al costat dels rebels de Ferkla sense necessitat de forçar-lo mitjançant un setge llarg i costós com han hagut de fer amb altres alcàssers.

Malgrat ésser tots de pell fosca i tenir la terrissa com a principal activitat econòmica, els homes d'El Hart n'laamín són també coneguts per la seva virulència en el combat i pel rebuig de qualsevol mena de domini. Ja a l'època de Mulai Sliman, fa cosa d'un segle, varen mantenir una oposició tan punyent que, quan finalment foren vençuts, el soldà va deportar tots els homes a Meknès. Allí restaren fins que la Zauïa de Uazan, accedint a llur súplica, féu pressió sobre l'emperador perquè els permetés tornar a la seva terra. Encara avui, en senyal d'agraïment i per a complir el compromís adquirit, cada any uns quants habitants del poble van a llaurar els camps de conreu d'aquella *zauïa* situada als contraforts del Rif.

D'ençà d'aleshores, en cap moment el *makhzèn* no els havia pogut dominar d'una manera estable. Sols varen accedir a pagar el tribut durant l'expedició de Mulai

Hassan, però es varen alçar des del dia mateix en què la *harka* del soldà va allunyar-se de la vall del Todra. I darrerament, si s'havien sotmès a la voluntat d'El Glaiu era ben a contracor i amb l'esperança que aviat sorgiria l'ocasió de deslliurar-se'n. Una ocasió que ara els pareix immillorable. Pel que fa a la núvia, és una xicota negra d'uns disset anys, amb el cabell arrissat i uns ulls enormes que la fan prou atractiva. Serà l'esposa número dinou, després de la Muina Lahcèn i la Hadda Addí.

Amb la col·laboració de la gent d'El Hart n'laamín i d'un bon contingent d'Ait Atà del curs baix, les tropes enviades per en Ba Alí van avançant riu amunt. A finals de març, una dotzena d'alcàssers han caigut a les seves mans, proporcionant-los un botí considerable i acreixent jorn rere jorn la seva força, mentre les hosts del *khalifa* d'El Glaiu, que al principi havien fet un bon paper, ara es baten en retirada.

Enardits per l'èxit, els Ait Mergad es decideixen a atacar els pobles del voltant de l'alcassaba d'Ighir n'Mehalt, que són els més fermes adeptes a la causa del protectorat i també els que disposen de millors defenses, tant a nivell material com humà.

L'Alí U Tarmun forma part de la columna que es llança contra Tagumast, un grup de quatre petits alcàssers i algunes alcassabes, que compta amb un total de cent cinquanta famílies. A l'interior d'un d'aquests alcàssers, Imzil, s'hi han refugiat uns quants fugitius de la Zauïa de Sidi Larbi l'Huari de Ferkla i aquest fet li dóna un atractiu especial pels enviats d'en Belkàcem Ngadi.

Tagumast resisteix durant molts dies amb una força inesperada l'escomesa dels Ait Mergad. L'Alí no ho pot acabar d'entendre. Semblaven tan poca cosa, aquests quatre pilots de cases repartits entre ambdues ribes del Todra, dos a cada banda... L'odi entre els assetjants i els assetjats va en augment.

Quan per fi aconseguen forçar les defenses i entrar-hi, la set de venjança duu els guerrers a cometre tota mena d'abusos. La població procura fugir-ne a corre-cuita i els que no ho aconseguen són malmesos a garrotades o a cops de gumia, violades les noies, pillades totes les cases minuciosament fins que no hi queda ni una agulla.

Després, un grup de soldats conqueridors munten guàrdia davant l'entrada, per impedir el retorn a les respectives llars dels qui han fugit. Durant un parell de setmanes, homes i dones, joves i vells vagaran sense rumb esdevinguts captaires, fins que en Ba Alí es digni acceptar el sacrifici simbòlic d'un bou fet als seus peus per

l'*amgar* de Tagumast, amb la súplica de permetre'ls tornar a casa. Mitjançant aquesta *debiha* esdevindran tots plegats vassalls del cabdill negre.

Altres drames del mateix estil tenen lloc, paral·lelament, a diversos alcàssers de la vall del Todra, davant la mirada impotent del *khalifa*, que ja no gosa sortir per cap motiu de l'alcassaba d'Ighir n'Mehalt.

Mentrestant, al seu fastuós palau de Marràqueix, El Haj Thami El Glaui medita sobre la missió que li acaben d'encomanar els francesos. Per ordre del resident general Lyautey en persona, el coronel de la regió li acaba de lliurar dos mil francs destinats a finançar una nova expedició sobre les valls del Dades i del Todra, on els Ait Atà rebels i els seguidors d'en Belkàcem Ngadi estan comprometent greument el control establert ara fa un any.

Una operació d'aquestes característiques, pensa el baixà de Marràqueix, requerirà una miqueta de temps per a preparar-la i molts homes; però, havent-hi diners, no serà difícil reclutar els voluntaris que calguin, si és que no en tinguessin prou amb les tropes indígenes regulars i amb les tribus de l'Atlas Occidental situades sota l'autoritat del seu germà Hamú.

Ja serà la quarta expedició que condueix contra els Ait Atà i aquesta vegada ha d'ésser la definitiva si no vol perdre la confiança dels francesos, que, si tants privilegis li han concedit, serà perquè també n'esperen molt, d'ell. Els militars vinguts d'Europa no són gent que regali res a ningú, ans el contrari, llur objectiu és endur-se'n molt més del que han portat i, quan ofereixen alguna cosa, és per treure'n el doble com a mínim.

En vuit anys que han transcorregut des que el protectorat va establir-se, El Haj Thami El Glaui ha esdevingut una de les persones més poderoses del país, per no dir el més influent després del soldà i del gran visir Si Mohamed El Mokri, que per cert s'ha convertit en el seu sogre d'ençà que ell ha pres com a segona esposa la seva filla Zíneb, vídua d'en Madani. Tot queda en família.

Al càrrec de baixà de Marràqueix, que ja és prou important per si mateix, s'hi suma el comandament d'un munt de tribus del Gran Atlas i del Sud, comandament que ha delegat en part en els seus germans però del que pot disposar, a la pràctica, quan li sembli.

Cap altre dels grans caids que col·laboren amb els francesos no ha arribat a dominar un territori tan extens com el seu. Ara sols li manca resoldre aquest afer de Todra i vèncer

en Belkàcem Ngadi per apoderar-se de Ferkla i també del Tafilalt, que fou el seu primer camp de combat ja fa cosa de vint anys. És com un peix que se li escorre de les mans una vegada i una altra. Fa poc, va estar a punt d'atrapar-lo sense necessitat de tirar ni un sol tret, gràcies a l'acció mitjancera del malaguanyat Sidi Alí Ben Larbi. Si se n'haurien estalviat de vides humanes i de diners llençats en municions... Però el cas és que aquella negociació va acabar malament i ara no hi ha més remei que resoldre-ho amb les armes.

El preu de l'operació en víctimes no serà pas baix, d'això cal ser-ne conscients. Tant els Ait Atà com els Ait Mergad són uns guerrers de primera, obstinats i ferotges, que prefereixen morir matant abans que rendir-se. I els francesos ho saben, sens dubte: per això li han encomanat a ell la missió en lloc de dur-la a terme directament amb soldats vinguts de França. Aquests els costen massa cars per a exposar-los inútilment... Doncs bé, ell els demostrarà que els seus berbers són capaços de fer el que no s'atreveixen a fer els gavatxos!

Decidit, el Haj Thami fa venir un secretari perquè escrigui una carta a son germà Hamú, demanant-li que comenci a seleccionar els elements més bel·licosos de cada tribu i a preparar una llista del material que necessiten, per tal de fer la comanda als francesos. Es posaran en camí, si Déu vol, a començaments de l'estiu, just després del ramadà.

La pluja segueix caient amb certa freqüència sobre Ferkla i pronostica una bona anyada, si és que no s'ho mengen tot les llagostes a darrera hora. Per sort, la Fàtima va fer-se càrrec dels afers de la llar en morir son marit i va signar un contracte de parceria amb un *ikablii* del poble, que va sembrar ordi, blat dur i faves a totes les terres de la família, combinant-los amb alfals. Fins i tot va conrear els camps de secà del *bur*, que feia set o vuit anys que no es llauraven.

D'aquests terrenys, a la Fàtima sols n'hi pertoca una octava part per herència. La resta se l'han de distribuir els quatre fills vius, però no a parts iguals, perquè l'Aixa sols té dret a la meitat del que correspon a cada un dels mascles. En aquest aspecte la tradició dels Ait Mergad s'ajusta a la xara, no com els costums de moltes altres tribus berbers en les quals les filles no hereten res de res.

De totes maneres, com que hi ha un bon enteniment entre els membres de la família i segueixen convivint en una sola llar, de moment ningú no s'ha preocupat de veure com

es poden repartir els camps perquè el seu valor s'ajusti als percentatges legals. No n'hi ha prou amb mesurar-ne la superfície, sinó que s'ha de mirar també la situació i la proximitat a la sèquia. Aquests temes solen ser una font de conflictes inexhaurible. Quantes cases hi ha, a El Khorbat mateix, que s'han dislocat per culpa d'una successió! Quants germans que han partit peres i no es parlen!

Molt sovint són les dones dels diferents hereus les que provoquen les baralles, empenyent llurs respectius marits a exigir la millor porció fins que aquests acaben disputant-se i avorrint-se mútuament. En aquest sentit, la Fàtima està bastant tranquil·la perquè la Itó s'entén molt bé tant amb ella com amb l'Ixú, amb l'Assú i encara més amb l'Aixa, que és la seva millor companya. No sembla probable que agulloni l'Alí en contra d'ells. En canvi, caldrà veure quines mullers els troba als dos xicotets. Per a l'Ixú ja va essent hora de pensar-hi, però aquella cosina Horra d'Igudamèn, que va presentar la seva candidatura per boca de l'Aixa, no li acaba de fer el pes.

La lluna de mel d'en Ba Ali amb la filla de l'*amgar* d'El Hart n'laamín va durar sols quinze dies. Després la va enviar al campament amb les altres divuit esposes i no ha passat una setmana sense que el capitost es fixés en alguna noia de les que entren o surten de l'alcàsser i se la fes portar, de bon grat o per força, fins a la seva alcova. Si moltes de les malaurades que ha triat eren vídues dels guerrers caiguts al llarg del passat estiu, d'altres eren dones casades o fins i tot donzelles, a qui un acte semblant deixa marcades de per vida.

Això a ell se li'n dona un clau. Si l'escollida té el marit a la guerra, se la fa dur immediatament. En el cas contrari, l'envia a lluitar a la vall del Todra cobert de galons i s'espera fins a l'endemà per prendre-li la muller. Quan es tracta de xicotes encara solteres, fa el mateix amb son pare o amb els germans mascles encarregats de la seva tutela. No se n'hi escapa ni una, però tampoc no n'hi ha cap que li duri més de vuit dies.

De les mosses en qüestió, algunes cooperen sense massa protestes o fins i tot miren de treure-li partit a la situació com va fer la Hasna, mentre d'altres intenten fugir, amagar-se o rebel·lar-se i han de ser arrossegades fins a la cambra del senyor amb els canons dels fusells enfonsats entre les costelles. Fins i tot n'hi ha d'obstinades que oposen

resistència fins al darrer moment, negant-se a entendre que la corpulència d'en Ba Alí fa totalment inútil el seu esforç.

L'esplèndid saló de la casa dels Beni Hia, que abans era cedit com un gran favor a les parelles recent casades per a passar-hi la nit de noces, ha esdevingut ara el símbol de l'oprobri, de la infàmia i de la immoralitat. Si ho pogués veure el pobre Alí Jakm! Ell que, quan era caid, hi rebia les més altes personalitats que es dignaven visitar l'oasi!

Pels habitants d'El Khorbat, l'afer de les noies que són segrestades i obligades a compartir la cambra amb el cabdill és un secret en veu alta. Qui més qui menys, tothom ho sap i tothom sent llàstima per les víctimes, però ningú no gosa parlar-ne en públic, perquè fóra reconèixer la seva debilitat, el seu apocament humiliant. El que està passant amb les pobres donzelles no és res més que un reflex de l'opressió que pateix el conjunt de la població de Ferkla. Com s'han deixat dominar i trepitjar d'aquesta manera els Ait Mergad, que sempre havien estat una tribu guerrera de les més agosarades? Com han permès que els subjugués un *imeluí*?

Ara, massa tard, es penedeixen d'haver-se lliurat a les picabaralles internes, a la lluita entre clans, que els ha debilitat fins a l'extrem d'esdevenir manses ovelles, ells a qui tothom tenia per perillous lleons. Els més braus elements de cada fracció s'han eliminat els uns els altres al llarg d'aquesta guerra fratricida i els qui segueixen vius estan massa esglaiats per a reaccionar, o són fora. Així permeten la deshonra de les noies de la mateixa manera que toleren el despotisme en general. Com pot ser, es pregunten esfereïts, que no quedi a l'alcàsser ni un sol home capaç de plantar cara al tirà?

A mitjans de maig, tenint en compte que la major part de la vall del Todra ja es troba sotmesa d'una manera molt ferma a la influència d'en Ba Alí, aquest decideix reduir-hi lleugerament el nombre d'efectius. Un dels beneficiats per aquesta mesura és l'Alí U Tarmun, que obté un permís per a passar a casa tot el ramadà.

Feliç com unes pasqües, el noi es presenta a El Khorbat un vespre, carregat de regals per a tothom i amb un sac de diners amagat sota la gel-laba, producte del saqueig de diferents alcàssers i sobretot de Tagumast, que fou regirat a consciència. Tot el que havien arreplegat ho varen vendre al mercat dels dilluns de Tinerhir, on els preus varen caure per terra a causa d'aquest flux inusual de mercaderies. Tot i així l'Alí va obtenir més de cent rals, tan abundant era la seva càrrega.

La Itó i la Rahma el reben amb els braços oberts, incapaces de dissimular l'alegria tal com estableixen els bons costums que ha de fer una dona. L'Eskú també està content de veure son pare, sens dubte, però fa el vergonyós. Potser vol castigar-lo per la seva llarga absència: tres mesos i mig! Per a ell, que té poc més d'un any, és quasi una eternitat. L'Aixa tampoc no amaga l'entusiasme i cobreix de petons el rostre del seu germà gran, a qui sempre s'ha sentit molt unida.

En canvi, la Fàtima es comporta amb certa fredor, com si cada una de les paraules que pronuncia i cada un dels gests que fa obeïssin a una resolució prèviament meditada i reflexionada. D'ençà d'aquella malaurada nit en què el seu espòs va sortir de casa per preservar l'honor de la família i ja no va regressar-hi, ella no ha tornat a ésser mai més la mateixa. Fa servir un cert aire indiferent i una constant referència al destí per a immunitzar-se davant les desgràcies i humiliacions que han anat caient successivament sobre el seu entorn. O tal vegada adopta aquest posat de dona forta per encobrir el sofriment que la corroeix per dins.

Finalment, l'Assú no dissimula res. Privat dels llibres que tant estimava –convertits ara en cendres- i dels cursos impartits pels membres de la Zauïa –ara morts o exiliats a Tinerhir- es migra tancat a la llar sense fer gran cosa o, com a molt, sortint al palmerar a prendre el sol quan li empeny sa mare. Menja poc, resa molt i no s'interessa ni gens ni mica pels afers de la comunitat en què viu. Ell considera que tenen ben merescut l'oprobri del que són víctimes, per haver-ho desgavellat tot amb la seva obsessió per la violència.

L'endemà, l'Alí U Tarmun contempla satisfet les grans espigues de blat i d'ordi als camps de la família, gemades com poques vegades les havia vist. Ha de reconèixer que la seva mare té bona mà per a conduir els afers, potser més que molts homes. No obstant, la joia és generalitzada i el factor més important ha estat la pluja, que només a Déu s'ha d'agrair. El palmerar fa goig de mirar-se'l. Potser el Creador vol compensar amb alguns béns materials el deshonor en què han caigut els Ait Mergad, pensa el noi mirant de conformar-se.

La Fàtima, en canvi, no és de la mateixa opinió i ben aviat li pregunta si ha oblidat el compromís que va adquirir quan va jurar sobre la tomba de Sidi Abdelasís que garantia la seguretat del xeic durant el viatge a Jorf.

- No l'he oblidat –respon ell- però cada cosa ha de venir al seu moment. Ara el que compta és guanyar la guerra contra els infidels i constrènyer El Glaiu dins el seu feu tradicional, impedit-li que s'apoderi del nostre oasi o d'altres territoris del voltant. Per això cal que ens mantinguem units i, ens agradi o no ens agradi, hem de reconèixer que en Belkàcem i el seu lloctinent són peces claus per a salvaguardar aquesta unió. Després, un cop assegurada la independència del nostre país, ja tindrem temps per a passar-los factura dels comptes pendents.

El discurs del seu fill gran fa callar la Fàtima, però no la convenç i al llarg de la seva estada a El Khorbat l'Alí haurà d'escoltar-la molt sovint parlar del tema, rondinar i plànyer-se de que no hi hagi vertaders homes a la darrera generació dels Ait Mergad.

Fora d'aquest mal humor de la mestressa de casa, el ramadà transcorre més plàcid que mai per diverses raons. En primer lloc, ara ja no fa tanta calor com en anys anteriors i la set no molesta gaire durant les hores del dejuni. En segon lloc, malgrat el règim opressiu d'en Ba Alí, cal dir que hi ha una relativa pau a Ferkla. I en tercer lloc, el més important de tot, enguany l'economia és pròspera. Entre els productes que dóna la terra generosament i el botí que s'ha obtingut a Todra durant la primavera, no hi ha ni una sola llar a l'alcàsser on es passin privacions com les que s'havien acostumat a passar la major part dels habitants. Per primera vegada en sis o set anys, quan arriba el vespre endrapen fins a quedar ben tips.

Per trencar el dejuni, a la posta de sol, es prenen un bol de sopa acompanyat de dàtils, un vas de llet batuda i un bon tros del tradicional pa farcit amb grassa, ceba, pebrot i bitxo. A l'hora de sopar mengen el cuscús i just abans que cridi el muetzí a l'oració de l'alba es lleven precipitadament per cruspir-se un gran estofat de verdures i carn, que els dóna forces per a aguantar de sobres la jornada que comença. Amb aquest règim alimentari, hi ha molta gent que durant el ramadà fins i tot s'engreixa.

Una tarda, una de les darreres tardes del ramadà, en Ba Alí es troba al seu gabinet discutint amb en Zaid els avantatges i els inconvenients de continuar l'expansió cap a la vall del Dades un cop la del Todra caigui completament a les seves mans, quan, de sobte, es fixa en la noia que acaba d'aparèixer a l'entrada de l'alcàsser amb un feix d'alfals a l'espatlla. Per contemplar-la millor, s'atansa a la finestra.

Tindrà uns vint anys, és força alta i camina amb una gràcia especial que li ha cridat l'atenció, però el més fascinant de tot és el seu rostre, ara que la veu bé. Quina

bellesa! Quins ulls negres! Quina sensualitat desprenen els seus llavis somrients! I el seu cos esvelt, ferm, ben proporcionat, conserva l'aire innocent d'una donzella! Com pot ser que no s'hi hagués fixat fins avui? En aquest moment, el porter crida:

- L'Aixa Tarmun!

Davant l'interès que demostra el capitost per la xicota, en Zaid s'oblida dels avantatges o inconvenients de conquerir la vall del Dades i comenta:

- És la germana de l'Alí U Tarmun, que precisament ara es troba al poble de permís.
- Doncs caldrà fer que se'n torni al front com més aviat millor –exclama en Ba Alí, obrint molt els ulls-. A Todra pot ser-nos força útil i aquí més aviat ens faria nosa.

Capítol vint-i-dos: juliol de 1920

Passat el ramadà, l'Alí U Tarmun emprèn el camí de retorn a Todra per ocupar el seu lloc a l'exèrcit. Ja ho tenia previst, certament, però ha avançat el viatge un parell de dies quan en Zaid li ha lliurat un missatge d'en Ba Alí apressant-lo a incorporar-se com més aviat millor, atesa la necessitat que tenien d'un home com ell.

Un cop arriba al campament, instal·lat en una gran esplanada prop d'El Hart n'laamín, li comuniquen que ha estat ascendit al càrrec d'almugatèn pel valor demostrat a l'assalt de Tagumast i li encarreguen una missió important: conduir un escamot de quaranta homes que ha d'atacar l'alcassaba d'Ighir n'Mehalt durant la nit. L'objectiu no és apoderar-se'n –per fer això caldria molta més gent i armament pesat del que no disposen ara per ara– sinó terroritzar els defensors de la fortalesa, de manera que perdin confiança en la força del protectorat al que representen.

La idea que persegueix el gran cabdill és la d'anar minant la moral de la població sotmesa a l'enemic, fins que aquesta trobi més segur i més convenient passar-se al camp dels rebels que no pas continuar lluitant i patint per uns interessos que, al cap i a la fi, no són els seus.

La missió que li han encomanat a l'Alí U Tarmun comporta un risc força alt i, damunt, no promet cap mena de benefici econòmic, a diferència del que proporciona l'assalt d'un alcàsser. No obstant, integrat com està ara dins la dinàmica de l'exèrcit, ell sap apreciar el valor d'una acció com aquesta de cara a la promoció personal i a futurs ascensos. Demostrarà, doncs, la seva capacitat bèl·lica i Déu vulgui que els mèrits li siguin tinguts en compte.

L'endemà d'haver marxat l'Alí cap a Todra, en Zaid es presenta de bon matí a casa de la família Tarmun acompanyat de quatre guàrdies forçuts.

- Obriu! –crida quan la Fàtima pregunta qui és-. Obriu per ordre del capitost!
- No podem obrir-vos –contesta la mestressa- perquè no hi ha cap home a casa.
- No siguis carrinclona! –s'enfurisma en Zaid-. Guarda't les manies per a un altre moment.
- No són manies –insisteix ella-. És la realitat. A casa sols hi ha dones i criatures. No podem deixar entrar un home. Les normes bàsiques de la decència ens ho impedeixen i tu, Zaid, ho saps perfectament.

- El que jo sé perfectament, i tu també ho saps, és que les ordres d'en Ba Alí es compleixen al peu de la lletra, de bon grat o bé per força. Si no treus el forrellat, ens obligaràs a enfonsar la porta.
- Què és el que voleu de nosaltres?
- El capitost requereix la presència de la teva filla Aixa durant unes hores. Un cop hagi enllestit la tasca que li vol encomanar, te la tornarem sana i estàlvia.
- Per emportar-vos la meva filla –declara la Fàtima sense perdre l'aplom-, abans haureu de passar per sobre del meu cadàver.
- No siguis testarruda, dona –tracta de convèncer-la en Zaid-. Saps que ho aconseguirem de totes maneres perquè, si tornéssim amb les mans buides, el capitost ens faria tallar el coll. Què en treus, doncs, de posar-nos dificultats?

Mentre la seva mare entretenia els forasters amb aquesta conversa, l'Aixa ha pujat al terrat i, cobrint-se de valor, ha saltat per sobre del carreró tal com solia fer-ho l'Alí quan era un adolescent amb més ganes de jugar que seny i tal com abans ho havia fet en Moha, el germà gran que hi va deixar la pell d'una relliscada. Ella, l'Aixa, no ho havia provat mai de petita i no s'havia imaginat mai que li tocava fer-ho als vint-i-dos anys. Amb la *taharuit* lligada a la cintura perquè no la destorbés i descalça per a arrapar-se millor a la paret de terra crua, s'ha llançat bo i pregant a Déu que no fos aquest el darrer jorn de la seva curta existència. En el moment de saltar, ha vist a baix els cinc homes que l'esperaven, però ells no l'han clissada perquè estaven massa embrancats en la discussió amb la Fàtima.

Un cop a casa dels veïns, la mare d'en Hussa l'acull amb mostres d'afecte i de solidaritat perquè, havent sentit l'escàndol al carrer, es fa una idea prou clara de la situació. Sense dir-se ni un mot, baixen juntes fins a l'estable on, en cas de necessitat, la fugitiva podria amagar-se al magatzem de la palla.

Convençuda que la seva filla ja és fora de perill, la Fàtima es decideix a retirar el forrellat al mateix temps que remuga:

- Feu el que vulgueu, de totes maneres l'Aixa no és aquí. Ha anat a recollir alfals per a la vaca.
- Des de quant les noies recullen l'alfals al matí? –pregunta en Zaid amb sorna i afegeix, dirigint-se als membres de la guàrdia-. Regireu l'habitatge!

Donant-li una empenta a la mestressa, els cinc homes penetren a la llar de la família Tarmun i es reparteixen per les diferents plantes, regirant-ho tot i posant-ho tot de cap per avall sense el més mínim respecte. Com que no troben el que busquen, al cap d'una estona baixen arrossegant la Itó i l'Assú per l'escala, mentre l'Eskú i la Rahma ploren a llàgrima viva.

- Ens emportarem aquests dos –manifesta en Zaid- per a interrogar-los. Amb l'ajut d'un ferro roent, ens explicaran on es troba la seva germana o cunyada. Mentrestant, Fàtima, si tu la veiessis, digues-li que es presenti a casa del capitost. Encara és a temps d'estalviar-nos l'interrogatori, que no és mai una feina gaire agradable.

L'Aixa, que ha escoltat les paraules de l'esbirro a través de la porta d'en Husa, situada quasi davant la seva, no es pot estar d'obrir i lliurar-se per evitar que la Itó i l'Assú siguin torturats. No s'ho perdonaria mai, en tota la seva vida. Prefereix sacrificar-se ella mateixa, oferir el seu cos virginal i el seu honor al repulsiu Ba Alí, abans de permetre que els passi res als dos joves innocents que tant estima.

- Mireu si ha aparegut de pressa! –exclama en Zaid, bo i agafant-la per un braç-. No era tan lluny com ens pensàvem!
- No em toquis, fastigós! –protesta ella-. Tu no ets res més que un gos i, si em queixo a l'amo, et farà tallar la cua!
- Vaja, quins fums té la reineta –riu en Zaid, però la deixa anar, limitant-se a posar-li el fusell al davant perquè no s'escapi-. Au, cap a casa!
- No havies d'haver sortit –la renya la Fàtima-. És més fàcil suportar la llepada d'un ferro roent que l'agullonada de la deshonra.

Sense fer-li cas, l'Aixa camina dreta i orgullosa cap al seu destí fatal, mirant al front, en silenci. No es gira perquè no li llegeixin al rostre l'angoixa que experimenta el seu cor, l'amargor que l'està envaint per moments. Ha fet un gest coratjós i ja és massa tard per a tornar enrere.

- Si aquest inútil no fos com és –continua remugant la Fàtima, bo i mirant l'Assú- no se l'haurien emportada, per Déu! A la seva edat, l'Alí o l'Ixú haurien sabut com impedir-ho, haurien fregit a trets aquests brètols abans de permetre que possessin una mà sobre la seva germana. Però què hi farem si l'Altíssim, en lloc

d'un homenet, ens ha donat un aspirant a santó? Què podem nosaltres, pobres mortals, contra el destí?

Aliè completament al drama que s'està vivint a casa seva, l'Alí U Tarmun dona les darreres instruccions als quaranta homes de la unitat que dirigeix, un dels quals és el seu germà Ixú, abans de llançar l'atac sobre l'alcassaba d'Ighir n'Mehalt. És una nit fosca i calorosa, amb el cel cobert d'una mena de boirina que no se sap ben bé si és d'aigua o de pols. Des del campament, han remuntat el riu Todra per la riba dreta fins a l'alçada de Tinerhir, han rodejat el palmerar per la banda de ponent i han pujat per aquest mateix cantó al cim del tossal. Des d'allí contemplen la fortalesa una mica més avall, a l'est, on la superfície del promontori és més plana.

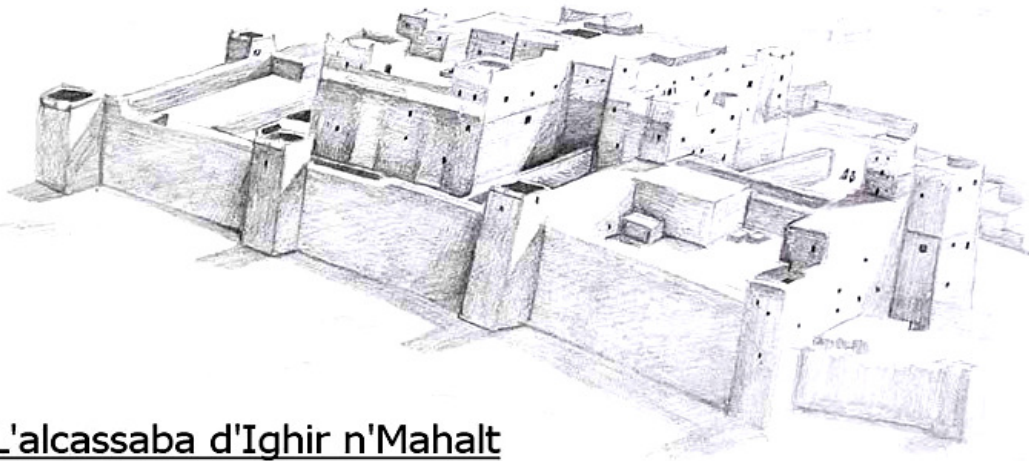
Davant seu apareix la porta única, monumental, que dona pas a un cos de guàrdia i després a un edifici petit però molt alt, a la part superior del qual s'endevinen tres o quatre sentinelles. També n'hi ha d'altres a diferents punts de la muralla, tot i que la major part d'aquesta és estreta i no sembla apta per a moure-s'hi per sobre. La residència del *khalifa* queda bastant més amagada; sols el pis superior és visible des del seu punt d'observació.

L'Alí deixa mitja dotzena d'efectius en aquest lloc, encarregats d'obrir foc al cap d'una estona per cridar l'atenció dels vigilants, i s'encamina silenciosament amb la resta de la tropa cap a la banda sud, que és la més vulnerable perquè, estant pròxima a l'alcàsser Tasga, no s'espera que sigui atacada. En aquest sector el mur no tindrà més de quatre metres d'alçada.

Quan els tiradors que s'han quedat al cim comencen a disparar contra les sentinelles de la porta, creant una gran confusió, ells ho aprofiten per a clavar a la paret de terra crua unes quantes estagues a manera de graons. El soroll que fan queda cobert per les descàrregues dels companys i l'únic vigilant que treu el cap és abatut ràpidament d'un tret sense que se n'adonin els altres, massa preocupats pel que està passant a ponent. L'Ixú, que s'enfila com una mona i s'arrapa com un gat, puja pels bastons duent una corda lligada a la cintura i un cop a dalt la subjecta com pot per facilitar l'ascensió a la resta del grup. En un tancar i obrir d'ulls, més de trenta guerrers Ait Mergad s'han distribuït per la part superior de la muralla, de panxa a terra, preparats per a obrir foc en el moment en què l'Alí U Tarmun els doni l'ordre.

D'un dels edificis que formen part de l'alcassaba comencen a sortir soldats d'El Glaui, que han estat desvetllats per la fressa del tiroteig i van a repel·lir l'atac dirigits pel propi *khalifa*. Quan tot el pati és ple de gent, s'escolta un crit i una pluja de bales els cau al damunt, causant desenes de víctimes. Ells responen amb els mosquetons i fusells que ja duien preparats. Vuit o deu cossos rodolen daltabaix de la muralla, però els trets encara continuen una estona i són molts més els que moren a baix que no pas al caire superior; fins que la defensa s'organitza, alguns troben racons on protegir-se i d'altres puguen a les torres per disparar des d'allí amb certa seguretat.

Aleshores els atacants van baixant un per un amb ajut de la corda i se'n tornen per on han vingut, considerant complerta la seva missió. El *khalifa* voldria enviar les tropes a empaitar-los, però no s'atreveix a fer-ho tement que es tracti d'un parany i que hi hagi centenars de rebels esperant-los a fora.

L'alcassaba d'Ighir n'Mahalt

L'Alí U Tarmun ha perdut quinze dels quaranta guerrers en l'operació i uns quants més tenen petites ferides, però de totes maneres en fa un balanç força positiu perquè les baixes de l'enemic són molt més elevades i perquè ha aconseguit colpejar-lo en el nucli mateix del seu sistema defensiu. A partir d'aquest moment, molts dels qui col·laboren amb El Glaui es comencen a preguntar quin avantatge té la seva actitud i si no fóra millor passar-se a la resistència. Tanmateix, aquests dubtes no portaran a un resultat concret perquè, mentre l'atac tenia lloc a Tinerhir, El Haj Thami El Glaui estava travessant el Gran Atlas al front d'un gran exèrcit.

Un parell de dies més tard, l'alcassaba de Teluet bull de moviment com poques vegades. El caid Hamú, comandant de les tribus del sud, contempla satisfet el formigueig de la massa humana que ho omple tot. Als guerrers berbers que s'estan concentrant aquí des de fa una setmana s'afegeix ara el batalló de tropes indígenes que ha portat de Marràqueix el seu oncle, juntament amb una bateria de sis canons del calibre vuitanta de muntanya servits per artillers indígenes sota les ordres del tinent Girolami, l'únic francès que pren part físicament a l'expedició. Semblant demostració del poder de la família fa goig de veure.

- Aquesta vegada –li adverteix El Haj Thami- ha d'ésser la definitiva. Jo no estic per venir cada any a sotmetre els Ait Atà i els nostres amics francesos tenen una paciència limitada. Si nosaltres no som capaços de resoldre l'afer d'una santa vegada, buscaran algú altre per a substituir-nos.
- T'asseguro –li contesta Si Hamú- que ningú no podria fer més del que nosaltres hem fet. El que passa és que aquests Ait Atà són molt durs de pelar, són obstinats i se'n fumen del perill. A més a més, ara estan enardits per la revolta del Tafilalt i la culpa és dels gavatxos, no pas nostra. Per què es varen deixar prendre una regió tan important?
- Sí, ja ho sé, però els francesos no coneixen com nosaltres el tarannà d'aquesta gent i, si algú els promet aconseguir més del que nosaltres hem aconseguit, se'l podrien creure. Malauradament, l'enveja i l'ansia de poder no manquen al nostre país i els aventurers tampoc. N'hi ha que donarien l'ànima i mitja vida per atènyer la posició que tenim en aquest moment.
- La posició que tenim ens l'hem guanyada a pols, amb el nostre coratge, amb la nostra visió estratègica i amb la nostra lleialtat al *makhzèn*!
- Que Déu t'escolti, nebot meu. Quina raó que tens!

Passen uns dies molt atafegats entre els preparatius de l'expedició i les fastuoses mostres d'hospitalitat ofertes per Si Hamú a l'alcassaba de Teluet, descomunal fortalesa de pedra plantada al cor del Gran Atlas. Després, la *harka* emprèn el camí del sud davallant en petits grups per la vall d'Unila fins al districte d'Uarzazat, fa una darrera parada a l'alcassaba de Taurirt i d'allí comença a remuntar la conca del Dades. El comandament del conjunt correspon a El Haj Thami El Glai, assistit per Si Hamú, que és responsable de les tribus del sud, i per quatre baixàs, entre ells l'enèrgic Said U

Laid U Tifnut, en qui els Glaiu tenen una confiança absoluta. En total, són mil quatre cents genets i onze mil infants els que avancen lentament per l'altiplà, entre les cadenes del Gran Atlas i del Jebel Saghro.

Mentrestant, a El Khorbat, una pobra noia viu la seva particular tragèdia.

- Han estat uns dies inoblidables –li xiuxiueja en Ba Alí, bo i posant-li a la mà uns collarets d'ambre- i t'asseguro que em sap molt greu que ens hàgim de separar, però en aquest moment els meus deures em reclamen. Potser més endavant et tornaré a cridar. Fins i tot he pensat que podria prendre't per esposa. Què me'n dius?

Per tota resposta, l'Aixa guarda silenci. No té prou esma per a mentir i sap que no en trauria res d'ofendre l'omnipotent cabdill amb la veritat nua. Potser l'expressió del seu rostre reflexa el fàstic i la ràbia que sent per l'home que l'ha posseïda nit rere nit al llarg d'una setmana i, en el fons, ell ha de saber que l'odia amb totes les seves forces, però prefereix no dir-li-ho amb paraules, molt més comprometedores que un gest o una mirada. Casar-se amb ell? Esdevenir l'esposa número vint-i-u? Ni pensar-hi! Tant per tant s'estimaria més quedar-se soltera tota la vida, si és que el fet d'haver perdut la dignitat en mans d'aquest malfactor li impedeix trobar un altre marit. Perquè amb l'Alí U Amuri ja no hi compta gaire. Si abans no s'acabava de decidir, què farà ara, sabent que ella ja no és verge? Tot se n'ha anat en orris!

De bona gana llençaria els collarets a terra i els trepitjaria, per fer-li entendre al cràpula que cap mena d'obsequi no pot compensar el mal que li ha fet i que no l'odiaria menys encara que li regalés tot l'argent i tot l'ambre del món. Però no ho fa perquè sap que una criaturada com aquesta els duria més maldecaps que beneficis, no sols a ella sinó a tota la família. Més val acomiadar-se amicalment de l'ogre, que ara sembla disposat a deixar-la anar després d'haver-la retinguda durant vuit dies. Apart d'això, el valor de la joia no és menyspreable: al mercat d'Asrir n'hi donaran com a mínim trenta rals, atès que ella no pensa pas posar-se-la. Li cremaria el coll amb la seva ferum d'oprobri!

- Què, no contestes? –insisteix en Ba Alí-. Te'n dones vergonya? Sou ben estranyes, les dones. En fi, ara és millor que te'n vagis a casa de ta mare. Jo seré fora uns quants dies. Els cristians ens han enviat un petit exèrcit per fer-nos por i hem d'anar a rebre'l com es mereix. Un cop hagi resolt aquest contratemps et vindré a cercar, si Déu vol. Desitja'm sort.

- Espero que matis molts infidels –remuga l’Aixa-. Que Déu t’hi ajudi.

Veient-se lliure, la noia no dubta ni un moment. Deixa la cambra sense que els vigilants apostats al portal facin el gest de barrar-li el pas, com feien fins ara; baixa l’escala, saltant els graons de dos en dos malgrat la foscor i la seva grandària; eix per la magnífica porta de cedre tallat al carrer principal, creua mig alcàsser i arriba a casa.

És la Itó qui surt a obrir. Les dues cosines s’abracen amb tota la força de què són capaces i romanen així molta estona, estrenyent-se l’una contra l’altra sense dir-se ni un mot. La fricció dels cossos parla per elles, expressa tot el que les paraules no tenen el coratge d’expressar: la tristor, el sofriment, la ràbia, el desig d’oblidar aquest malson per part de l’Aixa; la solidaritat, la comprensió, l’agraïment per no haver permès que se l’emportessin a ella, la promesa d’ajudar-la en tot el que pugui per part de la Itó.

Després pugen juntes l’escala fins al gran saló central on es troba la Fàtima. Un cop allí es repeteix l’abraçada, amb la diferència que ara s’ha trencat el silenci. La filla no para de somicar, mentre la mare tracta de consolar-la amb un llenguatge que la fa plorar més encara:

- Sàpigues que aquest greuge no quedarà impune. L’honor sols es pot rentar amb sang i pels Ait Mergad no hi ha res més important que l’honor. Ara cal esperar el retorn dels teus germans, car és a ells a qui toca prendre la iniciativa. Però t’asseguro que si l’Ixú i l’Alí no tornessin del front, o no complissin la seva obligació, soc ben capaç de fer-ho jo mateixa. Estic disposada a escanyar aquesta rata de claveguera amb les meves pròpies mans, encara que fos la darrera cosa que fes en aquesta vida.

Tant bon punt ha sortit l’Aixa de la cambra, en Ba Alí fa venir en Zaid per comunicar-li les darreres instruccions de com ha de tractar els afers d’El Khorbat durant la seva absència, que pot ser llarga. Després, malgrat la calor que fa, es posa el barnús, es penja el fusell metrallador a l’espatlla i surt en direcció al campament envoltat per la seva guàrdia personal, una dotzena de forçuts de pell fosca molt ben armats.

Un cop allí, passa revista a les tropes que s’han anat agrupant al llarg dels dos darrers dies, d’ençà que va donar l’ordre de mobilització general i els *amgars* dels diferents alcàssers la varen transmetre a tots els homes aptes per a la lluita. D’aquesta manera, un poderós exèrcit s’ha posat en peu de guerra i es prepara per anar a defensar la vall del Todra contra els representants dels francesos.

Emprenen la marxa l'endemà de bon matí per a evitar la calor i en una sola jornada atenyen el campament situat prop d'El Hart n'laamín, on els esperen els companys que han anat sotmetent la contrada al llarg dels darrers cinc mesos. La concentració de gent que es forma és impressionant i l'ambient de retrobada resulta fantàstic. Els Ait Mergad vibren d'emoció sentint-se poderosos i units altre cop, fins al punt d'oblidar que és un *imeluí* de Tasarín qui els dirigeix i qui ha aconseguit semblant unió.

Així, amb aquesta eufòria, comença una llarga espera abans d'entrar en batalla, car l'enemic encara és lluny. D'ençà que va sortir de l'alcassaba de Taurirt, la *harka* d'El Glaiu avança a pas de tortuga perquè ha d'anar conquerint el terreny pam a pam.

Encara que la conca del Dades ja havia estat sotmesa temps enrere, la rebel·lió del Tafilalt va provocar una reacció en cadena i la major part dels Ait Atà, veient que els francesos no eren invencibles malgrat llurs màquines diabòliques, han anat rebutjant un clan darrere l'altre la subjugació al protectorat, de manera que ara El Glaiu ha de vèncer una resistència ferotge, com si fos la primera expedició que munta al sud de l'Atlas. Tot el que s'havia guanyat en les campanyes del 1916 i del gener del 1919 s'ha perdut al llarg d'aquest darrer any per culpa del mal exemple que dóna en Belkàcem Ngadi.

Per no deixar inactius els soldats mentre espera la *harka* d'El Glaiu, en Ba Alí els llança contra els pocs alcàssers dels Ait Todra que encara romanen fidels al *khalifa*, on podran obtenir un botí considerable sense massa pèrdues humanes, i posa setge a l'alcassaba d'Ighir n'Mehalt, impeding que hi entrin aliments o que en surtin tropes per anar a defensar els pobles víctimes del saqueig.

Arriba fins i tot a plantejar-se la possibilitat d'assaltar la fortalesa, de manera que quan aparegués l'exèrcit enemic ells en poguessin disposar per a fer-s'hi forts; però finalment opta per una altra estratègia més realista, tenint en compte que el baixà de Marràqueix va equipat amb una bateria de canons capaços d'esbotzar en una sola nit la muralla que va fer alçar ell mateix l'any passat. Decideix, doncs, mantenir el setge però no atacar.

Quan s'acosti la *harka* d'El Glaiu, sortiran a rebre-la i li tallaran el pas a Fum el Kus n'Tasult, on ja varen atacar-la els Ait Atà del curs baix del Todra l'any passat. Si en aquell cas no varen aconseguir cap resultat, fou per manca de mitjans i, sobretot, per manca d'un comandament ferm i unificat, cosa que ara tindran gràcies a la seva

presència. Un cop els invasors hagin estat delmats i obligats a girar cua, el *khalifa* i els homes que resten tancats a l'alcassaba es rendiran sense necessitat de forçar-los amb un assalt difícil i costós. I en el cas contrari, si –Déu no ho permeti– els aliats dels francesos arribessin a passar Fum el Kus n'Tasult i a ocupar la vall, el fet d'haver conquerit la fortificació d'Ighir n'Mehalt no serviria de gaire.

L'Alí U Tarmun viu aquest compàs d'espera amb il·lusió per la gran victòria que creu pròxima, sense imaginar-se el drama que pateix en el mateix moment la seva pobra germaneta. Un parell de setmanes han transcorregut d'ençà que la noia va tornar a casa i l'angoixa no vol dissipar-se. No és capaç d'oblidar ni tan sols per un moment el que li va passar, l'afront del que va ésser víctima i, més enllà d'aquest darrer greuge, totes les calamitats que s'han anat acumulant al seu voltant al llarg dels darrers anys, de les quals el gest d'en Ba Alí ha estat sols la culminació.

Ni les paraules dolces de la Itó ni l'actitud ferma, coratjosa i desafiant de la Fàtima no poden treure-li del cap les negres idees que l'obsessionen, tan negres com la pell de l'home que l'ha deshonrada. Com més pensa en la seva malaurança, més malaurada se sent i com més voltes li dóna a la qüestió, més pateix sense treure'n l'aigua clara. Voldria girar full al passat, però la seva memòria es nega a obeir-la. Voldria romandre tot el dia dormint per no pensar en res, però les parpelles no se li tanquen per molt que s'hi esforça. Sovint es desperta fins i tot a mitja nit, després de somniar que l'horrible cabdill la posseeix una i mil vegades o, encara pitjor, que ha fugit de les urpes de l'ogre i que ara la família en paga les conseqüències.

Li recomanen que procuri mantenir-se ocupada per distreure's i li asseguren que tot es cura amb el temps, però el temps transcorre tan a poc a poc... A més, gairebé no surt de casa perquè no li agrada la manera com se la miren les veïnes: algunes amb llàstima i d'altres amb un gest de menyspreu o de recriminació, com si en tingués alguna culpa, ella, del que li ha succeït; com si no fos el conjunt de la tribu el que viu sotmès vergonyosament a la voluntat del tirà.

O potser sí que n'és responsable, pensa de tant en tant la pobra noia: si no s'hagués deixat veure a la plaça pública, si s'hagués tapat el rostre amb la *taharuit*, o si hagués esperat que fos ben fosc per entrar a l'alcàsser amb el feix d'alfals, tal vegada no s'hi hauria fixat en Ba Alí. Sabent, com sabia, que altres xicotes d'El Khorbat havien patit la mateixa sort, hauria d'haver anat més amb compte!

- D'ençà que va morir l'avi Bassú –es queixa- no he trobat al meu pas res més que desventures, adversitats i contratemps. A més a més de l'avi he perdut el pare, han ferit dues voltes el meu germà, les llagostes han arrasat l'única collita bona que havíem tingut en sis o set anys, la guerra no s'atura i el meu promès no ha donat ni un sol pas per complir el compromís. I, per si no n'hi havia prou amb tot això, ara la deshonra i l'oprobri. Què hauré fet, jo, per merèixer un càstig semblant?
- Tu no has fet cap mal a ningú –li contesta sa mare-, però ves a saber si no vares pecar d'imprudent en mostrar-te massa contenta, massa ufanosa amb la teva sort, abans de morir l'avi. Hi ha tanta gent gelosa, envejosa, malintencionada...
- És escrit a l'Alcorà –intervé l'Assú, que ha escoltat la conversa- : “que Déu et guardi del mal de l'envejós quan enveja”.
- Què voleu dir? –s'inquieta l'Aixa-. Què em poden haver fet els envejosos?
- Et podrien haver llançat un mal d'ull –insinua la Fàtima-. Quan algú alaba les teves qualitats amb insistència, no se sap mai si ho fa amb sinceritat o bé amb gelosia. I en aquest darrer cas pot atreure sobre tu la desgràcia.
- Valga'm Déu Clement i Misericordiós! –crida la noia-. Quina catàstrofe!
- No t'ho prenguis tan a la valenta, filla –la tranquil·litza sa mare, pensant que potser s'ha excedit-. És probable que no hi hagi res d'això. Corren temps dolents, tothom la passa força magra i cadascú té els seus maldecaps, no ets l'única. De totes maneres, no hi perdríem res prenent algunes mesures, per si un cas.
- Què m'aconselles?
- Ves a visitar la tomba de Sidi Abdelah de Sat i ofereix un sacrifici. N'hi ha prou amb una cabra negra.

El següent dijous, l'Assú es dirigeix al mercat d'Asrir per comprar una cabra negra, ben forta i sense cap mena de tara física; altrament no fóra vàlida pel sacrifici. El bon estat de l'animal és un requisit fixat per l'Alcorà, mentre el color és més aviat un caprici de la tradició berber. Per un ral i mig en troba una amb totes les de la llei i se l'emporta a casa, cofoi d'haver-se sortit tan bé de l'encàrrec de sa mare.

L'endemà, divendres, van tots tres a Sat de bon matí, arrossegant l'animal lligat amb una corda. En arribar davant el mausoleu de Sidi Abdelah, les dues dones agafen la

cabra, l'ajauen a terra, l'encaren cap a La Meca i aleshores l'Assú la degolla amb la gumia bo i pronunciant les paraules de rigor:

- En el nom de Déu. Accepta, oh Senyor, aquesta ofrena i lliura la meva germana Aixa del mal que li hagin pogut causar els envejosos.

L'Assú és un xicot culte, que ha llegit força i sobretot en matèria de religió. Ell sap que sols a Déu es poden oferir sacrificis i que no s'ha d'invocar ningú més que l'Únic, encara que es faci per mitjà de la *baraka* d'un sant. Un altre noi del poble podria haver dit "accepta Sidi Abdelah aquesta ofrena...", una frase que dins l'islam estricte constitueix un vertader pecat.

Un cop s'ha dessagnat la cabra, dos homes de la família que s'ocupa del santuari – descendents de Sidi Abdelah- se l'emporten per arrancar-li la pell, esquarterar-la i repartir-ne la carn entre els diferents *igurramen* que hi tenen dret, mentre una dona de la mateixa casa s'endú l'Aixa cap a l'interior del mausoleu, la fa asseure's al costat del cenotafi que cobreix la tomba santa i la té una bona estona agafada de la mà, recitant-li un seguit de fórmules que sonen miraculoses. Finalment, la noia dóna tres voltes al cenotafi, besant-ne cada vegada els quatre angles i pronunciant després de cada bes la frase "oh Senyor, ajuda'm a superar aquesta angoixa".

Quan surt del mausoleu, la seva mare i el seu germà noten que fa una altra cara. L'angúnia ha deixat lloc a l'esperança i el neguit ha desaparegut. Sense dir-se ni un mot, emprenen tots tres junts el camí de retorn a El Khorbat per sota de les palmeres, que enguany ofereixen una ombra acollidora i fan goig de veritat. Si tot va bé, la collita de dàtils de la propera tardor serà formidable, com ho ha estat aquest més la de blat de moro primerenc.

Capítol vint-i-tres: agost de 1920

Des que ha rebut la notícia que l'exèrcit del baixà de Marràqueix havia sotmès Ait Idir i Bumaln, els dos darrers pobles del curs mig del Dades, en Ba Alí ha donat l'ordre de mobilització immediata de totes les tropes, que inclouen els Ait Atà i altres grups rebels de Todra; els Ait Mergad vinguts de Ferkla; els *imeluan* que ell mateix va dur de Tasarín l'any passat, i uns quants guerrers del Tafilalt enviats per en Belkàcem Ngadi.

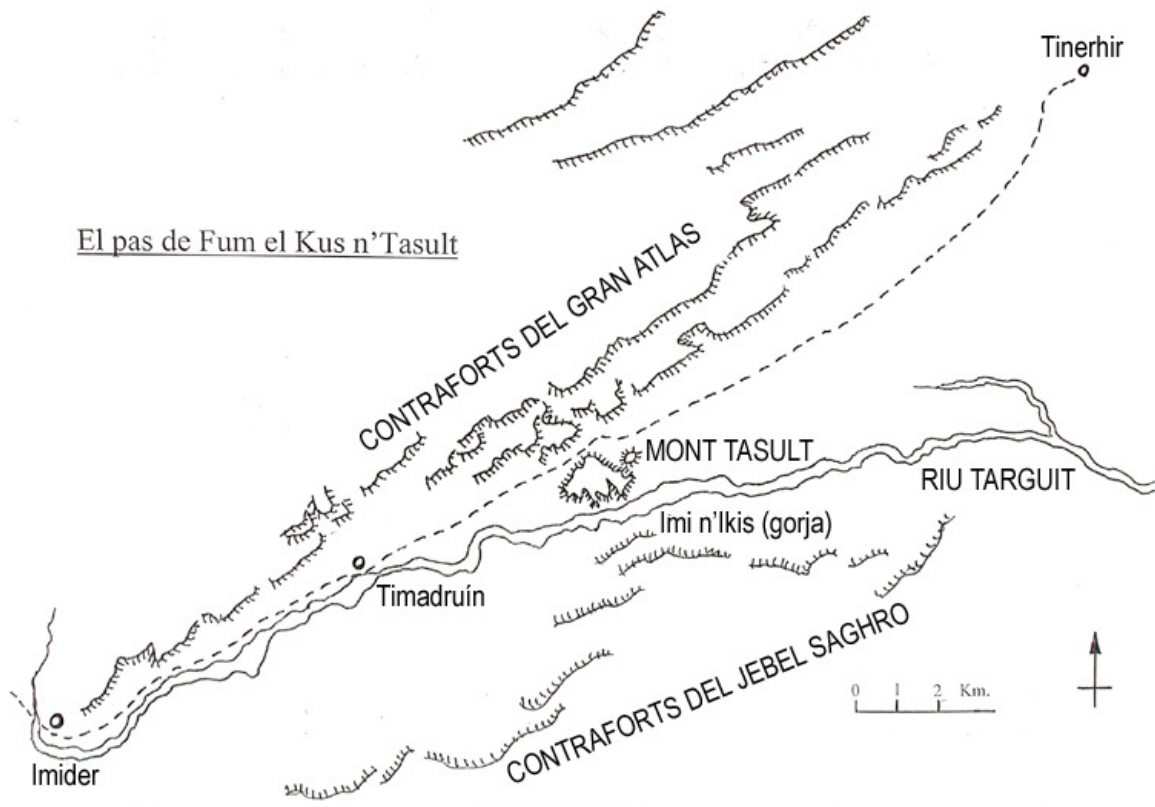
Sap que l'enemic no trigarà en arribar perquè ara té el pas lliure, atès que l'únic nucli més o menys important de població entre Dades i Todra és Imider, controlat per l'*amgar* col·laboracionista Mohadaix U El Haj Faska. Per tant, cal actuar de pressa per fer inexpugnable el pas de Fum el Kus n'Tasult abans que s'hi apropi la *harka* d'El Glaiu. En una jornada, tots els efectius es traslladen a l'escenari previst per a la batalla, on ja hi havia unes quantes unitats encarregades de cavar trinxeres i de preparar el terreny des de fa vuit dies. El campament en pes ha abandonat l'emplaçament a prop d'El Hart n'laamín i s'ha traslladat a la banda oriental de Fum el Kus. Al vespre, un missatger anuncia que l'enemic s'ha establert a les afores d'Imider, a tres hores de distància.

L'endemà, darrer dia de juliol, cada un dels almugatens condueix els seus homes cap a un indret diferent, fins a deixar completament encerclat el pas. No queda ni un pam de terreny que no es trobi sota el punt de mira de tres o quatre fusells. L'estratègia que va adoptar el baixà de Marràqueix l'any passat d'enviar escamots per sobre de les muntanyes ara no és repetible, perquè tots els cims es troben plens de guerrers disposats a cosir-los a trets en el cas que s'hi apropessin.

A mig matí, l'enorme *harka* es fa visible per ponent, alçant una polseguera de mil dimonis i ocupant l'altiplà en tota l'amplada. El petit nucli de Timadruín, que es troba a una hora de distància de Fum el Kus n'Tasult, ofereix resistència i El Glaiu ordena assetjar-lo, aturant per aquest motiu tot el multitudinari exèrcit. Sembla una ximpleria, detenir l'avanç de dotze mil efectius per sotmetre un poblet que no passa dels dos-cents habitants incloent dones i criatures, però ell sap molt bé el que fa: perdre temps per arribar a l'engorjat compromès a la caiguda de la tarda, quan el sol baix enlluerni els qui volen barrar-li el pas, impedit-los afinar el tir.

En Ba Alí comprèn la jugada de l'enemic i s'inquieta per la possibilitat que realment el sol baix els faci una mala passada, com la volta anterior però a la inversa, atès que l'exèrcit avança en direcció contrària però ara és la tarda en lloc del matí. És cert que

són molt més nombrosos, estan ben coordinats i s'han desplegat per una àrea molt més extensa, però l'enemic també té unes forces molt superiors a les del febrer de 1919. A més a més, els homes que ha distribuït per sobre de les crestes comencen a posar-se nerviosos, contemplant de lluny aquella massa colossal equipada amb una bateria de canons que fa patxoca. No és bo tenir-los així gaires hores, patint set sota un sol abrasador i bocabadats amb el perill que els amenaça.

Per primera vegada en sa vida, el gran cabdill està perdent la confiança en el pla que prèviament havia traçat i cau en la temptació d'improvisar. Fart d'esperar, a primera hora de la tarda dona l'ordre d'atacar per tots cantons la *harka* d'El Glai, que sembla bastant indefensa en mig de la plana, sense cap mena d'accident natural on resguardar-se. De mica en mica, els qui es trobaven dalt de les carenes baixen amb dificultats el cingle per apropar-se a l'objectiu i els qui romanien darrere el pas de Fum el Kus el traspassen, avançant una bona estona cap a l'oest, bo i protegir-se al fons dels petits torrents que solquen l'altiplà. Caient per desenes, els homes d'El Glai es baten en retirada, fugen desordenadament atropellant-se els uns els altres i deixant sobre el terreny els companys malmesos. Enardits per la victòria que sembla tan propera, els

Ait Mergad i els Ait Atà es llancen a empaitar-los, endinsant-se cada vegada més a la plana mentre profereixen crits de joia i aclamen l'home que els ha conduit amb tan encert. Els més agosarats fins i tot arriben a les posicions que l'enemic acaba tot just d'abandonar amb la idea d'apoderar-se els primers del magnífic armament que duien els morts i els ferits.

Però aleshores la cavalleria Glauï sorgeix sobtadament de darrere la infanteria i emprèn diverses càrregues, causant cada vegada més baixes als rebels, que han deixat d'avançar i estan retrocedint a marxes forçades, encara que continuen disparant amb els fusells cap enrere, pràcticament sense prendre's la molèstia d'apuntar. En pocs minuts han canviat les tornes.

El combat dura encara tota la tarda, acarnissat, virulent, i és cert que els invasors no aconsegueixen creuar Fum el Kus amb la llum baixa, com havien previst, però els homes d'en Ba Alí s'han de refugiar darrere l'engorjat per protegir-se dels canons, que han entrat en acció després dels cavallers. L'esbatussada s'atura només quan la nit cau fosca i lúgubre sobre el desert sembrat de cadàvers i de cossos agonitzants.

L'Alí U Tarmun i els seus companys, que han jugat un important paper a l'escomesa i han escapat per ben poc a les canonades, comenten amb desànim la situació mentre roseguen uns trossos de pa i uns quants dàtils, un sopar ben pobre després d'una jornada tan dura.

- Ens hem precipitat –considera l'Alí-. No els havíem d'haver atacat a la plana, on els cavalls i els canons tenen un avantatge molt clar. Si els haguéssim deixat arribar fins al coll, els hauríem caçat com conills.
- Ha estat un error imperdonable del capitost –afegeix l'Ixú abaixant la veu-. Tan lúcid com semblava...
- Calla! –li ordena son germà-. Que vols dur-nos la desgràcia? Com si no n'hi hagués prou amb el que hem patit!
- Bé, i ara què –pregunta l'Agró, canviant de tema-. Quines consignes teniu per a demà?
- Mantenir la resistència. Hem sofert moltes baixes, però l'important és que no han creuat el pas. Al matí, amb el sol de cara, ho tindran molt més difícil.
- I si esperen fins a la tarda?

- Ja ho veurem. És en Ba Alí qui pren les decisions, no pas jo. No em demaneu més del que sé.
- La llàstima –intervé l’Alí U Amuri- és que ara tots estem baixos de moral. Hem vist de prop el mal que poden fer aquestes màquines del diable i aquests genets tan destres que duu El Glaui. Ja no confiem en el triomf i no l’obtidrem si no hi confiem.
- No siguis ocell de mal averany! –protesta l’Alí U Tarmun-. Hem jurat lluitar fins a la victòria o fins a la mort i cal complir-ho. Demà ho veureu d’una altra manera.
- Tant de bo tinguis raó –fa son cosí bo i arronsant les espatlles-, però jo insisteixo: la conseqüència més funesta del desastre d’avui no són els dos o tres centenars de víctimes que han caigut sinó l’impacte moral. Ara ja ningú no es veu capaç de vèncer aquesta *harka* d’El Glaui que fins ara semblava tan poca cosa.

La nit d’estiu és prou curta, però als guerrers Ait Mergad se’ls fa llarga perquè la major part no arriben a aclucar les parpelles, de tan impacients com estan per veure quin serà el desenllaç, bo o dolent, funest o miraculós, d’aquesta aventura.

Quan despunta l’alba, les trinxeres que han excavat darrerament apareixen atapeïdes d’homes disposats a barrar el pas als invasors. Davant seu, a deu minuts escassos de distància, es troben instal·lats els sis canons vinguts de Marràqueix i una mica més enllà es distingeix el gruix de l’exèrcit d’El Glaui, amb la cavalleria al davant i la infanteria al darrere. L’espai que separa el collet de la bateria de canons continua com ahir vespre, sembrat de cossos morts o agonitzants escampats per la plana i per la pujada.

Encara no ha sortit el sol que ja les truculentes màquines comencen a vomitar foc, semblant el pànic amb un soroll infernal, que ha trencat sobtadament la pau de l’altiplà. Malgrat les trinxeres, els Ait Atà i els Ait Mergad cauen per desenes sota l’impacte dels projectils. Durant una bona estona resisteixen heroicament, però en va, puix que les bales dels fusells no tenen prou força per a atènyer les tropes enemigues, plantades a certa distància darrere els canons. Només alguns artillers resulten morts i ràpidament són substituïts per uns altres.

Desobeint les consignes d'en Ba Alí, que insisteix en mantenir les posicions perquè sap que s'ho juga tot a una sola carta, desenes de soldats abandonen les trinxeres i arrenquen a córrer pendent avall, car des d'ahir vespre han perdut la confiança en el capitost i consideren inútil el sacrifici que estan fent. Aleshores, veient-ho, els altres opten per seguir l'exemple i en un moment allò és la desbandada general, sense cap mena d'organització ni de concert. La disciplina que s'havia mantingut al llarg de tants mesos ara s'ha trencat de sobte i ja ningú no és capaç de restablir-la, ni amb gests ni amb amenaces.

Tot just els primers fugitius han davallat el pendent, quan la cavalleria Glaui es llança darrere seu al galop, travessa Fum el Kus d'una revolada i causa un vertader carnatge entre els qui encara romanien a les trinxeres o acabaven d'abandonar-les. Ara sí que l'escampadissa és total i absoluta, irrefrenable. Sols alguns dels qui es troben apostats al damunt de les carenes miren de resistir, disparant sobre els invasors a mesura que s'apropen al collet.

Massa tard, en Ba Alí dóna l'ordre de retirada, en un intent de salvar el màxim nombre possible d'efectius i de conservar-los per a posteriors batalles, atès que la d'avui la sap irremissiblement perduda. Els guerrers es retiren, de fet, però no ho fan de la manera que voldria el cabdill sinó cada u al seu rampell, sota el foc de la cavalleria Glaui que no deixa d'empaitar-los, atiar-los, acorralar-los i dividir-los.

Darrere la cavalleria, també la infanteria del baixà de Marràqueix travessa el coll, continua el camí sense trobar gaire resistència i ateny la vall del Todra cap al migdia. El gran campament s'instal·la en part sobre el turó d'Ighir n'Mehalt, al costat de l'alcassaba, i en part a la plana que l'envolta. Des d'allí espera reconquerir poble per poble tots els territoris que havien caigut en mans dels rebels.

Els Ait Atà vençuts a Fum el Kus n'Tasult per segona vegada es dispersen pels respectius alcàssers del curs baix del Todra després de trencar qualsevol relació amb el cabdill negre, que des d'ara mateix passen a considerar com un traïdor i un enemic, sense per això arrengher-se al costat del protectorat. Ells continuaran resistint, però per altres vies. De fet, pensen que la seva gran equivocació fou acceptar el comandament d'un *imeluí*. Què se'n podia esperar d'un cap militar els avantpassats del qual no havien fet res més que llaurar la terra?

Pel que fa als braus guerrers d'El Hart n'laamín, prefereixen refugiar-se en el fons d'un congost per evitar les represàlies del baixà de Marràqueix. Sols l'*amgar* es dirigeix al poble per avisar les dones i els vells que hi romanen, explicar-los el que ha succeït i recomanar-los que abandonin com més aviat millor les llars, abans que hi arribin els homes d'El Glauí assedegats de venjança. Els reuneix tots en una caravana i els condueix en secret, de nit, fins a l'indret on els estan esperant els pobres lluitadors vençuts.

Quant a la resta de l'exèrcit, amb en Ba Alí al front, recorren a marxes forçades tota la conca del Todra en direcció a llevant, empaitats de prop i hostilitzats constantment per la cavalleria Glaua fins a Ait El Fersí, un alcàsser dels Ait Atà situat entre els contraforts del Jebel Saghro on troben refugi, però només per unes hores, car l'endemà els enviats d'El Glauí assalten i calen foc a aquesta fortificació, obligant els Ait Mergad a seguir fugint fins a les portes de Ferkla amb el cap baix i el pas lleuger per diferents camins de muntanya.

Quan l'Alí U Tarmun i l'Ixú arriben a casa, en tenen prou amb l'expressió de sa mare per a comprendre que la derrota de Fum el Kus no és l'única desgràcia.

- Que passa alguna cosa? –li pregunta l'Alí, just després del salut de rigor-.
- L'oprobí ha entrat a la nostra llar –contesta la Fàtima, procurant donar la màxima gravetat a les paraules-.
- Què dius ara?
- El gos a qui vosaltres teniu per capitost...
- En Ba Alí? Què us ha fet?
- Ho saps de sobres, el que sol fer aquesta rata de claveguera amb les donzelles d'El Khorbat. No és un secret per a ningú, encara que tothom calli.
- Però... qui...?
- L'Aixa!
- Valga'm Déu Clement i Misericordiós!
- L'honra maculada s'ha de rentar amb sang i no pas amb pregàries.

Deixant sa mare amb la paraula a la boca, els dos joves pugen al saló per abraçar la seva germana, reconfortar-la amb paraules benèvols i assegurar-li que l'ofensa de la que ha estat objecte no quedarà impune. La xicota se'ls escolta sense donar-los massa importància, com dos més dels testimonis de solidaritat que ja s'ha acostumat a rebre.

Després l'Alí U Tarmun surt a la porta de l'alcàsser amb la idea d'esperar son cosí. Sap que l'Alí U Amuri no trigarà gaire a venir i prefereix explicar-li ell mateix la situació, abans que es trobi davant per davant amb la seva malaurada promesa o amb la seva futura sogra. Ell sabrà com parlar-li perquè no reaccioni amb la violència cega que li és pròpia.

Una hora més tard els dos cunyats entren junts a la llar dels Tarmun, en silenci, amb el rostre melangiós. Ja s'han dit pel camí tot allò que calia dir-se. Un cop a dalt, l'Aixa també el rep amb fredor, cosa normal dins els costums i l'educació berbers, encara que no hagués passat res. La Fàtima, en canvi, és incapaç de dissimular tal com aconsellen les bones maneres. No sols porta a col·lació el tema tabú sinó que va directa al gra, mirant l'Alí U Amuri cara a cara:

- Suposo que ja t'has assabentat dels fets vergonyosos que han tingut lloc durant la vostra absència.
- Sí –respon el xicot-. M'ho ha explicat el teu fill.
- Bé, doncs ara la decisió és teva.
- Quina decisió?
- Malgrat els nostres esforços, no hem sabut preservar l'honor de la teva promesa fins al moment de lliurar-te-la. Per tant, si encara la vols, ens faràs ben feliços; però si decideixes rebutjar-la, trencar el compromís, comprendrem que estàs en el teu dret.
- Rebutjar-la? –s'escandalitza l'Alí U Amuri-. Ni pensar-ho! Ans al contrari: hem de celebrar el casament com més aviat millor! Ho hauríem d'haver fet molt abans i tota la culpa del retràs ha estat meva, per diferents motius que no vénen al cas i que ara em semblen tan fútils, tan absurds... Res del que ha succeït no hauria tingut lloc si jo me l'hagués emportada al campament de la muntanya quan era l'hora de fer-ho! Com he pogut estar tan cec? He comès una espifiada majúscula i ara em toca reparar-la en la mesura en què sigui possible!

Escoltant les paraules del seu promès, l'Aixa recupera el somriure que havia perdut fa tant temps. Li acaba de treure un pes de sobre, un pes tan angoixant que ara se sent lliure, lleugera, a punt d'alçar el vol. Casar-se i marxar a la terra que sempre ha somniat, allunyar-se del poble on ha perdut d'honra i de totes les persones que dia

rere dia se la miren amb pena o amb reprovació, deixar-ho tot enrere... És més del que podia demanar. Mentalment dóna les gràcies a Sidi Abdelah pel que no pot ser altra cosa que un miracle.

Al cap de pocs dies, l'Alí U Amuri duu a terme de la manera més ràpida i senzilla allò que tan complicat li havia semblat durant quatre anys. Un cop satisfet el dot amb els diners que ha obtingut en el saqueig dels pobles de Todra, fa venir a casa dels Tarmun l'alfaquí d'El Khorbat perquè redacti el contracte de matrimoni, un tràmit previ a la celebració de la boda. El signen ell mateix i el seu cosí, que ara és el cap de família i tutor de l'Aixa, i també l'Agró i en Husa en qualitat de testimonis. Havent firmat, reciten junts la Fatiha, la primera sura de l'Alcorà, que dóna solemnitat a l'acte.

Després el nuvi se'n va al campament de la muntanya per veure els pares i posar-los al corrent de les novetats. La Fàtima li suggereix que s'emporti l'Aixa, que ja és legalment la seva muller, però ell prefereix fer les coses ben fetes: a principis de setembre enviarà un visir i uns quants amics més a cercar-la amb una mula carregada de regals, tal com estableix la tradició dels Ait Mergad.

- Com tu vulguis –accepta la sogra-. Jo ho deia per evitar nous contratemps. No se sap mai el que pot passar. Com més aviat abandoni l'alcàsser, millor.
- Dona, que són pocs dies: el temps de prevenir els pares i organitzar una festeta, res de l'altre món. Sols convidarem els parents més propers.
- Tu mateix! Ara ja és la teva esposa i de qualsevol cosa que li succeís en fores tu el responsable, no pas nosaltres.
- El meu cosí té raó –intervé l'Alí U Tarmun-. L'Aixa es mereix un casament de veritat, no pas una fugida vergonyosa. Ella no té cap culpa del que ha passat. Deixarà El Khorbat amb el cap ben alt i serà rebuda amb tots els honors per la nova família.
- Déu vulgui que sigui així –replica la Fàtima-. Per part meva, ja voldria veure-la instal·lada a la *khaima* dels Amuri, lluny d'aquest oasi on es troba permanentment amenaçada.
- No tinguis por –insisteix l'Alí U Tarmun-. Ara l'Ixú i jo som aquí per a protegir-vos i vetllar pel vostre honor. No permetrem que ningú li torni a fer mal i menys la rata de clavaguera, que difícilment gosarà tornar a El Khorbat després de la derrota que ha patit. Diuen que s'ha refugiat a Imzil, a l'altra punta de Ferkla.

- Sí, sí, ja ho veig com us preocupeu del nostre honor. Els greuges que hem patit fins ara segueixen impunes.
- D'això en parlarem, si et sembla, més endavant.
- Quan vulguis.

L'Aixa no ha estat convidada a prendre part en la discussió, malgrat ser-ne l'objecte, ni tampoc no s'ha atrevit a intervenir-hi. Si per ella fos, ja fa dies i anys que se n'hauria anat a la muntanya. Però és una noia ben educada i sap que cal respectar les tradicions de la tribu, així com les decisions de les persones més grans que ella. S'ho prendrà, doncs, amb paciència. Després de tot el que ha passat, ja no li ve de tres o quatre setmanes.

És cert que en Ba Alí es va refugiar a Imzil uns quants dies per por del que pogués passar després de l'hecatombe de Fum El Kus, però una setmana més tard ha tornat al campament, hi ha retrobat l'harem i està d'allò més feliç, assaborint els plaers de la carn amb una esposa diferent cada nit. Com que les ha tingut abandonades pràcticament mig any, entretingut primer amb les diferents aventures amoroses a El Khorbat i després amb les obligacions de la guerra, ara li semblen totes noves, gairebé com si tornessin a ésser verges i pogués passar una segona lluna de mel amb cada una. La més gran de totes, una negra de Tasarín, tindrà vint-i-set o vint-i-vuit anys com a màxim. La més joveneta és la Hadda, la pubilla dels Beni Hia, una de les poques que no li ha donat encara cap fill ni està encinta.

El seu exèrcit es va dispersar quasi tot arribant a Ferkla. Els Ait Mergad es varen distribuir pels diferents alcàssers d'on procedien, sense fer cabal al seu intent desesperat de mantenir-los units, disponibles per a properes batalles. Per molt braus guerrers que fossin, ara tenien més ganes de tornar a casa, de veure llurs famílies i de gaudir amb elles del botí obtingut en l'assalt de pobles de Todra que no pas de continuar una campanya que sembla perduda per endavant.

Sols els tres centenars escassos d'*imeluan* de Tasarín que han sobreviscut al desastre segueixen al costat del cabdill, a qui guarden una lleialtat absoluta: es deixarien matar per complaure el més mínim caprici d'en Ba Alí, a qui ells mateixos varen posar aquest motiu, "pare Alí". Sabent-ho, ell els tracta amb una consideració especial i els manté al seu costat en tot moment.

Per altra part, en Ba Alí sap que hauria d'anar a Rissani a veure el capitost i a donar-li explicacions per la desfeta de Fum el Kus n'Tasult, però com que intueix que l'entrevista no serà precisament agradable –car en Belkàcem no pot estar gaire satisfet de la seva actuació davant El Glai- ho va deixant per més endavant. S'ha limitat, això sí, a enviar-li un emissari de confiança carregat de regals, bàsicament joies, armes i altres objectes de valor obtinguts en el saqueig dels mesos passats. Amb aquests obsequis espera calmar el furor que deu sentir el senyor del Tafilalt i guanyar temps, fins que pugui presentar-s'hi amb una nova victòria a les mans, una victòria capaç de fer-li oblidar la darrera calamitat.

Durant el mes d'agost, El Haj Thami El Glai va ocupant militarment els diferents alcàssers de Todra i reorganitzant l'estructura política de la vall, que s'havia desballestat del tot. Substitueix els *amgars* que havien cedit davant la pressió enemiga per altres homes més fermes o més lleials a la seva persona i, en canvi, confirma en llurs càrrecs els pocs que havien sabut rebutjar amb coratge i abnegació l'empenta dels rebels fins al darrer moment. Aquests els cobreix d'honors i els afavoreix amb concessions de terres o de privilegis que els permetran enriquir-se, de manera que tothom desitgi seguir el seu exemple.

Per començar ha destituït el *khalifa* Sidi Abderrahman El Mezuari, que no havia estat capaç de controlar la situació durant els darrers mesos, i ha col·locat en el seu lloc en Said U Laid U Tifnut, un personatge de la màxima confiança. El seu caràcter enèrgic i la capacitat que sempre ha demostrat per a prendre ràpidament les decisions més rellevants semblen garantir que mantindrà l'oasi definitivament subjecte.

L'altre nomenament important és el d'en Mohadaix U El Haj Faska d'Imider com a cap de tots els Ait Atà sotmesos al protectorat, que són molt nombrosos a la vall del Dades i també a la del Drâa, però a Todra no ho són gaire. La major part dels alcàssers del curs baix han decidit continuar lluitant, agrupats en torn a la figura de l'Assú U Bassalam de Taghia.

En Mohadaix és un jove alt, d'uns vint-i-vuit anys, de faccions regulars i aspecte molt intel·ligent, un vertader polític en el sentit més profund de la paraula. Té totes les condicions per a assegurar-se una carrera fulgurant i plena de futur. Un exemple de la seva capacitat negociadora el tenim en l'afer de les famílies que havien fugit d'El Hart n'laamín: a mitjans d'agost, el grup de quasi dues mil persones refugiades al Jebel

Saghro han enviat un parell d'emissaris perquè estudiïn sobre el terreny les possibilitats de retorn a l'alcàsser, si és que s'ha apaivagat el furor d'El Glai per llur traïció. Un any enrere s'havien compromès solemnement a respectar les institucions del protectorat i varen trencar el jurament a la que varen veure venir l'exèrcit d'en Ba Alí, excusant-se amb el fet que ho havien jurat sota la pressió de les armes, no per pròpia voluntat. Ara, però, es penedeixen d'aquell impuls perquè les tropes del cabdill negre han marxat i són ells els qui s'han quedat a patir les conseqüències del desastre. Fins i tot a l'*amgar* li sap greu haver donat la seva filla en matrimoni a un impresentable com aquest. Qui ho havia de dir!

Els dos homes arriben un capvespre a l'alcàsser, que ofereix un aspecte patètic: una de les dues portes monumentals ha estat esbotzada; l'altra resta oberta de bat a bat i a l'interior s'endevina fàcilment amb quina fúria devastadora han passat per aquí els soldats del baixà de Marràqueix, pillant fins al més petit objecte deixat pels fugitius en la seva marxa precipitada.

Els dos exploradors donen un cop de vista a les llars assolades, però quan senten la presència d'un escamot que roman sobre el terreny esperant el retorn dels habitants per fer-los pagar la seva desobediència, opten per escapolir-se en la foscor i allunyar-se del recinte, no fos cas que els prenguessin com hostatges i els fessin confessar l'indret on s'amaga la resta de la població.

Cercant aleshores un recer on passar la nit, se'ls acut demanar l'hospitalitat a l'*amgar* d'Aixtad, un dels pobles més propers a El Hart n'laamín. És una pretensió que comporta un cert risc, perquè els Ait Bu Iknifen d'Aixtad són partidaris d'El Haj Thami, però per a un musulmà l'hospitalitat és un deure sagrat que va molt més enllà de les divergències polítiques. No s'hi pot negar ni molt menys pot lliurar-los o delatar-los, pensen ells. I, per altra part, els interessa entrar en contacte amb els col·laboradors d'El Glai en vistes a obtenir-ne la gràcia pel conjunt de la comunitat, que no pot restar definitivament amagada a les muntanyes.

Tal com s'esperaven, l'*amgar* els rep amb tota naturalitat, els ofereix un bon sopar i no els fa preguntes comprometedores. Ans al contrari, vol ajudar-los a trobar una solució al problema.

- El Haj Thami —els explica— és una persona oberta i comprensiva. No us negarà el perdó si li demaneu amb sinceritat i us comprometeu a ser-li lleials a partir

d'ara. Però heu d'afanyar-vos a fer-ho, abans que se'n vagi. L'home que deixarà com *khalifa* a la vall, en Said U Laid U Tifnut, és molt més dur que ell mateix i no us resultaria fàcil convèncer-lo.

- Sí, per això hem vingut, per mirar de resoldre-ho com més aviat millor. El que passa és que no serà fàcil accedir directament a la presència d'El Glaui, que deu estar prou enfeinat. Si trobéssim un bon mitjancer per a tractar l'afer...
- Mireu, jo us puc donar una carta de recomanació per en Mohadaix U El Haj Faska; som de família i el conec prou bé per a assegurar-vos que podeu comptar-hi. Ell té sempre oberta la porta al despatx d'El Glaui.
- Oh, no saps pas com t'ho agrairíem, nosaltres i tota la població d'El Hart n'laamín. T'estaríem reconeguts eternament i sabríem bé com demostrar-t'ho.

L'endemà els dos homes van a Imider a veure en Mohadaix, duent la carta de recomanació escrita per l'*amgar* d'Aixtad i un xai que han comprat al mercat de Tinerhir, que els venia de passada. Entre les vuit hores llargues de camí, que han fet a peu, i el regateig per a obtenir el xai, han perdut la jornada sencera. Quan arriben davant la porta de l'alcassaba del gran líder Ait Atà, degollen el be i li ofereixen com sacrifici, demanant-li a canvi el seu ajut. En Mohadaix accepta la *debiha* i els fa passar. Des d'aquest moment esdevenen els seus hostes, fins que l'afer es resolgui.

- Vau ser ben obtusos –els recrimina- donant suport als rebels. Que no ho vàieu, que no podien guanyar?
- Vam equivocar-nos –reconeixen ells-. Tothom pot equivocar-se, no?
- Sí, home, sí, però vosaltres us havíeu compromès un any abans a respectar el protectorat i a lluitar sota la bandera del soldà. Ho havíeu d'haver complert.
- Si ens haguéssim oposat a l'ofensiva d'en Ba Alí –s'excusen-, el nostre alcàsser hauria estat saquejat com tants d'altres que n'hem vist saquejar al llarg de la vall, les nostres dones haurien estat violades pels Ait Mergad i a nosaltres ens haurien passat a degolla. Estàvem atrapats entre dos focs.
- Bé, veurem què podem fer-hi.

Gràcies a la intervenció d'en Mohadaix U El Haj Faska, El Glaui acabarà per mostrar-se indulgent amb la població d'El Hart n'laamín i permetre'ls el retorn a l'alcàsser, exigint-los a canvi –això sí- que li paguin un tribut considerable i que li forneixin un centenar de guerrers pel seu exèrcit, atès que són tan afeccionats a les armes. Així, un parell de

setmanes més tard les tres-centes famílies podran refer el camí del palmerar amb tot el bestiar i amb els rucs carregats fins al capdamunt. Tanmateix, els costarà uns quants anys recuperar-se econòmicament del cataclisme.

Capítol vint-i-quatre: del setembre al novembre de 1920

Sembla una mica imprudent fer una festassa per la boda de l'Aixa sabent que en Ba Alí, abans de la batalla de Fum el Kus, li va manifestar el desig de tornar a veure-la ben aviat o fins i tot de prendre-la ell mateix per esposa. Tanmateix, l'Alí no vol que la seva estimada germaneta deixi l'alcàsser sense un mínim de xerinola que faci callar les males llengües. Per això, quan arriba de la muntanya el visir del nuvi acompanyat d'uns quants amics, els reben amb tots els honors al ritme de les panderetes i dels cants. Duen un sac ple de roba, de joies i de penjolls diversos per a guarnir la núvia, més del que sol fer-se en aquests casos, com si l'Alí U Amuri tractés de compensar d'alguna manera la tardança en celebrar el casament, o com si volgués demostrar que no aprecia menys la seva muller pel fet d'haver passat per les mans d'altri.

La cerimònia no té lloc a la plaça pública sinó al terrat dels Tarmun, per qüestions de seguretat i per limitar-ne l'assistència a les persones més properes: els veïns del carreró i els Ait Amar Guahí. Per fer el sopar només han degollat un moltó, considerant que ja n'hi hauria prou. Tanmateix, el terrat és ple de gom a gom i l'*aheidús* es perllonga fins a altes hores de la matinada. Veient-ho, a l'Aixa se li eixampla el cor: aquest reconeixement per part dels habitants d'El Khorbat neteja la seva honra quasi tant com una bala clavada entre els ulls d'en Ba Alí. Ja no fugirà com una proscripita, sinó que començarà una nova vida amb el cap ben alt.

Amb prou feines la deixen dormir un parell d'hores després de la festa; de bon matí, la munten al damunt de la mula que li ha enviat el seu marit i la condueixen amb gran ostentació al mausoleu de Sidi Bu Guersif, vetllant el visir i els amics perquè ningú no li prengui les babutxes. Després de donar tres voltes a la tomba del sant, emprenen el camí de la muntanya. La comitiva de nois i noies d'El Khorbat l'acompanya un bon tros i els seus dos germans, amb els fusells penjats a l'espatlla, fan amb ella tot el trajecte fins a la *khaima* dels Amuri.

De totes maneres, en Ba Alí no dona cap senyal d'interès per l'Aixa. Probablement ja l'ha oblidada, ocupat com està el seu cor amb les vint esposes legals i un parell d'esclaves que ara ha retrobat després d'una llarga absència; o potser té altres maldecaps en què pensar aquests dies, més importants que les qüestions de bragueta. L'home que va enviar al Tafilalt carregat d'obsequis ha tornat dient que en Belkàcem

l'havia rebut d'una manera molt freda i tot li fa pensar que ha perdut la confiança del capitost com ha perdut la dels Ait Mergad.

Quan la comitiva nupcial comença a enfilar-se pels contraforts del Gran Atlas, deixant enrere l'oasi de Ferkla, a l'Aixa se li fa un vertader nus al coll. És potser la tristesa per tot el que abandona? O és la ràbia acumulada? No, res d'això: és la felicitat, l'emoció perquè finalment sembla que ha aconseguit veure realitzat el seu somni de tants anys. I pensar que, per arribar-hi, ha hagut de passar per una prova tan difícil, tan vergonyosa! Si no hagués estat per l'agressió del cabdill negre que li va fer obrir els ulls, pot molt ben ser que l'Alí U Amuri hagués continuat aplaçant el casament fins al final de la guerra.

Un cop celebrada la cerimònia a la muntanya, més lluïda encara del que havia estat la festa a l'alcàsser, l'Alí U Tarmun i l'Ixú tornen a casa plens de satisfacció, convençuts d'haver deixat la germaneta en bones mans.

Al cap de pocs dies d'ésser a El Khorbat, l'Alí se'n va a fer unes compres al mercat d'Asrir i allí té la sort de trobar-se amb l'Abraham i en Saul, que precisament estan organitzant un viatge al Tafilalt pels propers dies i necessiten un guardaespalles Ait Mergad que els acompanyi. El fill d'en Tarmun s'ofereix encantat, sense ni tan sols discutir el preu de la protecció com ha fet altres vegades, car té un gran interès per veure com ha canviat aquella regió d'ençà que en Belkàcem la domina i vol mirar de localitzar el seu amic Hamú, si encara és viu.

Ni la Itó ni els seus fills estan gaire contents de veure'l marxar quan fa tan poc que és a casa, però han d'acceptar-ho pel bé de l'economia domèstica, que s'enfortirà amb el sou pagat pels dos jueus. Al cap i a la fi, els deures principals d'un home són preservar la família de qualsevol greuge i proporcionar-li les garrofes. Mentre compleixi aquestes dues obligacions, pot passar-se fora de la llar tot el temps que li sembli.

Com sempre, fan el viatge d'Asrir al mercat de Mulai Alí Xerif en dues etapes, al si d'una caravana. Quan arriben a les envistes de Jorf, després de travessar les diferents *khettares* que hi duen l'aigua, l'Alí no pot evitar pensar en el magnicidi comès en aquest indret contra els deu notables Ait Amar U Mansur i el xeic de la Zauïa. Un crim que roman fins ara pendent de punició i del qual sens dubte en Ba Alí n'és el principal responsable, per molt que ell ho negui, carregant les culpes al seu superior Ngadi. Potser sí que la idea fou d'en Belkàcem, però Sidi Alí Ben Larbi no hauria fet mai el

viatge si no l'hagués convençut el cabdill *imeluí* amb el seu dot de persuasió i si no hagués rebut les garanties dels quaranta notables Ait Mergad, un dels quals és ell mateix.

En evocar aquest afer, el noi també recorda que la promesa feta l'obliga a venjar l'assassinat i considera que la millor manera d'aconseguir-ho fóra eliminant el propi Ba Alí, encara que això no sembla gens fàcil si tenim en compte la fermesa de la guàrdia personal que l'envolta. Per altra part, ell és només un dels quaranta homes que varen jurar sobre la tomba santa i si els altres trenta-nou no han complert llur compromís tampoc no té per què fer-ho ell. Si no fos que, en el seu cas, un altre motiu l'impulsa a desitjar la mort del tirà: l'agressió soferta per l'Aixa.

Encara està capficat l'Alí U Tarmun amb aquesta qüestió quan de cop i volta comença a bufar un vent del sud carregat de pols que ho omple tot, anul·la qualsevol visibilitat i els obliga a descavalcar per protegir-se rere les muntures. Durant una bona estona resten immòbils al mig de la plana, formant una pinya, patint el flagell de la sorra que penetra sota els turbants i es fica als ulls, a les fosses nasals, a la boca.

Al cap d'un parell d'hores el vent s'apaivaga una mica, permetent-los reprendre a poc a poc la marxa, fins arribar al Tafilalt amb la darrera llum del crepuscle, bruts i extenuats. Àdhuc dins l'oasi continua la tempesta, de manera que no es pot ni pensar en dormir a l'aire lliure com té per costum fer l'Alí. Per això, mentre l'Abraham i en Saul es refugien a la llar dels parents, ell i els dos protectors Ait Atà s'encaminen al *funduk* o caravanserrall d'Abu Am, situat molt a prop de l'entrada monumental de l'alcàsser. És un pati més o menys quadrat, rodejat de porxos on se'ls permet pernoctar en esteres de fulles de palmera trenades, barrejats amb els rucs i les mules, per un *ujáin* la nit. L'*ujáin* o "dues cares" val una desena part de ral i l'anomenen així perquè l'anvers i el revers són idèntics.

Entre els clients de la posada abunden els traginers i les converses que mantenen abans d'adormir-se tracten de llurs interessos i dificultats. En general es planyen dels drets de pas que els fa pagar en Belkàcem Ngadi, tant per a introduir com per a treure mercaderies del Tafilalt, la qual cosa encareix els productes fins a fer-los difícilment vendibles. Això, consideren ells, perjudica el comerç i acabarà per empobrir una regió que antigament basava la seva prosperitat en els intercanvis mercantils.

Escoltant-los, l'Alí pensa que aquesta mena de gent presenta una tendència natural a queixar-se sempre, per bé que els vagin els negocis, i que per molt que s'enriqueixin mai no en tenen prou. Tanmateix, sent una certa preocupació quan li expliquen que a la zona sotmesa al protectorat els drets que graven els diferents productes resulten molt més assequibles i que això ha començat a desviar les rutes comercials cap a Ksar Es Suk i fins i tot cap a Erfud, on ha nascut un petit mercat sota la protecció de la caserna francesa. Si és veritat que hi ha tal tendència, reflexiona el xicot, a la llarga pot repercutir en les relacions de força entre les regions insubordinades i les que han capitulat. No serveix de gaire que els Ait Atà i els Ait Mergad es juguin la pell a la guerra si després l'afluència de diners afavoreix els llocs controlats per l'enemic.

Entre les preocupacions i les picades de les puces, l'Alí no acluca l'ull fins després d'haver cridat el muetzí a la pregària de l'alba. L'endemà deixa sense cap recança el *funduk* per anar a Megta Sfa. En creuar-lo, el mercat de Mulai Alí Xerif li sembla tan animat com sempre, desmentint les crítiques dels traginers. L'alcassaba de Rissani, esdevinguda residència d'en Belkàcem, s'alça imponent a l'altre cantó, entre l'alcàsser i la sèquia de regadiu. Es veu molt gran, potser més que el propi poble, però de fet el senyor del Tafilalt sols n'ocupa una part.

Al migdia l'Alí U Tarmun ateny Megta Sfa i es dirigeix a casa d'en Hamú, el seu gran amic Ait Atà. No compta gaire amb trobar-lo, però al menys la seva família li podran dir on para i com està. No obstant, per a sorpresa de tots dos, és el propi Hamú qui obre la porta.

- Quina casualitat –comenta el noi, després d'abraçar-se i de preguntar-se mútuament deu o dotze voltes si tot va bé-. Ahir mateix vaig arribar del front i tinc previst tornar-hi la setmana entrant. No esperava pas la teva visita. Com has pogut saber que era a l'alcàsser?
- No ho sabia –respon l'Alí-. He vingut al Tafilalt amb l'Abraham i en Saul i m'he apropat fins aquí just per provar sort.
- Encara treballes amb aquell parell de botiguers?
- Feia tres anys que no hi tenia tractes; jo també he estat lluitant, sobre tot a la vall del Todra. Però ara que la guerra sembla aturada, ho he aprofitat per guanyar-me uns ralets, que sempre fan falta. Ara tinc dos fills per a mantenir i a

més a més... bé, el meu pare va morir a l'assalt contra la Zauïa. He esdevingut el cap de casa.

En Hamú no sap si ha de felicitar el seu amic per les dues naixences o bé ha de donar-li el condol per la mort. Es fa un embolic de paraules tractant de resoldre ambdues coses al mateix temps, però l'Alí no li ho té en compte perquè, al cap i a la fi, ha estat ell qui ha anunciat les dues notícies a l'hora i qui encara n'afegeix una tercera: el casament de l'Alí U Amuri amb l'Aixa, que de fet ja estava previst des de feia temps. Després passen a parlar d'altres temes, de la família d'en Hamú, de la guerra i de la situació al Tafilalt.

- Jo segueixo lluitant a les ordres d'en Belkàcem –explica el jove Ait Atà- com tots els de la meva tribu. Realitzem incursions al llarg de la vall del Ziz, ataquem els pobles que s'han sotmès al protectorat i així obtenim un bon botí al mateix temps que fem la punyeta als gavatxos, encara que no tenim prou força per a foragitar-los del país d'una santa vegada.
- Sí, és el mateix que fèiem nosaltres a Todra sota el comandament d'en Ba Alí, fins que va venir El Glaui amb una *harka* de dotze mil homes equipats amb canons de muntanya i es va acabar el bròquil. D'ençà d'aleshores ens mantenim inactius.
- Aquí és diferent. En Belkàcem també té canons i metralladores que vam requisar als propis francesos. No es deixarà fúmer. És astut com un eriçó, valent com un lleó i pervers com una serp. Comparat amb ell, Mulai Mohamed n'lfruten era un simple afeccionat.
- De la manera que en parles, no sé si l'admires o si et fa por.
- Ambdues coses. Tots els Ait Atà l'admirem i el temem per igual. Aquesta és la seva força. Ell ens manté units com no ho havíem estat mai, ens ha conduït a unes victòries com no havíem aconseguit mai, però també ens domina d'una manera com no ens havíem deixat dominar mai per ningú.
- He sentit dir que els comerciants no n'estan gaire contents perquè els cobra uns drets de pas massa forts i que comencen a desviar llurs activitats cap a la zona sotmesa als francesos. Això podria debilitar econòmicament la contrada.
- No en facis cas, dels botiguers. Es queixen sempre, per costum, mani qui mani. La força és nostra, de les tribus guerreres, i nosaltres li donem un suport incondicional.

- Escolta, què en saps de l'expedició que s'havia previst a la vall del Drâa? Els Ait Mergad hi havíem de prendre part sota el comandament d'en Ba Alí, però finalment ens vam quedar a Todra.
- Sembla que no fou necessària perquè els propis Ait Atà de Drâa varen decantar-se majoritàriament pel partit d'en Belkàcem i fins i tot molts altres grups d'aquella zona li rendeixen obediència, tant àrabs com berbers de diverses tribus.
- Així creus que n'hi ha per anys d'aquest senyor del Tafilalt?
- Ja en pots estar ben segur!

L'Alí U Tarmun resta una setmana a casa d'en Hamú, gaudint de la seva hospitalitat. Després torna a Abu Am, recull els dos israelites i emprenen el viatge cap a Ferkla carregats de mercaderies. Per sort, no bufa tant vent com a l'anada, però en canvi s'han d'esperar unes quantes hores abans de travessar el riu Gheris, que baixa crescut fins al punt d'omplir tot el llit d'enormes proporcions amb la seva aigua rogenca. Sembla que ha plogut força al Gran Atlas.

Quan ateny la llar, l'Alí hi troba el seu cunyat, que acaba de baixar de la muntanya. S'abracen com és el costum i just després de saludar-se, l'Alí u Amuri li deixa caure:

- Cosí meu, tu i jo tenim un afer pendent de resoldre. Com més aviat ens hi posem, millor.
- Sí –accepta l'Alí U Tarmun, comprenent de què es tracta-. Fa dies que hi dono voltes.
- Ara tu i jo formem una sola família –insisteix l'Alí u Amuri, per si quedava algun dubte- i l'honor d'aquesta família cal defensar-lo plegats. L'Aixa es trobava sota la teva tutela quan fou agredida, però la culpa fou més meva que vostra per haver aplaçat el casament una vegada i una altra.
- La culpa no fou ni teva ni nostra –replica l'Alí U Tarmun-, fou de l'agressor i és ell qui ha de pagar-ho amb la vida. La qüestió no és “què cal fer?” sinó “com podem fer-ho?”. Com podem tallar-li el cap sense que ens pelin a nosaltres o, com a mínim, sense que ens pelin abans d'haver-li tallat el cap? En Ba Alí disposa d'uns guardaespalles forts com roures i fidels com gossos, que l'acompanyen a totes bandes armats amb fusells de precisió.
- Tanmateix, ha de tenir algun punt feble.

- Si fos tan senzill, ja l'haurien eliminat altres marits, pares i germans ofesos abans que nosaltres. Per part meva, estic decidit a fer el que calgui per aconseguir-ho, amb més motius que tu: apart de l'afer de l'Aixa, jo vaig prestar jurament de venjar la mort de Sidi Alí Ben Larbi, de la qual el considero responsable, per molt que ell digui que fou cosa d'en Belkàcem.
- Bé, si estàs decidit a fer-ho, posem-nos-hi. El primer pas és trobar una manera d'apropar-nos a la víctima.
- Que tens alguna idea?
- He pensat que hauríem de tornar a incorporar-nos a l'exèrcit com si res no hagués passat, com si no li guardéssim rancúnia per l'incident de l'Aixa.
- Vols dir que s'ho creurà? No és tan estúpid.
- Al principi potser ens mantindrà sota vigilància, però si veu que ens portem bé, de mica en mica se'n pot anar refiant fins que surti l'ocasió d'enfonsar-li una bala entre les celles, en el transcurs d'algun combat o d'algun moviment de tropes.
- Bé, no se m'acut res millor. Podem provar-ho.

La decisió dels dos Alís coincideix amb un moment de relativa tranquil·litat a l'oasi. Després de meditar-ho molt i de discutir-ho amb els consellers, El Haj Thami El Gloui ha decidit deixar per més endavant la conquesta de Ferkla, un projecte que li ballava pel cap d'ençà que va vèncer l'exèrcit d'en Ba Alí a Fum el Kus. Era una idea temptadora: continuar l'expansió cap a l'est aprofitant la pèrdua de confiança dels Ait Mergad en llur cabdill i la desorganització en què havien caigut. Del punt de vista jurídic hi tenia tots els drets, atès que el comandament de l'oasi havia estat usurpat al seu representant Sidi Alí Ben Larbi. Però hi havia també alguns perills, que al final han decantat el pes de la balança cap al cantó negatiu.

El risc principal era que la campanya resultés llarga i difícil, deslluïnt amb una mitja derrota o fins i tot amb una victòria massa costosa l'èxit sense precedents obtingut a Todra. Calia pensar en la impressió que donarien als francesos en un cas o en un altre. En segon lloc, encara que ha sotmès completament i d'una manera que sembla segura els Ait Todra, no ha pogut fer el mateix amb els Ait Atà del curs baix, que continuen donant suport majoritàriament a l'Assú U Bassalam contra el protectorat. En aquestes

condicions, atacar Ferkla bo i deixant entre mig una bossa de rebel·lió no fóra gens prudent.

I una tercera raó per a no intentar-ho és que el baixà de Marràqueix porta ja més de tres mesos lluny d'aquella ciutat i encara li queda força feina per fer durant el viatge de tornada. Un cop arribi al districte d'Uarzazat, vol entretenir-se uns quants dies a la conca del Drâa per posar-hi ordre, car una bona part dels representants que hi havia deixat en la campanya anterior s'han anat decantant posteriorment en favor d'en Belkàcem Ngadi, mentre d'altres que es mantenien fidels a la seva persona han estat foragitats de llurs càrrecs pels Ait Atà. Ell pensa que n'hi haurà prou amb que la *harka* de dotze mil homes i sis canons faci acte de presència perquè el riu desbordat torni a mare, però com que la vall és tan llarga cal preveure-hi un parell de setmanes ben bones.

Per tots aquests motius, a finals de setembre El Haj Thami reuneix l'exèrcit al peu del promontori d'Ighir n'Mehalt i emprèn el camí de ponent, deixant un miler d'efectius en mans del nou *khalifa* Said U Laid, encarregats de mantenir l'ordre. Tot sembla ben lligat. Els *amgars* dels trenta-tres alcàssers Ait Todra són homes considerats molt lleials al *makhzèn* i els més importants fins i tot han establert llaços de sang amb els Glaiu, casant-se amb dones de la gran família de Teluet o donant llurs filles en matrimoni als nous amos de la regió. Aquesta vegada el baixà de Marràqueix espera poder oblidar-se de la formosa vall durant una bona temporada.

El seu canvi de plantejaments fa canviar també els del seu enemic, en Belkàcem. En lloc de llançar l'exèrcit a una lluita tan costosa com inútil contra El Haj Thami, que sempre el superarà en nombre d'efectius, decideix renunciar temporalment a la vall del Drâa i emprendre una expansió cap al nord, seguint el curs del Ziz.

Allí, els francesos no hi tenen cap gran caid que els faci la feina bruta per quatre rals i han d'exposar-se directament, amb unes tropes que els costen molt més cares de mantenir. Potser per això el seu nombre és menor i, per tant, resultarà més fàcil desempallegar-se'n.

Amb aquesta idea, el senyor del Tafilalt convoca uns quants capitosts de confiança per encomanar-los la missió de conquerir tota la conca del Ziz, inclosos Erfud, Ksar Es Suk i Rix, que són les tres bases militars del protectorat. Si ho aconseguís, el seu feu

actual quedaria protegit per totes bandes amb terres amigues i ell esdevindria intocable.

La notícia d'aquests preparatius no tarda gaire en arribar a les orelles d'en Ba Alí, que s'alarma de no haver estat convocat ell mateix per a dur a terme les operacions militars o, com a mínim, per a prendre-hi part amb els *imeluan* de Tasarín i amb els Ait Mergad. Que potser ja no el consideren útil d'ençà que fou vençut a Fum el Kus? O potser ha fet malament no donant la cara després d'aquella desfeta. Havia d'haver anat a veure el capitost molt abans.

Decidit a reparar com més aviat millor aquesta falta, ordena que li preparin el cavall bai de sempre, tria els homes que han d'acompanyar-lo, omple un cofre amb joies i diners per a presentar-lo com obsequi a en Belkàcem i emprèn el camí de llevant sense pensar-s'ho gaire. L'endemà cap al vespre ateny l'alcassaba de Rissani, però no hi entra directament sinó que acampa a certa distància del poble i envia un criat amb el cofre dels regals perquè l'ofereixi al cap suprem i li demani audiència.

El senyor del Tafilalt el fa esperar un dia sencer, amb l'excusa que té afers urgents al damunt de la taula, tot i que en Ba Alí és conscient que ho fa per denigrar-lo. En una altra època l'hauria acollit de manera immediata, sense gairebé trucar a la porta del despatx.

Quan per fi el rep, ho fa amb una correcció extremada, que resulta freda i poc natural. Després de preguntar-li metòdicament per la salut, els afers i la família sense escoltar-ne les respostes, li clava:

- És un gran honor per a aquesta casa que t'hagis dignat obsequiar-nos amb la teva ufanosa presència. Ens pensàvem que ja ens havies oblidat.
- Senyor... –balbeja el cabdill negre, confós-. Com pots dir una cosa semblant? Jo m'he mantingut sempre a les teves ordres. No sóc res més que el teu lleial servidor...
- Vaja, fa goig escoltar-te –continua en Belkàcem amb sorna-. Llàstima que les teves paraules vagin per una banda i els fets per una altra.
- Els fets? Mai no he mancat a les meves obligacions. Després de la campanya de Todra et vaig enviar un servidor de confiança carregat de presents i, si no vaig venir jo mateix, fou perquè esperava poder fer-ho amb una gran victòria a les mans.

- Carregat de presents? Et creus que em pots fer content com a un infant amb les quatre joies que has robat a les dones de Todra? Doncs perquè ho sàpigues, un sol alcàsser del Tafilalt em proporciona un tribut anual superior al que tu m'has ofert pel conjunt de Ferkla, que domines tota sencera, i per la part de Todra que vares arribar a sotmetre.
- Bé, han estat uns temps difícils: la sequera, les llagostes, la guerra... Però jo em comprometo a...
- No cal que prometis res –el talla en Belkàcem-. La teva paraula no em serveix per a comprar les armes ni les municions que necessitem. Si al menys haguessis fet servir la pecúnia que obtens de Ferkla per a equipar bé el teu exèrcit i haguéssiu barrat el pas a El Glai, no hi hauria res a dir. Però vau fer el ridícul de mala manera! Quina vergonya!
- Precisament d'això vull parlar-te –s'atreveix a insinuar en Ba Alí-. Confesso que em vaig equivocar en atacar les forces d'El Glai abans que arribessin al coll, em vaig precipitar, però si em concedeixes una altra oportunitat et demostraré que no estic acabat com et penses; ans al contrari, em sento més preparat que mai. El fracàs de Fum el Kus m'ha servit d'avertència i sabré aprofitar la lliçó.
- Que et concedeixi una altra oportunitat? Què pretens?
- Dóna'm el comandament sobre les tropes que tens previst enviar a l'Alt Ziz. T'asseguro que no te'n penediràs.
- Que t'has tornat boig? –exclama en Belkàcem amb aquella veu nasal que gairebé faria riure el seu subordinat, si no es trobés en una situació tan compromesa-. O potser em prens per babau? El que vull enviar a l'Alt Ziz són tropes d'élite, molt ben preparades i ben equipades. No permetré que les malmenis com has fet amb els Ait Mergad!
- En tal cas –respon en Ba Alí, desafiant- estic disposat a conquerir l'Alt Ziz amb el meu propi exèrcit i oferir-te'l a cor què vols, perquè vegis fins on arriben la meva lleialtat i la meva capacitat militar.
- Ni se t'acudeixi barrejar-te en aquest afer! T'ho prohibeixo!

El to burleta i sarcàstic amb el que en Belkàcem havia encetat la conversa ha deixat pas a una discussió violenta, que li recorda la que va tenir ell mateix amb en Mohamed n'Ifruten ara fa just un any i que va resoldre's amb la mort d'aquest darrer. Potser és

això el que pretén també el seu subordinat, assassinar-lo i substituir-lo com va fer ell amb l'anterior capitost. Però ell no és un innocentó com el pobre Mulai Mohamed. Abans que la cosa no es posi massa lletja, pica tres cops amb el vas de te al damunt de la taula. És el senyal convingut perquè els dos guardaespalles personals entrin a la sala.

Quan el cabdill negre insisteix en la conveniència de conquerir la regió de Ksar Es Suk i Rix a partir de Ferkla, el seu superior decideix amb gest impassible, com si parlés per ell mateix:

- L'entrevista s'ha acabat. Que Déu t'ajudi.

I dirigint-se als dos guàrdies, afegeix:

- Acompanyeu el cavaller a la porta.

En Ba Alí surt del despatx i de l'alcassaba sense pràcticament acomiadar-se, tremolant de ràbia, seguit i vigilat pels dos esbirros. Mai ningú no l'havia tractat d'aquesta manera. Mai no l'havien ofès com ho acaba de fer en Belkàcem. És molt més del que pot suportar la seva dignitat. Quan retroba els seus homes de confiança, que l'esperaven a fora, només pronuncia una frase molt breu:

- Conquerirem la vall del Ziz, amb l'ajut de l'Altíssim!

Tot seguit emprenen el viatge de retorn cap a Ferkla, on el cabdill negre comença a llevar un gran exèrcit amb l'objectiu d'atacar els districtes de Ksar Es Suk i de Rix. Com que ningú no sap quin ha estat el vertader caire de l'entrevista amb en Belkàcem Ngadi, tothom pensa que és el senyor del Tafilalt qui li ha encomanat aquesta missió. Per descomptat, ell es guardarà prou d'aclarir les coses; no li convé en absolut.

La seva posició actual respecte als Ait Mergad no és la mateixa que l'any passat, quan els havia subjugat aprofitant les picabaralles internes i els donava ordres com a simples súbdits. Ara no pot designar amb el dit els qui s'han d'incorporar a la nova *harka* de bon grat o per força sinó que ha de convèncer-los perquè s'hi integrin voluntàriament. No obstant, havent oblidat ja la desfeta de Fum el Kus i trobant-se desitjosos d'activitat bèl·lica, els joves d'aquesta tribu s'hi allisten massivament, atrets per dos objectius tan temptadors l'un com l'altre: foragitar els cristians de la regió i obtenir un important botí, car la riquesa de Ksar Es Suk resulta llegendària.

L'Alí U Tarmun, el seu germà Ixú i l'Alí U Amuri corren a presentar-se voluntaris des que s'inicia la lleva i són admesos amb tota normalitat. Ningú no sospita que puguin

tenir un interès diferent dels objectius que mouen els altres guerrers de la tribu. Ningú no sembla donar la menor importància a l'afer de l'Aixa, una noia com tantes d'altres que varen passar per les urpes d'en Ba Alí durant la seva estada a El Khorbat. El propi cabdill no deu recordar-se'n ja, si és que alguna vegada la xicota fou per a ell quelcom més que un passatemps o un simple nom afegit a la llarga llista de les conquestes. Però pels dos Alís l'Aixa no és una noia com tantes d'altres. Ells no han oblidat res ni estan disposats a oblidar-ho.

Durant un parell de setmanes prenen part als entrenaments i a l'organització de la tropa, cada u al seu lloc. L'Ixú i l'Alí U Amuri són simples soldats, mentre l'Alí U Tarmun ocupa com abans el càrrec d'almugatèn. Procuren passar desapercebuts i mostrar-se indiferents, ni massa entusiastes ni massa rebecs a les ordres del cabdill, per tal de donar una bona imatge de si mateixos en el cas que en Ba Alí els tingui sotmesos a una vigilància especial, possibilitat que no poden descartar però que tampoc no arriben a verificar en absolut.

Quan les tasques militars els deixen unes hores lliures, els tres xicots van a l'alcàsser per veure la família i per controlar la recollida dels dàtils, que és la més generosa dels darrers vuit o deu anys. Els *ikabliin* es mantenen ocupats des que surt el sol fins a mitja tarda i encara no donen l'abast. Per fi l'oasi s'ha revifat econòmicament, després de la sequera i de les llagostes. Ara ja sols falta que s'estabilitzi a nivell polític.

Durant aquest període, en Ba Alí s'absenta una setmana del campament per una missió important i mig secreta que consisteix en anar a veure el santó Sidi Mah, cap de la Zauïa Ahansal i coordinador de la resistència al vessant nord del Gran Atlas, per demanar-li ajut, bàsicament econòmic però també humà, consistent en guerrers que s'afegeixin al seu exèrcit. Sidi Mah el rep molt correctament però no li concedeix ni una cosa ni l'altra, per molt que ell s'ompli la boca amb paraules altissonants com "foragitar els infidels de la vall del Ziz" o "unir les nostres forces pel triomf de la llibertat i de la fe". No hi confia. Són massa les enganyifes i traïcions en què ha pres part i se n'ha d'entornar amb les mans buides: només comptarà amb els mitjans propis per fer front al mateix temps als francesos i a en Belkàcem, però tot i així la seva tossuderia el portarà a intentar-ho.

La sorpresa dels Ait Mergad és majúscula quan, poc després de tornar el cabdill de la Zauïa Ahansal, reben les notícies procedents del Tafilalt. No s'ho creuen si no fos

perquè una vintena de mercaders i llurs respectius protectors vinguts d'Abu Am coincideixen tots en explicar-ho exactament igual: en Belkàcem Ngadi no sols ha desmentit públicament que les operacions contra l'alt Ziz preparades per en Ba Alí responguin a les seves ordres, sinó que ha desautoritzat de soca-rel qualsevol iniciativa de l'antic lloctinent i l'ha condemnat a mort per insubordinació, bo i oferint una recompensa de cent rals a qui li porti el seu cap.

- Mira per on –exclama l'Alí U Tarmun-, si no teníem prou motius per a tallar-li el coll a aquest malfactor, ara se n'hi afegeix un altre. Cent rals no són cosa de per riure.
- El que pot passar –contesta l'Alí U Amuri, burleta- és que ara tinguem competència. Ens hi hem d'afanyar, abans no l'elimini algú altre i ens quedem sense poder netejar el nostre honor.
- Sí, em sembla que hi haurà cua per a intentar-ho, però no serà senzill dur-ho a terme. En Ba Alí sempre s'ha preocupat molt de la seguretat i ara, sabent que hi ha aquesta oferta, encara se'n preocuparà més. La guàrdia personal no el deixa ni un moment i li són fidels a matar.
- El que cal és guanyar-nos la seva confiança. Sobretot tu, que ets almugatèn, has de trobar la manera de posar-te'l de mica en mica a la butxaca, fins que caigui a les nostres mans i li puguem donar el premi que es mereix.
- Sí, si ja m'hi esforço, però tampoc no voldria mostrar-me massa insistent perquè no sospiti alguna cosa.

Les reaccions dels altres Ait Mergad davant la notícia són d'allò més variades. Alguns, que vibraven amb la idea de lluitar plegats amb els Ait Atà del Tafilalt contra els cristians, es troben decebutos i es plantegen la possibilitat d'abandonar l'exèrcit, encara que la desserció és molt castigada si els enxampen. D'altres, que sols es preocupen del botí a obtenir en el saqueig de Ksar Es Suk, són partidaris d'emprendre la campanya com més aviat millor. I tampoc no manquen els que se senten temptats pels cent rals de recompensa, però saben que el cap d'en Ba Alí no serà fàcil de tallar.

El cas és que l'endemà mateix d'haver-se rebut la desconcertant notícia, abans que algú pugui actuar en un sentit contrari als seus interessos, el cabdill ordena la mobilització immediata de les tropes, que es posen tot seguit en camí sota la fèrria disciplina que les caracteritza.

En mitja jornada s'allunyen de Ferkla i es planten a la vall del Gheris. Allí són rebudes amb gests de solidaritat per part de llurs germans de tribu, molts dels quals acaben per afegir-se a l'exèrcit, desitjosos de prendre part a la repartició del botí.

Contra el que s'esperaven, però, no s'encaminen a Ksar Es Suk, on els homes d'en Belkàcem ja se'ls han anticipat, sinó que remunten el curs del Gheris durant una jornada sencera fins a sortir del congost i després marxen pels altiplans cap al nord-est. Finalment atenyen la conca del Ziz molt a prop del post francès de Rix, en un paisatge d'alta muntanya gris i desolat.

Allí assalten alguns alcàssers dels Ait Izdegh, els aliats tradicionals dels Ait Mergad que ara fa quatre anys varen sotmetre's al protectorat. Aquestes operacions els proporcionen un botí molt minso comparat amb el que esperaven obtenir a Ksar Es Suk i a un preu massa alt en vides humanes, car els habitants d'aquests pobles són bons guerrers i disposen d'armes modernes facilitades pels francesos. Queda clar que l'objectiu d'en Ba Alí no és el pillatge, sinó convèncer els Ait Izdegh perquè es passin al seu bàndol en la lluita que s'apropa, no sols contra l'ocupant estranger sinó també contra els Ait Atà comandats per en Belkàcem Ngadi.

Tanmateix, l'exèrcit procedent del Tafilalt ateny la regió de Rix sense que el cabdill negre hagi tingut temps d'obtenir cap mena de suport i durant una setmana es succeeixen a un ritme vertiginós els enfrontaments entre els antics companys d'armes, que ara es maten els uns els altres per defensar uns líders que ni tan sols pertanyen a les respectives tribus. La lluita és aferrissada i els francesos la presenciaven sense intervenir-hi, tan bocabadats com satisfets de veure que els seus dos grans enemics a la regió s'eliminen mútuament, estalviant-los a ells municions i vides humanes.

- Que n'és d'estúpid aquest joc de la guerra! –reflexiona l'Alí U Tarmun-. Ara mateix potser un dels meus millors amics, en Hamú, es troba a l'altra banda de la línia de foc i ens estem disparant l'un contra l'altre sense reconèixer-nos.
- Podria molt ben ser –accepta son cosí-.
- Pot molt ben ser –insisteix ell- i, total, per què? Per obeir uns capitosts amb els quals ni tan sols estem d'acord. Si precisament jo m'he allistat a l'exèrcit d'en Ba Alí cercant l'oportunitat de tallar-li el cap!
- No alcis la veu! –el renya l'Alí U Amuri-. Si et sent algú, estem perduts.

- Perdona, és que aquesta situació m'està començant a alterar els nervis. Què hi fem a la vall del Ziz lluitant contra els Ait Atà mentre els francesos es diverteixen amb les nostres picabaralles?
- Què hi fem? Tu i jo esperem l'oportunitat de liquidar l'home que va atemptar contra la nostra dignitat. Et sembla poca cosa?
- Vull dir... Què hi fem els Ait Mergad en conjunt, a les ordres d'aquest *imeluí* de Tasarín?
- Això que s'ho preguntin els altres. Pel que fa a nosaltres tres, el teu germà, tu i jo, ho sabem perfectament el perquè som aquí. Tant de bo puguem anar-nos-en ben aviat havent complert la nostra obligació.

El retorn a Ferkla té lloc a principis de novembre, però no perquè els Alís hagin aconseguit llur objectiu sinó perquè el cabdill negre, després de patir algunes desfetes, ha entès que no tenia cap possibilitat de vèncer el senyor del Tafilalt sense algun ajut exterior i ha optat per un replegament tàctic, bo i anunciant una propera expedició contra Ksar Es Suk o fins i tot contra Rissani, un cop hagin aconseguit millor armament. El que no ha explicat és com pensa obtenir les armes modernes que necessita. La idea que li balla pel cap és prou delicada, prou agosarada, però fa dies que li dóna voltes i cada vegada ho veu més clar: puix que ni l'Assú Bassalam ni Sidi Mah ni cap altre líder dels que lluiten per la llibertat està disposat a ajudar-lo ni amb armes ni amb homes ni amb diners, l'única manera de subjugar el seu antic senyor –i aquesta frase li fa venir l'aigua a la boca- és aliant-se amb el que ha estat fins ara el seu principal enemic, el *makhzèn*. Si al principi li va semblar una pensada estrambòtica, irreal, ara se li antulla la millor solució. Al cap i a la fi, quants altres rebels de diferents indrets del Marroc no han acabat posant-se a les ordres del Soldà després d'anys i anys d'oposar-li resistència? No fóra pas el primer!

Sap que li costarà una mica fer-ho entendre als Ait Mergad, però acabaran acceptant-ho de la mateixa manera que ho havien acceptat en temps de Sidi Alí Ben Larbi, de bon grat o per força. No els quedarà cap altra opció i, a més a més, la idea de conquerir el Tafilalt amb tota la seva riquesa llegendària els pot atreure tant com a ell mateix, que ja es veu convertit en un d'aquests "grans caids" totpoderosos com El Glaiu o El Gundafi, vertaders feudals que dominen àmplies regions en nom del Soldà.

La zona que en Ba Alí compta conquerir amb l'ajut de Déu, dels guerrers Ait Mergad i de les armes franceses inclou la vall del Gheris, el Tafilalt, Ferkla, l'oasi de Tasarín on ell va néixer, les immenses planes que l'envolten i qui sap si també la riquíssima conca del Drâa, o com a mínim el seu curs baix, on encara no ha arribat la influència d'El Glaiu. Quin somni!

Decidit, convoca una reunió dels notables dels diferents alcàssers per exposar-los les conclusions a les que ha arribat i demanar-los consell. Amb quatre paraules els planteja l'objectiu –conquerir el feu d'en Belkàcem Ngadi-, així com la necessitat d'armament modern per a aconseguir-ho i l'obligació en què es troba de col·locar-se sota l'ègida del *makhzèn* si vol obtenir les armes. Parla en tot moment de *makhzèn* i de soldà, evitant qualsevol al·lusió al protectorat que pugui encrespar els ànims.

- Comprenc la teva posició –respon el caid Hamed, en to diplomàtic- i m'esforçaré per fer-la acceptar als Irbiben, encara que sigui a contracor.
- La teva causa és justa –intervé en Zaid- i qualsevol camí per a atènyer-la queda justificat. Nosaltres t'obeïrem cegament fins a la victòria.
- L'obediència –afegeix l'Alí U Tarmun, que representa els Ait Amar Guahí a l'assemblea- és per a mi un deure sagrat, atès que sóc almugatèn del teu exèrcit; però jo vaig molt més enllà. La conquesta del Tafilalt i de la vall del Drâa és un somni per als Ait Mergad en la mateixa mesura en què ho pugui ésser per a tu. Fa cent anys, els nostres avantpassats varen establir una aliança amb el *makhzèn* que els va permetre vèncer els Ait Atà. Per què no hauríem de fer nosaltres el mateix? Per què no hauries de conduir-nos tu a la victòria en nom del Soldà tal com el caid Beni Hia va conduir-hi els nostres avis?

Una remor de víctors i aplaudiments acull el discurs. “Aquest jove és un gran orador, pensa en Ba Alí. Ha sabut tocar la fibra sensible de l'auditori, els avantpassats, l'honor, les glòries antigues i futures de la tribu. Caldrà tenir-lo en compte. Pot ser-nos molt útil”. No s'adona de l'esforç que ha hagut de fer l'Alí U Tarmun per a dissimular el seu pensament real, totalment contrari al protectorat, al *makhzèn* i a ell mateix, a qui sols desitja tallar el cap.

L'assemblea dóna un suport unànimement al cabdill *imeluí*, que tot seguit es posa a escriure una missiva plena de magarrufes i sofismes com la que fa un any va enviar a Sidi Alí Ben Larbi. El destinatari en aquest cas és El Haj Thami El Glaiu en persona, que a

mitjans d'octubre ha tornat a Marràqueix després de sotmetre una bona part de la vall del Drâa.

En Ba Alí sap que no pot posar-se en contacte directament amb el Soldà per oferir-li la seva lleialtat; fóra un atreviment excessiu. Cal fer-ho a través d'un mitjancer, un personatge que s'hagi sabut guanyar la confiança del monarca durant uns quants anys de servei sense màcula i que accepti presentar-lo a ell com un home digne d'entrar a formar part del *makhzèn*. En Zaid li ha aconsellat que es dirigís al caid Hajji d'Erfud, que és una persona raonable i gaudeix de bona reputació entre els francesos tant com a la cort de Rabat. Però ell pica més alt. Sap que obtenir el favor d'El Glaui, que ha estat el seu enemic fins ara, no serà fàcil. Tanmateix, si ho aconseguís, aquest favor fóra una força irrefrenable que el propulsaria fins als més alts nivells del poder i de la glòria.

Així, redacta un text senzill i entenedor, ple de paraules boniques, de promeses meravelloses, d'auguris fantàstics pel futur immediat. Es presenta a sí mateix com un personatge capaç de completar la submissió del sud marroquí al *makhzèn* en el termini d'uns quants mesos, amb l'única condició que ell, El Glaui, el nomeni el seu representant a les regions de Ferkla, Gheris, el Tafilalt i Tasarín i li faciliti l'armament necessari per a l'empresa.

És una oferta temptadora, sens dubte: acabar d'una santa vegada aquesta "campanya de pacificació" que ja dura més de vuit anys i derrotar el rebel Ngadi fent servir un dels seus antics subordinats, sense malgastar més vides de guerrers Glaua o de soldats regulars. Una oferta única, que pot canviar el curs de la història...

Malauradament, el baixà de Marràqueix no ho acaba de veure clar. Li pinten massa bonic per a ser cert. I si la baralla entre en Belkàcem i el seu lloctinent fos fingida? I si tot plegat no fos res més que un parany per a obtenir canons i metralladores que es tornessin immediatament en contra d'ell? El risc li sembla excessiu, perquè una espifiada semblant podria tirar per terra el prestigi que ha guanyat amb tant esforç dia rere dia.

El mateix missatger que s'ha encarregat de dur a Marràqueix la carta torna un parell de setmanes més tard amb la resposta d'El Glaui, que resulta freda i descoratjadora.

"La teva proposta fóra molt interessant, escriu El Haj Thami, si vingués d'una persona amb paraula. Jo desitjaria de tot cor ajudar-te, conduir-te a la cleda de l'Estat legítim com una ovella esgarriada i concedir-te tot el que em demanes. Però resulta que ja ens

vares enganyar una vegada, a mi i al malaguanyat Sidi Alí Ben Larbi, fent-nos creure que el teu amo volia sotmetre's. El vostre parany ens va costar massa car i no ens podem permetre el luxe de tornar-hi a caure".

Podria contestar-li que fou en Belkàcem qui em va traïr a mi també amb l'assassinat del xeic, pensa en Ba Alí quan llegeix la carta, però fóra inútil. Aquest Glaiu és un os massa dur de rosegar. Valdrà més que segueixi els consells d'en Zaid i em posi en contacte amb el caid Hajji d'Erfud.

- Prepara el tinter –ordena a un criat, interrompent la lectura-. Provarem una via diferent i que Déu ens ajudi.

Capítol vint-i-cinc: desembre de 1920

D'ençà que va pronunciar aquell discurs encès davant l'assemblea de caps Ait Mergad, l'Alí U Tarmun ha adquirit un gran prestigi als ulls d'en Ba Alí, que l'ha ascendit al grau de caid *mia* (capità) i cada vegada li confia tasques més rellevants.

La major part de les tropes continuen acampades a la vora del riu Tanguerfa, esperant obtenir armament per llançar-se a la conquesta del Tafilalt o de Ksar Es Suk. En aquest campament hi regna una disciplina molt estricta, encarregant-se cada jorn i cada nit un dels oficials de fer-la complir.

Quan li toca entrar de servei, l'Alí U Tarmun es mostra intransigent, zelós i puntual perquè vol mantenir la seva reputació davant el capitost, mentre, interiorment, rumia la millor manera d'assassinar-lo. Malgrat l'apropament aconseguit, no serà una labor senzilla. El cabdill roman a tota hora envoltat per la guàrdia personal, alguns membres de la qual duen fusells metralladors i tenen ordres d'emprar-los a la menor sospita, al menor gest que sembli dubtós.

Queda només el recurs d'atacar-lo de nit, mentre dorm plàcidament a qualsevol de les vint-i-dues tendes amb alguna de les esposes o de les esclaves. Però fins i tot això és difícil perquè ningú no sap quina serà l'escollida, ni la pròpia interessada no ho sap fins que veu aparèixer enmig de la foscor la silueta del marit, o fins que aquest alça la manta que la cobreix per cercar l'escalfor del seu cos. Elles han d'estar sempre a punt per a rebre'l i àdhuc pot passar que l'home canviï de tenda i de companya dos o tres cops al llarg de la nit, ja sigui per motius de seguretat o senzillament perquè li ve de gust abraçar una dona diferent de la que acaba de posseir.

Pels potencials atacants és impensable anar de tenda en tenda, si l'encerto l'endevino, desvetllant les mullers o llurs infants respectius i provocant xiscles de terror que desencadenin l'alarma. En aquestes condicions, per tant, els Alís no veuen la manera d'atènyer l'objectiu i opten per la paciència.

La Fàtima, en canvi, està decidida a aconseguir-ho costi el que costi. Per a una dona com ella no hi ha res fora de l'abast. El seu empeny la duu a desplaçar-se fins a la vall del Todra per demanar consell i suport a una altra femella d'empenta llegendària, la Khadija Beni Hia, que roman a Tinerhir des de fa prop d'un any sota la protecció del *khalifa* d'El Glai. Ja no recorda que fou ella qui, enllumenant la plana amb una catifa

encesa, va provocar la mort d'en Tarmun durant l'assalt a la Zauïa; o, si ho recorda, no li dóna importància. Estava escrit, li havia arribat l'hora.

La filla de l'Alí Jakm la rep entusiasmada, li fa mil preguntes sobre la situació actual a El Khorbat i li dóna mostres d'una solidaritat absoluta. Ella també desitja de tot cor venjar l'assassinat del seu germà Addí, lliurar-se del tirà i poder tornar a casa. Quan la Fàtima li explica com està organitzada la vida al campament i els privilegis de què gaudeix el seu fill Alí quan entra de servei, la Khadija té una pensada:

- Hem de posar-nos en contacte amb la meva neboda Hadda. No n'he sabut res més d'ençà d'aquell malaurat casament, però estic segura que odia son marit, amb qui la varen casar a contracor, i ha de voler resquitar-se per la mort de son pare. Sens dubte ens ajudarà.
- Perfecte!
- Jo no puc anar al campament a parlar amb ella, sóc massa coneguda, però tu sí que podries fer-ho de part meva. Digues-li que comptem amb la seva col·laboració per a recuperar l'honor perdut de la nostra família i de la tribu tota sencera. La conec bé: no serà indiferent a aquests conceptes.

La Fàtima, però, no se'n va personalment a veure la Hadda sinó que, prudent, hi envia la Itó. Ella i l'Aixa mantenien una gran amistat amb la filla dels Beni Hia abans dels terribles esdeveniments de l'any passat. Sens dubte serà ben rebuda. I, a més a més, una mossa de vint-i-tres anys duent el fill petit a l'esquena no provocarà la menor inquietud en els vigilants de l'harem. Les dones del capitost no tenen pas prohibides les visites, encara que rarament se'ls permet sortir elles mateixes del camp.

- Quina sorpresa! –exclama la Hadda, llançant-se als braços de l'antiga companya-. Poc esperava la teva visita! Em teniu tan abandonada... Què fa l'Aixa? Com esteu tots plegats?
- L'Aixa també va casar-se i viu a la muntanya –respon la Itó, creient inútil parlar del rapte de la seva cosina-. Quant als altres, tots bé, gràcies a Déu. Com estàs tu?
- Bé, bé, però em trobo tan sola... Per a la meva família dec ser una mena d'empestada... Com si en tingués jo la culpa, de tot el que va succeir...
- No t'ho pensis. Precisament he vingut a veure't de part de la teva mare i de la teva tia Khadija, que continuen refugiades a Todra.

- De veritat? –dubta la Hadda, obrint molt els ulls plens de llàgrimes-. Com estan? Què fa la meva mare? Què t’han dit per a mi?
- Estan bé, estan bé, calma’t –assegura la Itó, abaixant el to de veu-. Desitgen tornar a l’alcàsser i recuperar l’honor perdut, i sobretot desitgen veure’t a tu, però saben que de moment res d’això no és possible. Caldrà armar-se de paciència. I potser també serà necessària la teva col·laboració.
- Pobra de mi! Què més voldria que poder contribuir al seu retorn i a netejar el nom ultratjat de la família.
- Si vertaderament ho desitges, ja tenim molt de guanyat. Però has de saber que els interessos dels Beni Hia van en contra de la voluntat i àdhuc de la persona de ton marit.
- El meu marit? Parles d’aquest ogre fastigós, d’aquest malfactor a qui em va lliurar mon pare, que Déu li ho hagi perdonat? Com pots pensar que jo... L’avorreixo tant... L’avorreixo més cada dia que passa i encara més cada vegada que veig aparèixer la seva silueta fastigosa a l’entrada de la tenda, cada cop que reclama el tribut del meu cos... Només dono gràcies a Déu per no dur al ventre un petit monstre que m’hagi de recordar durant la resta de la meva vida la vergonya en què he caigut. Bé, haig de confessar-te que m’he pres totes les herbes i potingues que conec per a evitar l’embaràs, però tot i així dono gràcies a Déu.
- En aquest cas, no estaries gaire trista si al teu marit li passés quelcom. Vull dir...
- Gaire trista? Donaria salts d’alegria! Quantes vegades he pensat en apunyalarlo jo mateixa, en ofegar-lo mentre dorm al meu costat... però mai no he trobat la manera de fer-ho. Els guàrdies de l’harem revisen cada vespre les nostres tendes, assegurant-se que no tinguem cap objecte que pugui punxar o tallar. A més a més, ell és tan forçut, tan musculós i jo tan poca cosa que m’esclafaria abans que pogués travessar-li la pell.
- Has de saber que tu no ets l’única a desitjar-li la mort. Alguns homes forts com ell i ben armats estarien disposats a tallar-li el cap si sabessin a quina tenda dorm cada nit. N’hi hauria prou amb avisar-los quan el tinguis al teu costat. La Khadija està segura de que no et negaràs a fer-ho...

Una setmana més tard l'Alí U Tarmun es troba de servei, màxim responsable de la seguretat al campament durant la nit, quan escolta un d'aquests *iu-ius* que solen llançar a l'aire les dones quan estan contentes, més que res a l'ocasió dels casaments o quan un infant ve al món, però també per celebrar les bones notícies o donar la benvinguda a un familiar que hagi estat absent algun temps. En aquest cas és la Hadda qui, amb un cert excés d'expressivitat, acull el marit que ve a passar unes hores al seu costat.

En sentir-ho, l'Alí U Tarmun s'estremeix. És el senyal convingut! S'apropa l'hora de la venjança. Decidit, adopta les mesures que han previst minuciosament amb son germà i son cosí. Per començar, substitueix les quatre sentinelles properes al grup de tendes de l'harem per quatre homes d'absoluta confiança: l'Agró, en Hussa, l'Ixú i un altre jove dels Ait Amar Guahí amb qui sap que pot comptar, en Sekú U Skunti, originari d'Assul. Després, quan pensa que la víctima ja deu dormir com un soc, avisa l'Alí U Amuri, que ja estava a punt i es llança entre les *khaimes* de les dones arrossegant-se com una serp, en silenci, la gumia ben esmolada penjant-li de l'espatlla i una pistola que ha comprat al mercat d'Asrir subjecta al cinyell.

Així s'inicien uns minuts d'espera que a l'Alí U Tarmun li semblen anys o segles. Revisa mentalment el pla que han traçat. Si tot surt bé, si son cosí eix de la tenda duent el cap sagnant d'en Ba Alí entre les mans, ell i els seus homes despertaran tot el campament a tocs de trompeta per anunciar que l'època de l'oprobri s'ha acabat, que el tirà és mort i que els Ait Mergad són lliures de triar entre ells el capitost que prefereixin. Les quatre sentinelles reduiran amb tota la violència que calgui la guàrdia personal del cabdill, aprofitant l'efecte de sorpresa i el pànic que provocarà entre ells la visió del cap tallat de l'amo. I aleshores ell pronunciarà un discurs encès que ha memoritzat paraula per paraula:

"Fills de Mergad, els dirà, durant un any hem sofert l'opressió d'un pervers *imeluí*, un estranger que ens va subjugar aprofitant les nostres diferències internes. Però això s'ha acabat! L'opressor ja cria malves, els negres tornaran a conrear la terra com ho han fet al llarg dels segles i nosaltres reprenem des d'ara mateix el control de l'oasi. Aquesta terra és nostra perquè els nostres avantpassats la varen conquerir amb la seva sang i no seríem dignes de dur el seu nom si ens la deixéssim arrabassar. Ferkla no serà

de cap *imeluí*, ni d'El Glai, ni dels cristians! Ferkla serà nostra i només nostra! Visca Ferkla! Visquin els Ait Mergad!"

I si la cosa sortís malament, que Déu no ho vulgui... en aquest cas l'Alí U Tarmun també té un pla d'actuació preparat. Això està pensant el xicot quan sent un xisclet a la tenda de la Hadda. És potser en Ba Alí qui ha cridat al clavar-li la punyalada? No! Se n'adona de seguida. És l'Alí U Amuri qui ha rebut un cop de culata quan tractava d'introduir-se reptant a la *khaima* i ara jau al sol de boca terrosa, mentre dos membres de la guàrdia personal del cabdill que vetllaven el seu son li enfonsen els canons dels fusells a l'esquena.

Sense perdre ni un moment, l'Alí U Tarmun es planta davant els dos guàrdies, li posa unes manilles de ferro a son cosí per darrere la cintura i ordena a les quatre sentinelles que se l'emportin, bo i parlant d'un càstig exemplar que tindrà lloc l'endemà davant la tropa. Els dos guàrdies no semblen massa convençuts de complir llur deure deixant-se prendre la presa, però saben que qui els parla és el màxim responsable del campament aquesta nit i no troben cap argument per a oposar-li resistència.

En un no res, el grup de sentinelles i el presoner han travessat el campament i desapareixen en la foscor de la nit. L'Alí U Amuri, a qui han tret ja les manilles, insisteix en que seria preferible fugir cap a les muntanyes, però l'Alí U Tarmun es manté ferm en el pla inicial de refugiar-se a l'alcàsser Akedim d'El Khorbat fins que hagin fet sortir llurs famílies respectives, no fos cas que en Ba Alí els prenguéssim com hostatges per obligar-los a ells a presentar-se.

D'aquesta manera, una hora més tard són tots plegats a ca l'Agró, al bell mig d'Akedim. El porter de l'alcàsser, que és un bon amic seu, els ha obert la gran porta i ha promès no dir ni un mot a ningú tocant a la seva presència. Cal esperar que el cabdill negre, quan el posin al corrent del que ha passat durant la nit, s'imaginarà que els culpables ja són lluny de Ferkla i no els buscarà pels pobles.

A tren d'alba, la mare de l'Agró se'n va a ca la Fàtima per comunicar-li que l'operació ha sortit malament i que, per evitar les represàlies, ha de marxar amb tota la família remuntant el curs del riu fins al peu del Jebel Asdaf, on els dos Alís es reuniran amb ells al capvespre per dirigir-se a la muntanya. Complerta la missió, la dona torna a la llar per ocupar-se dels hostes, que no surten sota cap excusa en tot el dia, ni tan sols al terrat.

A mitja tarda, inesperadament, sonen uns cops molt forts a la porta de ca l'Agró i la veu impetuosa d'en Zaid ordena obrir "en nom de la llei".

- Sabem que sou aquí –afegeix- i no se us acudeixi fugir pels terrats perquè els meus homes us esperen a les cobertes dels veïns.
- Ens han delatat! –es lamenta l'Alí U Tarmun-. Estem perduts. Però vendrem cares les nostres vides!
- Tranquil·litza't –contesta l'Agró-. Si us vaig proposar de refugiar-nos a casa meva fou perquè en coneixia les possibilitats. Veniu!

Mentre la seva mare mira d'entretenir en Zaid assegurant-li amb una aparent estranyesa que allí no hi ha ningú més que ella, però sense obrir-li la porta, l'Agró condueix els fugitius en silenci a través de l'estable de la planta baixa, fins a la cambra on guarden la palla. Un cop allí, apartant els feixos d'un cantó, deixa al descobert una trapa, per la qual s'introdueix bo i ordenant-los en veu baixa que el segueixin i que el darrer procuri tornar a amagar amb palla la boca del túnel.

Després de davallar uns graons, els sis nois avancen a les palpentes una estona, mig ajupits per no topar de cap al sostre, sense fer cabal de les teranyines que se'ls arrapen a la cara ni de la polseguera irrespirable que alcen al seu pas. Tot això no té importància quan es tracta de salvar la pell.

Passats un parell de minuts que se'ls han fet eterns, distingeixen un raig de llum i l'Agró, enretirant unes pedres, engrandeix el forat fins a fer-lo apte per a passar-hi un cos humà. Apareixen així al fons del fossat que envolta el nucli més antic de l'alcàsser. Han escapat per ben poc a les urpes d'en Ba Alí, però encara són a l'interior del recinte fortificat i poden atrapar-los en qualsevol moment. Per sort, els perseguidors estan ara regirant la casa de l'Agró convençuts que s'amaguen en algun raconet, mentre sa mare els assegura una vegada i una altra que han estat víctimes d'un engany.

Els fugitius corren per l'interior del fossat fins a trobar la porta de la mesquita, hi entren, pugen al terrat situat sobre la sala d'oració i des d'allí s'enfilen per la muralla, saltant finalment al buit en el punt on l'alçada és menor. Com que no podien preveure aquesta estranya fuga, els esbirros d'en Ba Alí no s'han preocupat de rodejar l'alcàsser per fora. El camp està lliure.

Dues hores més tard, ja de fosc, es troben amb la Fàtima, la Itó, l'Assú i els dos infants al peu del Jebel Asdaf.

- Ens hem salvat d'una i bona –manifesta l'Alí U Tarmun-. Algú ens ha denunciat i han vingut a buscar-nos a ca l'Agró, però el nostre amic ens ha fet sortir per on menys ens ho pensàvem.
- Per més que hi penso –afegeix l'Ixú-, no me'n sé avenir. Ha estat una experiència única, increïble, això del túnel per sota de les cases. Qui s'ho podia imaginar? Jo em creia que aquesta mena d'indrets només existien als contes infantils i vés per on... Ha estat... com si caminéssim per dintre d'una *khettara*.
- Com si caminéssim per dintre d'una *khettara*? –li fa repetir son germà-.
- Sí, què passa? Que potser no saps què és una *khettara*? Un d'aquests canals subterranis que condueixen l'aigua d'un lloc a l'altre. No em faràs creure que no n'has vista mai cap?
- O i tant que n'he vist. Però és que m'acabes de donar una idea... Manoi, quina idea que m'has donat!

Sota un cel estelat que fa goig de contemplar-lo, el grup de fugitius emprèn el camí pels contraforts del Gran Atlas, remuntant el riu Ogror com tantes vegades ho havien fet en circumstàncies menys compromeses que les d'avui.

L'endemà al matí, l'Aixa salta de contenta quan els veu arribar al campament. En primer lloc ha distingit la figura de son marit, que marxa al davant, i ja se li ha posat a bategar el cor d'alegria: no n'havia sabut res d'ençà que va marxar, just passada la lluna de mel, i això la tenia inquieta. Però quan descobreix una mica més enllà la seva mare, els tres germans, els nebodets i la cosina Itó, és a dir la família al complet, la joia que experimenta no té límits.

Ella se sent prou feliç a la muntanya, la vida nòmada li plau tal com ho havia previst i no s'enyora en absolut de l'oasi on va néixer. Però sí que enyorava una mica els parents amb qui havia viscut fins fa tres mesos i sobretot la Fàtima, sempre disposada a fer-li costat. A més a més, llur arribada no pot ser més oportuna. Fa un parell de setmanes que desitjava ansiosament veure'ls per donar-los la darrera notícia: duu al ventre un infant, un hereu destinat a perpetuar la glòria dels Tarmun i dels Amuri. La segona falta i els mareigs que li vénen sovint són proves irrefutables. Les nits d'amor passades amb el seu marit el mes de setembre han donat el fruit que calia esperar-ne. Tots estan molt contents amb la novetat. Ara, si –Déu no ho permeti- li passés quelcom a l'Alí U Amuri en aquesta maleïda guerra que no vol acabar-se mai, el seu

nom ja no es perdria en l'oblit perquè la llavor ha estat plantada. Sols esperen que sigui un vailet, un futur guerrer capaç de dur la reputació del clan fins a límits impensables.

- Hem estat a punt de rentar el nostre honor –explica la Fàtima, després d'abraçar i felicitar la seva filla-. Hem estat molt a punt de venjar l'ultratge que vares patir i, de passada, lliurar els Ait Mergad del dèspota que els oprimeix. Però hem fallat el cop i ara sols ens resta fugir de les urpes del tirà, maleït sigui.
- Bé, ja en parlarem –fa l'Aixa, compungida-. L'important és que tots esteu sans i estalvis i que ara ens trobem junts. Veniu, veniu a la *khaima*. La tia Abuix i l'àvia Rkia estaran molt contentes de veure-us. L'oncle Amuri ha sortit amb el ramat, acompanyat dels meus cosins més joves, i la meva cosineta Aixa és a la font...

En Ba Alí està consternat per la traïció evident de l'Alí U Tarmun, en qui ara s'adona que havia dipositat una excessiva confiança, i sobretot pel fet que se li hagi escapat de les mans quan ja quasi el tenia, però aviat s'oblida de l'afer perquè té altres maldecaps més importants. Aquella carta que envià al caid Hajji fa cosa d'un mes tingué una acollida força encoratjadora, amb una resposta plena de promeses, i encetà una correspondència que va i ve dos cops per setmana. De mica en mica, el projecte s'ha anat concretant. El caid ha fet gestions a la cort de Rabat i també prop dels francesos del post d'Erfud, que al seu torn han comunicat la proposta a l'Alt Comandament regional de Budenib tot qualificant-la d'oportunitat única, i aquest Alt Comandament ha fet el mateix davant la Residència General.

Uns i altres són conscients del risc que comporta facilitar-li armament pesat i municions a un personatge com en Ba Alí, que podria acabar utilitzant-les devers els seus proveïdors. Però també són conscients dels grans avantatges que se'n traurien de dirigir els braus guerrers Ait Mergad amb el seu cabdill de color al davant contra aquest maleït Belkàcem, que fins ara s'ha manifestat irreductible. Fóra matar dos ocells d'un sol tir: obtenir la submissió voluntària de Ferkla al protectorat i la conquesta del Tafilalt per part dels habitants de Ferkla. Com podrien deixar perdre una ocasió semblant?

Així, el caid d'Erfud ha rebut l'acord de principi per a tirar endavant les negociacions. El nomenament per part del soldà d'en Ba Alí com *khalifa* de Ferkla, del Tafilalt, de Tasarín i de Gheris és ben fàcil d'obtenir. N'hi ha prou amb que presti jurament de

lleialtat a la corona. No obstant, la qüestió delicada ve a continuació. Abans de lliurar-li les metralladores i els canons destinats a envair els territoris dominats ara per en Belkàcem Ngadi, cal estar molt segurs de l'ús que en farà. Cal obtenir garanties, com la implantació de postos militars francesos a l'oasi de Ferkla o fins i tot el nomenament d'alguns oficials francesos pels llocs clau del seu exèrcit.

- Això no serà gaire senzill que ho accepti un personatge com aquest, que mai no ha tingut el menor tracte amb estrangers –manifesta en Hajji-, però jo faré el possible perquè ho entengui. De totes maneres, no li queda cap més alternativa. Sense el nostre suport, no sols haurà de renunciar al Tafilalt, sinó que en Belkàcem acabarà per prendre-li Ferkla i per fer-li tallar el cap com ha promès.

Amb aquesta idea, el caid d'Erfud convoca el seu interlocutor a una reunió secreta, on ells dos haurien de discutir amicalment els detalls de l'acord abans de formular una proposta oficial definitiva, de manera que tots plegats en poguessin treure el màxim profit.

Convençut com està del seu interès en situar-se sota l'ègida del *makhzèn* i de la bona voluntat del mitjancer que ha tingut la sort de trobar, en Ba Alí accepta la conveniència de traslladar-se fins a Erfud personalment per assistir a la reunió, tot i que no li agrada romandre gaire temps allunyat del campament i dels Ait Mergad. Podrien aprofitar l'absència per a insurgir-se, atès que alguns d'ells encara no veuen clara la idea d'aliar-se amb el protectorat. Àdhuc procura mantenir en secret la seva intenció de viatjar cap a la vall del Ziz, però no ho aconsegueix perquè el seu lloctinent Zaid, tot i essent un home valent i lleial, té un petit defecte: no sap mantenir la boca tancada.

La vigília de la data prevista per a la reunió amb el caid Hajji, en Ba Alí abandona el campament a tren d'alba procurant no fer gaire xivarri, acompanyat únicament per quatre soldats *imeluan* d'Asrir que li mereixen plena confiança. Cavalquen cinc cavalls àrabs que els permetran arribar a Erfud, esperen, en una sola jornada.

No s'ha endut la seva guàrdia personal perquè ha considerat més útil deixar-la a Ferkla, encarregada d'ofegar qualsevol intent sediciós; aquesta possibilitat l'obsessiona molt més que la seva pròpia seguretat. Per això ha enviat a casa la major part dels guerrers Ait Mergad, per evitar que restessin concentrats al campament durant la seva absència. Dispersos pels alcàssers li semblen menys perillosos. Tant per tant, si les

negociacions arriben a bon port i obté les armes necessàries per a atacar el Tafilalt, no li serà difícil reclutar milers de joves plens d'entusiasme; i si no aconseguís les armes, tota aquesta tropa més aviat li faria nosa.

Després d'una llarga jornada sense repòs, els cinc genets atenyen a mitja nit l'oasi de Tizimi, on localitzen sense massa dificultats el palauet del caid Hajji, no gaire lluny de la caserna francesa. Per un moment, en Ba Alí desconfia: i si fos un parany? i si els cristians l'estiguessin esperant per arrestar-lo? Però de seguida rebutja aquestes males idees. Tothom li ha parlat del caid d'Erfud com d'una persona molt honesta, molt estricta en el compliment de la paraula. I, per altra banda, si el detinguessin, els francesos perdrien l'oportunitat que ell els vol brindar de sotmetre Ferkla i altres contrades al protectorat.

La sentinella de la porta, que ja estava al corrent de la seva arribada prevista, els fa passar immediatament a l'interior i un criat els condueix fins a una cambra on disposen d'amollides catifes i de mantes ben gruixudes. Acte seguit els serveixen un excel·lent sopar, carn de xai a dojo, i després els deixen sols perquè reposin.

L'endemà al matí el caid Hajji rep el seu hoste amb tots els honors que li permet el caràcter secret de la reunió. Entre vasos de te, saboroses pastes de dàtil i ametlla, *tagins* fumejants i broquetes recent tretes de les brases, els dos homes es passen tot el dia tancats a la sala de recepció, posant els punts sobre les is. Amb paciència i tacte, el vell caid li va fent entendre a l'impetuós cabdill que li convé actuar amb més murrieria que vehemència si vol obtenir quelcom del *makhzèn*.

- Ens agradi o no ens agradi –li explica- en aquest moment són els francesos els qui tenen la paraula. I els francesos, amic meu, són molt malfiats. No et donaran ni una trista daga si no estan ben segurs de l'ús que en faràs.

Quan li parla d'acceptar alguns oficials europeus al si del seu exèrcit, en Ba Alí arrufa el nas:

- Què n'haig de fer jo dels infidels? –s'esvera-. No són pas homes valents el que em falta, sinó canons!

Però el diplomàtic Hajji el calma de seguida, tot donant-li la raó al mateix temps que culpa els recelosos cristians per aquesta mena de situacions enutjoses.

- Jo estic d'acord amb tu –insisteix-, però el cas és que les armes les tenen els francesos i ni a tu ni a mi no ens queda més remei que ballar al so que toquen

ells. Pensa que si et mostres complaent i capaç de dur a terme la teva missió, de mica en mica t'aniran donant més poder i acabaran per deixar-ho tot a les teves mans. Mira si no l'exemple d'El Glai!

Durant la tarda, el caid i el cabdill *imeluí* fixen punt per punt els termes del tractat que hauran de signar el comandant de la regió de Budenib i el propi Ba Alí, compromentent-se mútuament a col·laborar per estendre el control del *makhzèn* als territoris encara insubordinats del sud del Marroc. Finalment arriben a fixar un esborrany que a tots dos els pareix acceptable.

Un cop fet això, ja sols manca el vist-i-plau dels francesos sobre el text redactat, un vist-i-plau que en Hajji està segur d'obtenir perquè ja ho han pactat així prèviament. Quan el tinguin, podran fixar la data i l'escenari exactes on tindrà lloc la cerimònia de jurament de lleialtat. Serà probablement a Ksar Es Suk o a la pròpia Erfud, de manera que el cabdill desitjós d'entrar a la cleda de l'Estat no es vegi obligat a desplaçar-se fins a Budenib. Fóra ben absurd arriscar-se a una insurrecció dels Ait Mergad per un simple detall de protocol ara que l'objectiu llargament somniat és tan a prop d'aconseguir-se. Donant per acabada la negociació, els dos homes resen junts la pregària de l'ocàs, responent a la crida que acaba de llançar el muetzi.

- Ha estat un plaer la trobada –manifesta aleshores en Ba Alí-. Ets encara més honest i més comprensiu del que m'havien donat a entendre els qui m'havien recomanat que tractés l'afer amb tu. T'asseguro que no oblidaré mentre visqui la teva gestió, el teu ajut, i que sabré com demostrar-te el meu agraïment un cop hàgim conquerit el Tafilalt. I ara, amic meu, et prego que facis venir els meus acompanyants perquè vull emprendre el camí de retorn a Ferkla.
- Que ho dius de debò? –es sorprèn el caid Hajji-. A aquestes hores? Tan desplaent ha estat la meva hospitalitat perquè ens abandonis d'aquesta manera intempestiva?
- Ans al contrari –s'excusa en Ba Alí-. La teva hospitalitat ha estat magnífica, fins i tot em sento indigne d'ella. Però ja saps que no m'agrada deixar sols els Ait Mergad gaire estona. Ja vaig patir un intent de substituir-me per part d'un jove Ait Amar Guahí en qui havia dipositat un excés de confiança. Cavalcarem aprofitant l'anonimat de la foscor i a primera hora del matí, si Déu vol, apareixerem d'imprevist al campament.

- Fóra més prudent que t'esperessis fins demà. Jo ara enviaré al capità del post francès el resultat de la nostra entrevista i, quan em doni el vist-i-plau, ja podrem fer oficial i pública la nostra trobada. Aleshores et proporcionaré una escolta de cinquanta *makhaznís* que t'acompanyaran a Ferkla. A molt tardar, demà a mitja nit pots atènyer el teu campament en plena seguretat.
- Que potser tens por que em pelin pel camí? –riu grollerament el cabdill negre-. Tan important he esdevingut ara per a vosaltres?

Veient que no hi haurà manera de convèncer tan testarrut interlocutor, el caid fa venir els quatre acompanyants, que han passat el dia en un altre saló. En un tancar i obrir d'ulls preparen els cavalls i abandonen al galop el palmerar de Tizimi, procurant mantenir un secret que ja no fóra realment necessari. Després afluixen el pas. Fa una nit freda però molt agradable i, a la llum de la lluna plena, es distingeixen a la llunyania els cims nevats del Gran Atlas. Ha estat una jornada perfecta, pensa en Ba Alí, que ja es veu convertit en un segon Glaiu: una jornada que s'escriurà amb lletres molt grans a les pàgines de la Història.

Al cap d'una estona passen a prop de Jorf. Allí, sota la llum de la lluna, la *khattara* ofereix un aspecte estrany, fantasmagòric. Els pous d'accés, envoltats de terra acumulada, semblen el fruit d'una immensa erupció cutània de l'escorça terrestre. De sobte, a la boca d'un d'aquests centenars de pous que formen línies perpendiculars al camí de Ferkla, una veu xiuxiueja:

- S'apropen cinc genets.
- Han de ser ells –respon l'Alí U Tarmun-. Tireu al del mig.

El silenci de la nit es trenca inesperadament amb el brogit d'una descàrrega. La figura corpulenta i matussera d'en Ba Alí cau del cavall sense pronunciar ni un sol mot, ni una queixa. Un instant més tard, els dos Alís, en Hussa, l'Ixú, en Sekú i l'Agró corren cametes ajudeu-me per l'interior del canal subterrani, amb els peus ficats a l'aigua i l'esquena corbada per no tocar de cap al sostre.

- Si se'n surt d'aquesta –ironitza l'Ixú- és que no es tracta d'un ésser humà sinó d'un geni.
- Calla! –el renya son germà-. No cridis el mal temps!
- Ara el que hem de mirar –opina l'Agró- és de sortir-nos-en nosaltres. Creieu que els guardaespalles gosaran empaitar-nos per dins la *khattara*?

- No ho crec pas –respon l’Alí- però pot ser que ens esperin a fora. Com més lluny anem a eixir, millor.

Tanmateix, cap dels membres de l’escolta no ha pensat en perseguir els assassins. En veure caure el gran cabdill estès a terra i comprenent que els havia enganyat amb aquella història del cinturó portat de La Meca que li donava immunitat contra les bales, s’han espantat de tal manera que tres dels quatre acompanyants han sortit al galop sense preocupar-se de si era viu o mort. El quart genet, més reflexiu de caràcter, ha descavalcat i s’ha protegit darrere un dels munts de terra que envolten els pous. Passada una estona, veient que no hi ha més gatzara, s’apropa amb prudència al cos que roman sobre el sol desèrtic. En Ba Alí encara respira.

- Dóna’m el fusell –li demana-. T’ajudaré a muntar sobre el meu cavall, perquè el teu ha fugit. Podràs aguantar-te?
- Podré –manifesta el cabdill, malgrat sentir que per moments l’abandonen les forces-. Torna’m a Erfud i que Déu t’ho pagui.

L’home va per fer el que ha promès, però en el darrer moment, tenint ja el fusell metrallador del capitost a les mans, pensa que és una bogeria. Els emboscats poden ser encara a prop i, si els veuen, els mataran tots dos. A més a més, les possibilitats de que aquell cos agonitzant arribi a Erfud amb un alè de vida li semblen remotes. Sense fer cabal de la mirada de retret que li llança en Ba Alí, el soldat salta sobre el cavall i es perd en la foscor com els altres, emportant-se l’arma automàtica del seu senyor.

Així comença per al cabdill *imeluí* una espera que se li fa inacabable, barrejant-se en el sofriment el dolor de les ferides amb la set i la incertesa: el neguit de no saber si encara pot salvar-se d’alguna manera. Un bri d’esperança il·lumina els seus ulls en sentir unes passes que s’acosten a poc a poc, però s’adona que no té gaires motius de joia quan distingeix el rostre dels qui arriben, l’Alí U Tarmun i son cosí.

- Ja sé –els adverteix en un darrer intent desesperat- que en Belkàcem ha ofert cent rals a qui li porti el meu cap. Doncs bé, jo us n’ofereixo cinc-cents si em deixeu la vida estàlvia i em conduïu aquesta nit fins a Erfud. Allí mateix rebreu la recompensa de mans del caid Hajji.

La reacció de l’Alí U Amuri és desenfundar la gumia, posar-la-hi al coll i començar a prémer, bo i preguntant-li:

- Creus de veritat que cinc-cents rals poden tornar l’honor a una noia ultratjada?

L'endemà al matí, en Belkàcem Ngadi té un munt d'afers a resoldre i no està d'humor per a acollir gaires visitants d'aquests que només vénen a demanar-li favors o a informar-lo de coses que no li interessin. Tanmateix, acaba per cedir davant la insistència del seu secretari perquè rebí un jove Ait Mergad que vol parlar-li personalment d'un afer molt important.

- Que passi, doncs –fa amb la característica veu de nas-, però que procuri ser breu.
- Seré molt breu –respon l'Alí U Tarmun, tot entrant al despatx embolicat amb el barnús de sempre i duent penjat a l'espatlla el sarró, que fa més embalum de l'acostumat-. Vinc a demanar-te cent rals.
- Com t'atreveixes? –explota el senyor del Tafilalt, bo i clavant un cop de puny sobre l'escriptori-. Per això has entrat a destorbar-me? Si ja m'ho temia...
- Si no m'han informat malament –continua l'Alí amb aplom-, fa uns mesos vares oferir cent rals a qui et portés el cap d'en Ba Alí. M'equivoco?
- Així és –reconeix en Belkàcem-. Això vaig dir.

Aleshores, obrint el sarró i abocant sobre l'escriptori el seu macabre contingut, el jove Ait Mergad exclama:

- Doncs aquí el tens. Acabat de tallar!

Epíleg

La mort d'en Ba Alí a finals del 1920 va aturar el procés d'implantació del protectorat al sud del Marroc. El Tafilalt restà encara una llarga dècada sota el control d'en Belkàcem Ngadi, mentre els Ait Mergad resistiren heroicament fins a la batalla de Badú, que tingué lloc l'agost del 1933.

Quan per fi aconseguiren ocupar Ferkla, els francesos ho feren directament amb el seu exèrcit i no per mediació d'un senyor feudal com El Glaui o El Gundafi que dominaven les altres valls o com hauria estat el propi Ba Alí. Sota la vigilància europea, l'administració de Ferkla quedà en mans dels dos homes que havien sabut ajupir-se davant l'empenta de les diferents riuades, el caid Hamed d'El Khorbat i el caid Mohamed d'Asrir.

El fet d'escapar a l'explotació insensible, despietada i sorda d'un senyor feudal vingut d'una regió llunyana permeté a l'oasi un desenvolupament social i cultural superior al d'altres valls del sud, que es fa palès en la seva evolució posterior i en la mentalitat dels seus habitants, fins als nostres dies.

Cronologia històrica

- Mitjans del segle XVI: es constitueix la confederació Ait Atà sota l'ègida de la Zauïa de Tamesloht. El seu nom apareix als textos per primer cop el 1573.
- Finals del segle XVI: els Ait Mergad abandonen la tutela dels Ait Atà.
- 1645: els Ait Mergad i altres tribus formen la confederació Ait lafelman.
- 1816: els Ait Mergad es sotmeten al *makhzèn* i Mulai Sliman nomena el caid Beni Hia pel seu comandament.
- 1837: fundació de la Zauïa de Sidi Larbi Ben Abdelah l'Huari a Ferkla.
- 1845 aproximadament: els Ait Atà ocupen l'oasi de Ferkla.
- 1855 : Mulai Abderrahman nomena l'*amgar* Brahim Usumur caid dels Ait Izdegh.
- 1860 aproximadament: els Ait Mergad foragiten els Ait Atà de Ferkla i s'hi instal·len.
- Maig de 1883: batalla de Tiliuïn entre els Ait Atà i els Ait lafelman.
- Octubre de 1893: arriba al Tafilalt l'expedició de Mulai Hassan.
- Juny de 1894: mort de Mulai Hassan. Puja al tron Mulai Abdelasís.
- Maig de 1900: expedició al Tafilalt d'en Madani El Glaui auxiliat pel seu germà Thami El Glaui.
- 29 de març de 1907: ocupació d'Ujda per l'exèrcit francès.
- 5 d'agost de 1907: desembarcament francès a Casablanca.
- 16 d'agost de 1907: coronació de Mulai Hafid a Marràqueix.
- Març de 1908: submissió de la Xauïa als francesos. El post francès de Budenib és assetjat per vint mil berbers.
- Maig de 1908: batalla de Budenib. L'exèrcit francès venç els berbers.
- Juny de 1908: Mulai Hafid és coronat a Fes.
- 8 de juliol de 1909: en Thami El Glaui és nomenat baixà de Marràqueix.
- 30 de març de 1912: el Tractat de Fes instaura el protectorat francès al Marroc.
- 12 d'agost de 1912: abdicació de Mulai Hafid i coronació de Mulai Iussef a Fes. El Hiba és coronat soldà pels sahrauís i rep el suport de tots els caids del Sus.
- 24 de maig de 1913: en Thami El Glaui venç El Hiba a Tarudant.
- 1 d'agost de 1914: esclata la Primera Guerra Mundial.

- Novembre de 1914: Turquia entra a la Primera Guerra Mundial en favor d'Alemanya.
- 9 de juliol de 1916: batalla de Meski. L'exèrcit francès ocupa Rix i Ksar Es Suk.
- 16 de novembre de 1916: batalla de Maadid.
- 6 de juny de 1917: batalla de Tizi n'Zat a l'Atlas Mitjà.
- 5 de desembre de 1917: l'exèrcit francès estableix una guarnició a l'alcàsser Tighmert, al Tafilalt.
- Juliol de 1918: expedició d'en Thami El Glaiu contra els Ahansal i contra els Ait Atà de Todra.
- 8 d'agost de 1918: batalla de Gauz al Tafilalt.
- 14 d'agost de 1918: mort d'en Madani El Glaiu.
- Octubre de 1918: presa de Tighmert. El Tafilalt cau en mans de Mulai Mohamed n'Ifruten.
- 11 de novembre de 1918: final de la Primera Guerra Mundial.
- Gener de 1919: ocupació de la vall del Todra per l'exèrcit d'El Glaiu.
- 2 de febrer de 1919: Sidi Alí Ben Larbi signa la submissió de Ferkla a El Glaiu.
- 13 de febrer de 1919: la columna d'El Glaiu és atacada a Fum el Kus n'Tasult.
- 23 d'octubre de 1919: assassinat de Mulai Mohamed n'Ifruten.
- Gener de 1920: assassinat de Sidi Alí Ben Larbi.
- 9 de juliol de 1920: la *harka* d'El Glaiu surt de Teluet.
- 22 de juliol de 1920: la *harka* és a Quelat Mgouna.
- 31 de juliol de 1920: segona batalla de Fum el Kus n'Tasult.
- 6 de setembre de 1920: la *harka* d'El Glaiu és de retorn a Teluet.
- Octubre de 1920: disputa entre en Belkàcem i en Ba Alí.
- Finals de 1920: mort d'en Ba Alí en mans de l'Alí U Tarmun i l'Alí U Amuri.

Lèxic

abisar: capa de llana amb ratlles de tons foscos, utilitzada habitualment per les dones Ait Mergad de la muntanya i també per les dels oasis en ocasions importants o quan fa molt fred.

agudim: torre de vigilància aïllada, d'uns 12 a 15 metres d'alçada, feta de pedra o de tàpia a la base i de toves a la part alta. Se'n troben sovint al llarg de les valls.

agurram: sant viu o mort. // Per extensió, mausoleu que cobreix la tomba d'un sant.

ahajam: barber, que també s'encarrega de circumcidar els infants.

ahaidús: ball tradicional dels Ait Mergad, consistent en dues fileres de nois i noies alternats, l'una davant de l'altra, que es mouen a poc a poc mentre canten i alguns d'ells fan sonar les panderetes.

ait merau: els deu agnats més propers a una persona.

alcassaba: fortificació. A les ciutats, aquesta paraula es refereix a un barri on roman la guarnició. En zones rurals controlades pel *makhzèn* fa al·lusió a un recinte emmurallat que serveix de base a l'exèrcit (en el text tenim l'exemple de l'alcassaba de Rissani). Al sud del Gran Atlas també s'aplica sovint aquesta paraula a la *tigremt*, un habitatge fortificat amb quatre torres als angles.

alcàsser: fortalesa o palau. A les ciutats es refereix normalment al palau del soldà. Al sud del Gran Atlas designa, en canvi, un poble murallat. És en aquest darrer sentit que es fa servir al llarg del text.

amgar: màxima autoritat d'un alcàsser, escollit normalment per l'assemblea de caps de família per un període d'un any.

baraka: benedicció divina de què gaudeixen els sants i llurs descendents. Es transmet de pares a fills per línia masculina. El qui la posseeix també en pot passar petites dosis a altres persones a través del tacte, d'una manera voluntària.

beia: sarment col·lectiu de lleialtat que pronuncien tots els caps de l'administració marroquina quan un nou soldà puja al tron, atorgant-li legitimitat.

berrah: pregoner.

caid mia: cap militar que mana sobre cent homes.

cas-cas: casseroles amb forats a sota especialment destinada a coure el cuscús al vapor.

bur: camps de conreu de secà.

debiha: sacrifici d'un animal que simbolitza l'acte de posar-se sota la protecció d'una persona poderosa o d'una tribu guerrera, a canvi d'uns obsequis o tributs periòdics.

hadits: paraules de Mahoma recollides pels seus deixebles i utilitzades posteriorment com a jurisprudència musulmana.

haik: llençol de cotó amb el que s'embolicaven tradicionalment les dones marroquines i una part dels homes per sortir al carrer. Pot posar-se de diferents maneres, cobrint sols el cos o també el cap i fins i tot la cara.

harka: cos de tropes, exèrcit.

hartani: llaurador. Es fa servir especialment referit als parcers *ikabliin*.

hartaniin: plural de *hartani*.

igurramen: plural d'*agurram*. S'aplica als diferents grups de berbers de pell clara o fosca que descendeixen d'algun sant i són molt respectats per aquest motiu.

ikablii: membre del grup ètnic dels *ikabliin*.

ikabliin: grup ètnic de pell fosca que no posseeix terres pròpies i es dedica a conrear les d'altri a canvi d'una cinquena part sobre la collita.

imasighen: grup ètnic berber de pell clara i de tradició sedentària, que posseeix terres pròpies. Per extensió, també es fa servir aquest terme per a referir-se als berbers en general, però no és en aquest sentit que l'hem utilitzat en el text.

imeluan: grup ètnic berber de pell fosca i de tradició sedentària dedicat a conrear la terra, que posseeix en propietat.

imeluí: membre del grup ètnic dels *imeluan*.

ismekh: esclau o descendent d'un llinatge d'antics esclaus alliberats.

ismekhan: plural d'*ismekh*.

khaima: tenda de campanya on viuen les famílies de pastors nòmades.

khalifa: substituït o successor. En català ha donat lloc a la paraula "califa" en el sentit de "successor de Mahoma". Per contra, en el text es refereix a un càrrec de l'administració marroquina tradicional equivalent al de governador d'un territori molt ampli.

khamassa: parcers que reben una cinquena part de la collita a canvi de la seva feina.

khattara: canalització subterrània que condueix l'aigua des d'una font situada generalment al peu de les muntanyes fins a una zona de terra fèrtil, amb un desnivell

extremadament suau. Es reconeix pels pous d'accés que permeten dragar-la periòdicament i que formen una mena de cràters.

kohl: sulfat de plom en pols, que es posa als ulls per a desinfectar-los i embellir-los.

maghia: licor de figues.

makhazní: soldat al servei del *makhzèn*. Actuen sempre sota les ordres d'un caid.

makhzèn: l'Estat marroquí, l'aparell administratiu del soldà.

malekí (dret): el que segueix l'escola d'Abd El Malek, una de les quatre reconegudes per l'islam sunnita.

mehala: campament del soldà o del *makhzèn*.

Mulai: títol que es dóna al soldà, als sants i a d'altres personatges.

mussem: festa anual que té lloc en torn a la tomba d'un sant.

musuna: moneda teòrica equivalent a 1/120 ral.

naib: delegat o substitut. En el text es refereix a un càrrec de l'administració marroquina en temps del protectorat.

querx: moneda equivalent a 6 musunes o 1/20 ral.

rahan: contracte pel qual un individu deixa diners a un altre bo i prenent com garantia un objecte, un habitatge o un terreny agrícola. Pels diners prestats no cobra interessos (prohibits per la llei musulmana) però en canvi té dret a fer ús dels béns que ha rebut com garantia, durant el període fixat en el mateix contracte.

serual: pantaló bombatxo utilitzat tant pels homes com per les dones, sota la gel·laba o el *haik*.

Si: abreviació de Sidi.

Sidi: títol que es dóna als personatges importants o als sants.

taborgit: cambra situada a la part més alta de les cases, la coberta de la qual serveix per a la vigilància.

tacarfit: costum propi dels Ait Mergad consistent en passar l'estona una noia i un noi asseguts l'un al costat de l'altre, parlant de temes diversos, amb l'objectiu d'anar-se coneixent en vistes a un possible enllaç matrimonial.

tagín: cassola de terrissa amb tapa cònica, pròpia de les ciutats marroquines més que no pas de les valls del sud. Per extensió, també es diu *tagín* l'estofat que s'hi prepara.

tagurt: unitat divisòria dels camps de conreu i, al mateix temps, del dret d'aigua. No té una mesura fixa sinó que varia d'un alcàsser a l'altre en funció de les terres de regadiu disponibles i del nombre de famílies a repartir-se-les.

taharuit: *haik* negre brodat de diferents color a les puntes. És el vestit habitual de les dones Ait Mergad dels oasis.

tàrika: via espiritual sufí pel coneixement de Déu. Normalment consta d'unes determinades lletanies i pregàries de supererogació. També pot incloure altres ritus, com les danses extàtiques i els *mussems*.

tigremt: habitatge fortificat pertanyent a una família poderosa. Pot constar de tres o quatre plantes i es caracteritza per les quatre torres de vigilància que apareixen als angles, fent una funció arquitectònica de contraforts.

ujáin: moneda equivalent a 12 *musunes*, 2 *querx* o 1/10 ral.

xeic: cap de tribu, de poble, de barri, de cos militar o de *zauïa*. En el text es fa servir sobretot en aquesta darrera accepció i també en la segona quan es tracta d'un poble àrab, mentre pels pobles berbers es parla de l'*amgar*.

xerif: títol donat als descendents de Mahoma. Significa literalment "noble" i, en llenguatge popular, també s'aplica als descendents d'algun sant important.

zauïa: confraria religiosa que segueix la *tàrika* pròpia del seu fundador. Acomplixen una funció social socorrent els desvalguts, oferint ensenyament als infants i posant pau entre els grups en conflicte. Algunes han atès una gran força econòmica i també política al llarg de la història. // Edifici on es troba la seu de la confraria.

Fonts d'informació utilitzades

- Tinent Beurpère: *Note provisoire sur les vallées du Todgha, de l'Imider et du Saghro oriental*, 1930.
- El Glaoui, Abdessadeq: *Le ralliement. Le Glaoui, mon père*, Ed. Marsam, Rabat 2004.
- Foucauld, Charles de: *Viaje a Marruecos 1883-1884*, Ed. José J. de Olañeta, Palma 1998.
- Gouvion, Marthe et Edmond: *Kitab Aâyane al Maghrib l-Akça*, volum I, Ed. Geuthner, Paris 1939.
- Hart, David M: "Assu U Ba Slam", a *Les Africains*, volum V. Ed. JA, Paris 1977.
- Capità Henry: *Les Ait Merghad, une tribu de transhumants du Grand Atlas*, 1937.
- Khettouch, Moha Ou Ali: *La constellation de la glorie*, Ed. Okad, Rabat 1994.
- Le Prevost, Jacques : *El Glaoui*. Paris: Societé d'Editions Internationales, 1968.
- Madras, D: *Dans le sud marocain*, Ed. Berger-Levrault, Paris 1938.
- Mármol Carvajal, Luís: *Descripción general del África*. Granada 1573.
- Maxwell, Gavin : *El Glaoui, dernier seigneur de l'Atlas*. Paris: Librairie Arthème Fayard, 1968.
- Miège, Jean Louis: "Hassan I", a *Les Africains*, volum III, Ed. JA, Paris 1977.
- Morsy, Magali: "Le Glaoui", a *Les Africains*, volum VIII, Ed. JA, Paris 1977.
- Capità Spillmann, Georges: *Les Aït Atta du Sahara et la pacification du Haut Dra*, Ed. Felix Moncho, Rabat 1936.
- Touron, Max: *Notre protectorat marocain*, Ed. Max Texier, Paris 1923.
- I molt especialment la memòria oral mantinguda pels habitants de Ferkla i de Todra, que s'han brindat gentilmente a explicar-me les seves petites o grans històries.

Índex de croquis i dibuixos

El Marroc a començaments del segle XX (mapa).....	4
La regió dels oasis (mapa).....	21
El Khorbat Ujdid (croquis).....	22
El carrer central d'El Khorbat Ujdid.....	35
L'oasi de Ferkla (mapa).....	38
Els clans Ait Mergad.....	61
El Tafilalt (mapa).....	80
<i>Aheidús</i>	107
El Khorbat Akedim (croquis).....	119
La vall del Todra (mapa).....	171
L'alcàsser Tighmert (croquis).....	198
La Fàtima.....	243
L'alcassaba d'Ighir n'Mahalt.....	297
El pas de Fum El Kus n'Tasult (mapa).....	306

Índex

Dedicatòria.....	2
Nota.....	2
Introducció.....	3
Capítol primer: 1907.....	5
Capítol segon: 1908.....	22
Capítol tercer: 1909.....	36
Capítol quart: primavera i estiu de 1912.....	47
Capítol cinquè: tardor de 1912.....	62
Capítol sisè: hivern de 1912/1913.....	71
Capítol setè: de la primavera de 1913 a la primavera de 1914.....	85
Capítol vuitè: juliol de 1914.....	98
Capítol novè: de l'agost al desembre de 1914.....	108
Capítol desè: 1915.....	122
Capítol onzè: 1916.....	134
Capítol dotzè: del gener al maig de 1917.....	148
Capítol tretzè: del juny al desembre de 1917.....	160
Capítol catorzè: del gener al juny de 1918.....	172
Capítol quinzè: del juliol a l'octubre de 1918.....	186
Capítol setzè: del novembre de 1918 al gener de 1919.....	200
Capítol dissetè: del febrer a l'abril de 1919.....	213
Capítol divuitè: del maig al setembre de 1919.....	225
Capítol dinovè: octubre i novembre de 1919.....	244
Capítol vint: desembre de 1919 i gener de 1920.....	261
Capítol vint-i-un: del febrer al juny de 1920.....	274
Capítol vint-i-dos: juliol de 1920.....	293
Capítol vint-i-tres: agost de 1920.....	305
Capítol vint-i-quatre: del setembre al novembre de 1920.....	318
Capítol vint-i-cinc: desembre de 1920.....	336
Epíleg.....	350
Cronologia històrica.....	351
Lèxic.....	353

Fonts d'informació utilitzades.....	357
Índex de croquis i dibuixos.....	358